

บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสันติสุข ในจังหวัดเชียงใหม่

พระใบฎีกาชัชวาลย์ อริยเมธี (วนาเฉลิมมาศ)

ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พุทธศักราช 2567

บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสันติสุข ในจังหวัดเชียงใหม่

พระใบฎีกาชัชวาลย์ อริยเมธี (วนาเฉลิมมาศ)

ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พุทธศักราช 2567

INTEGRATION OF THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY IN BUILDING PEACEFUL COMMUNITY IN CHIANG MAI PROVINCE

PHRABAIDIKA CHATCHAWARN ARIYAMEDHI WANACHALOEMMAT

A DISSERTATION SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DOCTOR DEGREE OF PHILOSOPHY
PROGRAM IN BUDDHISM AND PHILOSOPHY
GRADUATE SCHOOL
MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY
2024

หัวข้อดุษฎีนิพนธ์	:	**บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่**
ชื่อนักศึกษา	:	**พระใบฎีกาชัชวาลย์ อริยเมธี (วนาเฉลิมมาศ)**
ชื่อปริญญา	:	**ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**
สาขาวิชา	:	**พุทธศาสนาและปรัชญา**
ปีพุทธศักราช	:	**2567**
อาจารย์ที่ปรึกษา	:	**ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทรงศักดิ์ พรมดี**

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย .....
(พระสุทธิสารเมธี, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.)

คณะกรรมการสอบดุษฎีนิพนธ์ :
ประธานกรรมการ .....
(รองศาสตราจารย์ ดร.อำพล บุดดาสาร)

กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษา) .....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทรงศักดิ์ พรมดี)

กรรมการ .....
(พระสุทธิสารเมธี, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.)

กรรมการ .....
(พระมหาวิเศษ ปญฺญาวชิโร, รองศาสตราจารย์ ดร.)

กรรมการ .....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุเทน ลาพิงค์)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Dissertation Topic	:	Integration of Theravada Buddhist Philosophy in Building Peaceful Community in Chiang Mai Province
Student's Name	:	Phrabaidika Chatchawarn Ariyametee (Wanachaloemmat)
Degree Sought	:	Doctor of Philosophy
Program	:	Buddhism and Philosophy
Anno Domini	:	2024
Advisor	:	Asst.Prof.Dr.Songsakdi Promdee

Accepted by the Graduate School, Mahamakut Buddhist University in Partial Fulfillment of Requirements for the Doctor Degree of Philosophy (Buddhism and Philosophy)

Dean of Graduate School .....
(Phrasutthisanmethi, Asst.Prof.Dr.)

Dissertation Committee :
Chairman .....
(Assoc.Prof.Dr.Amphon Buddasarn)

Member (Advisor) .....
(Asst.Prof.Dr.Songsakdi Promdee)

Member .....
(Phrasutthisanmethi, Asst.Prof.Dr.)

Member .....
(Phramaha Viset Panyavajiro, Assoc.Prof.Dr.)

Member .....
(Asst.Prof.Dr.Uten Larping)

Copyright of the Graduate School, Mahamakut Buddhist University

บทคัดย่อ

หัวข้อดุษฎีนิพนธ์ : **บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่**

ชื่อนักศึกษา : **พระใบฎีกาชัชวาลย์ อริยเมธี (วนาเฉลิมมาศ)**

ชื่อปริญญา : **ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**

สาขาวิชา : **พุทธศาสนาและปรัชญา**

พุทธศักราช : **2567**

อาจารย์ที่ปรึกษา : **ผู้ช่วยศาตราจารย์ ดร.ทรงศักดิ์ พรมดี**

ดุษฎีนิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1. เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างชุมชนสันติสุข 2. เพื่อศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่เกี่ยวกับการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ 3. เพื่อบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ และ 4. เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับการบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 14 รูป/คน โดยการสัมภาษณ์ ผู้นำชุมชน ข้าราชการท้องที่ และนักวิชาการศาสนา วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา นำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า:

การสร้างชุมชนสันติสุขใน มิติด้านเครือญาติ มิติด้านวัฒนธรรม และมิติด้านสังคม มีส่วนเกี่ยวข้องในการกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ให้มีความรักความความเมตตา สามัคคีรักใคร่กลมเกลียวกัน มีการแบ่งปันเสียสละช่วยเหลือเกื้อกูลยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน มีความยุติธรรมเสมอภาคหวังดีในการอยู่ร่วมกันให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

หลักพุทธปรัชญาเถรวาทได้แก่ หลักพรหมวิหาร 4 ช่วยให้ชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่เกิดความรักความสามัคคีรักใคร่กลมเกลียวกันในครอบครัวเครือญาติ มีความเมตตา กรุณา เป็นฐาน มีความหวังดีจริงใจต่อกันยึดหลักความเป็นกลางเป็นตัวชี้วัดให้เกิดสันติสุขอย่างยั่งยืน หลักสังคหวัตถุ 4 ช่วยให้ชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่เกิดความสามัคคียึดเหนี่ยวน้ำใจกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปันช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แนะนำบอกกล่าวดี เป็นประโยชน์ในการอยู่ร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ เสมือนเป็นวัฒนธรรมความดีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข และหลักสาราณียธรรม 6 ช่วยเสริมสร้างให้ชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่เกิดการทำดี พูดดี คิดดี แบ่งปันประโยชน์กันด้วยความยุติธรรม ประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในกฎเกณฑ์ที่ดี มีความรู้สึกหวังดีต่อกันเสมอ แสงหาจุดร่วมและสงวนจุดต่างในการอยู่ร่วมกัน เพื่อสร้างชุมชนสันติสุขให้เกิดขึ้นในสังคม

การนำหลักพุทธปรัชญาเถรวาท ได้แก่ พรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 และสาราณียธรรม 6 มาบูรณาการก่อให้เกิดสันติสุขแก่ชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่อย่างยั่งยืนในการอยู่ร่วมกัน โดยชุมชนเกิดความรักใคร่กลมเกลียวกันอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น รู้จักเสียสละแบ่งปันยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน เกิดความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันมากขึ้น

องค์ความรู้เกี่ยวกับการบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ตามรูปแบบคือ KCE โดยที่ K มาจาก kindness ความรักความเมตตา C มาจาก charity การให้การแบ่งปันเกื้อกูลเสียสละ และ E มาจาก equality ความเสมอภาคยุติธรรม อันเป็นหลักพุทธธรรมที่นำไปสู่การสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่

คำสำคัญ: บูรณาการ, หลักพุทธปรัชญาเถรวาท, ชุมชนสันติสุข

ABSTRACT

Dissertation Topic	**: Integration of Theravada Buddhist Philosophy in Building Peaceful Community in Chiang Mai Province**
Student's Name	**: Phrabaidika Chatchawarn Ariyamedhi (Wanachaloemmat)**
Degree Sought	**: Doctor of Philosophy**
Program	**: Buddhism and Philosophy**
Anno Domini	**: 2024**
Advisor	**: Asst.Prof.Dr.Songsakdi Promdee**

The objectives of this dissertation are as follows; 1) to study the concepts and theories related to building peaceful communities in Chiang Mai province, (2) to explore the fundamental principles of Buddhist philosophy relevant to creating peaceful communities, (3) to integrate the principles of Buddhist philosophy into the establishment of peaceful communities in Chiang Mai province, (4) to present the knowledge derived from the integration of Buddhist philosophical principles into the creation of peace in Chiang Mai province. This research adopts a qualitative approach, which involves studying documents and conducting in-depth interviews with key informants. The target group for interviews consists of 14 individuals, including local Buddhist monks, community leaders, local government officials, and academics. The data analysis employs descriptive content analysis to interpret and explain the gathered information.

The results of research were found that:

The kinship, cultural, and social dimensions played a significant role in shaping human behavior towards loving kindness, unity, harmony, mutual support, and adherence to societal rules. These dimensions promoted equality, fostering a sense of togetherness within the community.

The fundamental principles of Theravada Buddhist Philosophy contributed to the peaceful communities in Chiang Mai province. The first was the principle of the 4 Brahmaviharas, Sublime State of Mind, fostered love, unity, and harmony within families and kinship networks in Chiang Mai, grounded in loving-kindness and compassion, which promoted genuine goodwill and impartiality as key indicators of sustainable peace. The 4 Sangahavatthus, Bases of Social Unity, further promoted unity in the community by encouraging generosity, sharing, and mutual assistance, creating supportive relationships that formed a cultural practice leading to peaceful coexistence. Additionally, the 6 Saraniyadhammas, Conditions of Cordiality, enhanced goodwill by encouraging good deeds, kind speech, and positive thoughts, ensuring that benefits were shared with justice and fairness. Through mutual respect and finding

common ground while maintaining differences, these principles collectively contributed to social harmony and lasting peace in Chiang Mai province.

Integrating Theravada Buddhist principles, including the 4 Brahmaviharas, the 4 Sangahavatthus, and the 6 Saraniyadhammas, could foster sustainable peace within the multicultural communities of Chiang Mai. This integration led to greater unity and harmony, with the community becoming more tangibly connected through kindness, sharing, and increased solidarity.

The knowledge framework for integrating Theravada Buddhist principles in creating a peaceful community in Chiang Mai followed the KCE model; K from Kindness, referring to loving kindness and compassion, C from Charity, referring to mutual assistance and sacrifice, and E from Equality, referring to Impartiality and justice. The ultimate goal was to create a peaceful community in Chiang Mai.

Keywords: Integration, Theravada Buddhist Philosophy, Peaceful community

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง การบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างสันติสุขชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี ก็เนื่องจากได้รับการสนับสนุนเอื้อเฟื้อเกื้อกูลและอนุเคราะห์จากอาจารย์ ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญและผู้ให้ข้อมูลทุกท่าน ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ณ โอกาสนี้

ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ที่ให้โอกาสในการศึกษารวบรวมความรู้ค้นคว้าข้อมูลและอีกทั้งประสบการณ์ต่าง ๆ ตลอดระยะเวลาที่ได้ศึกษาด้านพุทธศาสนาและปรัชญา ระดับปริญญาเอกในมหาวิทยาลัยแห่งนี้

ขอกราบขอบพระคุณคณบดีคณะบัณฑิตวิทยาลัย พระสุทธิสารเมธี, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ที่ได้อำนวยความสะดวกในการศึกษาตลอดหลักสูตร ขอขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.อำพล บุดดาสาร ประธานกรรมการ และคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่าน ที่ได้ให้คำแนะนำต่อดุษฎีนิพนธ์นี้ด้วยดี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดร.ทรงศักดิ์ พรมดี ผู้เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาหลัก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดร.อุเทน ลาพิงค์ อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม อีกทั้งเหล่าคณาจารย์สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญาทุกท่าน เจ้าหน้าที่มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยวิทยาเขตล้านนาทุกท่านที่ช่วยเหลือในส่วนต่างๆ ขอขอบคุณพระมหาวิเศษ ปญฺญาวชิโร,รองศาสตราจารย์ดร.ผู้ให้คำแนะนำสอบถามตลอด ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดร. ประทีป พืชทองหลาง ผู้ให้คำแนะนำระเบียบวิธีวิจัยและการเขียนงานวิชาการด้วยดีเสมอมา ขอขอบพระคุณหมู่มิตรคณะสงฆ์วัดเจดีย์หลวง คณะกุฏิจรัญ กิตติบุตร ทุกท่าน ในความหวังดีเสมอ ขอขอบคุณโยมพี่สาวนันทวัน เจริญจิตและเอ็ดดี้ วันชนะ ใหม่ประชา ที่คอยรับส่งตลอด ขอบพระคุณบิดามารดา และความรักจากครอบครัวเจริญจิต ครอบครัวสุวรรณกันธา คุณศรัทธาวัดดาวดึงษ์ ตลอดกัลยาณมิตรอีกหลายๆ ท่านที่ไม่ได้เอ่ยนามถึงซึ่งได้ช่วยเหลือเสมอมา

อนึ่ง ดุษฎีนิพนธ์เล่มนี้เกิดขึ้นและสำเร็จได้ก็ด้วยความประสงค์และสนับสนุนทุนการศึกษาจากโยมแม่อนงค์ สุวรรณกันธา โยมแม่มนทนา เจริญจิต(สุวรรณกันธา) โยมแม่อารีย์ บุลยเลิศ(สุวรรณกันธา) และครอบครัวทุกท่านที่ช่วยให้กำลังใจเป็นแรงผลักดันสำคัญ อีกทั้งยังปลูกฝังให้รักและใฝ่ใจศึกษา คุณงามความดีและประโยชน์อันเกิดจากดุษฎีนิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอใช้เป็นเครื่องบูชาคุณพระรัตนตรัย ครูบาอาจารย์ทุกท่านตั้งแต่เด็กจนโตที่ประสิทธิ์ประสาทความรู้วิชา หากมีข้อผิดพลาดประการใดในงานผู้วิจัยยินดีน้อมรับไว้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าดุษฎีนิพนธ์เล่มนี้จะเป็นประโยชน์เปิดประเด็นการศึกษาใหม่ต่อผู้สนใจสร้างสันติสุขในการอยู่ร่วมกันไม่มากก็น้อย

พระใบฎีกาชัชวาลย์ อริยเมธี (วนาเฉลิมมาศ)

สารบัญคำย่อ

พระไตรปิฎกที่ผู้วิจัยใช้เป็นหลักในการศึกษาค้นคว้า สำหรับการเขียนดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้ คือ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย พิมพ์เนื่องในวโรกาสครบ 200 ปี แห่งราชวงศ์จักรีกรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช 2525 คำย่อ และคำเต็ม มีดังต่อไปนี้

1. พระสุตตันตปิฎก

คำย่อ		**คำเต็ม**		
องฺ.ฉกก.	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ฉกฺกนิบาต
ที.ม.	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค
ที.ปา	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรค
ม.ม.	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปัณณาสก์
องฺ.ติก	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกกนิบาต
องฺ.เอกฺก.	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	เอกนิบาต
องฺ.จตุก	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิกาย
องฺ.ปญฺจก	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปัญจกนิกาย
องฺ.ฉกฺก	=	สุตตนฺตปิฎก	อังคุตรนิกาย	ฉักกนิบาต
องฺ.อฏฺฐก	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตรนิกาย	อัฏฐกนิบาท
องฺ.เอกาสก.	=	สุตตนฺตปิฎก	อังคุตรนิกาย	เอกาทสกนิบาต
ขุ.ชา ปญาส	=	สุตตนฺตปิฎก	ขุททกนิกาย	ปัญญาสนิบาตชาดก

2.พระอภิธรรมปิฎก

คำย่อ		**คำเต็ม**	
อภิ.ธา.	=	อภิธรรมปิฎก	ธาตุกถา

การใช้หมายเลขเพื่ออ้างอิงในดุษฎีนิพนธ์นี้ ในส่วนที่เป็นการอ้างอิงจากพระสุตตันตปิฎก หมายเลข แสดงถึง เล่ม/ข้อ/หน้า ตามลำดับ เช่น ม.มู. 12/452/275 หมายถึง สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ สืบค้นจากพระไตรปิฎกเล่มที่ 12 ข้อ 452 หน้า 275 เป็นต้น

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย ..... จ

บทคัดย่อภาษาอังกฤษ ..... ช

กิตติกรรมประกาศ ..... ฌ

สารบัญคำย่อ ..... ญ

สารบัญ ..... ฎ

สารบัญแผนภูมิ ..... ฐ

บทที่

1 บทนำ 1

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา 1

1.2 คำถามวิจัย 3

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย 3

1.4 ขอบเขตของการวิจัย 3

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย 4

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ 5

1.7 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 6

1.8 นิยามศัพท์เฉพาะ 11

1.9 กรอบแนวคิดในการวิจัย 11

2 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างชุมชนสันติสุข 13

2.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างชุมชน 13

2.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างสันติสุข 43

2.3 บริบทของชุมชนในเชียงใหม่ 66

2.4 สรุป 71

3 หลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่เกี่ยวกับการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ 73

3.1 ความหมายและความสำคัญของพุทธปรัชญาเถรวาท 73

3.2 พุทธปรัชญาเถรวาทที่เกี่ยวข้องกับการสร้างชุมชนสันติสุข 75

3.3 สรุป 114

4 บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ 116

4.1 บูรณาการการสร้างชุมชนสันติสุขมิติด้านเครือญาติด้วยหลักด้วยหลักพรหมวิหาร 4 116

4.2. บูรณาการการสร้างชุมชนสันติสุขมิติด้านวัฒนธรรมด้วยหลักด้วยหลักสังคหวัตถุ 4 122

4.3. บูรณาการการสร้างชุมชนสันติสุขมิติด้านสังคมด้วยหลักด้วยหลักสาราณียธรรม 6 128

4.4. สรุป....136
5 สรุป อภิปรายผล องค์ความรู้ใหม่และข้อเสนอแนะ....138
5.1 สรุปผลการวิจัย....138
5.2 อภิปรายผลการวิจัย....139
5.3 องค์ความรู้ (Model)....142
5.4 ข้อเสนอแนะ....143
บรรณานุกรม....144
บุคคลานุกรม....154
ภาคผนวก....157
ภาคผนวก ก แบบสัมภาษณ์....158
ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ....164
ภาคผนวก ค สรุปการประเมินผลค่า CVI ของแบบสัมภาษณ์....168
ภาคผนวก ง เอกสารรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมในคน....171
ภาคผนวก จ หนังสือขอความอนุเคราะห์ให้สัมภาษณ์....173
ภาคผนวก ฉ การนำเสนอดุษฎีนิพนธ์....188
ประวัติผู้วิจัย....190

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่ **หน้า**

1.1 แผนภูมิภาพรวมสรุปวิธีดำเนินการวิจัย.....5
1.2 สรุปกรอบแนวคิดในการวิจัย.....12
2.1 กระบวนการเกิดของชุมชน.....29
2.2 โครงสร้างทางสังคมของชุมชน.....32
2.3 แผนภูมิภาพมิติความรุนแรงของกัลป์ตุง.....60

บทที่ 1
บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์ได้ชื่อว่าเป็นสัตว์สังคมที่มีชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นหมู่เหล่า มีความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กันในหมู่มวลสมาชิกซึ่งอาจเป็นชาติเดียวกันนับถือศาสนาและภาษาเดียวกันมีชีวิตที่คล้ายคลึงกัน ทั้งนี้มนุษย์โดยสภาพธรรมชาติจะต้องมีชีวิตอยู่ร่วมกันกับบุคคลอื่นๆ ติดต่อสัมพันธ์ซึ่งกันและกันไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างอิสระตามลำพังแต่เพียงผู้เดียวได้ รวมการอยู่เป็นหมู่เป็นพวกเป็นกลุ่มเป็นก้อนเริ่มจากสังคมเล็กๆระดับครอบครัว เมื่อมีจำนวนมากขึ้นรวมกันเป็นเผ่าเป็นกลุ่มชนมีสายสัมพันธ์เดียวกันกลายเป็นชนกลุ่มใหญ่เป็นเครือญาติเป็นสังคมขึ้นมา มีการติดต่อกันเพื่อแลกเปลี่ยนปัจจัยในการดำรงชีวิต มีความต้องการที่จะทำอะไรตามใจตนเองที่ไม่ถูก เป็นเหตุทำให้ผู้อื่นไม่พอใจจนเกิดความขัดแย้งวุ่นวายขึ้นมาได้ จึงต้องสร้างกฎต่างๆขึ้นมาหรือเป็นวัฒนธรรมประเพณี เพื่อให้ควบคุมความประพฤติของสมาชิกในสังคมให้เป็นไปในทำนองเดียวกัน มีเอกภาพและความสอดคล้องประสานกลมเกลียวกัน มีเสรีภาพและความยุติธรรมในการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข (ชนาภา ศรีวิสรณ์, 2563; 38) มนุษย์กับสังคมมีความสัมพันธ์กันตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน หมู่บ้าน เมือง และประเทศ เพื่อให้สังคมดำรงอยู่ได้อย่างปกติสุข ระบบระเบียบของสังคมที่มนุษย์ใช้เป็นกฎเกณฑ์สร้างความสัมพันธ์บรรทัดฐานของสังคม ซึ่งหมายถึงแนวทางหรือกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่เป็นแบบแผนเพื่อควบคุมความประพฤติรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสมาชิกในสังคม ซึ่งประกอบด้วยขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นข้อห้ามคล้ายกับศีลธรรม วัฒนธรรมประเพณี มีความสำคัญต่อความเชื่อและความรู้สึก (นิพนธ์ เทพวัลย์, 2521; 271)

มนุษย์เป็นสัตว์สังคม (Human being is social animal) เพราะมนุษย์มีการอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างเป็นหมวดหมู่ มิได้ใช้ชีวิตอยู่เพียงคนเดียวตามลำพังแต่อย่างใด เนื่องจากมนุษย์ต้องทำกิจกรรมร่วมกันอยู่ตลอดเวลา ต้องพึงพาอาศัยซึ่งกันและกันเสริมสร้างความสุข ความมั่นใจ และความปลอดภัยให้กับตนเองอยู่เสมอ สังคมในทุกระดับชั้นเป็นแหล่งรวมคนหลายๆคนเข้าด้วยกัน ซึ่งในจำนวนผู้คนเหล่านั้น แต่ละคนต่างก็มีชีวิต มีจิตวิญญาณ มีความรู้สึกนึกคิดและมีจุดหมายปลายทางที่แตกต่างกันออกไป และด้วยเหตุนี้เองบางครั้งจึงทำให้สังคมต้องเกิดปัญหาหรือมีความสับสนวุ่นวายขึ้น อันเนื่องมาจากความแตกต่างทางด้านความคิดของแต่ละคน ซึ่งเมื่อใดก็ตามที่สังคมมีปัญหาขึ้นจะเป็นด้วยเหตุผลใดๆก็ตาม ผู้ที่จะทำหน้าที่ในการแก้ไขปัญหาเหล่านั้นให้หมดสิ้นไปได้ เป็นหน้าที่ของสมาชิกทุกๆ คนต้องสามัคคีร่วมใจกันแก้ไขปัญหาและพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น (ดำรงค์ ฐานดี, 2522; 1) การมีชีวิตอยู่รวมกันเป็นหมู่เหล่าของมนุษย์มีความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กัน ทำให้มนุษย์จำเป็นต้องใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันและสร้างแบบแผนความสัมพันธ์ในรูปแบบของครอบครัวเกิดขึ้น รวมทั้งมีเครือญาติวงวานและคนกลุ่มอื่นๆ เมื่อรวมกันหลายกลุ่มคนเข้าด้วยกันแล้วสร้างความเจริญสะดวกสบายแก่ชีวิตและสนองความต้องการทางชีวภาพในสังคม สร้างการติดต่อสื่อสาร ศาสนา ค่านิยม วัฒนธรรมส่งผ่าน

ไปยังอนุชนรุ่นหลัง เพื่อรับการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น ด้วยเหตุนี้วัฒนธรรมจึงเป็นกระบวนการที่จะต้องกระทำต่อเนื่องกันไปไม่ขาดระยะ ทำให้มีความจำเป็นที่คนต้องมาอยู่ร่วมกันในสังคม และสร้างสันติสุขในการอยู่ร่วมกัน

การบูรณาการหลักธรรมในการสร้างชุมชนสันติสุข สาระสำคัญคือการยอมรับถึงความแตกต่างทางความคิด ศาสนาและวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มบุคคลในสังคมเดียวกัน ที่แสดงออกมาในระดับสาธารณะ เคารพความแตกต่างบนพื้นฐานความคิดความเชื่อที่ชื่นชอบ เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขเป็นกัลยาณมิตรที่แนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นเสมอในการอยู่ร่วมกัน ท่ามกลางความขัดแย้งที่มีมายาวนาน ปรากฏการณ์หนึ่งในสังคมไทยที่ได้รับความสนใจมากไม่น้อยไปกว่าประเด็นอื่น คือเหตุการณ์ความขัดแย้ง ความไม่สงบใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ในการอยู่ร่วมกัน เป็นเวลานานมากว่า 17 ปี นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 มีความขัดแย้งรุนแรงที่ก่อความเสียหายกว่า 20,931 เหตุการณ์ มีผู้เสียชีวิตกว่า 7,224 คน และผู้ได้รับบาดเจ็บอีกจำนวนมาก ซึ่งเกิดจากความหลากหลายหลายทางความคิดความเชื่อของกลุ่มคน เป็นประเด็นความรุนแรงที่เกิดขึ้นมาจากผู้ที่มีความเห็นต่าง จากอุดมการณ์ที่แตกต่างกัน (ฟารีดา ปันจอร์, 2564; 29) เป็นความขัดแย้งที่ไม่นำหลักธรรมมาบูรณาการมาใช้ในการอยู่ร่วมกัน จนเกิดประเด็นการต่อต้านกันด้านศาสนาในหลายพื้นที่ของประเทศไทย

จังหวัดเชียงใหม่เป็นจังหวัดหนึ่งทางภาคเหนือของประเทศไทย ใหญ่เป็นอันดับ 2 ของประเทศ มีความเจริญมากเป็นศูนย์กลางทางภาคเหนือ เป็นเมืองที่พัฒนาจากแหล่งอารยธรรม มีทั้งโบราณสถานวัดวาอาราม มัสยิด โบสถ์คริสต์ตั้งอยู่พื้นที่ใกล้ชิดติดกัน อาศัยอยู่ร่วมกันมาเป็นเวลายาวนานกว่า 150 ปี (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2546; 1) ปัญหาเรื่องความขัดแย้งของชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่คงไม่แตกต่างกันกับอีกในหลาย ๆ พื้นที่ของชุมชนในประเทศไทย ที่เป็นปัญหาความขัดแย้งในหลาย ๆ เรื่อง ตั้งแต่ระดับการแบ่งกลุ่มจนถึงความคิดส่วนบุคคลที่มีการอยู่รวมกันบนความหลากหลายในเมืองใหญ่ เช่น ศาสนา วัฒนธรรม ความเชื่อ ความคิดต่างทางการเมือง การทำมาหากิน แม้กระทั่งข้อมูลข่าวสารในสื่อออนไลน์ เป็นต้น ที่เป็นปัญหาในชุมชนที่ควรนำหลักธรรมทางพุทธปรัชญาเถรวาทมาบูรณาการใช้แก้ปัญหาความขัดแย้ง เพื่อสร้างความรักความสามัคคี สร้างความสงบสุขสันติสุขในชุมชนให้เกิดการแก้ปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ เหล่านั้นได้ จากที่ได้กล่าวมาหลักความรักความเมตตาสามัคคี ยึดเหนี่ยวน้ำใจกันและความระลึกนึกถึงต่อกันด้วยความหวังดี ในพุทธปรัชญาเถรวาทที่เป็นบ่อเกิดของคุณธรรมอื่น ๆ อีกมาก หากมีการบูรณาการมาใช้ในสังคม ก็จะทำให้บุคคลตระหนักถึงหน้าที่ในอันที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลกันอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

จากสภาพปัญหาที่กล่าวมา งานวิจัยนี้มีการศึกษาบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสันติสุขในการอาศัยอยู่ร่วมกัน บูรณาการหลักธรรมให้เกิดรูปแบบที่เป็นประโยชน์ทางด้านวิชาการในเชิงชุมชนสังคมพหุวัฒนธรรมที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เป็นประโยชน์สำหรับการสร้างสันติสุขสมานฉันท์ระหว่างกัน เพื่อให้เห็นถึงความสำคัญในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ใช้หลักการและองค์ความรู้ในการสร้างสันติสุข เป็นแนวทางเชิงนโยบายให้กับภาครัฐในการสร้างชุมชนสันติสุขในอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนในทุกพื้นที่ของประเทศต่อไป

1.2 คำถามการวิจัย

1.2.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างชุมชนสันติสุข เป็นอย่างไร

1.2.2 หลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่เกี่ยวกับการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ เป็นอย่างไร

1.2.3 บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ เป็นอย่างไร

1.2.4 องค์ความรู้เกี่ยวกับการบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ เป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.3.1 เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างชุมชนสันติสุข

1.3.2 เพื่อศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่เกี่ยวข้องกับการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่

1.3.3 เพื่อบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่

1.3.4 เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับการบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่

1.4 ขอบเขตการวิจัย

1.4.1 ขอบเขตของเนื้อหา

เนื้อหาในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดเนื้อหาที่เป็นแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างชุมชนสันติสุข รวมทั้งหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อการสร้างชุมชนสันติสุข อันเป็นแนวทางเพื่อบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสันติสุข และนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่

1.4.2 ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายในการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามแบบเจาะจง จำนวน 14 รูป/คน แบ่งเป็น กลุ่มคือ

1. กลุ่มนักวิชาการศาสนา จำนวน 5 รูป/คน
2. กลุ่มผู้นำชุมชน จำนวน 4 คน
3. กลุ่มข้าราชการท้องถิ่น จำนวน 5 คน

1.4.3 ขอบเขตด้านพื้นที่

ขอบเขตด้านพื้นที่ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลวิจัยในเขตพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเก็บรวบรวมข้อมูลจากพื้นที่ 9 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนบ้านฮ่อ ชุมชนวัดศรีดอนชัย-เจริญประเทศ ชุมชนช่างฆ้อง ชุมชนชัยมงคลบ้านเม็ง ชุมชนศรัทธาวัดหัวฝาย ชุมชนลอยเคราะห์ ชุมชนแม่ขิง ชุมชนช้างคลาน ชุมชนเชียงใหม่แลนด์

1.5 วิธีการดำเนินวิจัย

1.5.1 รูปแบบการศึกษาวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้วิธีในการศึกษาโดยการเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Research) ที่เชื่อมโยงความรู้ เกี่ยวกับบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่

ผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากเอกสาร วารสาร สื่อสิ่งพิมพ์ ข้อมูลจากอินเตอร์เน็ตและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาประมวลเพื่อกำหนดนิยามเป็นขอบเขตเนื้อหา การสร้างกรอบแนวคิดการวิจัยและเป็นโครงสร้างของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ให้สอดคล้องกับ ประเด็นปัญหา วัตถุประสงค์ ตามรูปแบบการวิจัยดังนี้

1) การรวบรวมข้อมูลวิจัยจากเอกสาร (Documentary Research) จากในคัมภีร์ชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถาต่าง ๆ และจากการศึกษาข้อมูลชั้นทุติยภูมิ จากตำรา หนังสือ บทความ วารสาร เอกสาร งานวิทยานิพนธ์ งานวิจัย รวมทั้งสื่ออินเตอร์เน็ต ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ และหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่เกี่ยวกับการสร้างชุมชนสันติสุข

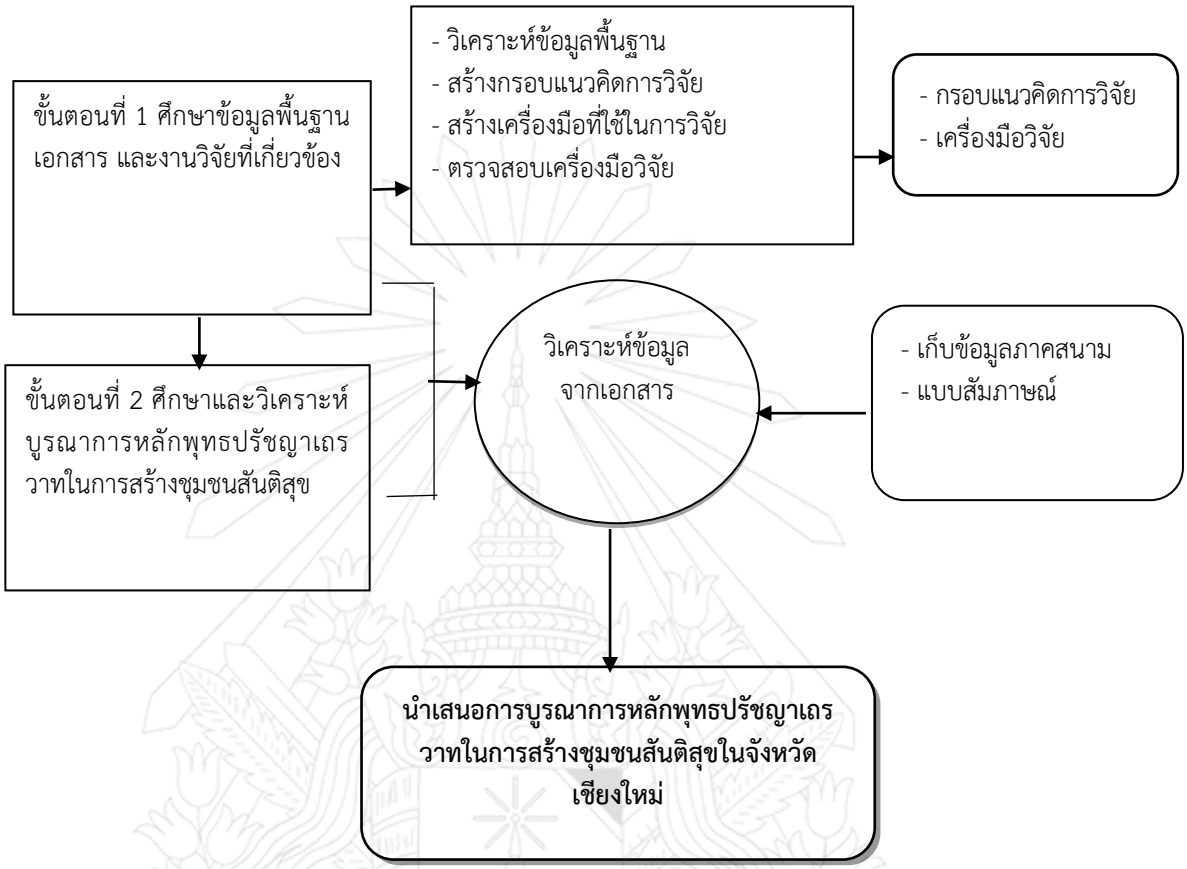
2) การศึกษาภาคสนามจากการสัมภาษณ์เชิงลึก จากนักวิชาการศาสนา ผู้นำชุมชน ข้าราชการท้องถิ่นหน่วยงานภาครัฐหรือองค์กรที่มีหน้าที่ในการส่งเสริมสร้างชุมชนสันติสุข เพื่อบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสันติสุข และนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับการบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่

3) วิเคราะห์ประมวลผลให้ได้เนื้อหาเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

4) เรียบเรียง ขัดเกลา แก้ไขเนื้อหาให้มีความสมบูรณ์

1.5.2 สรุปวิธีดำเนินการวิจัย

แผนภูมิสรุปภาพรวมวิธีดำเนินการวิจัย

ภาพที่ 1.1 แสดงแผนภูมิภาพรวมสรุปวิธีดำเนินการวิจัย

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 ทำให้ทราบถึงแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างชุมชนสันติสุข

1.6.2 ทำให้ทราบหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่เกี่ยวกับการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่

1.6.3 ทำให้ทราบถึงบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่

1.6.4 ทำให้ทราบถึงแนวทางนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับการบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่

1.7 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.7.1 เอกสารที่เกี่ยวข้อง

โคทม อารียา (2552) ได้นำเสนอไว้ในหนังสือ สานเสวนา สานใจสู่ใจ กล่าวถึงคุณสมบัติร่วมของ Dialogue คือ 1. Dialogue เป็นกระบวนการของการมีปฏิสัมพันธ์ ต้องการกระทำซ้ำและปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง 2. เป็นการเน้น “ความสัมพันธ์” และปฏิสัมพันธ์กันแบบมนุษย์กับมนุษย์ (คุณสมบัติของความเป็นมนุษย์ เช่น กลัวการเสียหน้า เป็นผู้รักสุขเกลียดทุกข์ เป็นผู้อยู่ใต้กฎธรรมชาติของการเกิดขึ้นตั้งอยู่ ดับไป เป็นต้น) 3. เป็นการยอมรับความแตกต่างหลากหลายของจุดยืน (ทางเศรษฐกิจการเมืองวัฒนธรรม) ยอมรับความแตกต่างหลากหลายของ “อัตลักษณ์” ก้าวข้ามความแตกต่างเรื่องฐานะความเป็นอยู่ เพศหญิง เพศชาย เพศทางเลือก การศึกษา (ในระบบ นอกระบบ หรือการศึกษาที่สั่งสมผ่านประสบการณ์ชีวิต) ความเชื่อ วัฒนธรรม และศาสนา เป็นต้น 4. ใช้การฟังอย่างลึกซึ้ง เพื่อเรียนรู้ เติบโตเปลี่ยนแปลง หลังจากการฟังผู้อื่นอย่างต่อเนื่องในกระบวนการ เป็นการฟังด้วยใจเปิดด้วยเมตตา เป็นการฟังด้วยการไม่ตัดสินไว้ก่อน และเป็นการฟังโดยเอาใจเขามาใส่ใจเราในฐานะมนุษย์อยู่ภายใต้กฎธรรมชาติเดียวกัน

คณะกรรมการจัดงาน 62 ปี วันสันติภาพไทย (2556) สันติภาพเป็นสิ่งที่มีสำคัญมากในโลกปัจจุบัน ความขัดแย้งรุนแรงที่เกิดขึ้น ณ จุดใดจุดหนึ่งของโลกย่อมก่อผลกระทบกระเทือนไปยังส่วนอื่นๆ ด้วย ทุกประเทศในโลกจึงเสมือนหนึ่งร่วมชะตากรรมเดียวกัน เราทุกคนจึงมีหน้าที่ผดุงไว้ซึ่งสันติภาพ โดยต้องเริ่มจากตนเอง ครอบครัว สังคมในวงกว้างออกไป จนแผ่ออกไปถึงมิตรประเทศ เพื่อนบ้านและนานาประเทศทั่วโลก สันติภาพก่อเกิดจากพื้นฐานของจิตใจมนุษย์ที่รักสันติ ดังนั้น การที่จะสร้างเสริมสันติภาพให้เกิดขึ้น แท้ที่จริงแล้วก็คือการพัฒนาจิตใจให้รู้จักลดละความเห็นแก่ตัว ให้ใจมีสันติ มีธรรมะ และมีความรักเมตตากรุณาต่อผู้อื่น สันติภาพมิได้หมายความถึงการสงบนิ่งไม่กระทำการใดๆ เลย หากเป็นปฏิบัติการแห่งความรักความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ สรรพสัตว์ และสิ่งแวดล้อมทั้งมวล ภารกิจเพื่อสันติภาพจึงเป็นภารกิจที่ยิ่งใหญ่ของมนุษยชาติ ซึ่งจะบรรลุผลสำเร็จได้มิใช่การเรียกร้องที่จะได้รับ หากอยู่ที่การลงมือเสียสละเพื่อประโยชน์สุขของมหาชน

อุทัย สติมั่น (2559) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ ศาสนสัมพันธ์เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในประชาคมอาเซียน ว่าประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) เป็นการรวมตัวกันของประเทศ 10 ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีวิสัยทัศน์ร่วมกัน คือ การสร้างประชาคมอาเซียนให้มีขีดความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจสูง มีกฎเกณฑ์ที่ชัดเจนและมีประชาชนเป็นศูนย์กลาง เพื่อให้เป็นประชาคมที่มีความแข็งแกร่ง สามารถสร้างโอกาสและรับมือสิ่งท้าทายต่างๆ ทั้งด้านการเมือง ความมั่นคง ทางเศรษฐกิจ และภัยคุกคามรูปแบบใหม่ เพิ่มอำนาจต่อรองและขีดความสามารถการแข่งขันของอาเซียนในเวทีระหว่างประเทศทุกด้าน โดยสมาชิกในประชาคมอาเซียนมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดี สามารถประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจได้อย่างสะดวกมากยิ่งขึ้น สมาชิกในชุมชนมีความรู้สึกและความเข้าใจอันดีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แนวคิดเรื่องศาสนสัมพันธ์ เป็นการผสานทัศนะทางศาสนาของประชาคมอาเซียนเข้าด้วยกันเพื่อให้ไม่เกิดการแตกแยกต่างความคิดความ

เชื่อในประเด็นทางศาสนาโดยการทำศาสนสัมพันธ์ในหลักคำสอนให้เป็นหลักจริยธรรมสากลโดยยึดหลักสันติภาพ เสรีภาพ เสมอภาค และภราดรภาพเป็นแนวทางในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

นิรันดร์ พันทรกิจ (2559) ได้นำเสนอไว้ในหนังสือ การสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนา ไว้ว่า ความต่างศาสนามาจากถิ่นกำเนิด เวลาที่ถือกำเนิดกระทั่งภูมิหลังและขนบธรรมเนียมที่ต่างกัน ความต่างศาสนาของมนุษย์บางครั้งก็เกื้อกูลกัน และบางครั้งก็นำไปสู่ความขัดแย้งและหากพิจารณาความขัดแย้งในโลกนี้ให้ถ่องแท้แล้วจะมีนัยยะของความขัดแย้งทางศาสนามาเกี่ยวโยงทั้งสิ้น การนับถือศาสนามี 3 ระดับ ตั้งแต่ระดับที่ยึดมั่นในศาสนาใดศาสนาหนึ่งจนไม่ยอมรับการมีอยู่จริงของศาสนาอื่น ระดับที่ยอมรับการมีอยู่ของศาสนาอื่นแต่ให้คุณค่าแก่ศาสนาที่ตนเองนับถือ และระดับที่ยอมรับการมีอยู่อย่างหลากหลายของทุกความเชื่อทุกศาสนาแนวคิดประการหลังนี้จึงเป็นทางออกของความขัดแย้งทางศาสนา ได้มีความพยายามประสานความเข้าใจระหว่างศาสนาอยู่เสมอทั้งในระดับบุคคล ชุมชน และระดับผู้นำศาสนาในโลกจนได้ข้อสรุปตรงกันประการสำคัญว่า ทุกศาสนาล้วนแล้วแต่นำไปสู่จุดหมายเดียวกัน คือ สอนคนให้เป็นคนดี มีสันติสุข แต่ก็ยังมีความขัดแย้งเชิงแนวคิดออกมาอีกว่า ในเมื่อศาสนานำไปสู่จุดหมายเดียวกันแล้ว ทำไมจึงไม่หลอมรวมทุกศาสนาให้เป็นศาสนาเดียวกันซึ่งก็กลับกลายเป็นประเด็นขัดแย้งใหม่ทางศาสนา

สรุป แนวคิดที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางก็คือ มนุษย์ไม่จำเป็นต้องมีความเชื่อแบบเดียวกัน หรือไม่จำเป็นต้องมีวิถีชีวิตแบบเดียวกัน ความดีในแต่ละศาสนาจึงไม่ควรต้องตีความในแบบเดียวกัน การขจัดความขัดแย้งอันจะนำไปสู่ความเข้าใจอันดีระหว่างคนต่างศาสนาก็คือ การหันกลับไปศึกษาปรัชญาคำสอนของศาสนาที่ตนเองนับถือให้ลึกซึ้ง ถึงแก่นแท้ ซึ่งจะนำไปสู่ข้อสรุปตรงกันคือ ทุกศาสนาล้วนแล้วแต่สอนให้คนเป็นคนดี ไม่ปฏิเสธความเชื่อของคนอื่นหรือศาสนาอื่น และคนดีย่อมเห็นคุณค่าของคนอื่น อันจะนำมนุษยชาติไปสู่การอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขนั่นเอง ดัง ฮานส์ คุง (2009) กล่าวไว้ว่าไม่มีสันติภาพระหว่างประชาชาติต่างๆ หากไม่มีสันติภาพระหว่างศาสนาไม่มีสันติภาพระหว่างศาสนา หากไม่มีจากการเสวนาระหว่างศาสนาไม่มีการเสวนาระหว่างศาสนา หากไม่มีการตรวจสอบพื้นฐานคำสอนของศาสนา

1.7.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จรัส ปันธิ (2547) ได้ศึกษาวิเคราะห์ เรื่อง วิเคราะห์ประยุกต์หลักสาราณียธรรมในการบริหารงานบุคคลมาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานบุคคลของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ตั้งแต่ก่อตั้งจนถึงปัจจุบัน โดยศึกษาวิเคราะห์จากเอกสารเป็นหลัก และนำมาเสนอด้วยการพรรณนา จากการศึกษาพบว่า หลักสาราณียธรรม ๖ ประการ ของพระพุทธศาสนา กล่าวคือ การแสดงความรักความเมตตาต่อกัน สนับสนุนช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ให้คำแนะนำชี้แนะในสิ่งที่ดีงาม มีความหวังดีปรารถนาดีต่อกัน ให้ความอนุเคราะห์ช่วยเหลือแบ่งปันกัน ยึดมั่นในศีลธรรมอันดี ตามกฎ แบบแผน วัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม ตลอดถึงมีความคิดเห็นที่เกื้อกูลกันให้เป็นไปในทำนองเดียวกัน เมื่อมีข้อสงสัยหรือความไม่ชัดเจนก็นำมาปรึกษาหารือกันอยู่ตลอดเวลา มหาวิทยาลัยสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานบุคคลได้เป็นอย่างดีทุกระดับ ทั้งระดับผู้บริหาร ผู้บังคับบัญชา ตัวเอง เพื่อนร่วมงาน และ

ผู้ใต้บังคับบัญชา ส่งผลให้การบริหารงานบุคคลของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ประสบความสำเร็จ และพัฒนามาโดยตลอด

พระมหานภดล ปุญญสุวฑฒโก (2561) ได้ศึกษาการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชนเขตบางรัก กรุงเทพมหานคร พบว่า

1. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรม คือ กระบวนการให้การศึกษาระดับขั้นพื้นฐานช่วยให้เด็กและเยาวชน ประชาชนเข้าใจ และยอมรับซึ่งความแตกต่างในเรื่องของความเป็นชนกลุ่มน้อย ด้านเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา ลัทธิความเชื่อ

2. หลักการที่เกี่ยวข้องกับการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรม คือการอยู่ร่วมกันของชุมชนชาวพุทธ คือการให้ทาน พูดจาที่ไพเราะ ทำตนให้เป็นประโยชน์ ชุมชนชาวคริสต์ คือส่งเสริมให้มีการพัฒนาเปิดกว้างให้แต่ละชุมชนเข้าสู่สังคมอย่างเท่าเทียมกัน ชุมชนชาวอิสลามคือการให้ทุกคนในสังคมหันมาเข้าใจในความแตกต่างและสนใจที่จะเรียนรู้ความแตกต่างกับความรู้ที่มีอยู่

3. การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนในเขตบางรัก กรุงเทพมหานคร คือ การอยู่ร่วมกันของคนในที่หลากหลายวัฒนธรรม ได้แก่ ชุมชนชาวพุทธ มุ่งส่งเสริมการศึกษาแก่เยาวชนและประชาชน การสงเคราะห์แก่อุบาสกและอุบาสิกาในชุมชนรอบวัด ในขณะที่ชุมชนชาวคริสต์ เน้นส่งเสริมการเรียนการสอนพิเศษในวันเสาร์-อาทิตย์ ส่งเสริมสุขภาพอนามัยที่ดีด้วยการทาความสะอาดบริเวณส่วนรวม และให้ทาความสะอาดครัวเรือนของตนเอง ส่วนชุมชนชาวอิสลาม มีการยอมรับผู้นาที่ปฏิบัติตามหลักการศาสนาอย่างจริงจัง และส่งเสริมให้บุคคลมีความรู้ความสามารถ มีทักษะในการทางานที่ดีขึ้น ตลอดจนมีทัศนคติที่ดีในการทางาน อันจะเป็นผลให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพ

พระมหายุทธนา นรเชฏโฐ และจุฑารัตน์ ทองอินจันทร์ (2562) ศึกษาการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมในประเทศไทย พบว่า หลักการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมคือการอยู่ร่วมกันด้วยความรักความเมตตา ความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลกัน เคารพในความแตกต่างของกันและกัน และการมีกิจกรรมร่วมกันอย่างสร้างสรรค์และต่อเนื่อง อยู่ร่วมกันตามหลักการทางศาสนาและหลักสิทธิมนุษยชน เป็นไปในทิศทางเดียวกัน การเคารพในสิทธิเสรีภาพของกันและกัน และการมีกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่องในฐานะที่ทุกคนเป็นมนุษย์ด้วยกัน สร้างความมั่นคงทางสังคมบนแนวทางที่พึงประสงค์ คือการอยู่ร่วมกันอย่างสันติไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน โดยคำนึงความเจริญและความสงบสุขเป็นสำคัญ

พระมหามงคลกานต์ ฐิตธมฺโม และคณะ (2563) ศึกษาการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมในประเทศไทย กรณีศึกษาสังคมพหุวัฒนธรรมในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ได้นำเสนอรูปแบบและวิธีการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมในชุมชนประตูท่าแพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า หลักการอยู่ร่วมกันของคน ด้วยการสร้างให้ประชาชนในชุมชนประตูท่าแพ เข้าใจและยอมรับซึ่งความแตกต่างในเรื่องของแนวคิดวัฒนธรรมประเพณี และความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา ลัทธิความเชื่อความสอดคล้องของหลักการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมส่งเสริมให้มี

การพัฒนาเปิดกว้างแต่ละชุมชนสู่สังคมอย่างเท่าเทียมกัน ให้ทุกคนในสังคมหันมาเข้าใจความแตกต่างและสนใจเรียนรู้ความแตกต่างกับความรู้ที่มีอยู่ ส่งเสริมการยอมรับในเรื่องความแตกต่างในเรื่องความคิดตลอดจนมีทัศนคติที่ดีในการอยู่ร่วมกัน อันจะเป็นผลให้การอยู่ร่วมกันในชุมชนที่มีความหลากหลายอย่างมีประสิทธิภาพ

จันทร์รุ่ง เขียวบุญจันทร์ และคณะ (2563) ศึกษาวิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสังคมพหุวัฒนธรรม พบว่า ชุมชนสังคมพหุวัฒนธรรมที่ผูกพันอยู่กับธรรมชาติ มีวิถีชีวิตสัมพันธ์กันในฐานะเป็นญาติพี่น้องกัน และวิถีชีวิตของคนผูกพันอยู่กับศาสนา ความเชื่อ และพิธีกรรม อยู่ร่วมกันโดยมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันด้วยการอาศัยปัจจัยทางสังคม 8 ประการ คือ ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์และการตั้งบ้านเรือน ด้านการศึกษา ด้านการประกอบอาชีพ ด้านการเมืองการปกครอง ด้านชาติพันธุ์และญาติพี่น้อง ด้านการใช้สาธารณประโยชน์ร่วมกัน ด้านความเชื่อศาสนา ด้านประเพณีและพิธีกรรม และด้านการใช้เทคโนโลยีตลอดจนการนำหลักสังคหวัตถุไปปรับใช้อย่างเหมาะสมกับบริบทชุมชนสังคม และวัฒนธรรม การอยู่ร่วมกันในชุมชนช่วยเหลือกันตามหลักสังคมสงเคราะห์ด้วยสังคหวัตถุ 4 คือ 1) การสงเคราะห์กันด้วยทาน 2) การสงเคราะห์กันด้วยปิยวาจา 3) การสงเคราะห์กันด้วยอัตถจริยา และ 4) การสงเคราะห์กันด้วยสมานัตตตาจะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

สุภิศรา บุญช่วย และคณะ (2563) ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักสัมมาวาจาในสังคมพหุวัฒนธรรมของชุมชน บ้านท่าแมงลัก ตำบลสะกอม อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา พบว่า การไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ยุยงให้เขาแตกร้าวกัน ไม่พูดคำหยาบคาย ไม่พูดเพ้อเจ้อเหลวไหลไร้สาระ มีการเคารพให้เกียรติไม่นำเรื่องเชื้อชาติศาสนามากล่าวถึงทำนองล้อเล่น คำพูดถูกกาลเทศะหรือพูดตามกาลที่สมควรพูด คำสัตย์จริง พูดคำอ่อนหวานและมีประโยชน์ การสื่อสาร กันระหว่างกันต้องมีความจริงใจต่อกัน ระมัดระวังการใช้ข้อความบางอย่างที่อาจทำให้เกิดความขัดข้องหมองใจกัน หรือเข้าใจไม่ตรงกัน เรียนรู้ซึ่งกันและกัน ประนีประนอมกันมีความสามัคคีมีทัศนคติที่ดีต่อกัน เกื้อกูลต่อส่วนรวม รักษาน้ำใจกันโดยไม่ใช้อารมณ์

พระมหามงคลกานต์ ฐิตธมฺโม และคณะ (2564) ได้ทำการวิจัยการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมในประเทศไทย เพื่อศึกษาวิเคราะห์นำเสนอรูปแบบความสอดคล้องหลักการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมตามหลักการของแต่ละศาสนา พบว่า 1) หลักการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมด้วยการสร้างความเข้าใจและยอมรับซึ่งความแตกต่างในเรื่องของแนวคิดวัฒนธรรมประเพณีที่แตกต่างทางด้านเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา ลัทธิความเชื่อ 2) การพูดจาที่ไพเราะไม่สร้างความแตกแยก ทำตนให้เป็นประโยชน์ ส่งเสริมให้มีการพัฒนาเปิดกว้างสู่สังคมอย่างเท่าเทียมกันทุกคนหันมาเข้าใจความแตกต่าง และสนใจเรียนรู้ความแตกต่างกับความรู้ที่มีอยู่ 3) ส่งเสริมการยอมรับในเรื่องความแตกต่างในเรื่องความคิดตลอดจนมีทัศนคติที่ดีในการอยู่ร่วมกัน อันจะเป็นผลให้การอยู่ร่วมกันในชุมชนที่มีความหลากหลายอย่างมีประสิทธิภาพ

ขันทอง วัฒนะประดิษฐ์ และคณะ (2564) ได้ศึกษารูปแบบการสร้างสังคมพหุวัฒนธรรมไร้รอยต่อทางศาสนา พบว่า ความเป็นพหุวัฒนธรรมสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข มีความรักสามัคคี และเข้าใจบริบทความเชื่อทางศาสนาที่แตกต่างแต่ไม่แตกแยก ให้เกียรติเคารพซึ่งกันและกัน รู้วิถีที่พึงปฏิบัติต่อกันที่ไม่ขัดต่อหลักศาสนาและสร้างสัมพันธ์ในชุมชนจากรุ่นสู่รุ่น และสร้างสังคมพหุวัฒนธรรมไร้รอยต่อทางศาสนาด้วย 4 องค์ประกอบที่เรียกว่า PALC คือ 1) กระบวนทัศน์พื้นฐาน (Paradigms of Community)ความรู้สึกไม่แบ่งแยก เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันไร้รอยต่อทางศาสนา 2) ผู้นำทางศาสนาและปราชญ์ชาวบ้าน (Leader andLocal Wisdom Scholars) มีวิสัยทัศน์ มีคุณธรรม เป็นต้นแบบที่ดีให้กับชุมชน 3) กิจกรรมและการดำเนินชีวิต(Activities and Lifestyles) มีกิจกรรมจิตอาสาอยู่บนพื้นฐานของหลักการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และ 4) ปัญหาและการแก้ไขความขัดแย้งในชุมชน (Conflict Resolution) เป็นชุมชนที่มีความรักสามัคคี ให้ความเสมอภาคเคารพในสิทธิ ให้เกียรติ และปฏิบัติตามกฎกติกาของชุมชนโดยใช้ “มรรควิธี”

พระมหาสุขสันติ์ สุขวฑฺโฒ และคณะ (2564) ศึกษาการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมในประเทศไทย ได้นำเสนอการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมดังนี้ 1. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรม คือการศึกษากระบวนการให้การศึกษาระดับขั้นพื้นฐานช่วยให้เด็กและเยาวชน ประชาชนเข้าใจและยอมรับซึ่งความแตกต่างในเรื่องของความเป็นชนกลุ่มน้อย ด้านเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา ลัทธิความเชื่อ 2. หลักการที่เกี่ยวข้องกับการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรม คือการร่วมกันของชุมชนชาวพุทธ คือการให้ทาน พูดจาที่ไพเราะ ทำตนให้เป็นประโยชน์ ชุมชนชาวอิสลามส่งเสริมให้มีการพัฒนาเปิดกว้างแต่ละชุมชนสู่สังคมอย่างเท่าเทียมกัน ให้ทุกคนในสังคมหันมาเข้าใจความแตกต่าง และสนใจเรียนรู้ความแตกต่างกับความรู้ที่มีอยู่ 3. การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรม กรณีศึกษาอำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี คือชุมชนชาวพุทธ ส่งเสริมการศึกษาแก่เยาวชนและประชาชน การสงเคราะห์แก่อุบาสกอุบาสิกาในชุมชนรอบวัด ชุมชนชาวอิสลามส่งเสริมการเรียนการสอนพิเศษในวันเสาร์-อาทิตย์ ส่งเสริมสุขภาพอนามัยที่ดีด้วยการทำความสะอาดบริเวณส่วนรวม และให้ทำความสะอาดครัวเรือนของตนเอง ต้องการผู้นำที่ปฏิบัติตามหลักการศาสนาอย่างจริงจัง สรุปคือคือการให้การศึกษาระดับขั้นพื้นฐานช่วยให้เด็กและเยาวชน ประชาชนเข้าใจและยอมรับซึ่งความแตกต่างในเรื่องของความเป็นชนกลุ่ม ด้านเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา ลัทธิความเชื่อ การให้แบ่งปัน พูดจาที่ไพเราะ ทำตนให้เป็นประโยชน์ ปฏิบัติตามหลักการศาสนาอย่างจริงจัง

สรุป ในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม วิธีการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมที่มีความหลากหลายในด้านต่างๆ ความเหมาะสมในการอยู่ร่วมกันที่เป็นรูปธรรมนั้น การการยอมรับความแตกต่างในเรื่องของแนวคิด วัฒนธรรม ประเพณี และความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา และความเชื่อตามหลักการของแต่ละศาสนา ไม่สร้างความแตกแยกให้เกิดในชุมชน ทำตนให้เป็นประโยชน์ มีการส่งเสริมให้มีการพัฒนาเปิดกว้างสู่สังคมอย่างเท่าเทียมกัน ส่งเสริมเยาวชนและประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมสังคม หรือให้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรม ประเพณี

ที่แตกต่างกัน เพื่อให้เกิดความเข้าใจและยอมรับในเรื่องความแตกต่างทางความคิด ตลอดจนมีทัศนคติที่ดีในการอยู่ร่วมกัน อันจะเป็นผลให้การอยู่ร่วมกันที่มีความหลากหลายมีประสิทธิภาพอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

1.8 นิยามศัพท์เฉพาะ

1.8.1 ชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ หมายถึง ชุมชนที่มีการอาศัยอยู่ร่วมกัน ในบริเวณเดียวกันและมีผลประโยชน์ร่วมกัน มีความความรักความเมตตารักใคร่กลมเกลียวกันกัน ยึดเหนี่ยวน้ำใจช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความรักความสามัคคียุติธรรมในการอยู่ร่วมกัน แม้มีความต่างที่หลากหลายทางศาสนาและวัฒนธรรม สามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

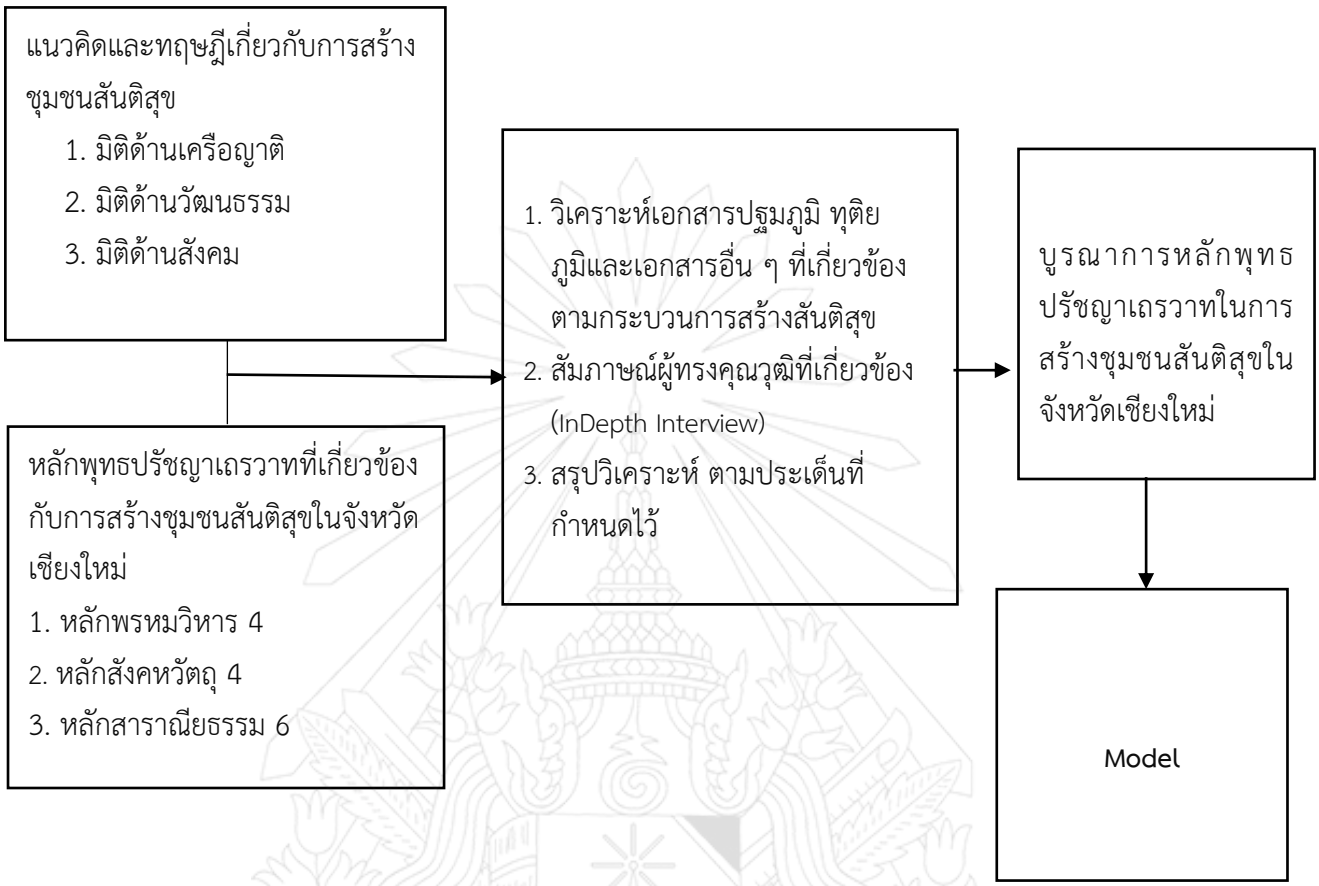
1.8.2 ชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ หมายถึง ชุมชนที่ผู้วิจัยลงพื้นที่ได้แก่ ชุมชนบ้านฮ่อม ชุมชนวัดศรีดอนชัย-เจริญประเทศ ชุมชนชัยมงคลบ้านเม็ง ชุมชนช่างฆ้อง ชุมชนช้างคลาน ชุมชนหัวฝาย

1.8.3 หลักพุทธปรัชญาเถรวาท หมายถึง หลักธรรมพรหมวิหาร 4 หลักธรรมสังคหวัตถุ 4 และหลักธรรมสาราณียธรรม 6 ที่ผู้วิจัยนำมาใช้ในการบูรณาการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่

1.9 กรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework)

จากการที่ได้ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยจึงได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย เรื่อง “บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่” โดยแสดงเป็นแผนภาพ ดังนี้

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1.2 แสดงสรุปกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

บทที่ 2
แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างชุมชนสันติสุข

มนุษย์ที่มีการอยู่ร่วมกันตั้งแต่สองคนขึ้นไป เรียกว่า “กลุ่มคนหรือสังคม” เมื่อมนุษย์ต้องอยู่อาศัยร่วมกันเป็นกลุ่มคนเป็นสังคม สิ่งที่คนส่วนใหญ่ในสังคมต้องการคือ สันติสุข ได้แก่ ความสุขและความสงบในการดำเนินชีวิตประจำวัน อันได้แก่ การได้รับการเป็นที่ยอมรับของคนในสังคม การเป็นคนสำคัญและมีตัวตนในสังคม การมีเกียรติยศและชื่อเสียงในสังคม การได้รับการเคารพนับถือจากคนในสังคมและการได้รับความรัก ความเข้าใจ กำลังใจจากคนในสังคมที่อยู่ร่วมกัน การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม การทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกัน รวมถึงการช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน การมอบความสุขให้แก่กัน สิ่งเหล่านี้จะทำให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นสังคมสันติสุขได้ หากขาดสิ่งดังกล่าวข้างต้น สังคมย่อมไร้ซึ่งความสันติสุข ทั้งนี้ ผู้วิจัยขอนำเสนอเนื้อหารายละเอียด เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจการสร้างสันติสุขที่ชัดเจนขึ้นในมุมของทางสังคมหรือนักปราชญ์ทางสังคม

การศึกษาเรื่องบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่นี้ผู้วิจัยได้ศึกษาจากหนังสือ เอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความครอบคลุมในเนื้อหาและสามารถนำไปวิเคราะห์สังเคราะห์ และสร้างองค์ความรู้ใหม่ได้จึงศึกษาตามลำดับหัวข้อดังนี้

2.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างชุมชน

2.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสันติสุข

2.3 บริบทของชุมชนในเชียงใหม่

2.4 สรุป

2.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างชุมชน

แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชน คำว่า “ชุมชน” มีความหมายในลักษณะต่าง ๆ มากมาย เช่น ด้านการปกครอง ด้านการพัฒนา ด้านวัฒนธรรม ด้านวิชาการ และในฐานะหน่วยทางสังคมที่ทำหน้าที่ในการตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานเป็นต้น ดังนั้นการนิยามความหมายคำว่าชุมชนจึงมีขอบเขตกว้างขวางมาก การศึกษาเพื่อทำความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างหรือเกิดชุมชนจึงเป็นพื้นฐานที่สำคัญต่อการดำเนินงานด้านการสร้างสันติสุขในชุมชน ทั้งนี้ชุมชนจะเป็นทั้งกลุ่มคนและพื้นที่เป้าหมายของการสร้างสันติสุข โดยในบทนี้จะเป็น ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชน ประกอบด้วย ความหมายของชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน ลักษณะของชุมชน ความเป็นชุมชน การเกิดขึ้นของชุมชน โครงสร้างของชุมชน ประเภทของชุมชนและหน้าที่ของชุมชน

2.1.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับชุมชน

“ชุมชน” มีนัยยะและความหมายที่อยู่บนฐานของการเปลี่ยนแปลงและเคลื่อนไหวไปตามกระแสสังคม เพราะชุมชนไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่ง แต่ว่าชุมชนในที่นี้หมายถึงชุมชนที่มีชีวิต ดังนั้นแนวคิดทางสังคมศาสตร์จะช่วยสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นชุมชนหรือความเป็นหมู่คณะ ซึ่งจะช่วยอธิบายและสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับคำว่าชุมชนได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ในที่นี้จะกล่าวถึงแนวคิดทางสังคมศาสตร์ ว่า

ด้วยความหมายของชุมชน ตามแนวคิดทางสังคมวิทยา แนวคิดทางมนุษยวิทยา แนวคิดในมิติประชาสังคม และแนวคิดชุมชนเสมือนจริงหรือเครือข่ายสังคม ซึ่งอธิบายได้ดังนี้

1) แนวคิดทางสังคมวิทยา (Sociological Perspective)

ชุมชนในแนวคิดทางสังคมวิทยา หมายถึง หน่วยทางสังคมและทางกายภาพที่มีลักษณะการจัดการร่วมกันในมิติต่าง ๆ อันได้แก่ หมู่บ้าน ชุมชน เขตและเมือง โดยมีความหมายดังนี้ (Denis E. Poplin, 1979; 9-18)

1.1) ชุมชนในฐานะหน่วยทางอาณาบริเวณ (Community as a Territorial Unit) ที่ทำให้ชุมชนมีลักษณะเป็นรูปธรรม มีหลักแหล่งที่ตั้งแน่นอนและมีสมาชิกสามารถระบุที่อยู่ของตนได้ โดยอาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์ มีอิทธิพลต่อชุมชนและชุมชนก็มีอิทธิพลต่ออาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์ เช่น สภาพทางทางภูมิศาสตร์จะเป็นตัวกำหนดสถานที่ตั้งและศักยภาพในการเจริญเติบโตของชุมชน กล่าวคือชุมชนมักจะเกิดขึ้นในบริเวณที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์ หรือที่ซึ่งมีการคมนาคมสะดวกเหมาะแก่การตั้งถิ่นฐานอย่างถาวร ในขณะเดียวกันชุมชนก็มีอิทธิพลต่ออาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์ แม้ว่าตัวแปรเกี่ยวกับอาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์จะมีอิทธิพลต่อสถานที่ตั้งและพลวัตการเจริญเติบโตของชุมชน แต่การปรับตัวของคนต่ออาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์ของชุมชนก็ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมและการรู้จักปรับตัวด้วย ดังนั้นมนุษย์เองมีส่วนในการกระทำต่อสภาพแวดล้อมของตนไม่ว่าจะโดยทางบวกหรือลบ โดยการปรับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพให้สอดคล้องกับความต้องการและความจำเป็นของมนุษย์ เช่น การทำนาแบบขั้นบันได การสร้างเหมืองฝาย ชลประทานและการปรับปรุงแก้ไขและสร้างที่อยู่อาศัยให้สอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์ หรือการทำลายสภาพแวดล้อม เช่น การตัดไม้ทำลายป่า การใช้สารเคมีในแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น การศึกษาชุมชนตามแนวคิดสังคมวิทยาถือว่าตัวแปรทางด้านภูมิศาสตร์เป็นสิ่งที่ละเลยมิได้ เพราะแนวคิดที่จัดว่ามีอิทธิพลต่อทฤษฎีนิเวศวิทยาของมนุษยเป็นอย่างยิ่ง

1.2) ชุมชนในฐานะหน่วย/ระบบทางสังคม (Community as a Social System Unit) การวิเคราะห์แบบ Social System Approach จะช่วยทำให้เห็นภาพลำดับขั้น (Hierarchy) เริ่มจากระดับล่างที่ประกอบด้วยกลุ่มบุคคล 2 คนขึ้นไป จนถึงระดับชาติหรือระดับโลก ชุมชนเป็นระบบย่อยอันแรกที่มีศักยภาพในการจัดการให้มีสิ่งต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของคนทั้งทางกายภาพและจิตใจในสังคม ซึ่งถ้านับตั้งแต่ในระดับระบบครอบครัว กลุ่มเครือญาติ ก็จะเล็กเกินไป แต่ก็ไม่มีสถาบันทางสังคมใหนที่สมบูรณ์เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ ส่วนระบบที่ใหญ่กว่านี้ เช่น กลไกของรัฐก็ใหญ่โตและซับซ้อนเกินไป จนเข้าไม่ถึงอารมณ์ความรู้สึกของคน จึงไม่สามารถตอบสนองความต้องการทั้งทางกาย และทางใจได้หมดอีก โดยนัยนี้ชุมชนจึงมีความหมายที่เป็นระบบทางสังคมว่า เป็นเครือข่ายปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ (Network of Interaction) ซึ่งประกอบด้วยสถานภาพ บทบาท กลุ่มคนและสถาบัน ชุมชนจึงมีความสัมพันธ์เหมือนลูกโซ่ ที่ระบบย่อยระบบหนึ่งได้รับปัจจัยนำเข้าที่ต้องการจากระบบอื่น ๆ และในทางกลับกันก็จะให้ผลผลิตของตนแก่ระบบย่อยอื่น ๆ ซึ่งปัจจัยนำเข้าและผลผลิตที่ได้รับ ให้ซึ่งแก่กันในระหว่างชุมชนหรือระบบย่อยนี้อาจเป็นทั้งในรูปแบบของการเงิน แรงงาน หรือความกดดันทางสังคม และทรัพยากรต่าง ๆ แนวคิดที่เห็นว่าชุมชนอยู่ในฐานะหน่วยทางสังคม ฑิตยา สุวรรณชฎ (2527; 27) ให้ความเห็นว่าชุมชนต้องมีลักษณะ 3 ประการ คือ

ประการที่ 1 ชุมชนในฐานะเป็นอาณาบริเวณ การพิจารณาชุมชนในข้อนี้มิใช่เฉพาะ เป็นบริเวณที่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของกลุ่มคนเท่านั้น ยังต้องพิจารณาถึงมิติต่าง ๆ เช่น ในฐานะที่อยู่อาศัย การใช้พื้นที่ และบริเวณของชุมชน

ประการที่ 2 ชุมชนในฐานะเป็นที่รวมประชากร โดยจะเน้นที่ลักษณะของประชากร ที่อยู่ในบริเวณชุมชน ในด้านที่สำคัญ คือ การเปลี่ยนแปลงประชากรในช่วงระยะเวลาหนึ่ง โครงสร้างประชากร เช่น สัดส่วนเพศชาย เพศหญิง อายุ อาชีพ การศึกษา เป็นต้น

ประการที่ 3 ชุมชนในฐานะที่เป็นระบบความสัมพันธ์ของสมาชิกที่อยู่ในชุมชน และความสัมพันธ์กับชุมชน โดยพิจารณาถึงระบบความสัมพันธ์ของชุมชน ประกอบด้วย ระบบความสัมพันธ์ในครอบครัวหรือเครือญาติมิตร ระบบความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ และระบบความสัมพันธ์ของวัฒนธรรม เป็นต้น

1.3) ชุมชนในฐานะหน่วยทางจิตวิทยาวัฒนธรรม (Community as a Psycho Cultural Unit) ในมิตินี้เน้นในเรื่องที่ว่า ชุมชนจะต้องมีความผูกพันระหว่างสมาชิกด้วยกัน ความผูกพันนี้จะตีความว่าเป็นทั้งทางด้านจิตวิทยาและวัฒนธรรม โดยในทางจิตวิทยานั้น คนจะมีความมั่นคงเพราะสามารถระบุได้ว่าตนเป็นสมาชิกของกลุ่ม หมู่ หรือที่ใด มีความรู้สึกว่าตนเองมีสังกัด คือ ตอบได้ว่า “ฉันเป็นใคร” และ “อยู่ที่ไหน” นอกจากแนวคิดสังคมวิทยาในมุมมองชุมชนใน 3 มิติดังกล่าวแล้ว เรายังสามารถ มองชุมชนในฐานะ “หน่วยงานทางการปกครอง” ที่หมายถึง “หมู่บ้าน” ตามลักษณะการปกครองในสังคมไทย ซึ่งเป็นหน่วยงานทางสังคมระดับฐานล่างที่มีความสัมพันธ์เป็นลำดับช่วงชั้นกับระดับที่เหนือกว่า ตามโครงสร้างการปกครองที่ประกอบด้วย หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัดและประเทศ ชุมชนหมู่บ้าน เป็นชุมชนที่มีพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ นัยยะของการนิยามความเป็นหมู่บ้านให้เกิดขึ้นติดกับพื้นที่นั้นๆ เกิดจากการที่รัฐพยายามรวมศูนย์อำนาจและแบ่งพื้นที่เป็นหน่วยย่อย ๆ กำหนดให้หน่วยย่อย ๆ นั้น รวมกันเป็นหน่วยใหญ่ขึ้น มีกลไกการปกครองเป็นลำดับชั้น เพื่อง่ายต่อการปกครอง ซึ่งจำเป็นต้องมีลักษณะของความเป็นชุมชนหมู่บ้านที่สัมพันธ์กับรัฐ จะเห็นได้ว่าหมู่บ้านมีความสัมพันธ์กับรัฐมาโดยตลอด เพียงแต่มีความสัมพันธ์ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งมากน้อยเพียงใดอยู่ที่นโยบายในแต่ละช่วงเวลา ประเทศไทยภาครัฐได้มีการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนหรือหมู่บ้าน ความเป็นชุมชนจึงถูกกำหนดตามให้เป็นหน่วยงานทางการปกครองขนาดเล็ก ที่เรียกว่าหมู่บ้าน แม้ว่าบางชุมชนจะประกอบไปด้วยหลายหมู่บ้านที่มีความสัมพันธ์กันแต่เดิมหรือเคยเป็นหมู่บ้านเดียวกันมาก่อน ต่อมามีการแยกเป็นหมู่บ้านใหม่ตามเกณฑ์การจัดตั้งหมู่บ้านของทางราชการ แต่ก็ยังคงมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกัน ซึ่งมีสถาบันทางสังคม เช่น วัด หรือมีการใช้ทรัพยากรร่วมกัน เช่น ป่า พื้นที่ลุ่มน้ำร่วมกัน

2) แนวคิดทางมานุษยวิทยา (Humanistic Perspective)

แนวคิดนี้มุ่งเน้นความเป็นชุมชนที่ก่อให้เกิดมิตรภาพ ความเอื้ออาทร ความมั่นคงและความผูกพันอันสืบเนื่องมาจากข้อจำกัดการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในยุคปัจจุบันที่กว้างใหญ่เกินไป และไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของปัจเจกบุคคลได้ ดังนั้นความเป็นชุมชนจึงขึ้นอยู่กับปฏิสัมพันธ์โต้ตอบและความเป็นมิตรภาพที่มีต่อกันภายใต้ระบบสื่อสารและการพบปะทำกิจกรรมร่วมกัน นักมานุษยวิทยา นิสเบ็ต (Robert A. Nisbet, 1962; 5) ให้ความเห็นว่าสังคมสมัยใหม่ทำให้เกิดการสูญเสียความรู้สึกผูกพันของชุมชน (Sense of Community) ซึ่งเกิดจากเงื่อนไขของสังคมสมัยใหม่ที่

ไม่สามารถตอบสนองให้ปัจเจกบุคคลเกิดความมั่นคง เขาได้แสดงความเห็นว่าในลักษณะรัฐการเมืองสมัยใหม่ รัฐไม่สามารถตอบสนองความมั่นคงของคนได้ ไม่มีองค์กรขนาดใหญ่ใดที่สามารถตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจของคนได้ เพราะโดยธรรมชาติแล้วองค์การเหล่านี้มีขนาดใหญ่ ซับซ้อน และเป็นทางการเกินไป ทางเลือกที่นักคิดในแนวนี้เสนอก็คือการเรียกร้องให้ชุมชนมีขนาดเล็ก แต่มีโครงสร้างที่เหนี่ยวแน่น เพราะในชุมชนขนาดเล็กเท่านั้นที่จะช่วยฟื้นฟูสภาพ ความสัมพันธ์ทางสังคมให้ดีขึ้นได้ การรับผิดชอบต่อหน่วยที่เล็กที่สุด เน้นการกระทำที่เต็มไปด้วยความร่วมมือ ร่วมใจ ความรู้สึกเป็นเจ้าของ เป็นสังคมที่ตนรู้จักกันอย่างใกล้ชิดและสนิทสนม แนวคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการเรียกร้องต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมสมัยใหม่ ที่มีการขยายตัวของเมือง ประชากรและเครือข่ายสังคมที่ดำเนินการผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศ ก่อให้เกิดสภาวะความแปลกแยก ความวิตกกังวล ความโดดเดี่ยว ไม่สนใจใยดีหรือรู้สึกรับผิดชอบต่อเรื่องราวที่เกิดขึ้นกับบุคคลอื่น ๆ ที่อยู่รอบข้าง ไม่รู้สึกว่าตนเองมีส่วนร่วมในความรับผิดชอบ ตัดสินใจ หรือรับผลประโยชน์นั้น ๆ ซึ่งแนวคิดนี้มีลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ (โกวิทย์ พวงงาม, 2553; 18)

1. ไม่ได้ให้ความสนใจหรือความสำคัญกับอาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์หรือพื้นที่
2. เน้นความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนมนุษย์ที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน
3. เป็นลักษณะความรู้สึกเชิงอัตวิสัยของความเป็นชุมชนหรือแบบแผนในอุดมคติ

เป็นการนำเสนอลักษณะชุมชนที่ควรจะเป็นชุมชนที่ดีหรือชุมชนในอุดมคตินั่นเอง และหากพิจารณาโดยนัยดังกล่าวข้างต้น อาจกล่าวได้ว่าชุมชนนั้นเป็น “หน่วยพื้นฐานของการพึ่งตนเอง” ซึ่งพิจารณาจากลักษณะที่สำคัญ เช่น ชุมชนตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ในหมู่คนที่รู้จักกันใกล้ชิดกัน มีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่และมีกิจกรรมเพื่อการดำรงชีวิตร่วมกัน มีระบบความสัมพันธ์แบบครอบครัว เครือญาติ มีการแลกเปลี่ยนพึ่งพารวมทั้งขัดแย้งโดยคุณลักษณะสำคัญของชุมชน เพื่อตอบสนองต่อความต้องการในด้านต่าง ๆ ของคนในชุมชน ทั้งในด้านการพัฒนาทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในด้านจิตใจ

3) แนวคิดในมิติประชาสังคม (Civil Society)

ความหมายของชุมชนในมิติประชาสังคมเกิดขึ้นจากการวิพากษ์ระบบของภาครัฐและภาคธุรกิจเอกชนที่มีบทบาทชี้นำหรือครอบงำความคิด ทิศทางการพัฒนาของสังคม โดยที่ผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับนโยบาย ทิศทางการพัฒนาและการจัดกิจกรรมสาธารณะค่อนข้างน้อย รวมทั้งการมองเห็นความอ่อนแอของประชาธิปไตยแบบตัวแทนหรือพรรคพวกและกลุ่มผลประโยชน์ จึงเกิดการเรียกร้องหรือต้องการอุดช่องว่างด้วยการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและส่งเสริมอำนาจให้กับ “ภาคประชาชน” ในการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจในนโยบาย และทิศทางการพัฒนาหรือกิจกรรมสาธารณะดังกล่าว แนวคิดชุมชนในมิติประชาสังคมเป็นการอธิบายความเป็นกลุ่ม องค์กร ชมรม สมาคม ฯลฯ ที่เป็นโครงสร้างซึ่งอยู่กึ่งกลางระหว่างปัจเจกบุคคลและรัฐ หรือที่เรียกว่า “Mediating Structure” ปฏิเสธรัฐขนาดใหญ่ซึ่งมีบทบาทอำนาจหน้าที่มากมาย และทำการแทนสังคมในแทบทุกเรื่อง และก็ไม่ชอบในลัทธิปัจเจกชนจนสุดขั้วที่ไม่ห่วงใยสังคม โดยอยากให้ปัจเจกชนรวมกันเป็นกลุ่มก้อนที่มุ่งจะทำอะไรที่ใหญ่กว่ากว้างขวางขึ้นไป และเน้นการรวมตัวของคนใกล้ชิด สัมพันธ์ใกล้ชิด เช่น ครอบครัว วัด มัสยิด บ้าน โรงเรียน เป็นต้น

โกวิทย์ พวงงาม (2553) ได้กล่าวถึงแนวคิดของประเวศ วะสี ที่ได้เสนอแนวคิดของชุมชนในมิติของประชาสังคมว่า สังคมไทยภาคส่วนหลักที่มีความเข้มแข็งและมีความสัมพันธ์เชื่อโยงกันอย่างใกล้ชิดคือ ภาครัฐกับเอกชน ซึ่งปรากฏการณ์เช่นนี้ ทำให้สังคมขาดดุลยภาพและเกิดความล้าหลังในการพัฒนาของฝ่ายประชาชนหรือภาคประชาสังคม ดังนั้นจึงได้เสนอถึงแนวคิดการเกื้อหนุนให้ภาคประชาชนหรือสังคมมีความเข้มแข็งและเกิดดุลยภาพทางสังคมขึ้นที่เรียกว่า “สังคมานุภาพ”

อนุชาติ พวงสำลี และวีรบูรณ์ วิสารทสกุล (2541) ได้กล่าวถึงแนวคิดชุมชนและประชาสังคมภายใต้กระแสการสร้างชุมชนขึ้นใหม่ จะพบว่า “ชุมชน” ในแนวคิดประชาสังคมนี้ หมายถึง ชุมชนแห่งสำนึก (Conscious Community) ที่สมาชิกต่างเป็นส่วนหนึ่งของระบบโดยรวมที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น อาจจะด้วยพื้นฐานของระบบคุณค่าเก่าหรือเป้าประสงค์ใหม่ของการเข้ามาทำงานร่วมกัน ดังนั้นคำว่า “ประชาสังคมหรือชุมชน” จึงอาจมีขนาดและลักษณะที่แตกต่างกันไป ความเป็นชุมชนจึงมีลักษณะเป็นพลวัตที่บุคคลและกลุ่มคนต่างมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมที่สนใจร่วมกัน มีความสัมพันธ์และตัดสินใจร่วมกัน โดยมีพันธะเชื่อมโยงระบบใหม่บนพื้นฐานแห่งความเป็นอยู่ร่วมกัน

ความเป็นชุมชนหรือความเป็นประชาสังคมจึงเป็นรากฐานที่สำคัญของสังคม เพราะเป็นกลุ่มคนที่มีความผูกพันเอื้ออาทรต่อกัน เป็นพื้นฐานให้เกิดการถักทอความรัก ความเอื้ออาทรของคนในสังคม นอกจากนี้แนวทางในการเรียนรู้ถึงความเป็นชุมชนมีลักษณะ ดังนี้

1. มีความหลากหลาย เช่น มีความหลากหลายของการรวมตัว พื้นที่ รูปแบบของกิจกรรม ประเด็นความสนใจ/ปัญหาและกลุ่มคนที่มารวมตัวกัน

2. มีความเป็นชุมชนที่อาจมีอาณาบริเวณหรือบริบทขนาดใหญ่ที่เชื่อมโยงติดต่อกันทางใดทางหนึ่งหรือความเป็นชุมชนขนาดเล็กที่รวมตัวกันด้วยความรัก ความผูกพัน ความเอื้ออาทร ความสนใจและหรือผลประโยชน์ร่วมกัน

3. บนความสำนึกในสาธารณะด้วยจิตสำนึกของความเป็นพลเมือง (Public Consciousness) ของ สังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Society)

4. มีกิจกรรมและความต่อเนื่อง บนพื้นฐานของกระบวนการกลุ่มและเรียนรู้จากการปฏิบัติร่วมกัน (Interactive Learning Though Action) ที่มีความต่อเนื่องและยั่งยืน

5. มีเครือข่ายและการติดต่อสื่อสารด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน การสื่อสารของเครือข่าย เพื่อกลุ่มประชาสังคมที่มีความยั่งยืน (Communication and Network)

ส่วนองค์ประกอบอันเป็นข้อแสดงถึงความเคลื่อนไหวของกลุ่มชุมชนประชาสังคมนั้น มีองค์ประกอบ ได้แก่ การมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง มีความเป็นธรรมชาติที่มิใช่การจัดตั้ง มีความรักความเอื้ออาทร มีองค์ความรู้และความสามารถในการแสวงหาความรู้ มีการเรียนรู้และการปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารอย่างต่อเนื่อง เครือข่ายและความร่วมมือมีระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพ (รัชนีกร เศรษฐโฐ, 2554; 4)

สรุปชุมชนในความหมายมิติประชาสังคม จะมีลักษณะของความเคลื่อนไหวและเป็นกระบวนการกลุ่มที่มีการประสานกลุ่มคนเข้าด้วยกัน ตั้งแต่กลุ่มที่มีขนาดเล็กจนถึงกลุ่มใหญ่ในระดับประเทศ เพื่อดำเนินงานหรือมีกิจกรรมร่วมกันในการผลักดันเชิงนโยบาย ที่จะร่วมกันพัฒนาชุมชนหรือประชาสังคมให้เกิดมีความเข้มแข็ง โดยมีการเอื้ออาทรต่อกันและการเรียนรู้ร่วมกัน

4) แนวคิดชุมชนเสมือนจริง (Virtual Community) และเครือข่ายสังคม (Social Network)

แนวคิดนี้เกิดขึ้นพร้อมกับการก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศ การเชื่อมโยงระบบข้อมูลข่าวสาร การประกอบกิจกรรม การทำงานและการใช้ชีวิตประจำวันผ่านระบบการสื่อสารทางเครือข่ายของอินเตอร์เน็ตและคอมพิวเตอร์ เพื่อประโยชน์ในการศึกษาข้อมูลข่าวสาร การรับ-ส่งข้อมูลการตลาด การบันเทิง การสื่อสารทางการเมือง เป็นต้น รวมทั้งปัญหาของสังคมสมัยใหม่ที่ทวีความซับซ้อนและรุนแรงขึ้น การพิจารณาปัญหาและแนวทางในการแก้ปัญหาจึงไม่อาจจำกัดอยู่ในขอบเขตของชุมชน ที่มีอาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์เล็ก ๆ ได้เพียงลำพัง เพราะบางปัญหาก็เกิดจากอิทธิพลและปัจจัยภายนอกชุมชน ที่มีผลกระทบต่อการจัดการในเรื่องนั้น ๆ เช่น การเข้าร่วมเป็นประชาคมอาเซียน การเข้ามาของทุนนิยมและกระแสวัฒนธรรมต่างประเทศ ดังนั้นการแก้ปัญหาจึงต้องการการรวมพลัง ความร่วมมือและทรัพยากรภายนอกชุมชนโดยอาศัยความเป็นเครือข่ายที่มีพลังในการจัดการ จากแนวคิด ชูเลอร์ (Schuler, 1996) ได้กล่าวถึงชุมชนในรูปแบบใหม่ที่มีการติดต่อสื่อสารระหว่างกันผ่านเทคโนโลยีว่า เป็นชุมชนเสมือนจริง (Virtual Community) เป็นชุมชนที่กลุ่มคนอาจจะได้พบกันโดยตรงหรือไม่ก็ตาม แต่มีโอกาสสื่อสารด้วยถ้อยคำภาษาและความคิดผ่านเครือข่ายสังคม (Social Network) โดยสมาชิกไม่จำเป็นต้องพบหน้ากันก็ได้ เช่น การสร้างชุมชนบนเครือข่ายสังคมทางอินเตอร์เน็ต (Internet) ที่มีการเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายทั่วโลกเป็นชุมชนไร้พรมแดน โดยอาศัยความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเป็นสำคัญ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการสื่อสารและเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่สำคัญหลาย ๆ ด้าน เช่น

1. รูปแบบการสื่อสาร (Communication Platform) ที่ค่อย ๆ เปลี่ยนจากการสนทนาแบบจุดต่อจุดและแบบสองทางไปสู่การสื่อสารระหว่างผู้ใช้หลายคนมากขึ้นและมีการใช้ลิ๊งค์ (Link) วิดีโอภาพถ่ายและเนื้อหามัลติมีเดียมากขึ้น โดยการขับเคลื่อนของกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่เรียกว่า Net Generation ซึ่งเป็นตัวแปรที่สำคัญที่ทำให้รูปแบบการสื่อสารเปลี่ยนแปลงไป คนกลุ่มนี้ชื่นชอบการแลกเปลี่ยนเนื้อหา การใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ และเติบโตมาพร้อมกับแนวคิด “ความฉลาดของฝูงชน” อาทิ การทำหน้าที่ให้คะแนน การจัดอันดับผู้ใช้คนอื่น ๆ รวมถึงจัดอันดับสินค้าและบริการ เป็นต้น เครือข่ายสังคมออนไลน์จึงกลายเป็นช่องทางการสื่อสารสำหรับคนกลุ่มนี้และกลายเป็นชุมชนและเครือข่ายสังคมมากขึ้น ซึ่งเข้ามามีบทบาทในการทำกิจกรรมทางสังคมและการติดต่อสื่อสารแทนที่ระบบอีเมล์หรือระบบโทรศัพท์ที่มีอยู่ (เศรษฐพงค์ มะลิสุวรรณ, 2556; 24-42)

2. การควบคุมการสื่อสาร (Communication Control) การเปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้ให้บริการโทรคมนาคมจากที่เคยเป็นผู้ควบคุมและออกแบบแพลตฟอร์มแบบปิด (Web 1.0) ไปสู่ผู้ให้บริการบนแพลตฟอร์มเปิดบนอินเตอร์เน็ต (Web 2.0) ซึ่งเป็นผลมาจากการที่มีเทคโนโลยีการสื่อสารที่ดีขึ้นและมีราคาถูกลง รวมถึงการใช้บอร์ดแบนด์และเครือข่ายไร้สาย (Wireless) เพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้แพลตฟอร์มแบบเปิดอย่างเว็บไซต์สังคมออนไลน์กลายเป็นแพลตฟอร์มที่มีประสิทธิภาพมากขึ้นสำหรับบริการสื่อสาร และผู้บริโภคก็ตอบสนองต่อแนวโน้มนี้อย่างกว้างขวาง ซึ่งเป็นผลให้เกิดการสร้างเครือข่ายสังคมขึ้นมาอีกจำนวนมาก

3. แนวโน้มและพฤติกรรมการใช้อินเตอร์เน็ต ในปัจจุบันการพัฒนาเทคโนโลยีการรับ-ส่งข้อมูลผ่านบอร์ดแบนด์ (Broadband) หรืออินเตอร์เน็ตความเร็วสูง (Hi-Speed Internet) เป็นปัจจัย

หนึ่งที่ผลักดันให้ความต้องการใช้งานอินเตอร์เน็ตในประเทศไทยเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ส่งผลต่อการขยายตัวของจำนวนผู้ใช้อินเตอร์เน็ตในประเทศไทยที่เพิ่มขึ้นในอัตราที่สูง

จากแนวโน้มของการใช้อินเตอร์เน็ตที่มีอัตราเร่งที่สูงขึ้นเรื่อย ๆ ประกอบกับอัตราการเติบโตของธุรกิจด้านบอร์ดแบนด์และธุรกิจด้านการตลาดโทรศัพท์มือถือออนไลน์ที่มีความรุนแรงมากขึ้นนั้น พฤติกรรมบนโลกออนไลน์จึงก้าวเข้าสู่ความเป็นสังคมเครือข่าย (Social Network หรือ Social Media) กันมากขึ้น จึงเกิดชุมชนรูปแบบใหม่เป็นชุมชนในมิติของสังคมเครือข่ายที่หมายถึงการรวมตัวกันเพื่อสร้างความสัมพันธ์ของกลุ่มคนรูปแบบหนึ่งที่ปรากฏตัวบนโลกออนไลน์หรือทางอินเตอร์เน็ตที่เรียกว่า “ชุมชนออนไลน์” ซึ่งมีลักษณะเป็นสังคมเสมือน (Virtual Community) สังคมประเภทนี้จะเป็นการให้ผู้คนสามารถทำความรู้จัก แลกเปลี่ยนความคิด แบ่งปันประสบการณ์ร่วมกัน และเชื่อมโยงกันในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง โดยมีการขยายตัวผ่านการติดต่อสื่อสารกันอย่างเป็นเครือข่าย เช่น เว็บไซต์ Tiktok, Facebook, line, YouTube, Twitter เป็นต้น meให้เกิดเครือข่ายสังคมในทุกระดับของผู้คนทั่วไปในสังคม จากวัยรุ่นไปจนถึงคนวัยทำงาน นักวิชาการ และกลุ่ม ทางด้านธุรกิจกิจเศรษฐกิจสังคมและการเมือง โดยการใช้เป็นเครื่องมือทางการสื่อสาร การตลาด การค้นหาความรู้ การอ่าน ข่าวสารต่าง ๆ (ปรีชา วงศ์ทิพย์, 2555; 8) นอกเหนือไปจากการใช้งานที่แตกต่างกัน รูปแบบของการใช้ประโยชน์จาก Social Networking ก็ได้ขยายไปยังกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ด้านการสื่อสาร ด้านการศึกษา ด้านการตลาด ด้านบันเทิงรวมไปถึงด้านสื่อสารการเมือง ด้วยประโยชน์ที่มีความหลากหลายในการใช้งานทำให้ Social Network กลายเป็นเครือข่ายทางสังคมขนาดใหญ่ที่ถูกเชื่อมต่อกันด้วยรูปแบบที่เฉพาะเจาะจง ทั้งด้านมุมมอง ความคิด การแลกเปลี่ยน มิตรภาพ ความขัดแย้ง การค้า ซึ่งเป็นไปตั้งแต่ระดับบุคคลที่มีความใกล้ชิดไปจนถึงระดับชาติ Social Network จึงเป็นการรวมกันเข้าไว้ซึ่งความผูกพันและความสนใจร่วมกัน (เศรษฐพงค์ มะลิสุวรรณ, 2556)

ชุมชนเสมือนจริงนี้ มีบทบาทมากในสังคมปัจจุบัน ทำหน้าที่ให้ข้อมูล ความรู้ สร้างระบบ และกลไกต่างๆ โดยคุณลักษณะสำคัญของชุมชนเสมือนจริง ประกอบด้วย (ปรีชา วงศ์ทิพย์, 2555; 5-6)

1. การมีจิตสำนึกร่วม (Shared Consciousness)
2. มีหลักการร่วม (Shared Principle)
3. มีจุดมุ่งหมายร่วม (Shared Purpose) ซึ่งชุมชนรูปแบบนี้สามารถสร้างความเชื่อมโยงระหว่างบุคคล กลุ่ม องค์กร ประเทศต่าง ๆ ได้ทั่วโลก
4. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่หลากหลาย
5. มีความสะดวกในการเข้าถึงข้อมูลและความเป็นชุมชนตามความสนใจ

โดยสรุปความหมายและแนวคิดของชุมชนไม่ได้มีความหมายที่ตายตัว แต่มีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้เนื่องจากชุมชนมีนัยยะและความหมายที่เป็นไปตามพลวัตหรือกระแสสังคม การให้ความหมายเกี่ยวกับชุมชนจึงเป็นสื่อที่ใช้ในการอธิบายความสัมพันธ์ทางสังคมหรือการจัดระบบความสัมพันธ์ใหม่ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน เป็นสายใยของความสัมพันธ์ที่สานขึ้นจากความสัมพันธ์ชนิดต่างๆ และมีเครือข่ายของความสัมพันธ์ที่ทับซ้อนกันอยู่ก็ตาม เปรียบประดุจเครือข่ายของเทคโนโลยีสารสนเทศที่ เชื่อมโยงเครือข่าย สายใย (Web) ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เป็นเส้นทางที่ค้นหาความสัมพันธ์ในรูปแบบใหม่ ทั้งที่เป็นหลักการหรือเป้าหมายร่วมกัน ถึงแม้ว่า

ความสัมพันธ์ในรูปแบบใหม่นี้จะสูญเสียความเป็นธรรมชาติหรือความรู้สึกผูกพันไปบ้างก็ตาม แต่ก็เพื่อไปสู่การสร้างใหม่ของชุมชนที่ยุติธรรมและสานสัมพันธ์ในแนวลึกต่อไป

จากแนวคิดเกี่ยวกับชุมชนทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าได้มีการกำหนดนิยามความหมายของชุมชน ที่แตกต่างกันออกไปตามผู้ให้คำนิยามนั้น ๆ หากพิจารณาก็จะพบว่าชุมชนนั้นไม่ได้หมายถึง การที่คนหรือกลุ่มคนที่มาอาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน มีพื้นที่ที่ชัดเจนแน่นอนแล้วจะเรียกว่าชุมชน แต่เป้าหมายของคำว่าชุมชนนั้นมีความหมายลึกซึ้งและกว้างกว่านั้นก็คือ การให้ความสำคัญกับการมีความสัมพันธ์กันของคนที่อาศัยอยู่ร่วมกันมากกว่า เพราะเป็นพื้นฐานของการวัดความเป็นชุมชนได้ชัดเจนมากกว่า เป็นสิ่งที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัดว่าเป็นคนในชุมชนเดียวกัน มีความสัมพันธ์กัน มีประเพณีวัฒนธรรมร่วมในความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน และการมีจิตสำนึกที่จะปกป้องรักษาชุมชนร่วมกัน รักษาผลประโยชน์ร่วมของชุมชน

2.1.2 ความหมายและความสำคัญของชุมชน

คำว่า “ชุมชน” เป็นศัพท์ที่บัญญัติมาจากภาษาอังกฤษ คือคำว่า “Community” โดยมีรากศัพท์เดิมที่มาจาก Indo-European คือคำว่า “Mei” ซึ่งแปลว่าการเปลี่ยนแปลง (Change) หรือการแลกเปลี่ยน (Exchange) และเมื่อนำมาสนธิกับคำว่า “Kom” ซึ่งหมายถึง ด้วย กับ (With) จะได้คำว่า “kommein” ซึ่งหมายถึง แบ่งปันโดยทั้งหมด (Share by All) (Seage. Peter M. อ้างใน อนุชาติ พวงสำลี และวีรบูรณ์ วิสารทสกุล, 2541; 9) สำหรับในประเทศไทย คำว่า ชุมชนได้ถูกนำมาใช้อย่างเป็นทางการในปีพ.ศ.2505 เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างหน่วยราชการที่มีการแยกส่วนพัฒนาการท้องถิ่นออกจากกรมมหาดไทยแล้วจัดตั้งเป็นกรมการพัฒนาชุมชน สังกัดกระทรวงมหาดไทย คำว่าชุมชนที่นำมาใช้นั้นมีความหมายซ้อนทับกับ คำว่า “บ้านหรือหมู่บ้าน” เป็นหน่วยการปกครองพื้นฐานในสังคมไทยมาแต่ดั้งเดิมด้วย (ดำรงศักดิ์ แก้วเพ็ง, 2555; 4) จากนั้นชุมชนจึงถูกนำมาใช้ในความหมายของลักษณะต่าง ๆ มากมาย อาทิ ความหมายที่เป็นรูปแบบของหน่วยทางสังคมและสถาบันการปกครอง เช่น ด้านการปกครอง ด้านการพัฒนา ด้านวัฒนธรรมและ ด้านวิชาการ เป็นต้น ตลอดจนลักษณะของชุมชนที่มีความสัมพันธ์ในเชิงกระบวนการ เช่น ชุมชนชนบท ชุมชนเมืองและชุมชนแออัด เป็นต้น ประกอบกับแนวคิดอื่นที่หลากหลาย เช่น องค์กรชุมชน ป่าชุมชน ผู้นำชุมชน พัฒนาชุมชน วัฒนธรรมชุมชน สิทธิชุมชนและอำนาจชุมชน เป็นต้น ดังนั้น คำว่า ชุมชน จึงเป็นความหมายที่มีขอบเขตกว้างมาก ซึ่งนักวิชาการส่วนใหญ่ให้ความหมายที่ใกล้เคียงกัน (ณัฏฐวุฒิ ทรัพย์อุปถัมภ์, 2558; 36-38) ดังนี้

ดำรงศักดิ์ แก้วเพ็ง (2556) ได้สรุปความหมายของชุมชนออกเป็น 3 แนวทาง ที่มีความแตกต่างกันออกไปตามที่มาและความหมาย คือ

1. ชุมชน หมายถึง การรวมตัวกลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์กันตามบรรทัดฐานทางสังคม มีความผูกพัน มีความเป็นปึกแผ่น และอาจหมายถึงกลุ่มบุคคลที่มีสายสัมพันธ์กันทั้งในมิติความสัมพันธ์แบบเครือญาติและมิติทางสังคมและวัฒนธรรม

2. ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งใดแห่งหนึ่ง เช่น ละแวกบ้าน หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด เป็นต้น ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับความผูกพันทั้งในด้านพื้นที่และความเอื้ออาทรที่มีต่อกัน

3. ชุมชน หมายถึง องค์กรและขบวนการทางสังคมที่มีวัตถุประสงค์แน่ชัดและรวมกันในระยะเวลาที่นานพอสมควร จนเกิดระบบความสัมพันธ์และความผูกพันกันเกิดขึ้น เช่น องค์กรชุมชน องค์กรในท้องถิ่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มผลประโยชน์ เป็นต้น

นอกจากนี้คำว่าชุมชนในความหมายทางสากลและนักคิดของตะวันตก ได้ให้ความหมายทั้งที่คล้ายคลึงและแตกต่างกันกับความหมายของนักวิชาการไทย ดังต่อไปนี้

สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP, 2556; ออนไลน์) ได้กล่าวถึงชุมชนว่าเป็นดินแดนแห่งการรวมตัวทางสังคมที่เป็นการสมัครใจก่อขึ้นเองโดยประชาชน ส่วนใหญ่แล้วสนับสนุนตนเองและอยู่ในกฎเกณฑ์ที่กำหนดขึ้น ชุมชนประกอบด้วยองค์กรต่าง ๆ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ รวมถึงกลุ่มความสนใจ (ชมรม) กลุ่มวัฒนธรรมและศาสนา สมาคมอนุรักษ์ หรือกลุ่มพัฒนาสังคม

พาร์ค กับ เบอร์เกส (Park and Burgess, อ้างถึงใน ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์, 2556; ออนไลน์) กล่าวว่า ชุมชน หมายถึง อาณาบริเวณของท้องถิ่นหนึ่ง ๆ ซึ่งผู้คนในท้องถิ่นนั้นพูดภาษาเดียวกัน มีจารีตประเพณีอย่างเดียวกันมีความรู้สึกเป็นแบบเดียวกันและมีการกระทำไปตามทัศนคติซึ่งเป็นไปในทางเดียวกัน

ปรีชา วงศ์ทิพย์ (2555) กล่าวว่าชุมชน หมายถึง ถิ่นฐานอันเป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์ที่มีความเกี่ยวพันกับสภาพทางภูมิศาสตร์และระบบความสัมพันธ์ในสังคม ซึ่งอิงอาศัยความเอื้ออาทรความผูกพันและการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันเป็นเครื่องมือดำเนินการเพื่อให้มีชีวิตที่ดีร่วมกัน

เนลสัน, แรมเซย์ และ เวอร์เนอร์ (Nelson, Ramsey and Verner, อ้างถึงใน ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์, 2556) ได้ให้ความหมายว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนซึ่งมีความสัมพันธ์กันในอาณาเขตหนึ่ง ๆ ซึ่งมีความสัมพันธ์นี้หมายถึงการปฏิบัติต่อกัน (Interaction)

สนธยา พลศรี (2547) ได้สรุปความหมายของคำว่า ชุมชนจากความหมายโดยสามัญสำนึก ความหมายโดยรูปศัพท์และความหมายทางวิชาการไว้ว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มทางสังคมที่อยู่อาศัยร่วมกันในอาณาบริเวณเดียวกัน เช่น ครอบครัว ละแวกบ้าน หมู่บ้าน ตำบล หรือเรียกเป็นอย่างอื่นมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน มีการติดต่อสื่อสารและเรียนรู้ร่วมกัน มีความผูกพัน เอื้ออาทรกัน ภายใต้บรรทัดฐานและวัฒนธรรมเดียวกัน ร่วมมือและพึ่งพาอาศัยกัน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2546) อธิบายว่า คำว่า “Community” มีความหมาย ในภาษาไทยว่า “ชุมชน” ซึ่งบางครั้งให้เข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับ “การรวมตัวของคน” ถ้าพิจารณาจากภาษาอังกฤษคำว่า “Com” มีความหมายที่ลึกซึ้งโดยหมายถึง “Together” คือการ (เดินทาง) ร่วมกัน และจะเห็นว่ามีคำที่เกี่ยวข้องใกล้เคียงอีกหลายคำ เช่น

Communal หมายถึง ของชุมชน, เพื่อชุมชน

Common หมายถึง ร่วมเป็นสมาชิกอยู่ด้วย

Commune หมายถึง ความรู้สึกผูกพันใกล้ชิด

ราชบัณฑิตยสถาน (2542) ได้ให้ความหมายของชุมชนไว้ว่า ชุมชน คือหมู่ชน กลุ่มคน ที่อยู่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็ก อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกันและมีผลประโยชน์ร่วมกัน

ประเวศ วะสี (2541) ให้ความหมายว่า ชุมชน หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งมี วัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความพยายามที่จะทำอะไรร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกัน ในการกระทำ ซึ่งรวมถึงการสื่อสารกัน

จิตติ มงคลชัยอรัญญา (2540) กล่าวว่า ชุมชนประกอบไปด้วย ระบบความสัมพันธ์ของ คน ความเชื่อ ศาสนา ประเพณีวัฒนธรรม ระบบเศรษฐกิจ อาชีพ ระบบการเมือง ระบบการปกครอง และโครงสร้างอำนาจ รวมถึงระบบนิเวศวิทยา สิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยีด้านต่าง ๆ ซึ่งระบบเหล่านี้ มีความสัมพันธ์ต่อกันและระหว่างกัน หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่ามีความเชื่อมโยงกันชนิดที่ไม่สามารถแยกจากกันได้

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2525) ได้ให้ความหมายว่า ชุมชน หมายถึง องค์การทางสังคม อย่างหนึ่งที่มีอาณาเขตครอบคลุมท้องถิ่นหนึ่งและสมาชิกสามารถบรรลุถึงความต้องการพื้นฐาน ส่วนใหญ่ได้และสามารถแก้ไขปัญหาส่วนใหญ่ในชุมชนของตนเองได้

ปราสาท หลักศิลา (2519) กล่าวว่าชุมชน หมายถึง กลุ่มคนพวกหนึ่งซึ่งครอบครอง บริเวณที่มีอาณาเขตแน่นอน โดยถือว่าตนมีความผูกพันอยู่กับอาณาบริเวณแห่งนั้นและมีความยึดเหนี่ยวกันเป็นปึกแผ่นมั่นคง

แคมบริดจ์ (Cambridge Advanced Learner's Dictionary, 2003) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับ ชุมชน (Commune) ว่าหมายถึง กลุ่มคนหรือกลุ่มครอบครัวที่อยู่อาศัยร่วมกันในพื้นที่หนึ่งพื้นที่ใด (Particular Area) โดยกลุ่มคนเหล่านี้ต่างก็ทำงานร่วมกัน ใช้สิทธิและเป็นเจ้าของพื้นที่และผลประโยชน์ต่าง ๆ ร่วมกัน จนทำให้เกิดพื้นฐานทางความคิด ความเชื่อ ตลอดจนมีการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจสังคมร่วมกัน ประหนึ่งว่ากลุ่มคนเหล่านี้เป็นหนึ่งเดียวกัน (As a Unit) ทั้งชุมชน

นอร์ตัน (Norton, 1994) ได้อธิบายคำว่า ชุมชน หรือ Commune ว่าเป็นคำที่มาจาก ภาษาฝรั่งเศส ซึ่งหมายถึง การอยู่ร่วมกันของประชาชนในท้องที่ใดท้องที่หนึ่งเป็นเวลานาน จนทำให้ประชาชนเหล่านี้มีความรักและผูกพันกันจนเป็นหนึ่งเดียว จึงได้พยายามร่วมกันในการจัดระบบการปกครองตัวเองขึ้น เรียกว่า Self-Governing Community อันถือว่าเป็นรากฐานสำคัญของการปกครองท้องถิ่นในฝรั่งเศส เยอรมันและอีกหลายประเทศในทวีปยุโรป

แซนเดอร์ส (Sanders, 1958) ให้ความหมายว่า ชุมชนเป็นกลุ่มบุคคลหลาย ๆ กลุ่มมารวมกันในบริเวณเดียวกันภายใต้กฎหมายหรือข้อบังคับอันเดียวกัน มีการสังสรรค์กัน มีความสนใจร่วมกัน มีวัฒนธรรมเดียวกันและมีพฤติกรรมเหมือน ๆ กัน

จากการอธิบายความหมายของคำว่าชุมชนของนักวิชาการดังที่กล่าวมาข้างต้น พบว่าความหมายส่วนใหญ่มี ลักษณะใกล้เคียงกัน โดยเฉพาะประเด็นกลุ่มคนที่อยู่รวมกัน กลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์กันทั้งความเชื่อ ศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรม และมีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน รวมทั้งประเด็นอาณาบริเวณพื้นที่หนึ่ง ๆ ซึ่งผู้คนพูดภาษาเดียวกัน และมีจารีตประเพณีอย่างเดียวกัน

จะเห็นว่าบุคคลต่าง ๆ ข้างต้นได้ให้คำนิยามและความหมายของคำว่าชุมชนไว้อย่างชัดเจนว่าการที่คนมาอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม มีวัตถุประสงค์รวมกันเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์โดยรวม ซึ่งเกิดจากความสัมพันธ์ที่ดีผ่านการติดต่อสื่อสาร สามารถเรียนรู้ร่วมกันภายใต้บรรทัดฐาน จารีตประเพณีเดียวกัน เพื่อให้เกิดความเป็นพวกเดียวกันในชุมชน แต่ในปัจจุบันเมื่อชุมชนเริ่มมีพัฒนาการและความเจริญเกิดขึ้น ชุมชนจึงจำเป็นต้องมีองค์กร สถาบันต่าง ๆ ที่เป็นรูปแบบของความสัมพันธ์ของคนใน

ชุมชน ดังนั้นชุมชนมีความหมายมากกว่าการเป็นสถาบันที่ช่วยจัดการการพัฒนาสร้างสงบเรียบร้อย กล่าวคือทุกชุมชนทำหน้าที่เชื่อมโยงขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม ที่เอื้ออำนวยต่อการมีส่วนร่วมของคนกลุ่มต่าง ๆ และเพิ่มพูนความสัมพันธ์อันใกล้ชิดกันทางสังคม ซึ่งเป็นพื้นฐานคุ้มครองทางสังคมในการอยู่ร่วมกันที่เกิดจากมิติความเป็นเครือญาติ มิติการใช้ชีวิตทางสังคมต่างๆ ร่วมกัน ตลอดจนมิติทางวัฒนธรรมที่สำคัญ

2.1.3 ลักษณะของชุมชน

จากความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับชุมชนดังที่กล่าวมาแล้วนั้น จะเห็นได้ว่าชุมชนมีลักษณะที่สำคัญหลายประการ ซึ่งมีลักษณะของชุมชนเอาไว้ ดังนี้ (สนธยา พลศรี, 2547; 25-26)

1. การรวมตัวกันของกลุ่มคน (Group of People) กล่าวคือเป็นการรวมตัวกันของบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปจนเป็นประชากรหรือพลเมืองของชุมชนที่มีความหลากหลาย ในด้านของกลุ่มคน เช่น โครงสร้างประชากร ประกอบด้วย เพศ อายุ สถานภาพ เชื้อชาติ ศาสนา การศึกษา อาชีพ รวมกระทั่งคนพิการและผู้ด้อยโอกาสอื่น ๆ นอกจากนี้การรวมตัวกันเป็นกลุ่มคนอาจมีความแตกต่างกันออกไปตามระดับความพร้อมหรือลักษณะของกิจกรรมที่สนใจร่วมกัน เช่น ด้านอาชีพ การเมือง สิ่งแวดล้อม การสร้างนวัตกรรม เป็นต้น ซึ่งเริ่มตั้งแต่การรวมเป็นกลุ่มเล็ก องค์กรชุมชน สถาบัน มูลนิธิ สหกรณ์ หรือเรียกชื่อต่างๆ ในเครือข่ายสังคมเสมือนจริง

2. มีอาณาเขตบริเวณทางภูมิศาสตร์สำหรับเป็นที่ตั้ง (Area) เป็นขอบเขตของการรวมตัวกัน ซึ่งอาจจะเป็นขอบเขตเชิงนิเวศ เป็นพื้นที่ธรรมชาติตามสภาพภูมิศาสตร์หรือภูมิประเทศของชุมชนนั้น ๆ เช่น พื้นที่ริมฝั่งทะเล พื้นที่เชิงเขา พื้นที่ลุ่มน้ำ หรือเป็นพื้นที่ที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น อาคาร บ้านเรือน สถานทำการ หรือเป็นขอบเขตพื้นที่ทางการปกครอง เช่น หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด เขต และแม้กระทั่งเขตพื้นที่มีลักษณะเฉพาะ เช่น เขตเศรษฐกิจ เขตการพัฒนา เขตอนุรักษ์และการท่องเที่ยว เป็นต้น

3. มีปฏิสัมพันธ์หรือปฏิบัติต่อกัน (Relationship or Interaction) คือการติดต่อสัมพันธ์กัน มีความสนใจทางสังคมร่วมกัน มีกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน มีความสนิทสนมกัน มีความสัมพันธ์แบบพบปะกันโดยตรง (Face to Face) ซึ่งการที่กลุ่มคนมาอยู่ร่วมกัน มีการใช้ชีวิตร่วมกันในชุมชนย่อมจะมีการติดต่อสัมพันธ์และมีการปฏิบัติต่อกันหรือการกระทำร่วมกัน ไม่ว่าระหว่างญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้าน ทั้งในระดับเล็กไปสู่ระดับใหญ่เป็นลักษณะโดยตรงหรือโดยอ้อม มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การเรียนรู้ซึ่งกันและกัน การติดต่อสื่อสารกัน การร่วมแรงร่วมใจกัน การช่วยแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นร่วมกัน ซึ่งการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันทั้งในระหว่างคนในชุมชนและนอกชุมชน เป็นไปในลักษณะของชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Learning Community)

4. มีความผูกพันและความรู้สึกเป็นเจ้าของ (Sense of Belongingness) โดยมีความรู้กสึกเป็นความรักและความหวงแหนในชุมชน กล่าวคือสมาชิกที่รวมกันในชุมชนมีลักษณะเป็นประชาธิปไตย มีการเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องต่าง ๆ และสมาชิกที่มีความหลากหลายนั้น ย่อมจำเป็นต้องสร้างพื้นฐานจากความรัก ความเมตตา เอื้ออาทร สมานฉันท์ สามัคคีต่อกัน เพราะเงื่อนไขดังกล่าวจะทำให้เกิดความผูกพัน ความรู้สึกเป็นเจ้าของต่อชุมชน เป็นส่วนเชื่อมโยงให้เกิดความร่วมมืออย่างมีพลังเป็นชุมชนที่เข้มแข็งต่อไป

5. มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน (Goal and Target) การรวมตัวของกลุ่มคนในชุมชนจะเป็นการรวมตัวที่ไม่หละหลวมเพียงชั่วครั้งชั่วคราว แต่เป็นการรวมตัวที่มีวัตถุประสงค์และ

เป้าหมายที่ดีงามปรารถนากระทำให้สำเร็จร่วมกัน ทั้งที่เป็นเป้าหมายส่วนตัวของสมาชิกและเป้าหมายของชุมชนควบคู่กันไปและสอดคล้องกับเป้าหมายหลักของประเทศ เช่น ชุมชนชนบทมีการรวมตัวกันเพื่อพัฒนาท้องถิ่นและแก้ไขปัญหาของท้องถิ่น ถ่ายทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดเป็นชุมชนวิชาการ จนเป็นการรวมกลุ่มเป็นวิชาการในการคิด วิเคราะห์ วิพากษ์เรื่องต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม เป็นการการกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่สมาชิกในชุมชนสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน โดยการคิด วิเคราะห์ สถานการณ์ แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคต เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่นำไปสู่การแสวงหาแนวทางแก้ไข หรือทางเลือกใหม่ ๆ เกิดการดำเนินการในกิจกรรมนั้นๆ ให้เป็นไปตามทิศทางและเป้าหมายที่กำหนดร่วมกัน

6. มีจิตสำนึกร่วมกันและมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่เป้าหมายของชุมชน (Public Consciousness) สมาชิกที่รวมตัวกันจะมีความหลากหลายของกลุ่มในชุมชน การกระทำหรือกิจกรรมก็จะมีความหลากหลายตามลักษณะการเกิดขึ้นของกลุ่มเหล่านั้น นอกจากนี้ชุมชนยังมีกิจกรรมที่ทำให้เกิดผลประโยชน์ และเพื่อบริการสาธารณะใช้ประโยชน์ร่วมกัน เช่น ปัจจัยโครงสร้างพื้นฐาน บริการสาธารณสุข บริการด้านการศึกษา การจราจร กิจกรรมเหล่านี้สมาชิกมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน หรือการเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Society) จากการเข้าไปมีส่วนร่วมของสมาชิกในการรับรู้ ตัดสินใจและการปฏิบัติร่วมกันด้วยจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองชุมชน นำไปสู่เป้าหมายและกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

7. มีการจัดระเบียบของชุมชน (Organization) เป็นการจัดระเบียบความเรียบร้อยของชุมชน การควบคุมความสัมพันธ์ของสมาชิก เช่น บรรทัดฐานทางสังคม (Social Norms) การจัดช่วงชั้นทางสังคม (Social Stratification) สถาบันทางสังคม (Social Institution) และวัฒนธรรมของชุมชน (Culture) มีระบบการจัดการที่ดีมีประสิทธิภาพ เพื่อให้สมาชิกได้ประพฤติปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนและวัฒนธรรมที่ได้สร้างไว้ ทั้งนี้เพื่อให้สมาชิกในชุมชนได้ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

8. มีการติดต่อสื่อสารและมีเครือข่าย (Communication and Network) ในชุมชนสมาชิกจะมีระบบของการติดต่อสื่อสารเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ทั้งที่เป็นทางการและ ไม่เป็นทางการ เช่น การพบปะพูดคุย การประชุม การใช้สื่อพื้นบ้าน การใช้เทคโนโลยีสื่อสารระบบ Internet Social Network เป็นต้น นอกจากนี้ในชุมชนจะมีระบบเครือข่ายการเรียนรู้และดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนทั้งที่เป็นเครือข่ายระหว่างกลุ่ม องค์กรต่าง ๆ ในชุมชนและนอกชุมชน โดยเฉพาะเครือข่ายสังคมออนไลน์ การสื่อสารและการมีเครือข่ายเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความเป็นชุมชน เพราะจะนำไปสู่การแบ่งปัน การแลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้ และกระบวนการจัดการในชุมชนและนอกชุมชน

ซึ่งสรุปลักษณะของชุมชนได้ว่ามี 4 ประเภทด้วยกัน (สุรสิทธิ์ วิทยารัฐ, 2549; 5) ดังนี้

1. ชุมชนทางกายภาพ คือชุมชนที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ อาศัยธรรมชาติเป็นตัวกำหนดขอบเขตที่แน่นอน

2. ชุมชนทางสังคมและวัฒนธรรม คือชุมชนที่อาศัยในเขตที่แน่นอนและไม่แน่นอนก็ได้ แต่ทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกัน เช่น กลุ่มศรัทธาวัด กลุ่มฌาปนกิจ กลุ่มต่างๆ เป็นต้น

3. ชุมชนจัดตั้งเพื่อกิจกรรมเฉพาะอย่าง คือชุมชนที่ไม่มีอาณาเขตที่แน่นอน มีเพียงกิจกรรมร่วมกันเพื่อนำไปสู่เปาหมายเดียวกัน เช่น กลุ่มรักษ์ดอยอินทนนท์ กลุ่มฮักเมืองน่าน

4. ชุมชนทางเครือข่ายการสื่อสาร คือเป็นชุมชนที่อาศัยเครือข่ายเชื่อมโยงของระบบสื่อสารในการติดต่อกันเชื่อมความสัมพันธ์กัน

ลักษณะของชุมชนดังกล่าวข้างต้นมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน สนับสนุนเกื้อกูลกันและกันและร่วมกันเป็นชุมชน นอกจากนี้ ไอฟ์ (Ife, J.W. 1999) ได้อธิบายลักษณะของชุมชนท้องถิ่น ในฐานะเป็นองค์กรหรือหน่วยทางสังคมที่มีองค์ประกอบเกี่ยวเนื่องและสัมพันธ์กัน 5 ประการ คือ

1. ขนาดที่ไม่เกินความสามารถของมนุษย์ คือมีขนาดตั้งแต่พอประมาณจนไปถึงขนาดใหญ่ไม่เป็นส่วนตัว มีโครงสร้างเหนียวแน่นที่ศูนย์กลาง เป็นระบบปฏิสัมพันธ์ของคนส่วนใหญ่ในหน่วย ซึ่งขนาดของหน่วยหรือชุมชนมักมีขอบเขตอยู่ในระดับที่สมาชิกคนหนึ่งสามารถทำความรู้จักมักคุ้นกับคนอื่น ๆ ได้เท่าที่ต้องการและก็เป็นขนาดที่ทุกคนในนั้นสามารถเข้าถึงและมีส่วนร่วมในกิจกรรมของส่วนรวมได้โดยไม่มีอุปสรรค โดยชุมชนท้องถิ่นต้องมีโครงสร้างไม่ใหญ่โตเกินกว่าที่คนที่เป็นสมาชิกจะมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ และมีอำนาจควบคุมความเป็นไปในชุมชนได้ ซึ่งความเป็นจริงเราไม่สามารถระบุตัวเลขเฉพาะเจาะจงลงไปได้ว่าจะต้องมีจำนวนเท่าไร บางครั้งก็อาจจะเป็นเพียงกลุ่มคนจำนวนไม่กี่คน ไปจนถึงเป็นพันเป็นหมื่นหรือจำนวนมากในระดับประเทศก็ได้

2. ความเป็นตัวคนและความเป็นเจ้าของ ในความเป็นชุมชนโดยทั่วไปมักมีสาระเกี่ยวกับความรู้สึกที่เป็นเจ้าของแฝงอยู่หรือไม่ก็มีการยอมรับและเห็นคุณค่าร่วมกันภายในกลุ่ม อันเป็นที่มาของคำว่า “เป็นสมาชิกของชุมชน” ที่มีความหมายครอบคลุมคำว่า “ความเป็นเจ้าของ” การยอมรับจากคนอื่น ๆ ความจงรักภักดีและการยอมรับในความมุ่งหมายต่าง ๆ ของกลุ่มด้วยความเต็มใจซึ่งความรู้สึกเป็นเจ้าของหรือเป็นสมาชิกของชุมชนนั้นแยกไม่ได้จากความรู้สึกในเรื่องความมีตัวตน ความเป็นชุมชนมักจะแทรกเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นตัวตนในปัจเจกบุคคลที่สร้างความรู้สึกว่าเขาว่าเป็นใครอยู่ที่ไหน

3. มีพันธะหน้าที่ สมาชิกของชุมชนต้องมีพันธกิจหรือภาระหน้าที่ที่ชัดเจนที่ต้องกระทำให้กับชุมชนที่สังกัด โดยเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งหรือทุกอย่างของชุมชน เพื่อสร้าง และดำรงวิถีชีวิตของชุมชน

4. มีความใกล้ชิดสนิทสนมแบบสังคมชนบท ชุมชนต้องมีโครงสร้างที่ก่อให้เกิดความใกล้ชิดสนิทสนมของหมู่สมาชิก สมาชิกสามารถมีสัมพันธภาพต่อกันและกันได้ในหลาย ๆ บทบาทในสภาพที่เปิดกว้างสำหรับทุกคน ไม่มีเงื่อนไขที่ส่อไปในทางขีดวงจำกัดเฉพาะกลุ่มหรือเฉพาะพวก ซึ่งเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับการเสริมสร้างศักยภาพของบุคคลในการแสดงความสามารถในเรื่องต่าง ๆ ที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่คนหมู่มากและเป็นคุณแก่ชุมชนโดยตรง

5. มีวัฒนธรรมร่วม ชุมชนเป็นแหล่งกำเนิดของระบบคุณค่า การสร้างสรรค์และการแสดงออกวิถีวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งที่ต่างก็มีคุณลักษณะเฉพาะตัวที่แนบแน่นกับชุมชนนั้น ๆ ซึ่งเป็นกลไกเสริมสร้างให้สมาชิกของชุมชนเป็นผู้ผลิตวัฒนธรรมเพื่อใช้เองมากกว่าเป็นเพียงผู้บริโภควัฒนธรรมที่หยิบยืมมาจากชุมชนอื่น และมีส่วนสำคัญในการสนับสนุนให้เกิดความแตกต่างหลากหลายระหว่างชุมชนต่าง ๆ

ความเป็นชุมชนนั้นมีความเกี่ยวข้องกับ อุดมการณ์อำนาจ และความสัมพันธ์ทางสังคมซึ่งมีทั้งความกลมกลืน ความขัดแย้ง การเปลี่ยนแปลง และสามารถผลิตซ้ำใหม่ได้ ไม่ใช้เป็นชุมชนในอุดมคติและไม่ใช่เป็นเรื่องของหน่วยที่ติดกับพื้นที่อย่างตายตัว แต่ปรากฏอยู่ในหน่วยที่มีขอบเขตหลาย

ระดับ ตั้งแต่ครอบครัว หมู่บ้าน ไปจนถึงเครือข่ายที่กว้างขวาง ซึ่งอาจซ้อนกันอยู่ก็ได้และความเป็นชุมชนจึงเป็นทั้งเรื่องของการพึ่งตนเองพอ ๆ กับการพึ่งพา และเป็นเรื่องของความขัดแย้งและการปรับตัว การเกิดชุมชนอาจจะขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของการมีส่วนร่วมในการควบคุมและจัดการทรัพยากร การต้องเชิญหน้ากับการขัดแย้งภายนอก ภายใต้เงื่อนไขสำคัญคือความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรที่จะนำไปสู่การแสวงหาหรือสร้างกฎเกณฑ์เพื่อควบคุมและจัดความสัมพันธ์ในสังคมเสียใหม่ ซึ่งรวมไปถึงการที่จะต้องมีองค์กรชุมชนและสถาบันเข้ามาทำหน้าที่ในการจัดการด้วย โดยลักษณะและมิติของชุมชนท้องถิ่นจะปรากฏเด่นชัดมากขึ้น เมื่อเปรียบเทียบกับสังคมเมืองหรือเปรียบเทียบกับความเป็นชุมชนท้องถิ่นในมิติที่หลากหลาย เริ่มตั้งแต่หน่วยพื้นฐานในสังคม ระบบความสัมพันธ์ วิธีคิด ชุดความรู้และผลลัพธ์จากกิจกรรมของชุมชนนั้น (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2544; 4)

ดังนั้นลักษณะของชุมชนดังที่กล่าวมามีมิติที่เปลี่ยนแปลงได้ด้วยเหตุที่สังคมปัจจุบันมีระบบการสื่อสารและเทคโนโลยีที่ทันสมัย ทำให้พรมแดนทางกายภาพหรือสภาพภูมิศาสตร์ลดลง หรือที่เรียกว่า “ชุมชนไร้พรมแดน” การเปรียบเทียบชุมชนท้องถิ่นกับชุมชนเครือข่าย หรือชุมชนเมือง อาจมีการเปลี่ยนแปลงได้ อย่างไรก็ตามความเป็นชุมชนยังจะต้องอาศัยพื้นที่ทางกายภาพ วัฒนธรรมและพื้นที่ทางสังคมเป็นเส้นแบ่งของความเป็นชุมชน ฉะนั้นลักษณะของความเป็นชุมชนจึงมิได้มีเพียงหนึ่งเดียว การให้ความหมาย ลักษณะของชุมชนในสมัยปัจจุบัน จึงจำเป็นต้องพิจารณาถึงความสอดคล้องกับสภาพการณ์ที่เกิดขึ้น ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีและกระบวนการที่จะนำไปสู่การเรียนรู้ร่วมกันกับชุมชน

2.1.4 ความเป็นชุมชน

ความเป็นชุมชนมีความสำคัญต่อการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นไปของชุมชนและปัจเจกบุคคล โดยเหตุที่ความเป็นชุมชนมีความเกี่ยวข้องกับคุณค่า ทุนทางสังคม สิทธิและอำนาจในการจัดการ กระบวนการเรียนรู้และการปรับตัว ซึ่งเกิดขึ้นอย่างมีพลวัตที่ไม่ได้มีลักษณะหยุดนิ่ง แต่เป็นการก่อรูปขึ้นมาของกลุ่มคนในสังคม มีการเคลื่อนไหวและปรับตัวเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ รวมทั้งมีการจัดการกับความสัมพันธ์ที่เข้ามาสู่ชุมชนทั้งในแนวตั้งและแนวนอน เป็นการสร้างพื้นที่หรือหน่วยแห่งความสัมพันธ์ รวมถึงการสร้างสรรค์ทุนทางสังคม ภูมิปัญญาและการสร้างนวัตกรรมขึ้นมาตอบสนองความต้องการและความก้าวหน้าของเทคโนโลยี เพราะในความเป็นชุมชนนั้นจะปรากฏขึ้นเมื่อกลุ่มคนได้แสดงถึงอัตลักษณ์ (Identity) คุณค่าและ ความสัมพันธ์ของผู้คนที่อยู่ร่วมกันนั้น เช่น เมื่อบุคคลกล่าวถึงความเป็นตัวตนและชุมชนอันเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยภายใต้ความผูกพันว่า “ตนเองชื่อนี้ บ้านอยู่ที่นี่” หรือว่า “คนบ้านเดียวกัน” “กลุ่มเพื่อน Facebook” เป็นต้น (ปรีชา วงศ์ทิพย์, 2555; 37) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความผูกพันที่ตนเองเป็นและอยู่ในฐานะนั้น ความเป็นชุมชนจะปรากฏชัดเจนมากขึ้นเมื่อกลุ่มคนที่มีความผูกพันนั้น ได้ร่วมสร้างสรรค์ จารีต ประเพณี กระบวนการเรียนรู้ ชุดความรู้และวิธีคิดที่มีความเหมาะสมกับการดำรงอยู่ในสถานที่แห่งนั้น ซึ่งลักษณะดังกล่าวก็คือ การสร้างสิทธิและอำนาจ อุดมการณ์ กระบวนการจัดการและคุณค่าทางวัฒนธรรมที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของชุมชน

อริยา เศวตามร์ (2542) ได้กล่าวว่า ความเป็นชุมชนหมายถึง ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชุมชนและเครือข่ายที่กว้างขวาง โดยมีกิจกรรมที่สร้างชุมชนขึ้นเพื่อสานต่อความสัมพันธ์ทางสังคมที่ยุติธรรมและเครือข่ายที่กว้างขวางมากขึ้น ซึ่งอาจไม่มีความหมายที่ตายตัว แต่มีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง มีการจัดระบบความสัมพันธ์ใหม่ทั้งกับภายในและภายนอกชุมชน ฉะนั้นความเป็นชุมชน

จึงมิได้เป็นเพียงหน่วยเดียว หากแต่เป็นสายใยของความสัมพันธ์ที่สานขึ้นจากความสัมพันธ์ต่าง ๆ และมีเครือข่ายของความสัมพันธ์ที่ทับซ้อนกันอยู่ การสร้างใหม่ของความเป็นชุมชนจึงเป็นการแสดงออกถึงความเป็นตัวตนอันเป็นการตอบโต้ของคนในชุมชนหรือสังคมและเป็นที่ช่วยให้ผู้คนยกระดับความรู้ ความสามารถ การรับรู้และความเข้มแข็งหรือพลังที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวกันผ่านการสานความสัมพันธ์ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน

อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2544) ได้กล่าวถึงความเป็นชุมชนไว้ว่า เป็นเรื่องของความเป็นตัวตนหรืออัตลักษณ์ (Identity) ซึ่งมีความเป็นตัวตนอันหลากหลายปรากฏในหลายรูปลักษณ์ที่มีความหมาย เพราะเป็นความพยายามที่จะบอกคนอื่นให้รู้ว่า “ฉันเป็นใคร” ซึ่งเป็นเรื่องของการเชื่อมโยงตัวเองกับคนอื่นในสังคม เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับมิติความสัมพันธ์เชิงอำนาจหรือสิทธิ ที่หมายถึงได้รับการยอมรับว่าตัวเองมีความชอบธรรม เพราะความเป็นชุมชนวางอยู่บนหลักการเกี่ยวกับอำนาจในการมีส่วนร่วม ดังนั้นหากถูกกีดกันหรือถูกปฏิเสธชุมชนก็จะรวมตัวกันเพื่อเรียกร้องสิทธิดังกล่าว อย่างไรก็ดีลักษณะที่สำคัญของความเป็นชุมชนอาจจะประกอบไปด้วยปัจจัย 4 ประการ ดังนี้

1. คุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ คุณค่าที่เกิดจากความเอื้ออาทร การช่วยเหลือพึ่งพากัน ความซื่อสัตย์ เช่น กรณีของการรวมกลุ่มทำเรื่องออมทรัพย์หรือการให้ความสำคัญจริยธรรมของการยังชีพ ใน การพึ่งพาตนเองในการผลิต การบริโภคเป็นต้น คุณค่าเหล่านี้เป็นคุณค่าในจารีตวัฒนธรรม และเพณีของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมและต่อมามีความพยายามที่จะเสริมสร้างคุณค่าขึ้นมา เช่น ความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ของภาคประชาชนที่เป็นการบ่งบอกถึงความพยายามที่จะสร้างคุณค่าและจริยธรรมใหม่ที่วางอยู่บนพื้นฐานของอุดมการณ์เรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่มักแสดงออกผ่านเรื่องสิทธิ อันเป็นสิ่งที่จะช่วยกำกับกฎเกณฑ์ของการอยู่ร่วมกันในสังคม

2. ทุนทางสังคม ได้แก่ วิธีคิด ระบบความรู้ในการจัดการวิถีของความเป็นชุมชน เช่น การจัดการการใช้ทรัพยากร การจัดระบบความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันในสังคมชุมชน ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ หรือมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยวิธีคิดเชิงซ้อนและเกี่ยวข้องกับเรื่องระบบความรู้ ภูมิปัญญา อีกทั้งยังต้องอาศัยกฎเกณฑ์มากำกับการใช้ความรู้นั้น ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปของจารีต ประเพณี กฎหมาย หรือกฎเกณฑ์ทางสังคม พร้อมกันนั้นก็ต้องมีองค์กรที่เข้ามาทำหน้าที่จัดการเรื่องนั้น ๆ

3. สิทธิเกี่ยวกับความชอบธรรม ในความเป็นชุมชนนั้นจำเป็นต้องมีที่ยืนให้กับทุกคน ไม่ว่าจะเป็นคนชั้นกลางในเมือง ผู้ใช้แรงงาน เกษตรกร ชาวประมงหรือแม้แต่ชนกลุ่มน้อยตามภูดอยที่มีความแตกต่างทางศาสนา ความเชื่อและประเพณีวัฒนธรรม การเคลื่อนไหวหรือปรากฏการณ์ของท้องถิ่นที่เกิดขึ้นนั้น ได้สะท้อนให้เห็นว่าพวกเขามีตัวตนอยู่ ชุมชนจึงเป็นเรื่องของการสร้างพื้นที่หรือหน่วยที่เราจะยืนอยู่ในฐานะที่เป็นมนุษย์ในสังคม เพื่อที่จะให้ตนเองรู้สึกว่ามีตัวตนอยู่ไม่ว่าจะเป็นในสลัม หรือในพื้นที่ระบบนิเวศต่าง ๆ ด้วย ปัจจุบันแนวคิดเรื่อง “สิทธิ” รวมถึง “สิทธิชุมชน” ได้รับความสำคัญมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นสิทธิในแง่ของการปรับเปลี่ยนระบบกฎเกณฑ์ กระบวนการยุติธรรม เพื่อให้เป็นกลไกรักษาและปกป้องความยุติธรรม ความเสมอภาคของคนในสังคมตามกรอบของรัฐธรรมนูญหรือสิทธิที่เกี่ยวพันกับขบวนการทางสังคมในระดับท้องถิ่น โดยเฉพาะในเรื่องการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นหรือสิทธิในการสื่อสารของประชาชนในฐานะที่จะช่วยเพิ่มอำนาจให้กับประชาชน

หรือเพื่อให้ “คนตัวเล็กตัวน้อย” ในสังคมได้มีพื้นที่ในทางสังคมการเมืองเพิ่มขึ้น ซึ่งนั่นก็หมายถึงความเป็นชุมชนแห่งกลุ่มคนเหล่านั้นที่ดำเนินไปภายใต้ระบบความสัมพันธ์ทั้งแนวดิ่งและแนวนอน

4. การเรียนรู้และการปรับตัวของชุมชน การเรียนรู้และการปรับตัวของชุมชนเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง เพราะหากชุมชนไม่มีการเรียนรู้และการปรับตัว ชุมชนท้องถิ่นนั้นอาจตั้งอยู่ไม่ได้ ผลที่ตามมาคือการสูญเสียเอกลักษณ์ของชุมชน ดังนั้นการเรียนรู้เพื่อจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนและการจัดการตนเองเพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง จึงเป็นส่วนสำคัญของความเป็นชุมชน ความเป็นชุมชนนั้นเกิดขึ้นจากความรู้สึกร่วมและความผูกพันที่ปัจเจกบุคคลมีต่อสถานที่ การได้ทำกิจกรรม การได้เรียนรู้หรือประสบการณ์ที่มาจากบทเรียน ทั้งในด้านความขัดแย้งและการสร้างสรรค์ อันเป็นผลมาจากการที่คนในชุมชน (รวมถึงนอกชุมชน) ได้ร่วมเรียนรู้และต่อสู้ร่วมกัน เพื่อให้ชุมชนดำรงอยู่ได้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงและผลจากการเรียนรู้ร่วมกันนั้นทำให้ชุมชนได้ความรู้ ประสบการณ์ และสร้างระบบระเบียบหรือจารีตขึ้นมาใหม่จนกลายเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน (ปาริชาติ วลัยเสถียร, 2549)

สรุปความเป็นชุมชน หมายถึง ความรู้สึกร่วมและกระบวนการของกลุ่มคนที่มีความเกี่ยวข้องกับอุดมการณ์ การสื่อสาร การแบ่งปัน การยอมรับสิทธิและอำนาจในการจัดการ การเรียนรู้และการปรับตัวที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของผู้คนในการจัดการกับชุมชน เครือข่ายที่เกิดขึ้นในพื้นที่แห่งใดแห่งหนึ่งและพื้นที่ทางสังคม โดยเป็นการจัดการเชิงซ้อนที่ชุมชนนั้น ๆ สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนนั้น ๆ ซึ่งเป็นไปภายใต้ระบบความสัมพันธ์ทั้งที่เป็นแนวตั้งและแนวนอน รวมถึงผ่านความก้าวหน้าของเทคโนโลยีการสื่อสารที่เกิดขึ้นและการสร้างปฏิสัมพันธ์ต่อกันของผู้คนในเครือข่าย แต่ผลที่เกิดขึ้นก็คือการแบ่งปันและการจัดการตามกลไกของผู้ใช้และผู้ร่วมสร้างเครือข่ายสังคมนั้น ๆ

2.1.5 การเกิดขึ้นของชุมชน

ชุมชนเป็นวิวัฒนาการในการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์หลังจากที่มีการดำรงชีพแบบเร่ร่อน มนุษย์ได้มีการรวมกลุ่มกันเพื่อทำกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งในระยะเวลาต่อมามนุษย์ก็ได้มีพัฒนาการเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น ซึ่งจะได้กล่าวถึงการเกิดกระบวนการเกิดขึ้นของชุมชนไว้มีดังนี้ (สนธยา พลศรี. 2547)

1. บุคคลหรือคนตั้งแต่สองคนขึ้นไปมารวมกลุ่มกันเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใด อย่างหนึ่ง เช่น การสมรส การประกอบธุรกิจ การประกอบอาชีพ การศึกษา การทำกิจกรรมทางศาสนา การตั้งบ้านเรือนเพื่ออยู่อาศัย เป็นต้น ในบริเวณใดบริเวณหนึ่ง การรวมกลุ่มในลักษณะ เรียกว่า กลุ่มคน

2. กลุ่มคนทั้งหมดหรือจำนวนหนึ่งที่รวมกันอยู่นั้นเกิดความรู้สึกว่าจะต้องทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์บางอย่างร่วมกัน จึงเกิดการจัดระเบียบความสัมพันธ์ในรูปแบบของกลุ่มสังคมและองค์กรทางสังคมขึ้น เช่น ครอบครัว บริษัท สมาคมวิชาชีพต่าง ๆ สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา เป็นต้น

3. กลุ่มสังคมหรือองค์กรทางสังคมที่เกิดขึ้น กำหนดสถานที่ดำเนินกิจกรรมอย่าง แน่นอนจึงเกิดการตั้งที่อยู่อาศัยในบริเวณใกล้เคียงกับสนถานที่ดำเนินกิจกรรมในลักษณะของละแวกบ้านหรืออื่น ๆ ทำให้ความสัมพันธ์และการพึ่งพาอาศัยกันเพิ่มมากขึ้น

4. กลุ่มสังคมที่รวมตัวกันในลักษณะของละแวกบ้านขยายตัวเป็นชุมชน ซึ่งอาจเป็นละแวกบ้านที่ใหญ่ขึ้นหรือเกิดละแวกบ้านใหม่เกิดขึ้นก็ได้หลาย ๆ ละแวกบ้านรวมกันเป็นชุมชนที่มีขนาดใหญ่ขึ้น เช่น เป็นหมู่บ้าน ตำบล เป็นต้น

กระบวนการเกิดของชุมชนอาจสรุปได้ดังภาพ

ภาพที่ 2.1 กระบวนการเกิดของชุมชน

ที่มา : สนธยา พลศรี (2547)

1) สาเหตุการเกิดขึ้นของชุมชน

1.1) ความเป็นสัตว์สังคมของมนุษย์ กล่าวคือมนุษย์ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้เพียงลำพัง ต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่นจึงจะมีชีวิตรอด จึงต้องใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในลักษณะของชุมชนและสังคม

1.2) การตั้งถิ่นฐานและการย้ายถิ่นของมนุษย์ กล่าวคือมีคนจำนวนหนึ่งไปรวมกัน ตั้งถิ่นฐานเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยในอาณาบริเวณหรือสถานที่ใดสถานที่หนึ่ง ซึ่งไม่มีใครอยู่อาศัยมาก่อน อาจจะเริ่มต้นจากบุคคลเพียงคนเดียวหรือครอบครัวเดียวก่อนแล้วมีคนอื่น ๆ ตามไปภายหลังก็ได้ จึงทำให้เกิดกลุ่มคน กลุ่มสังคม ละแวกบ้านและชุมชนขึ้นตามลำดับ

1.3) การขยายตัวของอุตสาหกรรม กล่าวคือในสังคมหรือชุมชนที่อุตสาหกรรมมีความเจริญก้าวหน้า จะเกิดการขยายตัวของระบบโรงงานอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดความแออัด เพราะโดยปกติโรงงานมักตั้งอยู่ในเมือง มีบริเวณที่ทำการไม่กว้างขวางนัก ต้องย้ายโรงงานออกไปตั้งที่อื่น บนพื้นที่ดินว่างเปล่า คือไม่มีการใช้ประโยชน์ มีขนาดใหญ่และราคาไม่แพง เป็นต้น เมื่อตั้งโรงงานขึ้นดำเนินการ ผู้ประกอบการ คนงาน จึงย้ายมาทำงานในโรงงาน บางคนเข้ามาอยู่อาศัยในบริเวณใกล้เคียงกับโรงงานด้วย เพราะมีความสะดวกสบายในการทำงาน เมื่อมีผู้คนเข้ามาอยู่อาศัยเป็นจำนวนมากก็เกิดเป็นชุมชนขึ้น

1.4) การขยายตัวของเมือง เมืองเป็นชุมชนขนาดใหญ่ที่ประกอบด้วยผู้คนจำนวนมาก เป็นศูนย์กลางการค้าและธุรกิจ การบริหาร การบริการและอื่น ๆ ทำให้ผู้คนอพยพเข้าสู่เมืองมาก เมืองจึงขยายตัวออกไปยังบริเวณที่เป็นพื้นที่วางเปล่าไม่ได้ใช้ประโยชน์อย่างรวดเร็ว จึงเกิดชุมชนขึ้นมากมาย ดังชุมชนที่ปรากฏอยู่โดยทั่วไปในเมืองขนาดใหญ่ เช่น กรุงเทพมหานคร เชียงใหม่และหาดใหญ่ เป็นต้น

1.5) การประกอบธุรกิจเกี่ยวกับบ้านและที่ดิน นักธุรกิจบ้านและที่ดินมีส่วนสำคัญ ในการเกิดชุมชน กล่าวคือ ได้คัดเลือกที่ดินที่เหมาะสมเพื่อจัดทำโครงการสำหรับเป็นที่อยู่อาศัยของผู้มีกำลังทรัพย์เพียงพอ ซึ่งผู้ซื้อมักชักชวนคนที่รู้จักมักคุ้นไปซื้อด้วย ประกอบกับนักธุรกิจเหล่านี้ได้จัดทำโครงการที่ผู้ซื้อต้องมีกิจกรรมร่วมกันด้วย จึงทำให้เกิดชุมชนได้ง่ายขึ้น

1.6) แนวนโยบายของรัฐ ชุมชนเกิดขึ้นได้จากการกำหนดแนวนโยบายของรัฐ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และความมั่นคง เช่น การจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำกินให้แก่ประชาชนในรูปของนิคมสร้างตนเอง การปฏิรูปที่ดิน โครงการพัฒนาพื้นที่เฉพาะ เช่น โครงการพัฒนา

พื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกและภาคใต้ โครงการนิคมอุตสาหกรรมในภูมิภาคและจังหวัดต่าง ๆ โครงการพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นต้น ทำให้เกิดชุมชนรูปแบบต่าง ๆ ขึ้น

1.7) การหนีภัยของมนุษย์ทั้งภัยธรรมชาติ เช่น แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด ฝนแล้ง น้ำท่วม เป็นต้น และภัยที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น สงคราม อาชญากรรม การเมือง ทำให้มนุษย์ต้องหนีภัยไปหาถิ่นที่อยู่หรือจัดตั้งชุมชนใหม่ที่ปลอดภัยกว่าเดิม

1.8) สภาพทางภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม บริเวณบางแห่งมีสภาพที่เหมาะสมต่อการเกิดชุมชน เช่น ตั้งอยู่ริมฝั่งน้ำมีดินดี มีทรัพยากรมาก ภูมิประเทศสวยงาม จึงเป็นปัจจัยดึงดูดให้มนุษย์เข้าไปประกอบกิจกรรมต่าง ๆ และขยายตัวเป็นชุมชนขึ้น

1.9) ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้มนุษย์พัฒนาการทางความรู้ ความคิด และเครื่องมือต่าง ๆ ช่วยให้มนุษย์ค้นพบดินแดนต่าง ๆ ทั้งในโลกมนุษย์และดวงดาวอื่น ๆ และนำไปสู่การตั้งชุมชนใหม่ขึ้น เช่น การเกิดประเทศสหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ เป็นต้น ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้มนุษย์สามารถสร้างชุมชนได้ในทุกสถานที่ ทั้งในบริเวณขั้วโลก ภูเขาสูง ทะเลทราย ใต้ทะเล และในอวกาศ

1.10) การขยายตัวของการคมนาคมสื่อสาร เส้นทางการคมนาคม เช่น รถยนต์ รถไฟ เครื่องบิน เรือ ทำให้เกิดสถานีขนส่ง สถานีรถไฟ สนามบิน ท่าเรือและอู่เรือ ซึ่งมีผลต่อการเกิดของชุมชน เพราะบริเวณเหล่านี้มีผู้คนสัญจรไปมาเป็นจำนวนมาก เหมาะแก่การเข้าไปอยู่อาศัยและดำเนินธุรกิจประเภทต่าง ๆ ส่วนการสื่อสาร เช่น วิทยุ โทรทัศน์ โทรศัพท์ อินเตอร์เน็ตทำให้มนุษย์มีการติดต่อสัมพันธ์กันในรูปแบบใหม่ ๆ ให้เกิดชุมชนแบบใหม่ ๆ ขึ้น

สาเหตุการเกิดของชุมชนที่กล่าวมาข้างต้น ย่อมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบต่าง ๆ โดยหลุยส์ เวิร์ธ (อ้างในดำรงศักดิ์ แก้วเพ็ง, 2556) กล่าวว่า องค์ประกอบเหล่านั้นมีดังนี้

1. องค์ประกอบด้านภูมิศาสตร์ (Topographical) ได้แก่ พื้นที่ น้ำ ดิน อากาศและทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลต่อการเกิดขึ้นของชุมชน หากบริเวณหรือแหล่งใดมีความอุดมสมบูรณ์หรือมีความเหมาะสม ก็จะทำให้มนุษย์สามารถมาตั้งหลักแหล่งที่อยู่อาศัยและทำให้ชุมชนขยายหรือเจริญเติบโตมากยิ่งขึ้นด้วย

2. องค์ประกอบทางเศรษฐกิจ (Economic) เป็นสภาวะการประกอบอาชีพ การผลิตและการเลี้ยงชีพของมนุษย์ โดยเฉพาะเกษตรกรรมหรืออุตสาหกรรมเป็นวิถีทางเศรษฐกิจที่จะนำผลประโยชน์ให้เกิดขึ้น หากได้ผลผลิตดีก็ย่อมทำให้เศรษฐกิจดีไปด้วย ชุมชนก็สามารถเกิดขึ้นและดำรงอยู่ได้

3. องค์ประกอบทางสังคม (Social) ได้แก่ ความสงบสุข ความปลอดภัย การร่วมมือร่วมใจกัน ความเฉลียวฉลาดของประชาชน เป็นต้น หากที่ใดปราศจากสิ่งเหล่านี้แล้วชุมชนก็จะเกิดขึ้นมิได้ หรือทำให้ชุมชนดำ อยู่และพัฒนาได้ยาก

สรุปได้ว่ากระบวนการเกิดของชุมชนและสาเหตุการเกิดขึ้นของชุมชนมาจาก ปัจจัยสำคัญ 3 ประการ คือ 1. มาจากธรรมชาติของมนุษย์เองที่จะต้องดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม เป็นชุมชน เป็นสังคม 2. เกิดจากการเรียนรู้ร่วมกันของมนุษย์ที่ได้มีพัฒนาการในทางที่ดีขึ้น อาจเนื่องด้วยวิทยาการต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้มีการประดิษฐ์คิดค้นขึ้นเองหรือการแลกเปลี่ยนวิทยาการจากแหล่งอื่น และ 3. เกิดจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารจนเกิดเป็นระบบเครือข่าย สังคม

2) โครงสร้างของชุมชน

นักสังคมวิทยาได้อธิบายโครงสร้างของชุมชนในเชิงสังคมวิทยาว่า ชุมชนมีโครงสร้างทางสังคมเพื่อการอยู่รอดของสังคมที่สำคัญอยู่ 2 ส่วน คือ

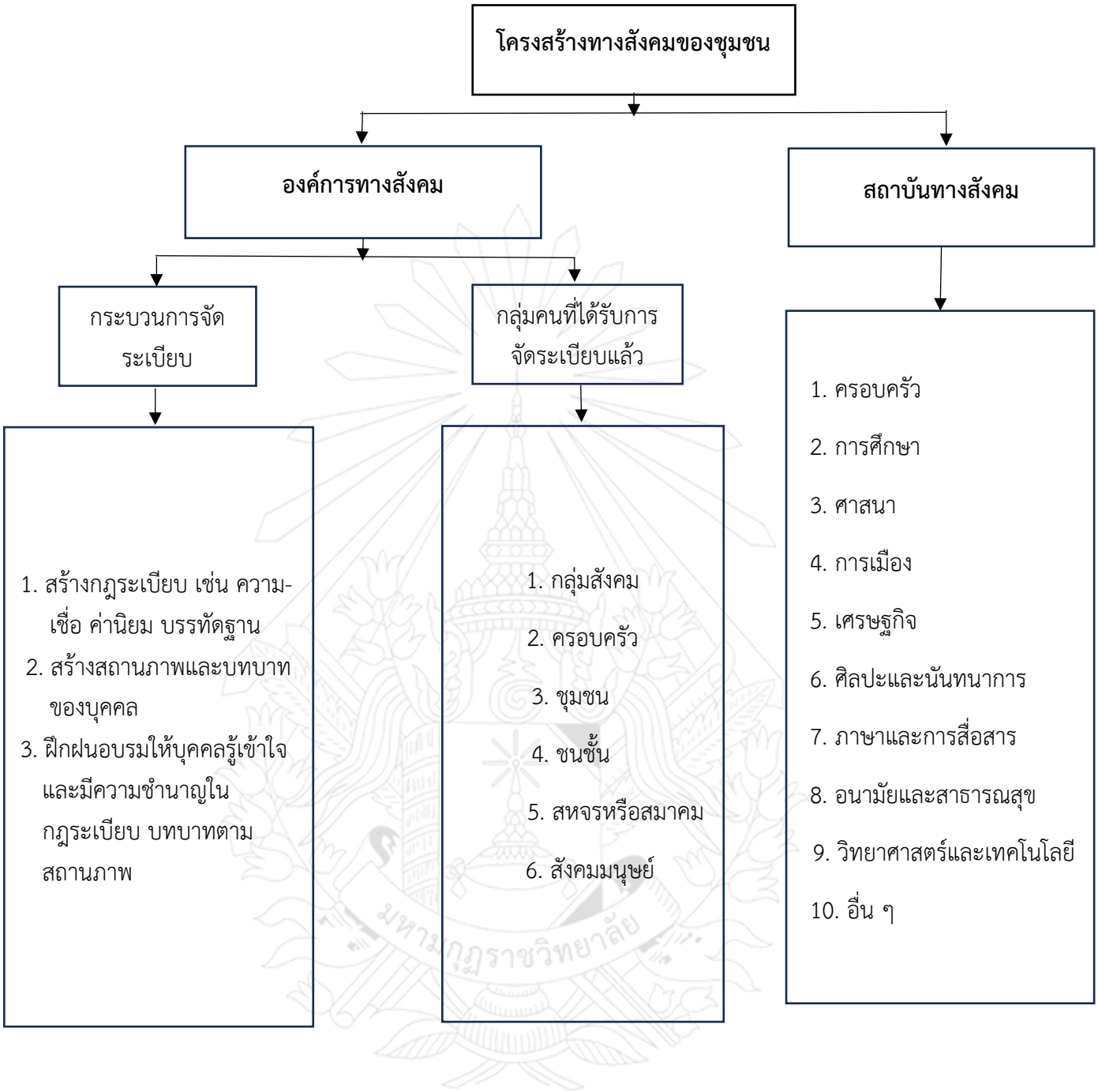
1. องค์กรทางสังคมในชุมชน องค์กรทางสังคมในชุมชนเป็นกระบวนการจัดระบบทางสังคมของสมาชิกในชุมชน (Process of Social Organization) และกลุ่มสมาชิกของชุมชนที่ได้รับการจัดระเบียบแล้ว (Organization Group) ดังนี้

1.1) กระบวนการจัดระเบียบทางสังคมของสมาชิกในชุมชน เป็นทั้งการสร้างและการสอนระเบียบของสังคมให้กับสมาชิกในชุมชน โดยการสร้างความเชื่อ (Belief) ความรู้ (Wisdom) ค่านิยม (Value) อุดมการณ์ (Ideology) บรรทัดฐาน (Norm) คุณธรรม (Virtue) การกำหนดสถานภาพ (Status) และบทบาท (Role) ผ่านการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) หรือการฝึกอบรมให้รู้ระเบียบของสังคม เพื่อให้สมาชิกยอมรับและปฏิบัติตามระเบียบทางสังคมและสถานภาพ บทบาทที่ดำรงอยู่

1.2) กลุ่มสมาชิกของชุมชนที่ได้รับการจัดระเบียบทางสังคมแล้ว เป็นกลุ่มสมาชิกที่ได้ผ่านกระบวนการจัดระเบียบทางสังคมในข้อ 1.1 กลุ่มคนเหล่านี้มีหลายขนาดตามจำนวนของสมาชิก คือ เป็นความสัมพันธ์ทางสังคมแบบแผนพฤติกรรม (Pattern of Behavior) และภาระหน้าที่ (Function) เช่น กลุ่มสังคม (Social Group) ครอบครัว (Family) สมาคมหรือสหกรณ์ (Association) ชนชั้น (Class) และสังคมมนุษย์ (Society)

2) สถาบันทางสังคมในชุมชน สถาบันทางสังคมในชุมชนเป็นแบบอย่างในการคิดของสมาชิกในชุมชน ได้แก่ ความเชื่อ ค่านิยม อุดมการณ์ คุณธรรมและแบบอย่างในการกระทำสิ่งต่าง ๆ ของสมาชิก ได้แก่ บรรทัดฐานทางสังคม ซึ่งมีความจำเป็นในการดำรงอยู่ของชุมชนและชุมชนได้สร้างสรรค์ สะสม ถ่ายทอดสืบต่อกันมา สถาบันสังคมมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือตำแหน่งทางสังคม (Social Position) ของบุคคลซึ่งแตกต่างกันออกไปตามภาระหน้าที่ หรือความรับผิดชอบของบุคคลซึ่งเป็นไปตามสถานภาพและบทบาทที่บุคคลดำรงตำแหน่งแบบแผนพฤติกรรมหรือกรอบมาตรฐานในการประพฤติปฏิบัติของบุคคลและองค์วัตถุ (Material Component) คือส่วนที่มีลักษณะเป็นรูปธรรม มองเห็นได้และจับต้องได้ สถาบันทางสังคมในชุมชนที่สำคัญมีหลายสถาบัน เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันการเมือง สถาบันเศรษฐกิจ สถาบันศิลปะและนันทนาการ สถาบันภาษาและการสื่อสาร สถาบันคมนาคมขนส่ง สถาบันอนามัยและสาธารณสุข สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นต้น

องค์กรทางสังคมและสถาบันทางสังคมเป็นโครงสร้างทางสังคมที่สำคัญของชุมชน มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างมาก สถาบันทางสังคมต่าง ๆ จึงมีลักษณะเป็นองค์กรทางสังคมองค์กรหนึ่งด้วย (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2532) โครงสร้างทางสังคมของชุมชนสามารถสรุปได้ดัง ภาพที่ 4

ภาพที่ 2.2 โครงสร้างทางสังคมของชุมชน

ที่มา : สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2532)

3) ประเภทของชุมชน

การจัดแบ่งประเภทของชุมชนนั้น ได้มีผู้ศึกษาและพยายามจัดแบ่งประเภทของชุมชนออกเป็นประเภทต่าง ๆ หลายประเภทด้วยกัน ดังนี้

1) การแบ่งตามขนาดของประชากร การแบ่งชุมชนตามขนาดของประชากร เป็นการแบ่งประเภทของชุมชนตาม จำนวนของ สมาชิกในชุมชน แบ่งออกเป็น 5 ประเภท ดังนี้ (Karlin, 1940)

1.1) หมู่บ้านเล็ก (Hamlet) คือชุมชนที่มีประชากรต่ำกว่า 1,000 คน

1.2) หมู่บ้าน (Village) คือชุมชนที่มีประชากรตั้งแต่ 1,000-2,500 คน

1.3) เมืองเล็ก (Town) คือชุมชนที่มีประชากรตั้งแต่ 2,500-25,000 คน

1.4) เมือง (City) คือชุมชนที่มีประชากรตั้งแต่ 25,000-100,000 คน

1.5) เมืองใหญ่ (Large City) คือชุมชนที่มีประชากรตั้งแต่ 100,000-1,000,000 คน

นอกจากนี้กระทรวงมหาดไทยได้วางหลักเกณฑ์การจัดตั้งหมู่บ้านไว้ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ.2539 ไว้เป็น หมู่บ้าน ตำบล กิ่งอำเภอ และอำเภอ ดังนี้

1. หมู่บ้าน ในส่วนการจะเกิดขึ้นซึ่งหมู่บ้าน หรือตั้งหมู่บ้านใหม่ขึ้นมา มีการกำหนดกฎเกณฑ์ที่จะตั้งหมู่บ้านใหม่ให้เกิดขึ้นได้ โดยแยกเป็น 2 กรณี ดังนี้

1.1) กรณีเป็นชุมชนหนาแน่น ประกอบด้วย การเป็นชุมชนที่มีราษฎรไม่น้อยกว่า 1,200 คน หรือมีจำ นวนบ้านไม่น้อยกว่า 240 บ้าน ซึ่งเมื่อแยกหมู่บ้านใหม่แล้วจะต้องมีราษฎรไม่น้อยกว่า 600 คน หรือมีจำนวนบ้านไม่น้อยกว่า 120 บ้าน และจะต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการหมู่บ้าน สภาตำบลหรือองค์การบริหารส่วนตำบล และที่ประชุมหัวหน้าส่วนราชการประจำอำเภอ

1.2) กรณีเป็นชุมชนห่างไกล ประกอบด้วย การเป็นชุมชนที่มีราษฎรไม่น้อยกว่า 600 คน หรือมีจำนวนบ้านไม่น้อยกว่า 120 บ้าน ซึ่งเมื่อแยกหมู่บ้านใหม่แล้วจะต้องมีราษฎรไม่น้อยกว่า 200 คน หรือมีจำนวนบ้านไม่น้อยกว่า 40 บ้าน ชุมชนใหม่ต้องห่างจากชุมชนเดิมไม่น้อยกว่า 6 กิโลเมตร และจะต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการหมู่บ้าน สภาตำบลหรือองค์การบริหารส่วนตำบล และที่ประชุมหัวหน้าส่วนราชการประจำอำเภอ

2. ตำบล ในส่วนการจะเกิดขึ้นซึ่งตำบล หรือตั้งตำบลใหม่ขึ้นมา มีการกำหนดกฎเกณฑ์ที่จะตั้งตำบลใหม่ให้เกิดขึ้นได้ โดยแยกเป็น 2 กรณี ดังนี้

2.1) กรณีเป็นชุมชนหนาแน่น ประกอบด้วย การเป็นชุมชนที่มีราษฎรไม่น้อยกว่า 4,800 คน มีหมู่บ้านไม่น้อยกว่า 8 หมู่บ้าน และจะต้องได้รับความเห็นชอบจากสภาตำบลหรือองค์การบริหารส่วนตำบล และที่ประชุมหัวหน้าส่วนราชการประจำอำเภอ

2.2) กรณีเป็นชุมชนห่างไกล ประกอบด้วย การเป็นชุมชนที่มีราษฎรไม่น้อยกว่า 3,600 คน หรือมีจำนวนหมู่บ้านไม่น้อยกว่า 6 หมู่บ้าน ชุมชนใหม่ต้องห่างจากชุมชนเดิมไม่น้อยกว่า 6 กิโลเมตร และจะต้องได้รับความเห็นชอบจากสภาตำบลหรือองค์การบริหารส่วนตำบล และที่ประชุมหัวหน้าส่วนราชการประจำอำเภอ

3. กิ่งอำเภอ ในส่วนการจะเกิดขึ้นซึ่งกิ่งอำเภอ หรือตั้งกิ่งอำเภอใหม่ขึ้นมา มีการกำหนดกฎเกณฑ์ที่จะตั้งกิ่งอำเภอใหม่ให้เกิดขึ้นได้ โดยแยกเป็น 2 กรณี ดังนี้

3.1) กรณีเป็นชุมชนหนาแน่น ประกอบด้วย มีราษฎรไม่น้อยกว่า 30,000 คนขึ้นไป มีตำบลไม่น้อยกว่า 5 ตำบล และจะต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการหมู่บ้าน สภาตำบลหรือองค์การบริหารส่วนตำบล หัวหน้าส่วนราชการประจำอำเภอ และสภาจังหวัด

3.2) กรณีเป็นชุมชนห่างไกล ประกอบด้วย มีราษฎรไม่น้อยกว่า 15,000 คนขึ้นไป มีตำบลไม่น้อยกว่า 4 ตำบล ที่ว่าการกิ่งอำเภอใหม่ต้องห่างจากที่ว่าการอำเภอเดิมไม่น้อยหว่า 25 กิโลเมตร และจะต้องได้รับความเห็นชอบจากสภาตำบลหรือองค์การบริหารส่วนตำบล หัวหน้าส่วนราชการประจำอำเภอ และสภาจังหวัด

4. อำเภอ ในส่วนการจะเกิดขึ้นซึ่งอำเภอ หรือตั้งอำเภอใหม่ขึ้นมา มีการกำหนดกฎเกณฑ์ที่จะตั้งอำเภอใหม่ให้เกิดขึ้นได้ โดยกฎเกณฑ์ ประกอบด้วย การเป็นกิ่งอำเภอมาแล้วไม่น้อยกว่า 5 ปี หรือเป็นกิ่งอำเภอมาแล้วไม่น้อยกว่า 3 ปีในกรณีที่มีเหตุผลความจำเป็นทางการปกครองและการบริการประชาชน คือมีราษฎร ตั้งแต่ 30,000 คนขึ้นไป และจะต้องได้รับความเห็นชอบจากที่ประชุมหัวหน้าส่วนราชการประจำจังหวัดและสภาจังหวัด

3.1) การแบ่งชุมชนตามลักษณะของกิจกรรมต่าง ๆ

การแบ่งชุมชนตามลักษณะของกิจกรรมเป็นการแบ่งตามลักษณะของกิจกรรมหลักที่สมาชิกในชุมชนได้กระทำ แบ่งออกได้ 3 ประเภท ดังนี้ (ชิรวัฒน์ นิจเนตร, 2528)

1. ชุมชนศูนย์การค้า (Trade Center) เป็นชุมชนที่มีร้านค้าจำหน่ายอาหารหรือมี ตลาดจำหน่ายสินค้า ถ้าเป็นชุมชนที่มีความเจริญสูงก็อาจมีห้างสรรพสินค้าหรือย่านการค้า

2. ชุมชนศูนย์กลางการขนส่ง (Transportation Center) เช่น ชุมทางรถไฟ สถานีขนส่ง ที่รวมสินค้าของรถบรรทุก ท่าเรือส่งสินค้าและโดยสาร

3. ชุมชนศูนย์กลางของการบริการต่าง ๆ (Service Center) เช่น ชุมชนที่เป็นที่ตั้งของหน่วยงานราชการ ชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว เมืองโบราณ ชุมชนบริเวณชายแดน สถานที่ตากอากาศหรือเมืองที่เป็นแหล่งพนัน เป็นต้น

3.2) การแบ่งชุมชนตามลักษณะทางนิเวศวิทยา

การแบ่งชุมชนตามลักษณะทางนิเวศวิทยาหรือชุมชนในทางนิเวศวิทยาแบ่งออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้ (เสถียร เหลืองอร่าม, ม.ป.ป)

1. ชุมชนบริการขั้นต้น เป็นชุมชนขนาดเล็กที่ทำการผลิตสินค้าในรูปของวัตถุดิบ ซึ่งเป็นขั้นแรกของกระบวนการจำหน่าย เช่น ชุมชนที่มีการกสิกรรม ประมง เหมืองแร่ เป็นต้น

2. ชุมชนจำหน่ายหรือชุมชนการค้า เป็นชุมชนย่านการค้า ศูนย์กลางการค้า จำหน่ายวัตถุดิบที่ได้รับมาจากชุมชนบริการขั้นต้น

3. ชุมชนอุตสาหกรรม เป็นชุมชนที่ทำหน้าที่บริการในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งอุตสาหกรรมขนาดย่อยและอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ มีการพัฒนาอุตสาหกรรมที่เด่นชัดอย่างน้อยหนึ่งแห่ง มีการจำหน่ายผลผลิตสูง

4. ชุมชนประเภทพิเศษ เป็นชุมชนที่ไม่มีลักษณะพิเศษทางเศรษฐกิจที่แน่นอน เฉพาะลงไปและอาจไม่มีหน้าที่พิเศษในการผลิตหรือการจำหน่ายผลผลิตโดยเฉพาะ เช่น ชุมชนศูนย์การศึกษา ศูนย์ที่พกตากอากาศ ศูนย์กลางทางการเมือง เป็นต้น

3.3) การแบ่งตามหน่วยการปกครอง

การแบ่งชุมชนตามหน่วยการปกครอง เป็นการแบ่งประเภทของชุมชนโดยพิจารณาตามการบริหารราชการแผ่นดินของประเทศ ซึ่งแต่ละชุมชนมีเกณฑ์ในการแบ่งและมีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไป ในประเทศไทยได้แบ่งชุมชนตามหน่วยการปกครองออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. การปกครองส่วนกลาง แบ่งชุมชนตามหน่วยการปกครองออกเป็น กรม ทบวง กระทรวง ภาค เป็นต้น

2. การปกครองส่วนภูมิภาค แบ่งชุมชนตามขนาด ความเจริญก้าวหน้า และรูปแบบของการบริหารเป็น หมู่บ้าน ตำบล อำเภอและจังหวัด

3. การปกครองส่วนท้องถิ่น แบ่งชุมชนออกเป็น องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) เทศบาล (เทศบาลนคร เทศบาลเมือง เทศบาลตำบล) องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เมืองพัทยาและกรุงเทพมหานคร ซึ่งแต่ละแห่งจะแบ่งเป็นชุมชนย่อยอีก เช่น ชุมชนต่าง ๆ และเขตต่าง ๆ เป็นต้น

3.4) การแบ่งชุมชนตามวิวัฒนาการของเศรษฐกิจ

การแบ่งชุมชนตามวิวัฒนาการของเศรษฐกิจ เป็นการแบ่งชุมชนตามลักษณะเศรษฐกิจของชุมชนที่เกิดขึ้น ตั้งแต่เศรษฐกิจที่เกิดขึ้นเป็นล าดับแรกสุดจนกระทั่งปัจจุบัน (สนธยา พลศรี อ้างแล้ว) แบ่งออกได้เป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. ชุมชนล่าสัตว์และเก็บอาหารป่า จัดว่าเป็นชุมชนลำดับแรกสุดของมนุษย์ มีลักษณะสำคัญคือมนุษย์ดำรงชีวิตด้วยการล่าสัตว์และเก็บพืชป่าที่มีอยู่ตามธรรมชาติเป็นอาหารมีสมาชิกประมาณ 10-100 คน และเป็นเครือญาติเดียวกัน บริเวณที่อยู่อาศัยมักตั้งอยู่ใต้เพิงผา หรือในถ้ำที่ให้ความมั่นคงและปลอดภัยในระดับหนึ่ง การตั้งหลักแหล่งที่อยู่อาศัยเป็นแบบชั่วคราว ความเชื่อเป็นความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติอำนาจลึกลับในธรรมชาติที่เกี่ยวกับความเป็นอยู่และเรื่องอาหา ร ไม่มีความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุ เมื่อแหล่งที่อยู่อาศัยไม่มีสัตว์และพืชเป็นอาหารอีกต่อไป ก็จะย้ายชุมชนไปยังแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์แห่งใหม่

2. ชุมชนเกษตรกรรม เป็นชุมชนมนุษย์รู้จักพัฒนาเทคโนโลยีประเภทเครื่องมือเครื่องใช้ให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น รู้จักทำการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ ทำให้ปริมาณอาหารเพิ่มมากขึ้น จนมีผลผลิตส่วนเกินที่สามารถเก็บสะสมไว้หรือนำไปแลกเปลี่ยนกัน การตั้งหลักแหล่งของชุมชนเป็นแบบถาวร ชีวิตความเป็นอยู่ผาสุกสมบูรณ์ขึ้น ความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นแบบระบบเครือญาติ จำนวนสมาชิกเพิ่มมากขึ้น เกิดการขยายตัวของชุมชนเป็นหมู่บ้าน รู้จักจัดระเบียบการบริหารปกครองและรักษาความปลอดภัยของชุมชน มีผู้นำชุมชนซึ่งทุกคนยอมรับนับถือ ทั้งที่อาจจะไม่ใช่ญาติพี่น้องดูแลปกครองหมู่บ้าน บางแห่งเริ่มขยายเป็นชุมชนเมือง

3. ชุมชนอุตสาหกรรม เป็นชุมชนที่วิวัฒนาการจากชุมชนเกษตรกรรม อันเป็นผลของการปฏิวัติอุตสาหกรรมในคริสต์ศตวรรษที่ 18 ของประเทศอังกฤษและประเทศในยุโรปตะวันตก แล้วแพร่กระจายไปทั่วโลก เป็นชุมชนที่มีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสูงและนำมาใช้แทนแรงงานคนและสัตว์ที่มีมาแต่เดิม มีระบบโรงงานอุตสาหกรรมที่แบ่งแยกหน้าที่กันอย่างชัดเจนระหว่างนายทุน ฝ่ายจัดการและผู้ใช้แรงงาน ความสัมพันธ์ที่เป็นแบบระบบเครือญาติเปลี่ยนเป็นความสัมพันธ์แบบนายจ้างกับลูกจ้างไม่มีหนี้บุญคุณต่อกัน การจัดช่วงชั้นทางสังคมยึดถือรายได้และฐานะทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ กิจกรรมส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับการผลิต การจำหน่าย การบริโภค การ

แสวงหากำไรแทบทั้งสิ้น เกิดการขยายตัวของเมืองอย่างรวดเร็ว เพราะโรงงานอุตสาหกรรมมักตั้งอยู่ในเมืองหรือบริเวณที่อยู่ใกล้เคียง จูงใจให้ผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานและเกิดชุมชนขึ้น

4. ชุมชนการค้าและบริการ เป็นชุมชนต่อเนื่องจากชุมชนอุตสาหกรรม กล่าวคือ เมื่อระบบโรงงานอุตสาหกรรมสามารถผลิตสินค้าได้มาก ทำให้เกิดความต้องการวัตถุดิบและตลาด สำหรับจำหน่ายมากขึ้น จึงเกิดระบบธุรกิจการค้าและการผลิตที่มีความคล่องตัวในการซื้อขาย เช่น ระบบการเงินที่มีมาตรฐานในการเปรียบเทียบเดียวกัน ระบบสินเชื่อ ระบบธนาคาร การคมนาคมขนส่งสินค้าที่สะดวกรวดเร็ว มีเทคโนโลยีการสื่อสารทันสมัยและมีเครือข่ายติดต่อกันอย่างกว้างขวางในรูปแบบไปรษณีย์โทรเลข โทรศัพท์ โทรสาร เครื่องสมองกล หรือคอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น ทำให้เกิดการจัดการองค์การทางธุรกิจขนาดใหญ่ในรูปของบริษัท ห้างร้าน ห้างสรรพสินค้าต่าง ๆ และขยายกิจการออกไปยังชุมชนอื่น ๆ ที่เรียกว่า บรรษัท ผู้ซื้อ ผู้ขาย และผู้บริโภคสามารถติดต่อผ่านระบบการสื่อสารและชำระเงินผ่านระบบธนาคารได้ โดยไม่ต้องติดต่อกันโดยตรง

3.5) การแบ่งชุมชนตามลักษณะความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน

การแบ่งชุมชนตามลักษณะความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน เป็นการแบ่งที่นักสังคมวิทยานิยมกันมาก โดยสนธยา พลศรี (2550) แบ่งชุมชนออกเป็น 3 ประเภท คือชุมชนชนบท ชุมชนเมือง และชุมชนชานเมือง ดังนี้

1. ชุมชนชนบท (Rural Community) เป็นชุมชนที่มีลักษณะดังต่อไปนี้

1.1) ลักษณะด้านประชากร มีความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่น้อย (Population Density) อายุเฉลี่ยของประชากรไม่ยืนยาว (Life Expectancy) อัตราส่วนทางเพศ (Sex Ratio) เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย อัตราการเกิดของประชากรสูง (High Birth Rates) การเพิ่มของประชากรเป็นการเพิ่มโดยการเกิดมากกว่าสาเหตุอื่น ๆ ภาวะเจริญพันธุ์ยืนยาว อัตราส่วนพึ่งพิงสูง ส่วนใหญ่มีเชื้อชาติหรือเผ่าพันธุ์เดียวกัน มีการย้ายถิ่นสูง (Migration) คุณภาพชีวิตของประชากร (Quality of Population) ไม่เพียงพอ

1.2) ลักษณะด้านนิเวศวิทยา ประกอบด้วยสิ่งแวดล้อมธรรมชาติต่างๆ ที่มีความสมดุลของระบบนิเวศ มลพิษมีน้อย มีอาณาบริเวณหรือพื้นที่แบบกว้างขวาง ขาดการจัดระเบียบด้านกายภาพของชุมชน มีที่ดินสาธารณประโยชน์มาก การตั้งบ้านเรือนเป็นแบบกลุ่มเล็กๆ กระจายไปตามเรือกสวนไร่นาและขนานไปกับเส้นทางคมนาคม รูปแบบของอาคารบ้านเรือนและสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ เป็นแบบง่าย ๆ ในลักษณะของแนวราบมากกว่าแนวดิ่ง ไม่มีอาคารขนาดใหญ่หรือสูง หลายชั้น

1.3) ลักษณะด้านเศรษฐกิจ คนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมหรือที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรมซึ่งต้องอาศัยธรรมชาติมาก การผลิตเน้นการผลิตเพื่อการยังชีพที่เหลือจึงเป็นสินค้า โดยครอบครัวเป็นหน่วยเศรษฐกิจที่สำคัญทั้งการผลิต (Production) และ การบริโภค (Consumtion) ช่วงเวลาในการผลิตจะเป็นไปตามฤดูกาล แรงงานส่วนใหญ่เป็นแรงงานประเภทไร้ฝีมือ (Unskill Labour) สถาบันการเงินในชุมชนมีน้อย ขาดแหล่งเงินทุน ไม่นำเทคโนโลยีทันสมัยมาใช้มากนัก การเพิ่มผลผลิตมีน้อยจึงมีรายได้น้อย ขาดเงินออม มีภาวะหนี้สินมาก การลงทุนน้อย ประชากรมีความยากจนอยู่ทั่วไป การเคลื่อนย้ายแรงงานไปสู่เมืองสูง ถูกบุกรุกโดยชุมชนเมือง (Invasion) ที่มีสภาพทางเศรษฐกิจสูงกว่า

1.4) ลักษณะด้านสังคมและวัฒนธรรม มีโครงสร้างสังคมไม่ซับซ้อน ครอบครัวมีสมาชิกมาก แบบครอบครัวขยาย (Extended Family) มีความแตกต่างทางสังคม (Social Mobility) น้อย สมาชิกมีความคล้ายคลึงทางสังคมและวัฒนธรรมกันมาก (Homogeneous) ความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นแบบปฐมภูมิ (Primary Relationship) คือเป็นแบบส่วนตัวไม่เป็นทางการ รักและผูกพันกับชุมชนของตนเองมาก อนุรักษ์นิยม (Conservative) ท้องถิ่นนิยมสูง (Localization) ขาดโอกาสทางการศึกษา ศรัทธาศาสนามาก ระบบความคิดความเชื่อไม่เป็นวิทยาศาสตร์ มักเชื่อในสิ่งที่มีอิทธิพลเหนือธรรมชาติ (Super Natural Power) เช่น เชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ไสยศาสตร์ โชคลาง เป็นต้น วิสัยทัศน์ไม่กว้างไกล ผูกพันอยู่กับความจริงง่าย ๆ ภายในชุมชนของตน ขาดการวางแผนชีวิต และการวางแผนครอบครัวที่เหมาะสม การบริการสาธารณะเพื่ออำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวันมีน้อย วิถีชีวิตเป็นแบบเรียบง่าย ไม่ค่อยกระตือรือร้น ค่อนข้างเฉื่อยชา การ เปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเกิดขึ้นได้ยากและต้องใช้เวลายาวนาน

2. ชุมชนเมือง (Urban Community) เป็นชุมชนที่มีลักษณะตรงกันข้ามกับชุมชนชนบทที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งสรุปได้ดังนี้

2.1) ลักษณะด้านประชากร (Population) มีความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่มาก อายุเฉลี่ยของประชากรยืนยาวกว่าชาวชนบท อัตราการเกิดของประชากรต่ำ แต่อัตรา การเพิ่มของประชากรสูงเนื่องจากมีการย้ายถิ่นจากชนบทเข้าสู่เมืองมาก ภาวะเจริญพันธุ์สั้น เพราะการแต่งงานช้าเนื่องจากความจำเป็นในการดำรงชีวิต อัตราส่วนพึ่งพิงของประชากรน้อย มีความแตกต่างกันในด้านเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์มาก มีคุณภาพส่วนบุคคลและคุณภาพชีวิตดีกว่าชาวชนบท

2.2) ลักษณะด้านนิเวศวิทยา (Ecology) มีสิ่งแวดล้อมส่วนใหญ่เป็นสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น ขาดความสมดุลในระบบนิเวศ มีมลพิษต่าง ๆ มาก แหล่งท่องเที่ยวและพักผ่อนหย่อนใจเป็นแหล่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมากกว่าแหล่งธรรมชาติ มีพื้นที่ใช้ประโยชน์ทั้งส่วนบุคคล และสาธารณประโยชน์น้อย มีการจัดระเบียบทางกายภาพของชุมชน เช่น ผังเมือง เป็นต้น การตั้งบ้านเรือน ที่อยู่อาศัยแออัดและเป็นแนวดิ่ง อาคารมีขนาดใหญ่และสูงหลายชั้น การขยายตัวของชุมชนในด้านพื้นที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว

2.3) ลักษณะด้านเศรษฐกิจ (Economic) คนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ อุตสาหกรรมการค้าและบริการ การผลิตเพื่อธุรกิจการค้ามากกว่าเพื่อบริโภคเอง ระบบแรงงานและระบบธุรกิจการค้ามีความสำคัญมากกว่าระบบครอบครัวในชนบท การประกอบอาชีพทำได้ตลอดเวลาไม่ต้องรอฤดูกาล แรงงานมีฝีมือ (Skill Labour) มากกว่าชนบท มีสถาบันการเงิน แหล่งทุนและการลงทุนมาก นำเทคโนโลยีทันสมัยมาใช้ในการผลิต มีการแบ่งงานกันทำมาก มีอาชีพให้เลือกมาก มีรายได้และฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าชาวชนบท

2.4) ลักษณะด้านสังคมและวัฒนธรรม (Social and Culture) มีโครงสร้างทางสังคมที่สลับซับซ้อน มีองค์กรและสถาบันทางสังคมมาก การควบคุมทางสังคม ใช้การควบคุมโดยกฎหมายเป็นหลัก ครอบครัวเป็นแบบครอบครัวหน่วยกลางหรือครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family) มากกว่าครอบครัวขยายหรือครอบครัวขนาดใหญ่ มีความแตกต่างทางสังคมและวัฒนธรรมมาก (Heterogeneous) รักและผูกพันกับชุมชนน้อย ขาดเอกลักษณ์ของชุมชน มีระดับการศึกษาสูง ระบบความคิดความเชื่อเป็นแบบวิทยาศาสตร์ มีวิถีชีวิตที่ซับซ้อนวุ่นวาย ต้องมีการวางแผนชีวิตและครอบครัวที่ดี การใช้ชีวิตต้องรีบเร่งแข่งขันกับผู้อื่น ความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นแบบทุติยภูมิ

(Secondary Relationships) คือความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการตามสถานภาพและบทบาทของตน ไม่ใช่แบบส่วนตัว การดำรงชีวิตสะดวกสบายเพราะมีสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการสาธารณะมาก มีกลุ่มและองค์กรทั้งกลุ่มจัดตั้งและกลุ่มที่รวมตัวกันเองของสมาชิกมาก กลุ่มและองค์กรดังกล่าวมีกิจกรรมสม่ำเสมอ มีส่วนร่วมในกิจกรรมบางอย่างมาก เช่น กิจกรรมทางการเมือง การเรียกร้องสิทธิเสรีภาพ สิทธิมนุษยชน การคุ้มครองผลประโยชน์ของคนในชุมชน เป็นต้น สมาชิกในชุมชนมีบุคลิกภาพทันสมัย ยอมรับการเปลี่ยนแปลง จึงทำให้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของสังคมเมืองเกิดขึ้นได้ง่ายและรวดเร็ว ในปัจจุบันชุมชนชนบทมีลักษณะใกล้เคียงกันกับชุมชนเมืองมากขึ้นและมีแนวโน้มจะมากยิ่งขึ้น เพราะชนบทมีความเจริญก้าวหน้าในการคมนาคมสื่อสารมากขึ้น มีการติดต่อสัมพันธ์กับชุมชนเมืองมากยิ่งขึ้น จึงเกิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากเมืองไปสู่ชนบทมากยิ่งขึ้น วิถีชีวิตของชาวชนบทจึงเปลี่ยนแปลงไปเป็นวิถีชีวิตแบบชาวเมืองโดยไม่รู้ตัว

3. ชุมชนชานเมือง (Suburban) เป็นชุมชนที่มีลักษณะผสมผสานระหว่างชุมชนชนบทกับชุมชนเมือง กำลังเปลี่ยนแปลงเป็นชุมชนเมือง แต่ยังไม่เติบโตเป็นเมืองอย่างสมบูรณ์ ลักษณะด้านประชากร ลักษณะด้านนิเวศวิทยา ลักษณะด้านเศรษฐกิจและลักษณะด้านสังคมวัฒนธรรมบางอย่างยังคงเป็นแบบชุมชนชนบท แต่บางอย่างเปลี่ยนเป็นชุมชนเมืองไปแล้ว เช่น เมื่ออาศัยอยู่ในชนบทมีความผูกพันกับครอบครัวและเครือญาติสูง แต่พออพยพย้ายถิ่นไปประกอบอาชีพในเมือง ทำให้ต้องเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพและวิถีชีวิตบางอย่างเป็นแบบชุมชนเมือง ชุมชนชานเมืองส่วนใหญ่มักจะตั้งอยู่รอบนอกของเมืองและเป็นชุมชนที่เชื่อมโยงระหว่างเมืองกับชนบท อันเป็นผลมาจากการเจริญเติบโตและการขยายตัวของเมืองนั่นเอง

จากลักษณะของชุมชนชนบท ชุมชนเมืองและชุมชนชานเมืองที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันไม่มีชุมชนที่มีลักษณะเป็นชุมชนชนบทอย่างแท้จริงอีกแล้ว เพราะเป็นผลของการขับเคลื่อนด้วยกระบวนการหลายกระบวนการ เช่น กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม การขยายตัวของเมือง การขยายตัวของอุตสาหกรรม การเป็นประชาธิปไตย การจัดการสมัยใหม่ กระบวนการโลกาภิวัตน์ ภาวะความทันสมัย การรับเอาวัฒนธรรมใหม่ๆ การผสมผสานทางวัฒนธรรม การกลืนกลายทางวัฒนธรรม เป็นต้น ทำให้ชุมชนชนบทเปลี่ยนแปลงไปเป็นชุมชนเมืองมากขึ้น แต่ต้องใช้ระยะเวลานานจึงจะกลายเป็นชุมชนเมืองอย่างแท้จริง ดังนั้นในอนาคตชุมชนเมืองและชุมชนชานเมืองจะเพิ่มมากขึ้น ส่วนชุมชนชนบทจะลดน้อยลง

3.6) การแบ่งชุมชนตามระดับความรุนแรงของปัญหาและความสามารถของชุมชนในการร่วมกันแก้ไขปัญหา

การแบ่งประเภทของชุมชนตามระดับความรุนแรงของปัญหาและความสามารถของชุมชนในการร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น เป็นผลมาจากการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนไทยของกรมการพัฒนาชุมชน (กรมการพัฒนาชุมชน, 2547) ที่พบว่า ชุมชนมี 4 ประเภท ดังนี้

1. ชุมชนอ่อนแอและขาดพลัง เป็นชุมชนที่อยู่ในวัฏจักรของปัญหา 4 ประการ คือ 1) การมีภาวะหนี้สินสูง 2) การผลิตของชุมชนได้รับผลตอบแทนต่ำและไม่แน่นอน 3) การแปรรูป เพื่อเพิ่มผลผลิต โดยการจัดการร่วมกันของคนในชุมชนทำได้ยาก เพราะไม่มีเงินทุนที่เพียงพอ และ 4) ไม่มีความสามารถในการประกอบการที่จะแข่งขันกับนายทุนได้ ต้องไปเป็นแรงงานรับจ้างนอกชุมชน เพื่อเพิ่มรายได้ ซึ่งเมื่อเกิดภาวะวิกฤตเศรษฐกิจขึ้นก็อาจถูกเลิกจ้าง ลดค่าแรง ตกงานและว่างงาน คนใน

ชุมชนจะแก้ปัญหาด้วยการเพิ่มผลผลิตเพื่อขายที่ต้องใช้ปัจจัยการผลิตที่ต้นทุนสูง สิ้นเปลืองและอันตราย แต่เมื่อผลิตได้มากราคาผลผลิตจะต่ำ เมื่อลงทุนมากต้นทุนจะสูง ในขณะที่การบริโภคของคนในชุมชนเป็นไปตามกระแสบริโภคนิยม ทำให้ถูกครอบงำทางวัฒนธรรมเป็นแบบวัตถุนิยมและฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็น ยิ่งทำให้ภาวะหนี้สินเพิ่มพูนมากยิ่งขึ้น ขาดความเชื่อมั่นในศักยภาพของบุคคลและชุมชนที่จะแก้ไขปัญหาด้วยการพึ่งพาตนเองและพึ่งพาซึ่งกันและกันภายในชุมชน แต่ถูกครอบงำความคิดให้เชื่อในศักยภาพของความรู้และทรัพยากรนอกชุมชน กลายเป็นชุมชนอ่อนแอและขาดพลัง เพราะทุนทางสังคมที่เคยมีอยู่ถูกทำลาย ชุมชนไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ด้วย ตนเอง ต้องพึ่งพาภายนอกในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นวัฏจักรของปัญหาของชุมชนอ่อนแอและขาดพลัง

2. ชุมชนพึ่งตนเอง เป็นชุมชนที่เคยผ่านวิกฤตต่าง ๆ ที่ค่อนข้างรุนแรงและแก้ไขปัญหาแบบหันกลับ เพราะว่าถ้าหากยังคงใช้วิธีการแบบเดิมก็คงหาทางออกให้กับชีวิตไม่ได้ จึงแก้ไขปัญหาโดยการระดมภูมิปัญญาของคนในชุมชน ค้นหาองค์ความรู้ในการดำรงชีวิตของคนรุ่นก่อน ค้นหาทรัพยากรและทุนทางสังคมที่ยังคงเหลืออยู่ในชุมชนมาเป็นทุนเริ่มต้นในการร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันเสริมสร้างสิ่งดีๆ ในอดีตให้กลับมาสมบูรณ์ดังเดิม ร่วมกันเรียนรู้ถึงความหมายของการดำรงชีวิตอย่างพอเพียงและยั่งยืน ซึ่งเน้นความสุขทางใจ ความเพียงพอและทางสายกลางในการดำเนินชีวิตมากกว่าความมั่งคั่งทางวัตถุตามแนวคิดแบบทุนนิยม แนวปฏิบัติของคนในชุมชนเป็นแบบเรียบง่ายเน้นการพึ่งตนเองของชุมชนเป็นหลัก การผลิตโดยการใช้วัตถุดิบที่หาได้ในชุมชน ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม มีระบบการจัดการในลักษณะของกลุ่มและเครือข่ายกลุ่มที่ใช้วัฒนธรรมมาจัดการให้เกิดการเกื้อกูลกันระหว่างกิจกรรมต่างๆ ที่แต่ละกลุ่มดำเนินการ เป็นชุมชนที่มุ่งเน้นการใช้ทุนและศักยภาพของชุมชนในการแก้ไขปัญหามากกว่าการพึ่งพาจากภายนอก

3. ชุมชนเริ่มฟื้นตัว เป็นชุมชนที่เคยเกิดปัญหาแบบชุมชนอ่อนแอและขาดพลังแต่ สมาชิกในชุมชนไม่ยอมตกอยู่ในวังวนหรือวัฏจักรของปัญหา สมาชิกทุกคนเกิดความตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องช่วยกันแก้ไขปัญหาด้วยตนเองให้มากที่สุด โดยมีเป้าหมายเพื่อการฟื้นตัวและความเข้มแข็งของชุมชน ด้วยการสร้างจิตสำนึกรักชุมชน การพยายามใช้ทุนด้านต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ผู้รู้ ภูมิปัญญา เงินออมเป็นทุนเริ่มต้นในการแก้ไขปัญหาร่วมของชุมชน ผนวกเข้ากับเงินงบประมาณที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลอย่างชาญฉลาด เช่น เงินกองทุนหมู่บ้าน งบกระตุ้นเศรษฐกิจ งบประมาณขององค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น พลังสำคัญของชุมชนประเภทนี้จึงเป็นความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งการประสานกันระหว่างความเข้มแข็งภายในชุมชนกับการสนับสนุนจากภายนอกชุมชนอีกด้วย

4. ชุมชนโลกาภิวัตน์ เป็นชุมชนที่ค่อนข้างมีความสามารถและประสบการณ์ในการพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวทางทุนนิยมมานาน สมาชิกมีโอกาสเข้าถึงแหล่งความรู้และเทคโนโลยีใหม่ ๆ ค่อนข้างมีความพร้อมที่จะเข้าสู่ระบบการค้าแบบเสรีทั้งในประเทศและต่างประเทศ ด้วยการส่งเสริมจากภาครัฐและเอกชน มีการผลิตสินค้าภาคเกษตรและนอกภาคเกษตรที่เน้นเอกลักษณ์และความเป็นท้องถิ่นที่มีรูปแบบสอดคล้องกับรสนิยมและความต้องการของลูกค้าต่างประเทศ สินค้ามคุณภาพตามมาตรฐานสากล มีความพร้อมที่จะรับการส่งเสริมของภาครัฐ เช่น ธุรกิจชุมชน วิสาหกิจ ชุมชนของรัฐบาลที่มุ่งผลักดันภูมิปัญญาไทยสู่สากลอย่างเต็มที่และมีส่วนร่วมกับรัฐบาลในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ แต่เนื่องจากชุมชนสะสมปัญหามาในอดีตที่สินค้าจากชุมชนไม่เคยได้รับการส่งเสริม

การตลาดจากภาครัฐเท่าที่ควร สมาชิกในชุมชนไม่เคยได้รับการพัฒนาเพื่อให้เป็นผู้ผลิตที่มีอุดมการณ์เป็นผู้ประกอบการที่มีความรู้ความสามารถในเชิงธุรกิจ ซึ่งในภาวะปัจจุบันที่มีการแข่งขันทางการค้าสูงมาก ทั้งการค้าภายในประเทศและการค้าระหว่างประเทศ การนำตัวเองเข้าสู่สนามแข่งขันนี้ จึงเป็นภาวะที่ชุมชนต้องเสี่ยงและเร่งรัดพัฒนาตัวเองครั้งใหญ่ ซึ่งถ้าหากประสบความสำเร็จ แล้วชุมชนก็จะได้รับผลตอบแทนมหาศาล แต่ถ้าหากชุมชนพัฒนาไม่ทันหรือประสบความล้มเหลวในการพัฒนาชุมชนก็อาจจะเกิดวิกฤตขึ้นอย่างรุนแรง ซึ่งอาจจะมากกว่าชุมชนประเภทแรก คือ ชุมชนอ่อนแอและขาดพลังก็ได้

3.7) การแบ่งชุมชนตามระดับของการพัฒนา

การแบ่งชุมชนตามระดับของการพัฒนา เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากความมากน้อยในการพัฒนาของชุมชนเป็นสำคัญ ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น 5 ประเภท ดังนี้

1. ชุมชนด้อยพัฒนา จัดว่าเป็นชุมชนที่มีสมาชิกยังไม่มีความพร้อมในการพัฒนา ด้อยการศึกษา ล้าหลังในทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่นอกเหนือปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ขาดจิตสำนึกร่วมกันของชุมชน ต่างคนต่างอยู่ ไม่สนใจซึ่งกันและกัน ไม่มีการเรียนรู้ร่วมกัน ขาดความสัมพันธ์และการโต้ตอบกันทางสังคม มักมุ่งผลประโยชน์ของตนเองเป็นใหญ่ การพัฒนาชุมชนแบบนี้ต้องใช้บุคลากร ทรัพยากร เทคนิควิธีการและระยะเวลามาก

2. ชุมชนพร้อมพัฒนา เป็นชุมชนที่สมาชิกมีความพร้อมในพื้นฐานของการพัฒนา เช่น มีการศึกษาสูงขึ้น มีการเรียนรู้ร่วมกัน ยอมรับในวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เชื่อในเหตุผล มีความสัมพันธ์ทางสังคมและการโต้ตอบต่อกันทางสังคม มีผู้นำ มีกลุ่มและองค์กร เพื่อทำกิจกรรมร่วมกัน มีจิตสำนึกชุมชนที่มุ่งผลประโยชน์ส่วนรวมก่อนส่วนตน จัดเป็นชุมชนที่มีความพร้อมจะพัฒนาสามารถดำเนินการพัฒนาได้ง่ายและรวดเร็ว

3. ชุมชนกำลังพัฒนา เป็นชุมชนที่สมาชิกร่วมมือร่วมใจผนึกกำลังกัน เพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพัฒนาชุมชนของตนโดยบุคคล กลุ่มองค์กรในชุมชนและนอกชุมชน ทั้งภาคประชาชน ภาคเอกชนและภาครัฐบาล ให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ร่วมกัน ด้วยเทคนิควิธีการและกระบวนการพัฒนาที่เหมาะสมกับชุมชน แต่อาจจะประสบปัญหาอุปสรรคบางประการ จึงยังไม่ประสบความสำเร็จ ต้องปรับเปลี่ยนวิธีการและใช้ระยะเวลาอีกระยะหนึ่ง

4. ชุมชนเร่งรัดพัฒนา เป็นชุมชนที่พัฒนาต่อเนื่องจากชุมชนกำลังพัฒนา โดยผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาได้ร่วมกันสรุปบทเรียนของการพัฒนา ปรับเปลี่ยนวิธีการพัฒนาจนได้แนวทางการพัฒนาที่เหมาะสม จึงระดมพลังกันพัฒนาอย่างเต็มที่

5. ชุมชนพัฒนา เป็นชุมชนที่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ สามารถพัฒนาชุมชนได้ด้วยศักยภาพของชุมชนเอง เป็นชุมชนเข้มแข็งและยั่งยืน คือช่วยเหลือและพึ่งตนเองได้ ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม มีกระบวนการสืบทอดการพัฒนาจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งอย่างสม่ำเสมอ

สรุปการแบ่งประเภทของชุมชนตามแนวทางและเกณฑ์ที่กล่าวมานี้ เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชนมากขึ้น เพราะประเภทของชุมชนจะช่วยให้มองเห็นลักษณะเด่นเฉพาะของชุมชนแต่ละประเภท ตลอดทั้งปัญหาที่มีความแตกต่างกัน ซึ่งในความเป็นจริงชุมชนอาจจะมีความซ้อนทับกับเกณฑ์ต่าง ๆ เหล่านั้นอยู่ ดังนั้นจึงต้องมองเกณฑ์อื่น ๆ ประกอบเข้าด้วย ทั้งนี้เพื่อที่จะได้เกิดความเข้าใจเพิ่มมากขึ้น

3.8) หน้าที่ของชุมชน

หน้าที่ของชุมชนแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือหน้าที่ของชุมชนโดยทั่วไปและหน้าที่ตามประเภทและลักษณะของชุมชน จำแนกได้ ดังนี้

1. หน้าที่ของชุมชนโดยทั่วไป

1.1) หน้าที่ทางชีวภาพ คือการจัดหาสมาชิกใหม่ให้ชุมชนด้วยวิธีการสืบพันธ์ตาม ธรรมชาติและการย้ายถิ่นจากชุมชนอื่น เพื่อการดำรงอยู่ของชุมชนอย่างถาวร

1.2) การคมนาคมสื่อสาร โดยจัดให้มีระบบการติดต่อสื่อสาร เช่น ภาษาพูดและภาษาเขียน โทรศัพท์ โทรสาร ไปรษณีย์ โทรเลข อินเทอร์เน็ต เป็นต้น เพื่อให้สมาชิกในชุมชนสามารถติดต่อสื่อสารระหว่างกันได้ รวมทั้งจัดให้มีคมนาคมขนส่งเพื่อติดต่อกันภายในชุมชนและกับชุมชนอื่นๆ อีกด้วย

1.3) การอบรมกล่อมเกลาถ่ายทอดวัฒนธรรมให้สมาชิก เช่น ปลูกฝังและถ่ายทอดให้สมาชิกในครอบครัว ชุมชนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองและบุคคลอื่น ให้รู้แนวทางในการประพฤติปฏิบัติตนในชุมชน ให้รู้จักขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน เพื่อให้การดำรงชีวิตในชุมชนเป็นไปโดยราบรื่น

1.4) การให้บริการขั้นต้นแก่สมาชิก เช่น การจัดให้มีการผลิตสินค้าเครื่องอุปโภค บริโภคและการบริการต่าง ๆ มีบ้านเรือนที่อยู่อาศัยถูกสุขลักษณะ การดูแลด้านสุขภาพอนามัย สาธารณูปโภค เพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานของสมาชิก ช่วยให้สมาชิกมีความสะดวกสบายในการดำรงชีวิต

1.5) การจัดระบบความสัมพันธ์ของสมาชิก ให้สมาชิกมีความสัมพันธ์กันในลักษณะของการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การเอื้ออาทรต่อกัน

1.6) สร้างความรู้สึกเป็นกลุ่มหรือพวกเดียวกันระหว่างสมาชิก เพื่อให้สมาชิกมีความรัก ความผูกพันกัน ให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน รักและหวงแหนชุมชน ทำให้ชุมชนเป็นปึกแผ่นมั่นคง

1.7) จัดระเบียบและรักษาความสงบเรียบร้อยให้แก่สมาชิก เป็นการจัดการให้สมาชิกประพฤติปฏิบัติตามบรรทัดฐานทางสังคม คือวิถีประชา ค่านิยม กฎหมายและจารีตประเพณี ระงับข้อพิพาทระหว่างสมาชิกด้วยความยุติธรรม คุ้มครองรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน สร้างความสงบเรียบร้อยและความปกติสุขให้แก่สมาชิกและชุมชน

1.8) บำรุงขวัญและกำลังใจของสมาชิก ด้วยการจูงใจให้สมาชิกเกิดความภาคภูมิใจ ที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนด้วยการจัดสวัสดิการที่จำเป็นให้แก่สมาชิก ให้รางวัลแก่ผู้ทำประโยชน์ให้แก่ชุมชน ลงโทษผู้ที่กระทำผิดต่อชุมชน ซึ่งจะทำให้สมาชิกมีขวัญและกำลังใจที่ดี มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและเป็นพลังสำคัญของชุมชนต่อไป

1.9) การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ คือการจัดให้สมาชิกในชุมชนมีการเรียนรู้ร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ จนเป็นกิจกรรมปกติของชุมชน สามารถร่วมกันหาแนวทางหรือวิธีการที่จะใช้ชีวิตร่วมกันในชุมชนอย่างมีความสุข เป็นชุมชนที่เข้มแข็งและยั่งยืน

1.10) การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชนและกับชุมชนอื่นๆ เพื่อให้สมาชิกของชุมชนมีการติดต่อสัมพันธ์กันทั้งระหว่างสมาชิกในชุมชนและกับชุมชนอื่น ๆ ทำให้ชุมชนสามารถขยายกิจกรรมต่างๆ และได้รับประโยชน์มากขึ้น เช่น การแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ในการพัฒนาการค้าขาย การร่วมมือกันพัฒนาชุมชน เป็นต้น

1.11) การสร้างและรักษาวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตของสมาชิกในชุมชนทั้งวัฒนธรรมที่เกิดจากภูมิปัญญาของคนในชุมชนและคัดกรองวัฒนธรรมจากภายนอกชุมชน การสร้างวัฒนธรรมขึ้นใหม่ หรือปรับปรุงพัฒนาวัฒนธรรมที่มีอยู่แล้วให้เหมาะสมกับการดำรงชีวิตในปัจจุบัน

1.12) การเตรียมชุมชนให้มีความพร้อมที่จะพัฒนาและร่วมกันพัฒนาชุมชน เช่น จัดระบบการเรียนรู้ การให้การศึกษา การพัฒนาจิตสำนึกของสมาชิก การฝึกอบรม การสรรหาและพัฒนาผู้นำ ส่งเสริมให้สมาชิกดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในรูปของกลุ่มและองค์กร การไปศึกษาดูงานชุมชนอื่น ๆ ที่ประสบความสำเร็จ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาต่าง ๆ ของชุมชน เป็นต้น

3.9) หน้าที่ตามประเภทและลักษณะของชุมชน

ชุมชนนอกจากจะมีหน้าที่โดยทั่วไปแล้ว ยังมีหน้าที่เฉพาะของตนเองอีกซึ่ง กิส และฮาเบิร์ต (อ้างถึงในรัชนีกร เศรษโฐ, 2528) ได้กล่าวถึงหน้าที่ของชุมชน ตามลักษณะชุมชนชนบทและชุมชนเมือง ดังนี้

1. หน้าที่ของชุมชนชนบท มีหน้าที่สำคัญ 4 ประการ คือ

1.1) เป็นแหล่งผลิตอาหารและวัตถุดิบอื่น ๆ เพื่อการมีชีวิตรอดและเพื่อบริการให้แก่ชุมชนเมืองซึ่งเป็นเศรษฐกิจพื้นฐาน

1.2) เป็นแหล่งผลิตแรงงานให้กับชุมชนเมือง เพราะคนในชุมชนชนบท จะย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ในชุมชนเมืองเพื่อทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม จนบางครั้งในชนบทเองกลับขาดแคลนแรงงาน โดยเฉพาะชนบทที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

1.3) ทะนุบำรุงและถนอมทรัพยากรธรรมชาติให้แก่ชุมชนและสังคมส่วนรวม

1.4) เป็นแหล่งให้ความปลอดภัยในยามศึกสงคราม และเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของชาวเมือง

2. หน้าที่ของชุมชนเมือง มีหน้าที่สำคัญ 4 ประการ คือ

2.1) เป็นตลาดรับซื้ออาหารและวัตถุดิบอันเป็นผลผลิตจากชุมชนชนบท

2.2) เป็นศูนย์รวมของการค้า การคมนาคม การสื่อสาร พาณิชยกรรมและวัฒนธรรม

2.3) เป็นศูนย์รวมของการปกครองและการเมือง

2.4) เป็นแหล่งรวมของกิจกรรมต่าง ๆ ของการบริการด้านสาธารณูปโภค การศึกษาค้นคว้าและการพักผ่อนหย่อนใจ

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าในชุมชนแต่ละชุมชนจะมีภารกิจหน้าที่ที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งการที่ชุมชนจะสามารถดำรงอยู่ได้นั้น ก็จะต้องทำหน้าที่และภารกิจของตนเอง เพื่อเป็นการตอบสนองสมาชิกชุมชนให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างปกติสุข ยิ่งชุมชนมีพัฒนาการมากขึ้นเท่าใด ภารกิจหน้าที่ของชุมชนก็จะยิ่งเพิ่มมากขึ้นและซับซ้อนเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย ตามลักษณะของการเปลี่ยนแปลงในด้านพัฒนาการของชุมชน

สรุปชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อยู่รวมกัน มีความสัมพันธ์กันทั้งความเชื่อ ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรมและมีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน อาจจะมีอาณาบริเวณพื้นที่ มีจารีตประเพณีอย่างเดียวกันหรือไม่มีพื้นที่ในการอยู่รวมกันก็ได้ ซึ่งจะมีองค์ประกอบที่เหมือนกัน คือ กลุ่มคน สถานที่หรืออาณาบริเวณ ความสนใจทางสังคม การปฏิบัติต่อกันทางสังคม ความสัมพันธ์ทางสังคม องค์กรทางสังคม และมีผลประโยชน์ร่วมกัน จากแนวคิดเกี่ยวกับชุมชนทำให้เห็นว่าชุมชนในลักษณะของชุมชนที่มีชีวิตนั้น คือการที่สมาชิกมีความรู้สึกว่าตนเป็นสมาชิกคนหนึ่งของชุมชน รวมถึงการมีปฏิสัมพันธ์ มีการสื่อสารกันอย่างมีจิตสำนึกที่ดีต่อส่วนรวม มีจิตสำนึกที่จะปกป้องรักษาชุมชนร่วมกันและมีจิตวิญญาณ

ที่จะรักษาผลประโยชน์ร่วมของชุมชน ซึ่งท้ายที่สุดแล้วจะเกิดเป็นความหวงแหนชุมชนที่เป็นเป้าหมายสูงสุดของความเป็นชุมชน ในชุมชน ๆ หนึ่งที่มีคุณค่า จะมีลักษณะที่บ่งชี้ถึงความเป็นชุมชน คือ คุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม ทุนทางสังคม สิทธิและความชอบธรรม รวมถึงการเรียนรู้ และการปรับตัวของชุมชน การที่ชุมชนมีความหมายทั้งในแง่ความสัมพันธ์ของกลุ่มชนและการอยู่ อาศัยในอาณาบริเวณเดียวกัน โดยชุมชนจะมีความสัมพันธ์กับคำว่าสังคม โดยชุมชนนั้นเป็นส่วนย่อยของสังคม จึงทำให้มีแนวคิดเกี่ยวกับชุมชนหลายแนวคิด ทั้งแนวคิดทางสังคมวิทยา แนวคิดทางมานุษยวิทยา แนวคิดชุมชนประชาสังคมและแนวคิดชุมชนเสมือนจริง ทั้งหมดล้วนบ่งบอกถึงความเป็นชุมชน การทำให้เกิดชุมชน หรือการสร้างตัวขึ้นซึ่งชุมชนซึ่งโครงสร้างของชุมชน ที่ประกอบด้วยองค์การทางสังคมและสถาบันทางสังคมมีส่วนทำให้เกิดชุมชน การเกิดขึ้นของชุมชนอาจจะแบ่งออกเป็นหลายประเภทตามหลักเกณฑ์ที่แตกต่างกันออกไป คือแบ่งตามขนาดของประชากร แบ่งตามลักษณะของกิจกรรม แบ่งตามลักษณะทางนิเวศวิทยา แบ่งตามหน่วย การปกครอง แบ่งตามวิวัฒนาการของเศรษฐกิจ แบ่งตามลักษณะความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน และแบ่งตามระดับการพัฒนา แต่ชุมชนนั้นมีหน้าที่ที่สำคัญในการเป็นกลไกการตอบสนองทั้งทางกายและทางใจ ในการควบคุม รักษาระเบียบ ค่านิยมและหลักการ ที่เป็นคุณค่าคอยยึดเหนี่ยวผู้คนให้สมานฉันท์สร้างสันติสุขร่วมกันให้เกิดขึ้นในสังคมที่เป็นส่วนรวม ช่วยให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนยาวนาน

2.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างสันติสุข

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างสันติสุขนั้นมีหลากหลายในความหมายของวงวิชาการ แต่การจะเข้าใจในแนวคิดทฤษฎีในการสร้างสันติสุขนั้น ต้องเข้าใจถึงความหมายและความสำคัญเพื่อให้เกิดการสร้างสันติสุขที่แท้จริงและยั่งยืนต่อไป

2.2.1 ความหมายของสันติสุข

ธรรมชาติของมนุษย์ คือการได้อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม หรือเป็นหมู่เหล่า จึงเกิดสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน มีการสื่อสารซึ่งกันและกัน สิ่งเหล่านี้ทำให้มนุษย์ได้ชื่อว่าเป็นสัตว์สังคม แต่ในการอยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมากย่อมทำให้เกิดความวุ่นวายสลับซับซ้อน จึงทำให้มนุษย์มีการกำหนดกฎเกณฑ์ กติกา ระเบียบข้อบังคับต่างๆ ขึ้น เพื่อให้เป็นข้อกำหนดให้มนุษย์ในสังคมนั้นอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

ราชบัณฑิตยสถานฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2556) ให้ความหมายของคำว่า “สันติ, สันติสุข” ไว้ว่า **สันติ** หมายถึง ความสงบ เช่น อยู่ร่วมกันโดยสันติ ส่วนคำว่า **สันติสุข** หมายถึง ความสุขอันเกิดจากความสงบ เช่น รัฐบาลบริหารประเทศเพื่อสันติสุขของประชาชน

โจฮัน กัลตุง (Johan Galtung) (1969) นักทฤษฎีด้านสันติศึกษาได้เสนอความหมายในเชิงแง่คิด ว่า สันติไม่ใช่สภาวะที่ปราศจากสงคราม แต่คือสภาวะที่ปราศจากความรุนแรง ตั้งแต่ความรุนแรงทางกายภาพ ทางสภาพจิตใจ ความรุนแรงทางเศรษฐกิจ ความรุนแรงทางการเมือง ความรุนแรงทางสังคม ไปถึงแง่มุมที่ความรุนแรงที่เกิดขึ้น และความรุนแรงที่ซ่อนอยู่ซึ่งอาจจะประทุปรากฏขึ้นได้ และครอบคลุมไปถึงความรุนแรงระดับบุคคล ระดับกลุ่ม จนถึงระดับมหภาคระหว่างประเทศ ระดับโลก ซึ่งเรียกว่า ความรุนแรงทางโครงสร้าง (Structural violence)

โอ คอนเนลล์ เจมส์ (O’Connell James) (อ้างใน สุนีย์ สุขเจริญ, 2533) ได้เสนอความหมายของสันติด้วยตรรกวิทยาว่า สันติเป็นคำและเนื้อหา แนวคิดที่ชี้ตั้งความสัมพันธ์ที่ดำเนินต่อเนื่องอยู่ทั้ง

ในระดับบุคคล และระดับสังคม โดยอยู่บนพื้นฐานของความมั่นคง ความประสานร่วมมือ ความเห็นอกเห็นใจพึ่งพาอาศัยช่วยเหลือกันและกัน ความเคารพในสิทธิ การมีการสื่อสารทำความเข้าใจกันอย่างเพียงพอในลักษณะของความสุภาพอ่อนโยน รวมทั้งมีมาตรการที่จะแก้ไขความขัดแย้ง โดยไม่ใช้กำลังหรือความรุนแรง และมีความไว้เนื้อเชื่อใจต่อกัน

ดังนั้นสังคมสันติสุข คือ สังคมหรือกลุ่มคนตั้งแต่สองคนขึ้นไปอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและสงบ เป็นการที่อยู่ร่วมกันโดยมีสิ่งที่เป็นที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความรักความเมตตา เห็นอกเห็นใจยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน ถ้อยทีถ้อยอาศัยเสมอภาคยุติธรรม พึ่งพาช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ปราศจากความขัดแย้งและการกระทำที่รุนแรงต่อกัน การกระทำของคนในสังคมนั้น ๆ เป็นไปเพื่อเสริมสร้างความสุขให้แก่ตนเอง แก่ครอบครัว แก่ชุมชน แก่ประเทศ และส่วนร่วม โดยสันติวิธี

จุฬาพิช มณีวงค์ (2559) ได้กล่าวว่า สันติวิธีในการแก้ไขปัญหาสังคมที่มีความขัดแย้งและความรุนแรง คือการไม่ใช้ความรุนแรงโต้ตอบกันและกัน การใช้สันติวิธีคล้ายคลึงกับ หลักการแห่งอหิงสาของมหาตมะ มหาตะมะ คานธี นักปรัชญาชาวฮินดู โดยตลอดชีวิตของคานธี เป็นตัวอย่างของบุรุษผู้ใช้ความสงบสยบความขัดแย้งและความรุนแรง แสดงให้เห็นว่าหากมีความเชื่อมั่นในศาสนาแล้ว จะทำให้คนเรารู้จักควบคุมตัวเอง รักผู้อื่น และ ทำตนเป็นประโยชน์แก่สังคมและมนุษยชาติอย่างบริสุทธิ์ หลักการแห่งอหิงสาหรือสันติวิธี ในทัศนะของคานธี มีสองนัยคือ นัยลบ ได้แก่ ความไม่เบียดเบียน ไม่มุ่งร้ายต่อผู้อื่น นัยบวก ได้แก่ ความรัก ความเมตตา และการให้อภัย ด้วยความเชื่อว่าศัตรูที่แท้จริงมิใช่ผู้ทำผิด ความชั่วซึ่งอยู่ในตัวเราทุกคนมากบ้างน้อยบ้าง ศัตรูภายนอกนั้นฆ่าได้ง่าย แต่ศัตรูภายในเป็นศัตรูที่ร้ายยิ่งกว่า เมื่อคนเราเห็นศัตรูว่าเป็นเหยื่อแห่งอำนาจของความชั่ว และปฏิบัติต่อศัตรูด้วยความรัก ความเห็นใจ ขณะเดียวกันจะต่อสู้กับศัตรูภายใน ได้แก่ ความอยาก ความเกลียดอย่างกล้าหาญ เมื่อคนเราพยายามเป็นนายศัตรูภายใน จะได้พบความจริงว่า การจะเปลี่ยนผู้อื่นนั้นต้องไม่ใช้ความรุนแรง หรือทำให้เจ็บปวด แต่ต้องอาศัยความสุภาพ การชักจูง ทนรับความเจ็บปวดอย่างร่าเริง และเทิดทูนมติ อำนาจที่ได้จากความประพฤติเช่นนี้ไม่เพียงเปลี่ยนคนแต่ละคนได้เท่านั้น ยังเปลี่ยนอำนาจที่มีการจัดตั้งอย่างมีระเบียบเช่นรัฐได้ด้วยหลักการแห่งอหิงสา จึงถือได้ว่าเป็นหลักการของสันติวิธีรูปแบบหนึ่ง

ทั้งนี้นักวิชาการทั้งลายมีความเห็นพ้องว่า สันติวิธี คือ การละทิ้งหรือการไม่เลือกที่จะใช้ความรุนแรงเมื่อเผชิญหน้ากับความขัดแย้ง เป็น การจัดการกับความขัดแย้งที่ยึดมั่นในวิถีแห่งสันติโดยปฏิเสธการใช้ความรุนแรงในทุกรูปแบบ รวมถึงการไม่ตอบโต้อีกฝ่ายโดยใช้ความรุนแรงแม้ว่าจะถูกกระทำด้วยความรุนแรงก็ตาม ทั้งนี้สันติวิธีหมายถึงการกระทำ (Active) หมายความว่า สันติวิธีไม่ใช่ความเฉื่อยชา หรือการอยู่เฉยๆ โดยไม่ทำอะไร แต่เป็นการกระทำที่ไม่ใช้ความรุนแรง เพื่อรับมือกับความขัดแย้งที่เผชิญอยู่ เช่น การชุมนุมประท้วงอย่างสงบปราศจากอาวุธ การอดอาหารประท้วงด้วยความสงบ สันติวิธี มิใช่การยอมรับ หรือยอมจำนนต่อความขัดแย้ง แต่ทว่าเป็นการพยายามหาหนทางที่จะรับมือกับความขัดแย้งด้วยความสงบ ในขณะที่สังคมเกิดความขัดแย้งหนทางหนึ่งที่จะช่วยให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกันคือ การสร้างให้ทุกคนมีความเข้าใจที่จะอยู่ร่วมกันได้แม้จะมีความคิดเห็นที่ต่างกัน จึงเกิดการศึกษาที่รู้จักกันว่า สันติศึกษา (Peace Education) ขึ้น เพื่อทำการศึกษาเรื่องที่เกี่ยวกับสันติสุขและสันติวิธี

จากข้อมูลเบื้องต้นนี้ สามารถสรุปได้ว่า สันติสุข หมายถึง ความสุขอันเกิดขึ้นจากความสงบเป็นความสุขในการอยู่ร่วมกัน โดยมีความเมตตา เห็นอกเห็นใจ ถ้อยทีถ้อยอาศัย พึ่งพาช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ร่วมแรงร่วมใจกันในการแก้ไขปัญหาโดยปราศจากความขัดแย้งและการกระทำที่มีความรุนแรง สันติวิธี หมายถึง การจัดการกับความขัดแย้งและความรุนแรงด้วยความสงบ ด้วยวิธีการต่างๆ ที่ปราศจากการโต้ตอบด้วยกำลังและอาวุธ อันจะนำความเดือดร้อน ความเสียหายให้แก่ทรัพย์สิน ร่างกายและจิตใจ ดังนั้นการอยู่ร่วมกันจะมีความสงบสุขและเกิดสันติสุข ต้องมีขอบเขตในการอยู่ร่วมกัน ขอบเขตของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขนั้น หมายถึง การที่คนจำนวนมากกว่าสองคนขึ้นไปมาอยู่ร่วมกันเป็นสังคม การเข้ามาเป็นสมาชิกของกลุ่มของสังคม โดยยินยอมปฏิบัติตามกฎเกณฑ์การอยู่ร่วมกันในรูปของกฎระเบียบหรือกฎหมาย และมีคุณธรรม จริยธรรมในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การมีส่วนร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มของสังคม โดยมีความเชื่อความศรัทธาที่เหมือนหรือคล้ายกัน อาทิเช่น การนับถือศาสนาเดียวกัน มีการประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนเพื่อการอยู่ร่วมกันตามหลักศาสนาที่ตนเองนับถือ เมื่อมีศาสนาเป็นที่พึ่งเป็นศูนย์กลางยึดเหนี่ยวจิตวิญญาณ จะทำให้กลุ่มคนนั้นสังคมนั้นสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โดยมีหลักศีลธรรมคุณธรรมจริยธรรมของแต่ละศาสนาเป็นกรอบกำกับแนวทางการประพฤติปฏิบัติตนของศาสนิกชนของแต่ละศาสนา เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข กล่าวคือ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขนั้น สมาชิกในกลุ่มในสังคมนั้นจะต้องสามารถปฏิบัติตนตามกฎระเบียบของกลุ่มของสังคมนั้นได้ โดยความคิดเห็นเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกัน โดยมีศูนย์รวมจิตใจ ที่พึ่งเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อจะได้ดำเนินชีวิตของตนในกลุ่มในสังคมนั้น ๆ ได้อย่างเป็นปกติและมีความสงบสุข

2.2.2 ความสำคัญของสันติสุข

ดังที่ได้กล่าวถึงสันติวิธีไว้แล้วในหัวข้อที่ผ่านมา ว่าเป็นการจัดการกับความขัดแย้งและความรุนแรงด้วยความสงบ จึงต้องมาทำการศึกษาเรื่องที่เกี่ยวกับความสำคัญของสันติสุขและสันติวิธีที่เรียกว่าเป็นการนำไปสู่ “การสร้างสันติสุข”

1) ความเป็นมาของการสร้างสันติสุข

นับแต่โบราณมา เมื่อมนุษย์เริ่มรวมตัวกันเป็นกลุ่มเป็นสังคมย่อมแสดงให้เห็นแล้วว่า มนุษย์ต้องการความช่วยเหลือ ต้องการความสงบสุข ต้องการสันติสุขเพื่อการดำเนินชีวิตของตน เป็นที่ทราบดีว่าการที่มีคนมากกว่าสองคนมาอยู่ร่วมกันย่อมจะต้องเกิดปัญหา เกิดความขัดแย้งขึ้นได้ และเมื่อเกิดปัญหาความขัดแย้งขึ้น ก็จะมีการเลือกใช้วิธีการหรือ แนวทางต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้ในการแก้ไขความขัดแย้งนั้น ไม่ว่าจะเป็นในระดับครอบครัว ระดับสังคม กล่าวคือ ในระดับครอบครัว ลูกเป็นตัวประสานให้เกิดความสงบสุข สามีหรือภรรยาวางเฉยเพื่อลดความขัดแย้ง ในระดับสังคมก็มีหัวหน้าหรือกลุ่มบุคคลที่ได้รับมอบหมายให้เป็นตัวแทนในการวางกฎเกณฑ์เพื่อให้เกิดความสงบสุขในสังคม ในระดับโลกก็มีองค์การระหว่างประเทศ เช่น สันนิบาตชาติและสหประชาชาติคอยทำหน้าที่สร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นในโลก (ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2546) อย่างไรก็ตาม ผลจากการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยวิธีการที่รุนแรง ความชิงชังและทารุณกรรมที่มนุษย์กระทำต่อกันในสงครามโลกครั้งที่ 1 (ค.ศ.1914-1919) และครั้งที่ 2 (ค.ศ.1939-1945) ส่งผลให้มนุษยชาติตระหนักถึงภัยอันตรายของสงครามและความพยายามในการสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้น ซึ่งสันติศึกษาเป็นความพยายามอย่างหนึ่งในการพัฒนาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการต่อต้านสงครามและส่งเสริมสันติภาพให้เกิดขึ้น โดยสันติ

ศึกษา (Peach Studies) ได้ก่อตัวขึ้นเป็นสาขาวิชาอย่างเป็นทางการตั้งแต่ในช่วงปลายทศวรรษที่ 19 และมีการก่อตั้งสถาบันวิจัยสันติภาพในแถบภูมิภาคยุโรปตอนเหนือ ได้แก่ สถาบันวิจัยสันติภาพนานาชาติ ประเทศนอร์เวย์ สถาบันวิจัยสันติภาพนานาชาติสต๊อคโฮล์ม ประเทศสวีเดน โดยประเด็นที่สันติศึกษาให้ความสนใจส่วนใหญ่เป็นเรื่องสงคราม และความรุนแรงที่เกิดจากสงคราม (กิตติศักดิ์ ลักษณา, 2554) สำหรับประเทศไทยความสนใจในสาขาวิชาสันติศึกษาเริ่มปรากฏชัดเจนในปี พ.ศ. 2528-2529 ในวาระครบรอบ 40 ปีที่สงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง และในปี พ.ศ.2529 เป็นปีสันติภาพสากลของของสหประชาชาติทั่วโลก สถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทยจึงได้มีกิจกรรมทางวิชาการที่สอดรับกับปีสันติภาพสากลดังกล่าว จนทำให้ “การสร้างสันติสุข” เป็นที่สนใจอย่างกว้างขวาง สถาบันการศึกษาหลายแห่งได้เริ่มเปิดสอนวิชาสันติศึกษาในการสร้างสันติสุขขึ้นในเวลาต่อมา

จึงเกิดคำถามว่าทำไมต้องสร้างสันติสุข การสร้างสันติสุขคืออะไร มนุษย์จำเป็นต้องศึกษาการสร้างสันติสุข เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจและหาวิธีการ แนวทางในการแก้ปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ เพื่อทำให้เกิดสันติภาพ คือการปราศจากหรือลดต่ำลงของความรุนแรงในทุกรูปแบบ ทั้งนี้แบ่งออกเป็น สันติภาพเชิงลบ (negative peace) และสันติภาพเชิงบวก (positive peace) สันติภาพเชิงลบ คือสภาวะที่ปราศจากความรุนแรงทางตรง ไม่มีการทาร้ายกัน สังคมมีความสงบ ซึ่งเราสามารถเรียกได้ว่าสังคมมีความเป็น ปกติสุข และสันติภาพเชิงบวก คือสภาวะที่สังคมมีความสงบสุข ปราศจากความรุนแรง ผู้คนมีสิทธิและเสรีภาพที่เท่าเทียม ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ได้รับความเคารพ ปราศจากการเอารัดเอาเปรียบ มีความยุติธรรม มีความสมดุลทางธรรมชาติ ซึ่งเราเรียกสภาวะเช่นนี้ว่าสันติสุข

โดยทั่วไปมนุษย์ทุกคนต้องการสภาวการณ์การดำเนินชีวิตที่ความเป็นปกติสุข คือผู้คนอยู่ได้ ไม่มีสงคราม ไม่มีการปองร้ายกัน พอจะทามาหากินได้ พอจะดารงชีวิตได้ แต่อาจจะขาดความเท่าเทียม ขาดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในความแตกต่างหลากหลายหมู่ผู้คนในสังคม ยังมีการเอารัดเอาเปรียบ ยังมีการดูถูกดูแคลนกัน ฯลฯ ชีวิตปกติสุขหรือชีวิตสันติสุข คือชีวิตที่มีความสุขและสงบของคนในสังคมสามารถดำรงชีพอยู่ได้โดยปราศจากความรุนแรงทุกประเภทในการดำเนินชีวิตประจำวัน (กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม, 2556)

2) ความหมายของการสร้างสันติสุข

ในความหมายของการสร้างสันติสุขนั้น ได้มีการให้ทัศนะความหมายไว้ที่หลากหลายในวงวิชาการ พอจะยกมาประกอบแนวคิดการอธิบายให้เข้าใจได้ดังนี้

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา (ออนไลน์, 2566) อธิบายว่า การสร้างสันติสุข หมายถึง กระบวนการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมให้มนุษย์มีสันติ และโลกมีสันติภาพ โดยสร้างความตระหนักรู้ในเรื่องความขัดแย้ง ความรุนแรง การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข สามารถป้องกัน และแก้ปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงด้วยสันติวิธี เพื่อให้เกิดเจตคติที่ดี พร้อมที่จะตอบสนองต่อเหตุการณ์ความขัดแย้ง ความรุนแรง และความไม่สงบด้วยสันติวิธี

จินดารัตน์ โพธิ์นอก (2560) อธิบายว่า การสร้างสันติสุขเป็นความพยายามที่ทำให้เกิดภาวะสันติ แนวคิดนี้เริ่มมีบทบาทกว้างขวาง ในช่วงทศวรรษแรก ๆ หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (ค.ศ.1950 - 1960) องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ ยูเนสโก (United Nations Education, Scientific and Cultural Organization : UNESCO) ได้พยายามใช้แนวทางการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างชาติ โดยหวังว่าแนวทางการศึกษาเพื่อความเข้าใจอันดี

ระหว่างชาติจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง และลดความรุนแรงของมนุษยชาติได้ทางหนึ่ง หรืออาจเป็นการส่งเสริมสันติภาพได้เช่นกัน

กิตติศักดิ์ ลักษณา (2554) รวบรวมความหมายและลักษณะของการสร้างสุขของนักวิชาการต่างๆ ไว้ดังนี้

ไวเกิร์ต (Wiegert) กล่าวว่า การสร้างสันติสุข เป็นกระบวนการศึกษาในเชิงสันติศึกษามีลักษณะเป็นสาขาวิชาที่เป็นสหวิทยาการ พหุวิทยาการ และข้ามสาขาวิชา ที่ครอบคลุมหัวข้อต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างและกระบวนการสร้างสันติภาพและการลดความรุนแรง ดังนั้น สาขาวิชานี้จึงมุ่งให้ความสนใจมโนทัศน์เกี่ยวกับสันติภาพ ความขัดแย้ง การไม่ใช้ความรุนแรง และความรุนแรง

กัลตุง (Galtung) กล่าวว่า การสร้างสันติสุขเป็นกระบวนการศึกษาเกี่ยวกับสภาวะหรือเงื่อนไขต่างๆ ของการทำงานด้านสันติภาพซึ่งเป็นการลดทอนความรุนแรงด้วยสันติวิธี

โบลดิ่ง (Building) กล่าวว่า การสร้างสันติสุข เป็นกระบวนการศึกษาที่เป็นสหวิชาของบรรดาสาขาสังคมศาสตร์ ที่ยึดถือวิธีการศึกษาที่เป็นวิทยาศาสตร์ ในการสำรวจตรวจสอบระบบสังคมต่าง ๆ เพื่อให้ได้ความรู้อันจะนำไปสู่การประยุกต์ใช้ เพื่อปรับปรุงเสริมสร้างมวลมนุษย์ในด้านการทำให้ความเสียหายจากความขัดแย้ง โดยเฉพาะในแง่ความรุนแรงและการทำลายล้างลดน้อยลงให้มากเท่าที่จะมากได้

ชาญชัย ชัยสุขโกศล กล่าวว่า การสร้างสันติสุขเป็นการศึกษากระบวนการในเรื่องที่เกี่ยวกับสภาวะ/เงื่อนไขที่ช่วยให้ความรุนแรงสามารถลดลงได้โดยสันติวิธี

ไพฑูรย์ สินลารัตน์ กล่าวว่า การสร้างสันติสุขเป็นกระบวนการศึกษา ค้นคว้า วิจัย เพื่อให้รู้จัก เข้าใจและมองเห็นถึงลักษณะความเป็นจริงของสันติภาพ ความขัดแย้ง สงคราม พร้อมทั้งพิจารณาถึง องค์ประกอบและความเข้าใจที่เกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ ว่าเป็นอย่างไร

จากข้อมูลเบื้องต้นสรุปความหมายโดยทั่วไปของ การสร้างสันติสุข ได้ว่า การสร้างสันติสุขเป็นกระบวนการศึกษาเรื่องของความสงบ การทำให้เกิดความสงบและความสุข สันติศึกษาเป็นการศึกษาที่เริ่มต้นจากการพัฒนาสันติภายใน ทำความสงบให้เกิดขึ้นภายในใจของตนเอง จากนั้นจึงนำพลังแห่งสันติไปสู่การสร้างสันติภายนอก ต่อสังคม ต่อกลุ่มคน ต่อชุมชนต่างๆ ในสังคม เพื่อที่จะนำไปช่วยบรรเทาความขัดแย้งและลดทอนความรุนแรงที่เกิดขึ้นด้วยสันติวิธี กระบวนการในการสร้างสันติสุขนั้นมีขอบข่ายเนื้อหาที่กว้างขวางครอบคลุมมโนทัศน์ต่างๆ โดยมีลักษณะเป็นสหวิชาการที่มีองค์ความรู้ของสาขาวิชาต่าง ๆ มารวมกัน

3) ความสำคัญของการสร้างสันติสุข

ปัจจุบัน “การสร้างสันติสุข” มีสถานะทางวิชาการเป็นสันติศึกษา เป็นสาขาย่อย (sub-discipline) สาขาหนึ่งในวงการวิชาการนานาชาติ สำหรับผู้ที่สนใจเรื่องราวเกี่ยวกับสันติภาพและสันติวิธีในการสร้างสันติสุข ในสันติศึกษามีจุดมุ่งหมายให้ศึกษาเรื่องราวของสันติภาพ ความขัดแย้ง และความรุนแรงระหว่างบุคคล ครอบครัว และชุมชน รวมทั้งเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวกับเรื่องสันติภาพของสังคมอื่น ๆ การจัดเนื้อหาการเรียนรู้โดยบูรณาการเนื้อหาด้านสันติศึกษากับเนื้อหาที่เกี่ยวข้อง เช่น บทเรียนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยหรือประวัติศาสตร์โลกในแต่ละสมัยที่มีปัญหาความขัดแย้ง ความรุนแรง การแก้ปัญหา และประนีประนอม ด้วยสันติวิธี แล้วจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น การแก้ปัญหา การสืบสวนสอบสวน อภิปราย แสดงบทบาทสมมุติ การใช้สถานการณ์จำลอง ในเรื่องเกี่ยวกับ

สันติภาพ ความขัดแย้ง และความรุนแรง การจัดการเรียนการสอนสันติศึกษาในสถานศึกษา ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจากความขัดแย้งของสังคม อันนำไปสู่ความรุนแรง ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนรู้จักการวิเคราะห์ประเด็นปัญหา และหาแนวทางป้องกันหรือการแก้ปัญหาเพื่อก่อให้เกิดการสร้างสันติสุขในสังคมต่อไป. (จินดารัตน์ โพธิ์นอก, 2560; 15)

4) หลักการของสันติวิธีในการสร้างสันติสุข

เป็นการรับมือกับความขัดแย้งสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 แนวทาง คือ การใช้ความรุนแรงและการไม่ใช้ความรุนแรงหรือสันติวิธี ซึ่งการไม่ใช้ความรุนแรงหรือสันติวิธีนั้นนับว่าเป็นแนวคิดที่ท้าทายการดำรงอยู่ของการใช้ความรุนแรงในการรับมือกับความขัดแย้ง เนื่องจากผลของการใช้ความรุนแรงนั้นคือ การทำลายชีวิตปกติผู้คน คือ แทนที่บุคคลคนหนึ่งจะสามารถใช้ชีวิตได้ตามปกติตามศักยภาพของเขา เช่น มีชีวิตอย่างปลอดภัย มีครอบครัว มีบุตรแต่การใช้ความรุนแรงในการรับมือกับความขัดแย้งได้ขัดขวางชีวิตแบบนั้นไป สันติวิธีในการสร้างสันติสุขเป็นแบบแผนหรือระบบของการกระทำที่สอดคล้องกันในตัวเกิดขึ้นจากแนวคิดหรือทัศนะการมองโลกและชีวิตแบบหนึ่งๆ เป็นพื้นฐานแนวคิดดังกล่าวเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “สมมติฐานของสันติวิธีในการสร้างสันติสุข” แยกให้เห็นได้ดังนี้

1. ลักษณะสำคัญของสันติวิธี มีรายละเอียดดังต่อไปนี้ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). 2557)

1.1) ความขัดแย้งเป็นเรื่องธรรมดา การใช้สันติวิธีจะเป็นไปเพื่อการทำให้ความขัดแย้งที่แฝงเร้นหรือพยายามปกปิดปรากฏออกมาโดยไม่ทำให้ขยายลุกลามเนื่องจากการใช้ความรุนแรงมีแต่จะทำให้ความขัดแย้งลุกลามเพราะวัฏจักรแห่งการตอบโต้จะขยายตัวอย่างต่อเนื่อง

1.2) สันติวิธีเป็นการหาหนทางที่จะเอาชนะความอยุติธรรมไม่ใช่เอาชนะคน เพราะแนวทางสันติวิธีนั้นตระหนักว่าคนที่ก่อให้เกิดความชั่วร้ายต่างๆ นั้นก็เป็นเหยื่อด้วยเหมือนกัน ดังนั้น สันติวิธีจึงเป็นวิธีการต่อสู้เพื่อให้สัจจะปรากฏต่อทุกฝ่าย เนื่องจากแต่ละฝ่ายของความขัดแย้งย่อมมีส่วนถูก ไม่มีฝ่ายใดถูกหรือผิดโดยสมบูรณ์ ทำให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่อาจที่จะอ้างความชอบธรรมในการกำจัดอีกฝ่ายได้

1.3) ความขัดแย้งนั้นจะระงับไปได้ต่อเมื่อทุกฝ่ายร่วมกันแก้ไข ดังนั้น สันติวิธีจึงเป็นความพยายามอย่างหนึ่งที่จะทำให้เกิดสถานการณ์อย่างใหม่ซึ่งเป็นผลดีต่อทุกฝ่าย

1.4) ทุกคนมีความเป็นมนุษย์เหมือนกัน สันติวิธีสามารถปลุกความเป็นมนุษย์ในส่วนที่ดีหรือมโนธรรมออกมาจากการถูกบดบังด้วยอุดมการณ์ทฤษฎีที่คับแคบแข็งกร้าว ความหลงใหลในอำนาจความยิ่งใหญ่และความปรารถนาที่ไม่รู้จักพอ

1.5) วิธีการต้องสอดคล้องกับเป้าหมาย ในประเด็นนี้ โรเบิร์ต โฮล์ม (Robert L. Holmes) อธิบายโดยการเปรียบเทียบกับการทำขนมปัง โฮล์ม กล่าวว่า แป้งคือวิธีการหรือส่วนผสมหนึ่งของขนมปัง ถ้าใช้แป้งโฮลวีท ขนมปังที่ได้ก็จะมีสีน้ำตาล แต่ถ้าใช้แป้งสีขาวก็จะได้ขนมปังสีขาว ในแง่มุมเชิงจริยธรรมนั้นคุณลักษณะของผลลัพธ์ที่ได้ก็จะมาจากหรือถูกตัดสินโดยวิธีการที่ใช้

1.6) อำนาจไม่ได้เกิดจากอาวุธ หากขึ้นอยู่กับการยอมรับหรือการยินยอมเชื่อฟัง ดังนั้นจึงสามารถที่จะจำกัดอำนาจลงไปได้ด้วยการเพิกถอนการให้ความร่วมมือหรือการยินยอมเชื่อฟัง

2. ประเภทของสันติวิธีในการสร้างสันติสุข ประเภทของสันติวิธี สามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

2.1) สันติวิธีในฐานะหลักการ (Principled Non-Violence)

สันติวิธีในลักษณะนี้มีศาสนาและศีลธรรมเป็นรากฐาน เช่น อหิงสาของคานธี เป็นต้น ผู้ใช้สันติวิธีในแง่นี้มักจะใช้แนวทางสันติวิธีในฐานะวิถีชีวิตของตนเอง นั่นคือเป็นความปรารถนาที่จะใช้สันติวิธีโดยมีความประพฤติที่ถูกต้องตามศีลธรรมเป็นหลัก ดังนั้น การใช้สันติวิธีจึงถือเป็นความดีงามแบบหนึ่ง ส่วนประสิทธิภาพของปฏิบัติการเป็นเรื่องรองลงมา ผู้ใช้สันติวิธีในแง่มุมนี้มักจะเน้นการพยายามหาข้อตกลงร่วมกันในสถานการณ์ความขัดแย้ง รวมทั้งพยายามเปลี่ยนทัศนะของฝ่ายตรงข้าม (conversion) นอกจากนั้น สันติวิธีแนวนี้ยังเชื่อมั่นในความเป็นมนุษย์และศีลธรรมของฝ่ายตรงข้าม นอกจากนั้นยังเชื่อมั่นว่า ความไว้วางใจ รวมทั้งการเปิดเผยอย่างจริงใจและความรักเป็นเรื่องที่สำคัญมาก

2.2) สันติวิธีในฐานะยุทธศาสตร์หรือการปฏิบัติ (Strategic or Practical or Pragmatic Nonviolence)

ผู้ใช้สันติวิธีในลักษณะนี้มักจะใช้สันติวิธีในฐานะเป็นวิธีการหนึ่ง หรือเป็นกลยุทธ์ ยุทธวิธีหรือยุทธศาสตร์ที่มีประสิทธิภาพมากกว่าวิธีการอื่น ๆ ในการรับมือกับความขัดแย้ง นั่นคือมีประสิทธิภาพมากกว่าการใช้ความรุนแรง การใช้สันติวิธีแนวนี้ไม่จำเป็นต้องยึดถือการปฏิบัติแนวทางสันติวิธีในฐานะวิถีชีวิตหรือศีลธรรม และจะใช้สันติวิธีด้วยความปรารถนาที่จะเห็นถึงความสำเร็จ

สรุปโดยภาพรวม การสร้างสันติสุข จึงหมายถึง กระบวนการจัดการ วิธีการ การศึกษาและการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมให้เกิดสันติสุข เป็นการจัดการป้องกัน/แก้ไขและขจัดปัญหาต่างๆ ด้วยความสันติวิธี และเพื่อสันติสุขสันติภาพ โดยมุ่งเน้นการบรรเทาความขัดแย้ง ลดทอนความรุนแรง ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เพื่อให้เกิดเจตคติที่ดี อันจะทำให้เกิดสันติสุขของการอยู่ร่วมกันในสังคม ความสำคัญของสันติศึกษาเป็นไปเพื่อทำการศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับแนวทางวิธีปฏิบัติในการจัดการและแก้ไขเกี่ยวกับปัญหาความขัดแย้ง ความรุนแรงด้วยสันติวิธี เพื่อไม่ให้เกิดความเสียหายของบุคคลและสังคม และให้เป็นไปเพื่อสันติภาพของผู้เกี่ยวข้อง ทั้งนี้การสร้างสันติสุข โดยการใช้หลักสันติวิธีที่ได้จากการศึกษามาใช้ในการขจัดปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงต่างๆ ที่เกิดขึ้น ทำให้ปัญหาต่างๆ ถูกแก้ไขได้ด้วยความสงบเรียบร้อย ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ร่างกายและทรัพย์สิน

5) หลักก่อให้เกิดสันติสุข

สังคมไม่อาจจะเกิดสันติสุขขึ้นได้หากมนุษย์ยังไม่ ลด ละ เลิก พฤติกรรมที่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ไม่ว่าจะเป็นทางกายวาจาหรือใจ ยังใช้ความรุนแรงต่อกัน อันก่อให้เกิดความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและผู้อื่น แม้จะเป็นผู้มีสติปัญญาความรู้ทางวิชาการเลิศล้ำ หรือจะเป็นผู้มั่งมีเงินทอง หรือจะเป็นผู้มียศถาบรรดาศักดิ์สูงส่งอย่างไรก็ตาม ก็ไม่อาจจะทำให้ชีวิตมีสันติสุขได้ เพราะสติปัญญา ลาภ และยศ ไม่ได้เป็นปัจจัยให้เกิดสันติสุขและสันติภาพที่ถาวรแก่ตน จะต้องมีหลักศีลธรรมคุณธรรมจริยธรรมที่นำมากล่อมเกลาจิตใจของตนประกอบกันด้วย จึงจะทำให้เกิดสันติและความสุขแก่ตนเองได้ เมื่อสันติสุขเกิดขึ้นแก่ตนเองแล้วจึงจะสามารถทำให้เกิดสันติสุขแก่ผู้อื่นและแก่สังคมได้ (ประทีป พืชทองหลาง และญาตาวีมินทร์ พืชทองหลาง. 2562; 266). โดยการนำหลักธรรมคำสอนพุทธศาสนาเถรวาท และหลักความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่ในการอยู่ร่วมกัน เป็นหลักสำคัญที่ทำให้เกิดสันติสุขดังนี้

1. หลักธรรมคำสอนพุทธศาสนาเถรวาท เป็นปัจจัยสำคัญในการทำให้เกิดสันติสุข เป็นศูนย์ร่วมจิตใจ เสริมสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันให้กับศาสนิกชน ทำให้เกิดมีจิตสำนึก มีความรู้สึกนึกคิด มีเมตตา รู้จักการเสียสละ การแบ่งปันกัน มีน้ำใจแก่กัน เอื้อเฟื้อ เกื้อกูล สงเคราะห์กัน ไม่

เบียดเบียนและสร้างเดือดร้อนให้แก่กัน ดังที่กล่าวแล้วว่า หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาถือได้ว่า เป็นหลักธรรมที่สามารถทำให้เกิดสันติสุขแก่ตนและผู้อื่นได้ เพราะเป็นหลักธรรมที่สามารถนำมาใช้เพื่อการพัฒนาตนเอง และนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้เป็นอย่างดี สามารถเรียกได้ว่าพระพุทธธรรมเป็นหลักธรรมแห่งสันติวิธี หรือ พุทธสันติวิธี ก็ได้ พุทธธรรมเป็นแนวทางปฏิบัติในวิถีชีวิตของมนุษย์ที่พระพุทธเจ้าทรงสอนให้มนุษย์เข้าถึงสัจจะแห่งชีวิตและสันติสุข รวมถึงการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ลดความขัดแย้งขจัดความเห็นแก่ตัว มีขันติธรรมทนต่อกันได้ รู้จักการให้อภัย สร้างคนในสังคมให้สามัคคีมีเมตตา หลักธรรมดังกล่าวจะเป็นพลังสำคัญที่ผลักดันขับเคลื่อนให้เกิดสังคมสันติสุขได้ สามารถสร้างภาวะที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกัน ป้องกันไม่ให้เหตุการณ์ความรุนแรงจากความขัดแย้งทางสังคมและการเมืองเกิดขึ้นซ้ำอีก นำพามนุษย์ในสังคมให้มีความปรองดองไม่แตกแยก มีความปรารถนาดีต่อกัน เข้าอกเข้าใจกัน ทำให้สังคมเกิดความเป็นปึกแผ่นลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม สร้างสังคมให้มีเสถียรภาพ ถักทอให้คนในสังคมมีสำนึกร่วม ยอมรับและปฏิบัติตามบรรทัดฐานที่กำหนดโดยสังคม หลักพุทธธรรมจึงเป็นพลังอันสำคัญที่ขับเคลื่อนผลักดันหรือเสริมสร้างสังคมให้ไปสู่เส้นทางแห่งสังคมสันติสุขได้อย่างแท้จริง (พระมหาปรีดา ขนฺติโสภโณ, 2559)

หลักการประพฤติปฏิบัติตนของคนในสังคมเพื่อสังคมสันติสุข การที่สังคมจะเกิดสันติสุขขึ้นได้อย่างยั่งยืน จะต้องอาศัยความร่วมมือจากบุคคลในสังคมทุกภาคส่วนไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคเอกชน หน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ และที่สำคัญคือ คนในสังคมจะต้องมีความร่วมแรงร่วมใจกัน เพื่อทำให้เกิดสันติและความสุขขึ้นในสังคมของตนเอง โดยคนในสังคมจะต้องทำตนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ร่วมมือกันสร้างสรรค์ให้เกิดสันติสุขแก่สังคมของตน โดยการอาศัยหลักธรรมตามหลักพุทธสันติวิธีมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง แก่ผู้อื่นและแก่สังคม หลักธรรมสำคัญหลายข้อที่เป็นหลักการสำคัญก่อให้เกิดสันติสุข ไม่ว่า หลักพรหมวิหาร 4 อันประกอบไปด้วย 1) เมตตา การมีความรักความเมตตาต่อกัน 2) กรุณา การส่งเสริมช่วยเหลือเกื้อกูลกัน 3) การยินดีต่อกันไม่อิจฉาริษยา 4) อุเปกขา การวางตัวเป็นกลางด้วยเหตุผลและยุติธรรม หลักสังคหวัตถุ 4 อันประกอบด้วย 1) การให้สิ่งของเครื่องอุปโภค การบริจาคทรัพย์สินและการให้ความรู้ ศีลธรรม เพื่อการครองตนให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพในอนาคต 2) ปิยวาจา การเจรจาด้วยถ้อยคำในการประสานงาน ให้เกิดประสิทธิภาพ 3) อัตถจริยา การช่วยเหลือประชาชนที่เดือดร้อน และได้รับโอกาสที่จะนำไปพัฒนาคุณภาพชีวิต และ 4) สมานัตตตา การให้ความช่วยเหลือผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนจากภัยพิบัติต่างๆ อยู่เสมอ หลักสาราณียธรรม ที่ประกอบด้วย 1) เมตตากายกรรม สนับสนุนช่วยเหลือกันทางด้านกำลังกาย 2) เมตตาวจีกรรม การพูดแต่สิ่งที่ดีงาม พูดกันด้วยความรักความปรารถนาดี 3) เมตตามโนกรรม การคิดดี มองกันในแง่ดี มีความหวังดี ปรารถนาดี มีความรักความเมตตาต่อกัน 4) สาธารณโภคี ได้สิ่งใดมาก็รู้จักแบ่งกันกินแบ่งกันใช้ 5) ศีลสามัญญตา มีความประพฤติสุจริตดีงาม รักษาระเบียบวินัยของส่วนรวม ปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับของสังคม 6) ทิฏฐิสามัญญตา มีความเห็นชอบร่วมกัน ในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นสิ้นทุกข์ หรือขจัดปัญหา ยึดถืออุดมคติ หลักแห่งความดีงาม หรือจุดหมายสูงสุดอันเดียวกัน และยังมีแนวปฏิบัติอย่างอื่นหลักอื่นที่ทำให้เกิดสันติสุขได้ โดยเฉพาะ หลักการมีจิตสาธารณะข้อหนึ่ง ที่เป็นลักษณะของความรู้สึกนึกคิดที่เป็นส่วนรวม หรือ การตระหนักรู้ และคำนึงถึงการมีส่วนรวมร่วมกัน การตระหนักรู้ตนที่จะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาสังคมในทุกด้าน ฉะนั้นการสร้างเสริมด้านจิตสาธารณะให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนทุกระดับ โดย

แบ่งเป็น 5 องค์ประกอบ คือ ด้านการเต็มใจช่วยเหลือสังคม ด้านการตระหนักและช่วยแก้ปัญหาสังคม ด้านการเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ ด้านการเคารพสิทธิในการใช้ของส่วนรวม และด้านการรับรู้และเคารพในสิทธิของบุคคล สามารถส่งผลต่อการพัฒนาการเรียนรู้ให้นักศึกษาเพื่อเพิ่มการเปลี่ยนแปลงด้านทัศนคติต่อการมีจิตสาธารณะของนักศึกษา เพื่อพัฒนาประเทศถ้านักศึกษามีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ด้านจิตสาธารณะที่สมบูรณ์แล้วก็จะสร้างสรรค์สังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างปกติ (ชัยยศ อินทแสนและคณะ, 2560; 299-311)

2. ความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่ก่อให้เกิดสันติสุข ความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่ก่อให้เกิดสันติสุขมาจากการเคารพและยอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรมหรือมีวัฒนธรรมร่วมกัน การสนับสนุนและการช่วยเหลือกันในเครือญาติ การมีส่วนร่วมและทำงานร่วมกันในสังคม เป็นสังคมที่โปร่งใสและเป็นธรรม ส่งเสริมการศึกษาและพัฒนาทักษะเพื่อความเจริญก้าวหน้าร่วมกัน ทั้งหมดนี้ช่วยสร้างความสามัคคี ลดความขัดแย้ง และเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีให้เกิดสันติสุขขึ้นในชุมชน ระบบกฎเกณฑ์และประเพณีที่เกิดขึ้นในความสัมพันธ์เพื่อให้ชีวิตอยู่รอดและอยู่ร่วมกันได้นี้ เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็มีการสืบทอดและพัฒนากันมาตามลำดับ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์และสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยมีทั้งส่วนที่ตายไปเพราะไม่มีใครยึดถือปฏิบัติอีก และส่วนที่ถูกเปลี่ยนแปลงปรับปรุงให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมใหม่โครงสร้างวัฒนธรรมของชุมชนจึงมีองค์ประกอบที่สำคัญดังนี้ 1.ระบบความสัมพันธ์ในการทำมาหากินในสังคม 2. ระบบความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันอันประกอบด้วยครอบครัว เครือญาติ ชุมชนและความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน 3.ระบบความสัมพันธ์ทางความเชื่อ ค่านิยมอันประกอบด้วยศาสนาและวัฒนธรรมที่เป็นคุณค่าและพิธีกรรมต่างๆ (สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์, 2533; 12-14) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของสันติสุขสรุปและแยกออกได้เป็นมิติ 3 ด้านดังนี้

2.1 มิติด้านเครือญาติ

ความสัมพันธ์ด้านเครือญาติเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างความสงบสุขในชุมชน ความสัมพันธ์นี้มาจากสายเลือดและการสนับสนุนซึ่งกันและกันภายในครอบครัวและเครือญาติที่ขยายออกไป ความสัมพันธ์ทางสายเลือด เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อ แม่และลูก พี่ น้อง ปู่ ย่า ตา ยาย และหลาน ตลอดจนคู่สมรสและเครือญาติเป็นความสัมพันธ์ที่มีมาแล้วยาวนานและและเกิดขึ้นใหม่แล้วเป็นมั่นคงมาจากสาเหตุดังนี้

1) เกิดจากการเลี้ยงดูและการสนับสนุนทางอารมณ์ ความสัมพันธ์ในครอบครัวช่วยสร้างความมั่นคงทางอารมณ์และจิตใจให้กับสมาชิกในครอบครัว บิดามารดามีหน้าที่ในการเลี้ยงดูและให้การศึกษากับลูก ๆ ในขณะที่ลูก ๆ จะมีหน้าที่ในการดูแลและเคารพบิดามารดาเมื่อเจริญเติบโต การสนับสนุนทางอารมณ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวช่วยให้เกิดความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นและการแบ่งปันความสุขและความทุกข์ร่วมกัน

2) เกิดจากการช่วยเหลือทางการเงินและทรัพยากร ระบบเครือญาติช่วยในการแบ่งปันทรัพยากรและการสนับสนุนทางการเงิน สมาชิกในครอบครัวและเครือญาติที่ใกล้ชิดมักจะช่วยเหลือกันในเรื่องทางการเงิน โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่มีความยากลำบาก เช่น การเจ็บป่วย การเรียน หรือการจัดงานพิธีกรรมต่าง ๆ

3) เกิดจากการแบ่งปันความรู้และทักษะ เครือญาติมักจะเป็นแหล่งความรู้และทักษะต่าง ๆ ที่สามารถถ่ายทอดระหว่างกันได้ บรรพบุรุษและสมาชิกผู้ใหญ่ในครอบครัวสามารถถ่ายทอดประสบการณ์และความรู้ที่มีค่าให้กับรุ่นลูกหลานได้ ซึ่งช่วยให้การพัฒนาและการแก้ไขปัญหาในชุมชนเป็นไปได้อย่างราบรื่น

ความสัมพันธ์ด้านเครือญาตินั้น 1) เป็นการสนับสนุนทางอารมณ์และจิตใจ สร้างความผูกพันและความรักระหว่างสมาชิกในครอบครัวและเครือญาติ การสนับสนุนทางอารมณ์และจิตใจช่วยลดความเครียดและเพิ่มความมั่นคงในชีวิต เมื่อสมาชิกรู้สึกได้รับการสนับสนุน พวกเขาจะมีแนวโน้มที่จะช่วยเหลือกันและกัน ทำให้เกิดความสามัคคีและสันติสุขในครอบครัว 2) เป็นการช่วยเหลือและการแบ่งปัน เครือญาติเป็นแหล่งสำคัญในการแบ่งปันทรัพยากรและการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในช่วงเวลาที่ยากลำบาก การแบ่งปันและการช่วยเหลือนี้เป็นการสร้างความเป็นอยู่ที่ดีและความสุขในครอบครัว ซึ่งสามารถขยายออกไปสู่ชุมชนได้ ความสัมพันธ์แบบเครือญาตินั้นไม่มีทางที่จะแคบลง ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การเมือง และด้านอื่นๆ และเช่นเดียวกัน การช่วยเหลือแหละสนับสนุนญาติตามสมัยนิยมยังคงอยู่ต่อไป เป็นความสัมพันธ์ทางเครือญาติอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ของความเป็นมิตรกัน (Meyer Fortes. 1949)

ดังนั้นความสัมพันธ์ด้านเครือญาติเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความสามัคคีในชุมชน ความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นในครอบครัวสามารถขยายออกไปสู่ชุมชนได้ โดยสมาชิกในครอบครัวที่มีความสัมพันธ์ที่ดีกับญาติพี่น้องจะมีแนวโน้มในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน และมีบทบาทในการรักษาประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น การถ่ายทอดประเพณีและวัฒนธรรมระหว่างสมาชิกในครอบครัวช่วยให้ชุมชนมีความมั่นคงทางวัฒนธรรมและสามารถรักษาค่านิยมและความเชื่อที่ดีได้ ระบบเครือญาติมักจะสร้างเครือข่ายการช่วยเหลือกันในชุมชน สมาชิกในเครือญาติมักจะมีแนวโน้มในการช่วยเหลือกันและกันในเรื่องต่าง ๆ เช่น การให้คำปรึกษา การช่วยเหลือทางการเงิน และการช่วยกันในงานพิธีกรรมต่าง ๆ แม้กระทั่งความร่วมมือทางการเมือง

2.2 มิติด้านวัฒนธรรม

ความหลากหลายทางวัฒนธรรมเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างสันติสุขในชุมชน การเคารพและยอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานในการลดความขัดแย้งและเพิ่มความเข้าใจระหว่างสมาชิกในชุมชน เมื่อสมาชิกในชุมชนสามารถยอมรับและเคารพความแตกต่างทางวัฒนธรรมของกันและกัน จะทำให้เกิดความสามัคคีและอยู่ร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ เกิดการมีกิจกรรมแลกเปลี่ยนหรือมีวัฒนธรรมร่วมกัน การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนหรือมีวัฒนธรรมร่วมกัน เช่น งานเทศกาลประเพณีท้องถิ่นต่างๆ หรือการแสดงศิลปะวัฒนธรรม หรือมีวัฒนธรรมใหม่บางอย่างเกิดขึ้นแล้วชอบเหมือนกัน จะช่วยเสริมสร้างความเข้าใจและการยอมรับในความหลากหลายทางวัฒนธรรมในการอยู่ร่วมกัน การถ่ายทอดค่านิยมและความเชื่อที่เป็นวัฒนธรรมและประเพณีเป็นเครื่องมือที่ช่วยในการถ่ายทอดค่านิยมและความเชื่อที่ดีระหว่างรุ่น เช่น การถ่ายทอดค่านิยมการเคารพซึ่งกันและกัน การเห็นอกเห็นใจ และการช่วยเหลือกัน จะช่วยสร้างชุมชนที่มีความเข้มแข็งและสันติสุข ซึ่งเกิดจากกิจกรรมดังนี้

1) การจัดงานพิธีกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรม การจัดงานพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นจะช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์และการเคารพซึ่งกันและกันในชุมชน

2) การสอนค่านิยมในครอบครัว การสอนและการถ่ายทอดค่านิยมในครอบครัวเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างสมาชิกในชุมชนที่มีความรับผิดชอบและมีความเคารพซึ่งกันและกัน

การส่งเสริมวัฒนธรรมร่วมกัน การสร้างวัฒนธรรมร่วมกันในชุมชนจะช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและลดความขัดแย้ง การมีกิจกรรมร่วมกันที่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมท้องถิ่นจะช่วยสร้างความสัมพันธ์และการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขดังนี้

1) การจัดงานประเพณีท้องถิ่น การจัดงานประเพณีท้องถิ่น เช่น งานประเพณีสงกรานต์ งานประเพณีลอยกระทง หรือการจัดงานเทศกาลท้องถิ่นอื่น ๆ จะช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์และการร่วมมือในชุมชน

2) การสร้างสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรกับวัฒนธรรม การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมในการอยู่ร่วมกัน เช่น การจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรม หรือการส่งเสริมการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนต่าง ๆ จะช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์และการเคารพซึ่งกันและกัน

การขยายความสัมพันธ์ด้านวัฒนธรรมในชุมชนที่ก่อให้เกิดสันติสุขนั้นเน้นไปที่การเคารพและยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม การถ่ายทอดค่านิยมและความเชื่อที่ดี และการส่งเสริมวัฒนธรรมร่วมกัน การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในด้านเหล่านี้จะช่วยเสริมสร้างความสามัคคีและสันติสุขในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.3 มิติด้านสังคม

ความสัมพันธ์ด้านสังคมที่ดีมาจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนในการทำงานร่วมกันและกิจกรรมต่างๆ การมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นช่วยสร้างความสามัคคีและความไว้วางใจระหว่างกัน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างสันติสุขในชุมชน ดังนี้ 1) การจัดกิจกรรมสาธารณะ เช่น งานชุมชน งานอาสาสมัคร หรือการร่วมมือในการพัฒนาชุมชน จะช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์และการทำงานร่วมกันระหว่างสมาชิกในชุมชน 2) การประชุมและการพูดคุย การจัดการประชุมและการพูดคุยระหว่างสมาชิกในชุมชนจะช่วยเสริมสร้างความเข้าใจและการทำงานร่วมกัน การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการแก้ไขปัญหาร่วมกันจะช่วยลดความขัดแย้งและสร้างความสามัคคี ซึ่งเป็นโครงสร้างที่มั่นคงในสังคม

การสร้างโครงสร้างสังคมที่โปร่งใสและเป็นธรรม เป็นพื้นฐานในการสร้างความมั่นคงและความไว้วางใจในชุมชน การมีระบบการบริหารที่ยุติธรรมและเปิดเผยช่วยลดความขัดแย้งและสร้างความเชื่อมั่นในชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างสันติสุข ดังนี้ 1) การกำหนดกฎระเบียบที่โปร่งใส การกำหนดกฎระเบียบและข้อบังคับที่ชัดเจนและโปร่งใสช่วยสร้างความเชื่อมั่นในชุมชน การให้ข้อมูลและการสื่อสารที่ชัดเจนเกี่ยวกับกฎระเบียบจะช่วยลดความขัดแย้งและเพิ่มความเข้าใจระหว่างสมาชิกในชุมชน 2) การสร้างระบบการบริหารที่ยุติธรรม การมีระบบการบริหารที่ยุติธรรมและเป็นธรรมช่วยสร้างความมั่นคงในชุมชน การให้โอกาสในการแสดงความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจจะช่วยสร้างความไว้วางใจระหว่างสมาชิกในชุมชนต้องเกิดการส่งเสริม

การส่งเสริมการศึกษาและการพัฒนาทักษะ การส่งเสริมการศึกษาและการพัฒนาทักษะช่วยสร้างโอกาสในการพัฒนาตนเองและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน การมีความรู้และทักษะที่เหมาะสมจะช่วยให้สมาชิกในชุมชนสามารถมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างสันติสุขในระยะยาว ดังนี้ 1) การจัดอบรมและการศึกษา การจัดอบรมและการศึกษาในเรื่องต่างๆ เช่น การบริหารจัดการ การพัฒนาทักษะอาชีพ หรือการศึกษาเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของประชาชน จะช่วยเสริมสร้างความรู้และทักษะที่จำเป็นในการพัฒนาชุมชน 2) การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการพัฒนาทักษะใหม่ๆ จะช่วยให้สมาชิกในชุมชนสามารถปรับตัวและพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างสันติสุขในชุมชน การสร้างความสัมพันธ์ด้านสังคมที่ดีในชุมชนสันติสุขนั้น เน้นไปที่การมีส่วนร่วมและการทำงานร่วมกัน การสร้างโครงสร้างสังคมที่โปร่งใสและเป็นธรรม และการส่งเสริมการศึกษาและการพัฒนาทักษะ ความสัมพันธ์ด้านสังคมที่ดีจะช่วยเสริมสร้างความสามัคคีและสันติสุขในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปการมีหลักการประพฤติปฏิบัติตนของคนในสังคมที่สามารถทำให้เกิดสันติสุขขึ้นได้นอกเหนือจากหลักธรรมตามแนวหลักธรรมคำสอนพุทธศาสนาเถรวาทที่กล่าวไว้แล้วนั้น การมีความสัมพันธ์ระหว่างกันของมนุษย์ในมิติด้านเครือญาติ มิติด้านวัฒนธรรม และมิติด้านสังคม ถือว่าเป็นอีกแนวทางสำคัญหนึ่งที่จะทำให้เกิดสันติสุขแก่สังคมได้ การมีความสัมพันธ์ต่อกันของมนุษย์ในมิติด้านต่างๆ เป็นการเสริมสร้างความรู้สึกนึกคิดที่เป็นส่วนรวม ส่งเสริมให้เกิดการตระหนักรู้และคำนึงถึงการมีส่วนร่วมกันให้กับคนในสังคม ทั้งนี้จะทำให้มีความตระหนักรู้ตนว่า การเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมนั้น ควรจะต้องประพฤติปฏิบัติตนอย่างไร ควรจะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง แก่ผู้อื่น แก่สังคมส่วนรวม อันมีผลต่อการพัฒนาสังคมในทุกด้านให้เกิดสันติสุขที่ยั่งยืน

6) สาเหตุที่ทำให้ไม่เกิดสันติสุข

การที่มนุษย์อาศัยอยู่ร่วมกันเป็นหมู่เหล่า เรียกว่า สังคม ย่อมก่อให้เกิดปัญหาขึ้นพร้อมกับการเกิดสังคมของมนุษย์ มีปัญหาและความยุ่งยากเกิดขึ้นมากมายและเป็นไปอย่างรวดเร็ว อาทิ การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร การก่อความไม่สงบในพื้นที่ต่างๆ ความขัดแย้งอันเกิดจากความเห็นที่แตกต่างของกลุ่มชน ความขัดสนเดือดร้อนในเรื่องการทำมาหากิน ความยากจนและรายได้ที่ไม่เพียงพอ รวมไปถึงอบายมุขต่างๆ ก่อให้เกิดปัญหาอาชญากรรมต่าง ๆ เช่น ปัญหายาเสพติด ปัญหาขโมย-ฉกชิง-ปล้นฆ่าเพื่อแย่งชิงทรัพย์สิน ปัญหาทะเลาะวิวาท ปัญหาอัตวิบาตกรรม เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อสถาบันครอบครัวและต่อสังคม ก่อให้เกิดความไม่สงบสุขในสังคม ปัญหาสังคมต่างๆ เหล่านี้เป็นสาเหตุทำให้สังคมไม่เกิดสันติสุข

นักสังคมวิทยาทำการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมในส่วนที่เป็นปัญหาสังคมต่างๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อหาทางแก้ไขและเยียวยาให้สังคมนั้นเกิดความสงบสุขอย่างรวดเร็ว โดยใช้หลักการทางวิทยาศาสตร์ที่ให้ผลอย่างชัดเจนมาใช้ในการแก้ไขปัญหา นักสังคมวิทยากลุ่มดังกล่าวได้แก่ ออกัส คองท์, อีมิล เดอร์ไคม์, คาร์ล มาร์คและ เลสเตอร์ แฟรงค์ วอร์ด เป็นต้น (อดุลย์ ตันประยูร, 2539; 43)

ออกัส คองท์ (August Comte) เป็นนักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศส ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นบิดาของวิชาสังคมวิทยา คองท์ สนใจเงื่อนไขต่างๆ ของสังคมที่เกี่ยวข้องกับเสถียรภาพ และความ

มั่นคง และพร้อมที่จะแก้ปัญหาสังคม โดยให้ประชาชนมีความมีความตระหนักถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาสังคม ด้วยความเชื่อว่า นักสังคมวิทยาสามารถใช้กระบวนการทางสังคมแก้ไขปัญหาสังคมได้เป็นอย่างดี สิ่งซึ่งเป็นปัญหาสำคัญ คือ ความขัดแย้ง ความรุนแรง สิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และทำให้สถาบันทางสังคม ได้แก่ สถาบันครอบครัวและสถาบันศาสนา ลดความสำคัญลงไป

อีมิล เดอร์ไคม์ (Emile Durkheim) นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศส มีความคิดเห็นเหมือนคองท์ มีความสนใจในการศึกษาปัญหาสังคม โดยศึกษาเกี่ยวกับการกระทำอัตวิบาตกรรม เป็นการศึกษาปัจจัยที่จะมีผลต่อความมั่นคงของสังคม เดอร์ไคม์ ได้กล่าวว่าการกระทำอัตวิบาตกรรมเป็นเงื่อนไขทางสังคม ซึ่งเป็นผลพิสูจน์ได้จากพลังทางสังคม แสดงให้เห็นว่าอาจเป็นเพราะสังคมขาดความมั่นคง จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้คนกระทำอัตวิบาตกรรม ถือว่า เดอร์ไคม์ เป็นนักสังคมวิทยาคนแรกที่ใช้วิธีการทางสถิติ เพื่อการวิเคราะห์เชิงวิทยาศาสตร์ในการศึกษาปัญหาสังคม

คาร์ล มาร์ค (Karl Marx) เป็นนักปรัชญาชาวเยอรมัน เป็นผู้ที่ได้รับความนิยมชมชอบจากชนชั้นผู้ใช้แรงงานในสังคม ได้เสนอแนวทางในการศึกษาปัญหาสังคมที่แตกต่างจากคองท์และเดอร์ไคม์ มาร์ค ตระหนักว่า ความมั่นคงในสังคมเป็นสิ่งที่ให้ประโยชน์ต่อคนกลุ่มหนึ่ง แต่คนส่วนที่เหลือต้องประสบกับความยากจน เคราะห์กรรม การเอารัดเอาเปรียบจากชนอีกกลุ่มหนึ่งของสังคม ในขณะที่คองท์และเดอร์ไคม์ ให้ความสนใจเกี่ยวกับเรื่องความเป็นระเบียบและความมั่นคงในสังคม **มาร์ค**ให้ทัศนะว่า สาเหตุของปัญหาสังคมที่เกิดขึ้น คือ ความไม่เสมอภาคกัน ความทุกข์ยาก และความอยุติธรรมต่าง ๆ หากสิ่งเหล่านี้ถูกขจัดออกไปจากสังคม จะทำให้ปัญหาต่าง ๆ บรรเทาลงไปได้ การที่จะแก้ปัญหาเหล่านี้ได้ จะต้องจัดองค์กรและโครงสร้างทางสังคมใหม่

เลสเตอร์ แฟรงค์ วอร์ด (Lester Frank Ward) เป็นนักสังคมวิทยาชาวอเมริกัน มีแนวคิดว่ากระบวนการทางสังคมและความสามารถของบุคคล สามารถสร้างทิศทางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ การแก้ปัญหาสังคมที่เกิดขึ้น จึงสามารถแก้ไขได้โดยการปรับปรุงทางด้านการศึกษา และการให้โอกาสในการประกอบอาชีพแก่คนทุกคน อีกทั้งยังมีแนวคิดในการวางโครงการเพื่อสังคมต่างๆ เช่น การให้การศึกษาโดยไม่คิดมูลค่า และให้ความสำคัญต่อกฎหมายการใช้แรงงานเด็ก

หากพิจารณาถึงสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมตามแนวทางวิถีชาวพุทธ จะพบว่าปัญหาเหล่านั้นล้วนเกิดขึ้นจาก ความโลภ ความโกรธ ความหลงมัวเมา ความอยากมี อยากเป็น อยากได้ หรือที่เรียกว่า (พระเมธาวินัยรส (สุเทพ ปสิวิโก), 2556) “กิเลสตัณหา” นั่นเอง จึงทำให้เกิดความวุ่นวายเดือดร้อน การแก่งแย่ง การเอารัดเอาเปรียบ การกดขี่ข่มเหง การเห็นแก่ประโยชน์เฉพาะตนเองเป็นสำคัญ ฯลฯ ขึ้นในสังคม จนก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา ส่งผลให้สังคมไม่มีสันติสุข ปัญหาสังคมต่างๆ อาทิเช่น การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร การก่อความไม่สงบในพื้นที่ต่าง ๆ ความขัดแย้งและความรุนแรงอันเกิดจากความเห็นที่แตกต่างของกลุ่มชน ความทุกข์ยาก ความยากจน รายได้ที่ไม่เพียงพอและความขัดสนเดือดร้อนในเรื่องการทำมาหากิน รวมไปถึงการเกิดอบายมุขต่างๆ ส่งผลให้สังคมขาดความมั่นคง มีความไม่เสมอภาคกัน ความอยุติธรรมและการเอารัดเอาเปรียบจากชนอีกกลุ่มหนึ่งของสังคม ทั้งนี้ต้นเหตุของปัญหาคือ “กิเลสตัณหา” ที่มีแบบไม่สิ้นสุดของคนในสังคม ก่อให้เกิดปัญหาอาชญากรรมต่างๆ เช่น ปัญหายาเสพติด ปัญหาขโมย-ฉกชิง-ปล้นฆ่าเพื่อแย่งชิงทรัพย์สิน ปัญหาทะเลาะวิวาท ปัญหาอัตวินิบาตกรรม เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อสถาบันครอบครัวและต่อสังคม เป็นสาเหตุทำให้สังคมไม่เกิดสันติสุข

ดังนั้นกระบวนการทางสังคมและความสามารถของบุคคล สามารถสร้างทิศทางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ การแก้ปัญหาสังคมที่เกิดขึ้น สามารถแก้ไขได้โดยการปรับปรุงทางด้านการศึกษา และการให้โอกาสในการประกอบอาชีพแก่คนทุกคน สอดคล้องมุมมองของพุทธวิถี หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนานั้นสอนให้รู้จัก “อริยสัจ 4” คือ ทุกข์/ปัญหา สมุทัย/ต้นเหตุของปัญหา นิโรธ/การแก้ไขปัญหา มรรค/แนวทางวิธีการแก้ปัญหา ปัญหาคือความไม่มีสันติสุขในสังคม ต้นเหตุคือกิเลสตัณหาของคนในสังคม การแก้ไขปัญหาคือการทำให้สังคมเกิดสันติสุข แนวทางวิธีการแก้ไขปัญหาคือการปรับเปลี่ยนกระบวนการทางสังคมในด้านต่าง ๆ ให้เหมาะสมทัดเทียมกัน การเสริมสร้างความรู้ความสามารถทางด้านการศึกษา การส่งเสริมและให้โอกาสในการสร้างอาชีพ และการกำกับดูแลให้ปฏิบัติตามกฎระเบียบแบบแผนอันดีงามของสังคม รวมถึงการพัฒนาสร้างเสริมศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรมอันเป็นการปรับปรุงสภาวะทางจิตให้แก่คนในสังคม กระบวนการดังกล่าวนี้จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย ทั้งสมาชิกในสังคม หน่วยงานภาครัฐ องค์กรภาคเอกชน ร่วมแรงร่วมใจกันผลักดันให้เกิดการขับเคลื่อนเปลี่ยนแปลง ด้วยเทคโนโลยีและการสื่อสารที่ทันสมัย โดยอาศัยหลักพุทธธรรมเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติและพัฒนาจิตใจของคนในสังคม ให้มีจิตสำนึกที่ดีงาม เห็นแก่ประโยชน์ส่วนร่วม เพราะเมื่อจิตสำนึกดี ความคิด-คำพูด-การกระทำจะดีไปด้วย ทำให้สามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม และจะทำให้ไม่เกิดปัญหาขึ้นมาอีก สังคมต่อจากนี้ก็จะเกิดสันติสุขขึ้นมาได้

2.2.3 ประโยชน์และโทษจากสันติสุข

มนุษย์ย่อมเลือกที่จะมีความสุขมากกว่าความทุกข์ ดังนั้นการอยู่ในสังคมที่มีความสุขสงบย่อมดีกว่าการอยู่ในสังคมที่มีแต่ความทุกข์ ปัญหาและความเดือดเนื้อร้อนใจ เมื่อสังคมเป็นสุขมีความสงบร่มเย็น การดำเนินชีวิตของคนในสังคมก็ย่อมดีไปด้วย การจะทำให้สังคมเกิดความสงบเย็นและเป็นสุขจะต้องเกิดจากความร่วมมือของสมาชิกของสังคมหลาย ๆ ฝ่าย อาจจะไม่สามารถได้รับความร่วมมือจากทุกคนในสังคมได้ เพราะในสังคมนั้นมีทั้งคนดีและคนไม่ดี แต่หากสามารถทำให้คนส่วนใหญ่ของสังคมประพฤติปฏิบัติตามกฎระเบียบแบบแผนอันดีงามของสังคม และเป็นผู้มีจิตสำนึกที่ดีตามแนวทางคำสอนของพระพุทธศาสนา ก็ย่อมจะทำให้การอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นไปด้วยความสงบสุข

การดำเนินชีวิตในสังคมที่มีสมาชิกเป็นผู้มีความประพฤติปฏิบัติที่ดีตามกฎระเบียบแบบแผนอันดีงามของสังคม และเป็นผู้มีจิตใจใฝ่คุณธรรมตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน สังคมนั้นจะเป็นสังคมที่มีเมตตา ช่วยเหลือเกื้อกูล สงเคราะห์ เห็นอกเห็นใจกัน ไม่เห็นแก่ตนเอง เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง สังคมนั้นย่อมเกิดความสงบสุข เป็น “สังคมสันติสุข” เป็นสังคมในฝันที่ใคร ๆ ก็อยากอาศัยอยู่ร่วมกัน เป็นสังคมที่ปราศจากปัญหาอาชญากรรมต่าง ๆ เช่น ปัญหายาเสพติด ปัญหาขโมย-ฉกชิง-ปล้นฆ่าเพื่อแย่งชิงทรัพย์สิน ปัญหาทะเลาะวิวาท ปัญหาอัตวิบาตรกรรม ฯลฯ ที่เกิดจากความไม่เสมอภาคกัน ความอยุติธรรม การเอารัดเอาเปรียบ การใช้ความรุนแรง เป็นต้น (ทิพวรรณ พฤฒมากรณ์, 2562; 95)

1) ประโยชน์ที่ได้รับจากการมีสันติสุข

การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และการพึ่งพาอาศัยกัน ถือเป็นแนวทางการปฏิบัติตนอย่างถูกต้องเหมาะสมต่อกันของสมาชิกในสังคม กล่าวคือ สิ่งสำคัญที่จะช่วยทำให้สมาชิกในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข โดยเฉพาะสังคมที่มีลักษณะเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม เช่นสังคมไทยนั้น สมาชิกในสังคม ยิ่ง

จำเป็นต้องเรียนรู้การปฏิบัติตน ให้กลมกลืนไปกับความแตกต่าง เพื่อป้องกันความแตกแยกที่อาจเกิดขึ้นตามมา คุณค่าของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติและพึ่งพาอาศัยกัน ก่อให้เกิดประโยชน์ด้านต่าง ๆ ดังนี้ (สุพัตรา ธรรมประดิษฐ์ และลมูลเพชร มะณี, 2561; 29)

1. ประโยชน์ต่อตนเอง

1.1) ทำให้อยู่ในสังคมอย่างมีความสุข และรู้สึกปลอดภัยจากอันตรายต่าง ๆ

1.2) มีผู้คอยให้ความช่วยเหลือเมื่อตกยาก หรือประสบกับความยากลำบากจากเหตุการณ์ต่างๆ และทำให้ไม่รู้สึกโดดเดี่ยว หรือไร้ที่พึ่งเมื่อเจอปัญหา

1.3) ประสบความสำเร็จในการประกอบหน้าที่การงาน เพราะได้รับความช่วยเหลือเกื้อกูลจากบุคคลรอบข้าง

2. ประโยชน์ต่อส่วนรวม สังคมและประเทศชาติ

2.1) ทำให้สังคมเป็นระเบียบเรียบร้อยและสงบสุข ปราศจากปัญหาความแตกแยกขัดแย้งใด ๆ

2.2) เกิดการพัฒนาที่รวดเร็วและยั่งยืน เพราะความสงบสุขในสังคม จะกระตุ้นให้เกิดการลงทุนทางเศรษฐกิจ ทำให้ประเทศชาติมีรายได้เพิ่มขึ้น เพียงพอต่อการนำมาปรับปรุงโครงสร้างทางสังคมให้มีประสิทธิภาพ และพร้อมรับมือกับความเสี่ยงหรือการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์

2.3) ความสุขของคนในชาติเพิ่มมากขึ้น เพราะมีความอยู่ดีกินดี รู้สึกปลอดภัยในการดำเนินชีวิต มีหน้าที่การงานและรายได้ที่มั่นคง

การบริหารจัดการกฎกติการะเบียบแบบแผนที่ดีและเหมาะสมของสังคมนั้น จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการอยู่ร่วมกันของคนจำนวนมาก เพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยในสังคม การวางแนวทางการประพฤติปฏิบัติให้กับสมาชิกในสังคมทุกคน ไม่ว่าจะเป็น ชาย-หญิง เด็ก-หนุ่มสาว-ผู้สูงวัย คนปกติ-คนพิการ-คนป่วย-ผู้ด้อยโอกาส นักเรียน-นักศึกษา-ข้าราชการ-นักธุรกิจ ฯลฯ เป็นไปเพื่อพัฒนาวิถีชีวิตอันดีงามของสมาชิกทุก ๆ คนในสังคมนั้น นอกจากการส่งเสริมด้านการศึกษาเพื่อให้เกิดความรู้ความสามารถเพื่อนำไปประกอบอาชีพหารายได้เลี้ยงดูตนเองแล้ว จะต้องให้การปลูกฝังเสริมสร้างจิตสำนึกที่ดีแก่ทุก ๆ คนด้วย โดยจำเป็นต้องปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมอันดีงามให้ตั้งแต่ยังเป็นผู้เยาว์ ควรต้องมีหลักสูตรการอบรมสั่งสอนด้านการพัฒนาจิตใจ ด้วยการสอนหลักพุทธธรรมเพื่อการเป็นคนดี เช่น เบญจศีล เบญจธรรม หิริโอตตัปปะ ทิศ 6 สัปปุริสธรรม 7 อริยทรัพย์ 7 มรรคมีองค์ 8 ฯลฯ เป็นต้น หลักธรรมเหล่านี้เป็นหลักธรรมปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตใจให้เป็นผู้มีความประพฤติดีปฏิบัติชอบและมีจิตใจดีงาม เป็นธรรมที่จะนำสังคมไปสู่สันติสุขได้

การมุ่งเน้นการพัฒนาชีวิตของคนในสังคมไทยให้มีความรู้ความสามารถควบคู่ไปกับการมีคุณธรรม เป็นการขับเคลื่อนผลักดันเปลี่ยนแปลงสังคมที่ต้องกระทำอย่างต่อเนื่อง เมื่อคนในสังคมไทยได้รับการพัฒนาให้มีศักยภาพทั้งทางด้านกายและจิตใจ สังคมไทยของเราก็จะเป็นสังคมที่มีสันติสุข มีความเจริญก้าวไกลด้านเทคโนโลยี มีการเจริญก้าวหน้าด้านเศรษฐกิจ ผู้คนที่อยู่ร่วมกันในสังคมไทยก็จะเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ และเป็นผู้ที่มีความสงบสุขและความผาสุกในการดำเนินชีวิต ในการประกอบอาชีพ ในการสร้างฐานะความเป็นอยู่ของตนเองและครอบครัวให้ดีขึ้น อีกทั้งเป็นผู้มีส่วนที่จะทำให้ชุมชนสังคมที่ตนอาศัยอยู่ได้รับความสุขไปด้วย เป็นสังคมที่น่าอยู่น่าอาศัย เพราะมีความสุขกายสบายใจในการดำรงชีวิต ไม่ต้องกังวลว่าจะถูกเบียดเบียน ถูกทำร้าย ถูกเอารัดเอาเปรียบ จากคนอื่น

ให้ต้องได้รับความเดือดร้อนกายและความรำคาญใจ การสร้างแนวทางการพัฒนาชีวิตเช่นนี้เป็นเสมือนการสร้างเกราะป้องกันภัยให้กับชีวิตตนเองในการดำเนินชีวิตในสังคม เพื่อการใช้ชีวิตได้อย่างสงบสุข

สรุปประโยชน์ที่ได้รับจากการมีสันติสุข คือ ความสุขในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม มีสังคมที่น่าอยู่ สังคมที่มีความเป็นระเบียบแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติอันดีงาม สังคมที่ให้ความสงบและเป็นสุขแก่ผู้อยู่อาศัย ทำให้เกิดการพัฒนาวิถีชีวิตอันดีงามของคนในสังคมนั้น คนในสังคมได้รับการส่งเสริมด้านการศึกษาเพื่อให้เกิดความรู้ความสามารถเพื่อนำไปประกอบอาชีพหาเลี้ยงชีพ ได้รับการปลูกฝังเสริมสร้างจิตสำนึกที่ดี เป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรมอันดีงาม เป็นผู้มีศักยภาพทางกายและทางใจ

2) โทษของการขาดสันติสุข

สังคมที่มีสันติสุข เป็นสังคมที่น่าอยู่น่าอาศัย คือสังคมที่มีความสงบ คนในสังคมก็จะมีความสุขทั้งทางกายและทางจิตใจ แต่หากสังคมใดไร้ซึ่งสันติสุข ก็จะเป็นสังคมที่ไม่มีคนอยากอยู่อยากอาศัย เพราะเป็นสังคมที่มีแต่ความเดือดร้อนทั้งทางกายและทางใจ เมื่อสังคมไม่มีความสงบสุข สังคมนั้นย่อมจะเกิดความรุนแรงขึ้นได้ง่าย มีปัญหาความขัดแย้ง ปัญหาการใช้ความรุนแรงเข้าต่อสู้กัน โดยเป็นความรุนแรงในด้านพฤติกรรมและด้านอารมณ์ของคนในสังคม อันนำมาซึ่งปัญหาการก่ออาชญากรรมที่ร้ายแรงต่าง ๆ

ความแตกต่างทางความเชื่อ ค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนาและวัฒนธรรมรวมถึงแนวความคิดทางด้านสังคม การเมือง เศรษฐกิจ ก่อให้เกิดความขัดแย้งในหลายรูปแบบ เกิดเป็นวิกฤตทางสังคม มีความแตกแยกของวิถีชีวิตคนในสังคม ก่อเกิดปัญหาความขัดแย้ง ปัญหาการใช้ความรุนแรง เป็นผลให้มีการละเมิดสิทธิมนุษยชน การต่อสู้ การสูญเสีย อันมีผลกระทบต่อทรัพย์สิน ชีวิตร่างกาย และจิตใจ รวมถึงความเสียหายในรูปแบบอื่น ๆ อีกมากมาย ความขัดแย้งและความรุนแรงเหล่านี้ถือเป็นโทษที่เกิดจากการขาดสันติสุขของบุคคลของสังคม

3) ความขัดแย้ง

ความขัดแย้ง หมายถึง ความคับข้องใจหรือความไม่เข้าใจกันและตกอยู่ในภาวะที่ไม่สามารถหาข้อยุติเป็นที่พอใจได้ ซึ่งอาจมีสาเหตุมาจากความไม่เห็นพ้องต้องกันในเรื่องของความคิด ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ทัศนคติ ความต้องการ ค่านิยม บทบาทหน้าที่ การสื่อสารที่ไม่ถูกต้อง และผลประโยชน์ที่พึงได้รับ (ธวัช ทันโตภาส และคณะ, 2562; 80) ความขัดแย้งเป็นการปฏิสัมพันธ์หรือสถานการณ์ที่เชื่อว่าเป้าหมายของตนนั้นไปด้วยกันไม่ได้กับของอีกฝ่าย และมองว่าถูกอีกฝ่ายขัดขวาง มีองค์ประกอบของความขัดแย้ง ได้แก่

1. ความต้องการ เมื่อเราละเลยความต้องการที่จำเป็นของอีกฝ่ายหนึ่ง
2. ความเข้าใจ ความต้องการที่ไม่ตรงกันทำให้เกิดความขัดแย้งได้ง่าย
3. อำนาจ เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งพยายามบังคับให้อีกฝ่ายทำตามหรือยอมรับในผลประโยชน์ที่จัดสรรอย่างไม่เป็นธรรม
4. คุณค่า เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ยอมรับการให้คุณค่าความหมายที่อีกฝ่ายเชื่อถือ
5. อารมณ์ความรู้สึก เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ยอมรับรู้และเข้าใจอารมณ์ความรู้สึกของอีกฝ่ายหนึ่ง และสาเหตุของความขัดแย้ง มี 5 ด้าน ดังนี้ 1. ปัญหาด้านความสัมพันธ์ 2. ปัญหาด้านค่านิยมที่แตกต่างกัน 3. ปัญหาด้านข้อมูล 4. ปัญหาด้านโครงสร้าง 5. ปัญหาด้านความต้องการหรือผลประโยชน์

นอกจากเหนือจากที่กล่าวแล้ว พบว่าปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้ง มักจะเกิดจากความมีแนวคิดหรืออุดมการณ์ในด้านต่างๆ ที่แตกต่างกัน ความไม่เป็นธรรม การถูกกดขี่ข่มเหงโดยไม่เป็นธรรม (ความอยุติธรรม) และการเอารัดเอาเปรียบ เป็นต้น แนวทางในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง คือ การลดความขัดแย้งและการสร้างความสมานฉันท์ดังนี้

1. การลดความขัดแย้ง การลดความขัดแย้งนั้นมีหลายวิธีที่ถูกนำมาใช้ ขึ้นอยู่กับเหตุการณ์/สถานการณ์ของปัญหาความขัดแย้งนั้น ๆ ว่าเหมาะสมกับวิธีการรูปแบบใด ได้แก่ การหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง การเจรจาแก้ปัญหาอย่างไม่เป็นทางการ การเจรจาต่อรอง จะใช้สำหรับประเด็นที่ไม่ซับซ้อนมาก การเจรจาไกล่เกลี่ยโดยมีผู้ไกล่เกลี่ยเป็นคนกลาง การตัดสินปัญหาข้อพิพาทของผู้บริหารอนุญาโตตุลาการ ใช้ในกรณีที่คู่ตกลงตั้งบุคคลที่สามเป็นกลางคนเดียวหรือหลายคนที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับความขัดแย้งให้ตัดสินข้อพิพาท แต่ไม่ใช่การพิจารณาคดีในศาล กระบวนการทางศาล กระบวนการออกกฎหมาย การไม่ใช้ความรุนแรงหรืออหิงสา และการใช้ความรุนแรง จะได้ผลต่อเมื่อคู่กรณีสร้างอำนาจต่อรองได้เพียงพอจะทำลายคู่ต่อสู้และลวงให้อีกฝ่ายเห็นว่าตนมีพลังพอและพร้อมจะใช้มันเพื่อให้อีกฝ่ายยอมปฏิบัติตามข้อขัดแย้ง ฯลฯ วิธีการลดความขัดแย้งจะมีประสิทธิผลก็ต่อเมื่อฝ่ายที่ขัดแย้งกัน ลดความรุนแรงของการโต้ตอบลง มีความเข้าใจกันและกัน

2. การสร้างความสมานฉันท์ การสร้างความสมานฉันท์ คือ ทำให้ฝ่ายที่ขัดแย้งกันมีความเข้าใจซึ่งกันและกัน ในแนวทางการสร้างความสมานฉันท์ ประกอบด้วยแนวคิดหลัก 10 ประการ คือ 1.การเปิดเผยความจริง 2.ความยุติธรรม 3.ความพร้อมรับผิดชอบ 4.การให้อภัย 5.การเคารพความหลากหลายทางศาสนาวัฒนธรรม 6.ส่งเสริมสานเสวนาระหว่างกัน 7.การถือหลักสันติวิธี 8.การเปิดพื้นที่ให้ความทรงจำที่เจ็บปวด เพื่อรำลึกถึงความทรงจำที่เจ็บปวดจากความขัดแย้ง 9.การมุ่งแก้ปัญหาในอนาคตด้วยจินตนาการ และ 10.การยอมรับความเสี่ยงทางสังคมเพื่อเสริมสร้างความไว้วางใจระหว่างกัน ฯลฯ เป็นต้น การสร้างความสมานฉันท์ในสังคม คือ การที่คนในสังคมมีความสามัคคี มีค่านิยมร่วมกัน และยอมรับในความต่างกัน

4) ความรุนแรง

ตามแนวคิดของ โยฮัน กัลตุง (Johan Galtung) ให้ความหมายว่า ความรุนแรง หมายถึง อุปสรรค ภาวการณ์ที่ขัดขวางต่อความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ไม่ให้บรรลุผล แต่ความจำเป็นพื้นฐานนี้ต่างไปจากปัจจัย 4 และดัชนี 10 ประการของแนวคิดการพัฒนาชนบทแนวใหม่ โดยที่หากความต้องการเหล่านี้ไม่ได้รับการตอบสนองหรือได้รับไม่เพียงพอก็จะเกิดความรุนแรงขึ้น ความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ 4 ประการ ตามความคิดของ กัลตุง ได้แก่ 1) ความต้องการมีชีวิตอยู่ (survival) 2) ความต้องการมีความเป็นอยู่ที่ดี (welfare) 3) ความต้องการมีเสรีภาพ (freedom) 4) ความต้องการมีอัตลักษณ์และความรู้สึกว่ามีความหมายในชีวิต (identity)

ประเภทของความรุนแรง สามารถแบ่งออกได้หลายประเภทขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่ใช้ในการจำแนก **กัลตุง** แบ่งประเภทของความรุนแรงตามมิติของความรุนแรง ออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. ความรุนแรงทางตรง (direct violence) เป็นความรุนแรงที่มีผลในเชิงการทำร้ายร่างกายและมีผู้กระทำอย่างชัดเจน ซึ่งมีลักษณะดังนี้

1.1) มีผู้ที่ก่อความรุนแรง

1.2) มีเครื่องมือที่ใช้ในการก่อความรุนแรง เช่น ร่างกาย มีด เป็นต้น

1.3) มีผลที่เกิดขึ้นต่อร่างกาย ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภทคือ ผลในเชิงการทำลายร่างกาย เช่น การแทง การเผาฯลฯ เป็นต้น และผลในเชิงการขัดขวางการทำงานของร่างกาย เช่น การไม่ให้อาหาร การไม่ให้มีอากาศ

1.4) ผลในเชิงจิตวิทยา เช่น ความกดดัน ความกลัว เป็นต้น

โดย โยฮัน กัลตุง (Johan Galtung) ได้แสดงภาพมีติแห่งความรุนแรงให้เห็นเป็นภาพอธิบายบ่งบอกถึงความรุนแรงได้ดังภาพต่อไปนี้ (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม, 2552; 43)

แผนภูมิภาพที่ 2.3 ภาพมิติความรุนแรงของโยฮัน กัลตุง (Johan Galtung)

ที่มา : (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม, 2552)

2. ความรุนแรงทางโครงสร้าง (structural violence) หมายถึง สิ่งต่างๆ หรืออะไรก็ตามที่มาทำให้เกิดช่องว่างระหว่างศักยภาพของมนุษย์ (potentiality) กับสิ่งที่มนุษย์เป็นอยู่จริง (actuality) โดย “อะไรก็ตาม” นั้นไม่ใช่ตัวบุคคลแต่เป็นระบบหรือโครงสร้าง ซึ่งลักษณะเด่นของความรุนแรงนี้คือไม่ใช่สิ่งที่จะเห็นได้อย่างชัดเจนและสามารถหายไปได้อย่างรวดเร็ว หากแต่เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่อย่างยาวนานและต่อเนื่องในรูปของกระบวนการมากกว่าที่จะเป็นเหตุการณ์เฉพาะ ซึ่งความรุนแรงทางโครงสร้าง 2 ประการที่ดำรงอยู่อย่างโดดเด่นในบริบททางการเมืองและเศรษฐกิจคือ การกดขี่ (repression) และการขูดรีด (exploitation)

3. ความรุนแรงทางวัฒนธรรม (cultural violence) เป็นความรุนแรงที่เกิดขึ้นในบริบทของวัฒนธรรม เป็นความรู้ความเชื่อที่รองรับและให้ความชอบธรรมแก่การใช้ความรุนแรงทางตรงและความรุนแรงทางโครงสร้าง ซึ่งความรุนแรงทางวัฒนธรรมนี้จะปรากฏอยู่ในรูปของสัญลักษณ์ ศาสนา อุดมการณ์ ภาษา ศิลปะ วิทยาศาสตร์ เป็นต้น

ความรุนแรงตามแนวคิดของกัลตุงนั้น มีความซับซ้อนเป็นอย่างมาก การจะเข้าใจความรุนแรงทั้ง 3 ประเภทได้นั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าใจมิติต่าง ๆ ของความรุนแรง สถาบันวิจัยประชากรและสังคม ได้ทำการจำแนกความรุนแรงออกเป็นประเภทต่างๆ ดังนี้ (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม, 2552; อ้างแล้ว)

1. ความรุนแรงที่จำแนกตามประเภทของบุคคลที่เกี่ยวข้อง

1.1) ความรุนแรงที่บุคคลทำต่อตนเอง เช่น การฆ่าตัวตาย และการทำร้ายตัวเอง

1.2) ความรุนแรงระหว่างบุคคลหรือที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เช่น การทะเลาะวิวาท การข่มขืน ความรุนแรงในครอบครัว ความรุนแรงในชุมชน และความรุนแรงในสถาบันการศึกษา เป็นต้น

1.3) ความรุนแรงที่เกี่ยวกับกลุ่มคน เช่น วัยรุ่นยกพวกตีกัน การต่อสู้ระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ หรือระหว่างกลุ่มชนที่มีอุดมคติทางการเมือง ศาสนาและวัฒนธรรมต่างกัน รวมถึงการต่อสู้ด้วยอาวุธของชนกลุ่มน้อยและกระบวนการก่อการร้ายกับรัฐ เป็นต้น

2. ความรุนแรงที่จำแนกตามการกระทำรุนแรง มีดังนี้

2.1) ความรุนแรงทางร่างกาย ได้แก่ การทำร้ายตนเองหรือผู้อื่นให้ได้รับบาดเจ็บทางร่างกายหรือเสียชีวิต ไม่ว่าจะตั้งใจหรือไม่ก็ตาม

2.2) ความรุนแรงทางเพศ หมายถึง การพูพด หรือการกระทำที่มีจุดมุ่งหมายทางเพศ เช่น พูดจาลวนลาม ตามตื้อ การมีเพศสัมพันธ์โดยที่อีกฝ่ายหนึ่งไม่ยินยอม รวมถึงการค้าประเวณี ความไม่เท่าเทียมทางเพศ และการกดขี่ทางเพศ เป็นต้น

2.3) ความรุนแรงทางจิตใจ ได้แก่ การพูดหรือทำให้ผู้อื่นได้รับความกระทบกระเทือนทางจิตใจ วิตกกังวล เครียด หรือซึมเศร้า เป็นต้น

2.4) การลิดรอนสิทธิ ด้วยการเลือกปฏิบัติ หรือปิดกั้นบุคคลจากการมีหรือการนใช้สิทธิอันพึงมีพึงได้ของเขา

สรุปโทษของการขาดสันติสุข คือ ทำให้เกิดความขัดแย้งและความรุนแรงอันจะส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตโดยปกติสุข การกระทำโดยใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากความแตกต่างทางความเชื่อ ค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนาและวัฒนธรรม รวมถึงแนวความคิดทางด้านสังคม การเมือง เศรษฐกิจ โดยความรุนแรงของการกระทำนั้นย่อมมีความแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับบุคคลที่เป็นผู้กระทำ บุคคลที่ถูกกระทำ ความรุนแรงของความเสียหายที่มีต่อทรัพย์สิน สิทธิ ชื่อเสียง ร่างกาย ความรู้สึก จิตใจ ขึ้นอยู่กับลักษณะของการกระทำนั้น ๆ ทั้งนี้ ความรุนแรงสามารถจำแนกออกได้หลายประเภทตามเกณฑ์ต่างๆ เช่น ตามมิติของความรุนแรง ตามประเภทของบุคคลที่เกี่ยวข้อง และตามการกระทำรุนแรง เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตาม ความรุนแรงจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีผู้กระทำและผู้ถูกกระทำ ซึ่งอาจจะเกิดความเดือดร้อนเสียหายต่อทรัพย์สิน สิทธิ ชื่อเสียง ร่างกาย ความรู้สึก จิตใจ ขึ้นอยู่กับลักษณะของการกระทำนั้น ๆ

2.2.4 แนวทางการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข

จากการศึกษาข้อมูลต่างๆ ทำให้สามารถรวบรวมแนวทางการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข การที่บุคคลจะอยู่ร่วมกันในสังคมได้นั้นแน่นอนว่า จะต้องเกิดปัญหาอย่างใดอย่างขึ้นได้ เมื่อเกิดปัญหาก็ย่อมทำให้สังคมนั้นขาดความสงบสุข เพราะโดยธรรมชาติของการอยู่ร่วมกัน จะต้องมีกิจกรรมและปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน จึงจะทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีขึ้นได้ การอยู่ร่วมกันควรจะมีการพูดคุยปรึกษาหารือกัน การทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน รวมถึงการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ก็จะอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่คนในสังคมจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจ และทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม ได้แก่ การควบคุมตนเอง การมีความรับผิดชอบ การ

มีวินัยในตนเอง การช่วยเหลือผู้อื่น การเสียสละต่อสังคม และการมุ่งมั่นพัฒนาสังคมและการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ แนวทางการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ที่รวบรวมได้มีหลักปฏิบัติสำคัญ 6 ประการ ได้แก่ หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (ตามแนวพระราชดำรัสของพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9) หลักการอยู่ร่วมกันอย่างมีขันติธรรม การเห็นคุณค่าของตนเอง การมองโลกในแง่ดี การบริโภคด้วยปัญญา และการปรับปรุงตนเอง โดยมีรายละเอียด ดังนี้ (ประเวศ วะสี, 2544; 27)

1) หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นที่ทราบกันดีแล้วว่า หลักการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงพระราชทานเพื่อให้ประชาชนได้ใช้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตและปฏิบัติตนให้มีความสุข ความพอเพียง หมายถึง ความพอเพียง ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันตัวที่ดีพอสมควรต่อผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน โดยต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังในการนำวิชาการมาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน ทั้งนี้การเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติให้มีคุณธรรม ความรอบรู้ และความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกภายนอกก็เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีหลักพิจารณา 5 ส่วน คือ 1) กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการปฏิบัติตน โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย มุ่งเน้นเรื่องความยั่งยืนของการพัฒนา 2) คุณลักษณะ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ในทุกระดับ เน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน 3) คำนิยาม ความพอเพียงต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะ คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว 4. เงื่อนไข ได้แก่ เงื่อนไขความรู้ และเงื่อนไขคุณธรรม และ 5. แนวทางปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลที่คาดว่าจะได้รับ ได้แก่ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน

2) หลักการอยู่ร่วมกันอย่างมีขันติธรรม ขันติธรรม หมายถึง การอดทนอดกลั้น ความอดทนอดกลั้นต่อสิ่งต่างๆ ที่มากระทบ รับรู้ เรียนรู้ ทำความเข้าใจ และทำใจยอมรับความแตกต่างในสังคมที่เกิดขึ้น เป็นหลักธรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยิ่ง สามารถนำมาเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางปัญญาได้เป็นอย่างดี หลักการอยู่ร่วมกันอย่างมีขันติธรรมประกอบด้วย หลักการอยู่ร่วมกันในสังคม มีดังนี้

1. รู้จักตัวเองและยอมรับตัวเอง คือ มีสุขภาพจิตดี ทำให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ดี
2. ยอมรับและเข้าใจตนเองและผู้อื่น ควรทำความเข้าใจว่าไม่มีบุคคลใดที่สมบูรณ์แบบ
3. มีความจริงใจ จะช่วยให้สัมพันธภาพดำเนินไปได้ด้วยดี
4. มีความซื่อตรง คือ มีลักษณะตรงไปตรงมา
5. มีความร่วมมือ เป็นสิ่งที่จำเป็นในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น
6. มีความรับผิดชอบ คือ รับผิดชอบต่อการกระทำของตนและแบ่งเบาความทุกข์ของผู้อื่น
7. มีความยืดหยุ่น คือ ยอมที่จะเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงข้อบกพร่องต่าง ๆ

นอกจากหลักขันติธรรม ที่กล่าวมาแล้ว การอยู่ร่วมกันต้องมีความสามารถในการประสานความสัมพันธ์กันโดยอาศัยหลักธรรมอื่น ๆ ด้วย อาทิเช่น 1) มีเมตตากายกรรม ได้แก่ ให้เกียรติและเคารพกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง 2) มีเมตตาวจีกรรม ได้แก่ การพูดจาติดต่อกันด้วยความเมตตา แจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน 3) มีสาธารณโภคี ได้แก่ การแบ่งปันผลประโยชน์โดยชอบธรรมอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม 4) มีศีลสามัญญตา ได้แก่ การประพฤติดีตามกฎเกณฑ์ และมีวินัยในตนเอง และ 5)

มีทิฏฐิสามัญญตา ได้แก่ การปรับความเห็นให้เข้ากัน และมีสัมมาคารวะ เป็นต้น หลักธรรมปฏิบัติเหล่านี้จะมีส่วนเสริมสร้างให้เกิดความสัมพันธ์อันดีของคนในสังคม

3) การเห็นคุณค่าในตนเอง การเห็นคุณค่าในตนเองเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต เพราะคนแต่ละคนย่อมมีความแตกต่างกันในด้านต่างๆ ไม่มากก็น้อย แต่มนุษย์ทุกคนมีคุณค่าในตนเองเท่าเทียมกัน ด้วยความประพฤติปฏิบัติที่ดีงามและเหมาะสม การสร้างคุณค่าและเห็นในคุณค่าของตนเองจึงเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อให้มีขวัญกำลังใจในการดำเนินชีวิต เราสามารถทำตนเองให้เกิดคุณค่าได้ ด้วยการคิดดี ทำดี พูดดี แม้คนอื่นอาจจะมองไม่เห็นในคุณค่า ทว่าตัวของเราเองย่อมรู้และเข้าใจในคุณค่าของตนเอง โดยไม่ทำตนให้เสื่อมในการดำเนินชีวิต คือ ควรทำตนให้เป็นคนดี มีความประพฤติปฏิบัติดี เพื่อตนเองและผู้อื่นอย่างสม่ำเสมอ ทั้งนี้ จำเป็นต้องมีหลักธรรมมาค้ำชูจิตใจ ไม่ให้หวั่นไหวคลอนแคลนได้

4) การมองโลกในแง่ดี การมองโลกในแง่ดี หมายถึง การมองโลกในแง่ดีบนพื้นฐานของความเป็นจริง ซึ่งจะช่วยให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง กล้าเสี่ยง กล้าตัดสินใจ และมีความสุขมากกว่าคนที่มองคนในแง่ร้าย โดยการสร้างทักษะทางอารมณ์ที่ดีเพื่อประคับประคองอารมณ์และจิตใจของตน ทักษะทางอารมณ์ หมายถึง ความสามารถลักษณะหนึ่งของบุคคลที่จะตระหนักถึงความรู้สึก ความคิดและอารมณ์ของตนและผู้อื่น สามารถควบคุมอารมณ์และแรงกระตุ้นภายในได้อย่างเหมาะสม ทักษะทางอารมณ์มีองค์ประกอบที่สำคัญ 5 ประการ ได้แก่ การตระหนักรู้ตนเอง การบริหารจัดการกับอารมณ์ตนเอง การจูงใจตนเอง การหยั่งรู้อารมณ์ของผู้อื่น และการรักษาความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

5) การบริโภคด้วยปัญญา การบริโภคด้วยปัญญาสำหรับยุคโลกาภิวัตน์การสื่อสารไร้พรมแดนปัจจุบันนี้ นับว่าเป็นหลักการสำคัญในการดำเนินชีวิตอย่างยิ่ง เพราะมนุษย์ในสังคมยุคปัจจุบันเสพสื่อ เสพข้อมูลจากสังคมไร้พรมแดนเป็นหลัก ข้อมูล/ข่าวสารที่มาจากสื่อบางครั้งก็เชื่อถือได้ บางครั้งก็ไม่น่าเชื่อถือ เป็นจริงบ้าง เป็นเท็จบ้าง ทำให้ประชาชนผู้เสพสื่อดังกล่าวจะต้องใช้วิจารณญาณในเสพ เพื่อไม่ให้เกิดผลเสียหายเดือดร้อนต่อตนเอง ต่อผู้อื่น ทั้งทางด้านทรัพย์สิน ร่างกายและจิตใจ ผู้บริโภคควรตระหนักรู้ความจริง และใช้ปัญญาพิจารณาว่า จะต้องปฏิบัติตนอย่างไร โดยการเลือกรับและปฏิเสธข้อมูลข่าวสาร นั้น ๆ การเลือกรับข้อมูลข่าวสารสามารถทำได้โดยการเลือกรับเฉพาะข้อมูลข่าวสารที่เชื่อถือได้และเหมาะสมกับตนเอง เลือกรับข้อมูลข่าวสารที่รับมีความทันสมัย ทันต่อเหตุการณ์ในปัจจุบัน และพิจารณาความถูกต้อง เที่ยงตรง และความสมบูรณ์ของข้อมูลข่าวสาร การอ่านข่าวเพื่อจะเป็นผู้ที่ทันต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ทั้งนี้ควรพิจารณาข้อมูลสื่อต่างๆ โดยใช้หลักธรรมที่เรียกว่า กาลามสูตร 10 เข้ามาร่วมพิจารณา เพื่อให้เกิดปัญญาในการเสพ

6) การปรับปรุงตนเอง การปรับปรุงตนเอง เป็นหลักของการพัฒนาตนเองเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ในสังคมแห่งการเรียนรู้ต้องปลูกฝังระเบียบวินัยเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต การมีแบบแผนความคิด การมีวิสัยทัศน์ร่วม การเรียนรู้ของกลุ่ม และการคิดอย่างเป็นระบบ (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม, 2552; 85-90)

นอกจากนี้บุคคลจะต้องหมั่นพัฒนาตนเองให้มีสมรรถนะทั้งทางกายและจิตใจ เพื่อความพร้อมในการดำเนินชีวิต ตามวิธีดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาตนเอง หมายถึง การที่บุคคลใฝ่หาความรู้ ศึกษาและพัฒนาความสามารถของตนเองด้วยวิธีการต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ

2. การพัฒนาตนเองในการดำเนินชีวิต หมายถึง การที่บุคคลได้เรียนรู้ ทำความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตในรูปแบบต่างๆ หรือนำแนวทางปฏิบัติของบุคคลอื่นมาปรับใช้กับการดำเนินชีวิตของตน เพื่อให้การดำเนินชีวิตนั้นเหมาะสม และนำความสุขมาให้กับตนเองและครอบครัว ในระดับของสังคมโลก ผู้นำประเทศต่างๆ ได้ให้ความสำคัญของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ด้วยความสงบและเป็นสุขของพลเมืองโลกเช่นกัน ทั้งนี้ในแต่ละปี ผู้นำประเทศต่างๆ จะมีการเข้าร่วมกิจกรรมและให้ความสำคัญกับข้อเรียกร้องของหน่วยงานและองค์กรนานาชาติที่ทำงานในด้านสันติภาพของโลก จนทำให้เกิด หลักการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

7) หลักการ 5 ประการว่าด้วยการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ หลักการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ 5 ประการ (Five Principles of Peaceful Coexistence) นี้เกิดขึ้นในช่วงเดือนมิถุนายนของปี ค.ศ. 1954 ขณะที่นายกรัฐมนตรีโจวเอินไหลของจีนไปเยือนอินเดียและพม่า โดยที่นายกฯจีนกับนายกฯอินเดียลงนามรับหลักการนี้ ณ วันที่ 28 มิถุนายนในปีนั้น และวันถัดมานายกฯจีนก็เซ็นเอกสารยืนยันหลักการเดียวกันกับผู้นำพม่า เนื้อหาใจความสำคัญกล่าวถึง การเคารพต่ออธิปไตยและบูรณภาพเหนือดินแดน การไม่รุกล้ำกัน ความเที่ยงธรรม และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ องค์กรที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างสันติภาพโลกคือ สหประชาชาติและองค์การสันนิบาตชาติ ได้ร่วมกันกำหนดหลักการ 5 ประการว่าด้วยการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยกำหนดไว้ใน กฎบัตรสหประชาชาติและหลักการขององค์การสันนิบาตชาติ โดยใช้เป็นพื้นฐานการกำหนดกฎหมายระหว่างประเทศจนถึงทุกวันนี้ หลักการดังกล่าวยังมีความสำคัญในการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศต่าง ๆ สันติภาพและความปลอดภัยเป็นปัญหาสำคัญที่ประเทศและประชาชนทั่วโลกต่างสนใจกัน เนื้อหาสำคัญของหลักการ 5 ประการ ว่าด้วยการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ คือ

1. เคารพในบูรณภาพแห่งดินแดน และอธิปไตยซึ่งกันและกัน/การเคารพอำนาจอธิปไตยและบูรณภาพแห่งดินแดนซึ่งกันและกัน

2. ไม่รุกรานซึ่งกันและกัน

3. ไม่แทรกแซงกิจการภายในประเทศซึ่งกันและกันทางการเมือง เศรษฐกิจ และลัทธินิยม

4. ให้ความเสมอภาค รักษาความเท่าเทียม และผลประโยชน์ร่วมกันและกัน

5. อยู่ร่วมกันโดยสันติ

เมื่อนำมาประยุกต์เข้ากับในระดับบุคคลและสังคม แนวทางการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และการพึ่งพาอาศัยกัน การเรียนรู้วิธีการอยู่ร่วมกันในสังคมที่เต็มไปด้วยความหลากหลายและแตกต่าง เพื่อปรับตัวให้เข้ากับบุคคลรอบข้าง จะก่อให้เกิดความสุขในการอาศัยอยู่ร่วมกัน ซึ่งการสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในสังคม จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือของสมาชิกทุกคน โดยยึดแนวทางการปฏิบัติ ดังนี้คือ

1. เคารพซึ่งกันและกัน ได้แก่ แสดงกิริยาที่นอบน้อมต่อกัน พูดดีต่อกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง รับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ยอมรับในความแตกต่างทั้งความเชื่อ ศาสนา ภาษา วัฒนธรรม เชื้อชาติ ผิวพรรณ เป็นต้น

2. เมตตาต่อกัน ได้แก่ เอาใจเขามาใส่ใจเรา คิดถึงจิตใจของผู้อื่น แสดงความห่วงใยต่อบุคคลรอบข้าง ไม่ซ้ำเติมให้ผู้อื่นได้รับความทุกข์ยากมากขึ้น ฝึกใจให้รักในการให้มากกว่าการรับ และเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เป็นต้น

3. ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ได้แก่ บริจาคทรัพย์สิน หรือสิ่งของช่วยเหลือผู้อื่นที่ยากลำบากหรือประสบภัยต่างๆ ช่วยเหลือผู้อื่นทำงาน หรือช่วยงานตามความสามารถของตนด้วยความทุ่มเทและเต็มใจ ให้ความร่วมมือในการปฏิบัติตามข้อกำหนด หรือระเบียบของสังคม เป็นต้น

4. มีความซื่อสัตย์ต่อกัน ได้แก่ แสดงความจริงใจต่อกันทั้งทางกาย วาจา ใจ ทั้งต่อหน้าและรับหลัง รักษาสัจจะวาจา ต้องทำให้ได้ตามที่รับปากไว้ ไม่ทุจริต หรือเอาเปรียบผู้อื่นด้วยกลอุบายต่างๆ ไว้วางใจกัน ไม่ระแวงผู้อื่นจนเกิดความเป็นความบาดหมาง และฝึกความมีระเบียบวินัยในตนเองให้กลายเป็นนิสัย เป็นต้น

5. ไม่ลบหลู่ดูหมิ่นกัน ได้แก่ ไม่ดูถูกการกระทำ คำพูด หรือความคิดของผู้อื่น ไม่แสดงกิริยาหรือวาจาดูถูกศรัทธาความเชื่อ วัฒนธรรม เชื้อชาติ หรือชาติพันธุ์ของผู้อื่น และเคารพสิทธิมนุษยชนด้วยการปฏิบัติต่อกันอย่างเท่าเทียม เป็นต้น หากคนในสังคม ร่วมมือร่วมใจกันประพฤติปฏิบัติตามหลักการดังกล่าวนี้ เชื่อได้ว่าสังคมจะเกิดสันติสุขขึ้นได้อย่างแน่แท้ ดังคำกลอนที่ว่า

“แม้เทคโนโลยีไร้พรหมแดน เศรษฐกิจจะก้าวหน้า แต่สังคมมากวิกฤตกับปัญหา ดังนั้นต้องบูรณาการหลักธรรมเถรวาท มาส่งเสริมให้เกิดปัญญา พัฒนาการสร้างสันติสุขในสังคมที่แท้จริง” ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาที่ผ่านมา ดังนี้

สถาบันพระปกเกล้า (2559) โดยนักศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรชั้นสูง การเสริมสร้างสังคมสันติสุข รุ่นที่ 6 ทำรายงานการศึกษา เรื่อง “สันติสุขเกิดได้ภายใต้ความแตกต่าง” ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาความเหลื่อมล้ำ ความไม่เป็นประชาธิปไตย และความไม่เป็นธรรมในสังคม ความไม่เสมอภาค การเลือกปฏิบัติ สองมาตรฐาน และการไม่ยอมรับความคิดเห็นของคนที่คิดต่าง เป็นสาเหตุพื้นฐานของความขัดแย้งในสังคมไทย อันเกิดจากผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน ระบบอุปถัมภ์ รวมถึงปัญหาการแย่งชิงทรัพยากร เป็นปัจจัยเกื้อหนุนที่ทำให้เกิดความรุนแรงมากขึ้น อย่างไรก็ตามสังคมไทยมีโอกาสที่จะเกิดความปรองดองและสงบสันติได้ภายใต้เงื่อนไขที่เหมาะสม ผ่านการสร้างกลไกใหม่ทางการเมือง มีความเป็นกลาง และมีกระบวนการยุติธรรมที่เชื่อถือได้ โดยทุกฝ่ายต้องมีส่วนร่วม และมีการนิรโทษกรรมเป็นแนวทางหนึ่งที่จะนำไปสู่การสร้างความปรองดองภายใต้บรรยากาศที่เอื้ออำนวย การสร้างสันติสุขมีทางปฏิบัติด้วยการยึดกรอบยุทธศาสตร์พระราชทาน “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” เริ่มจากเข้าใจบริบทของสังคม เงื่อนไขที่เป็นสาเหตุของความขัดแย้ง และเป้าหมายการขับเคลื่อนของผู้เห็นต่างจากรัฐ เข้าถึงโดยการสร้างความสัมพันธ์ และเปิดโอกาสให้ประชาชนถ่ายทอดความคิดความรู้สึกและสิ่งที่ต้องการ และพัฒนาบนพื้นฐานแนวคิดสันติวิธี ใช้การเมืองนำการทหาร และการมีส่วนร่วม สำหรับการอยู่ร่วมกันภายใต้ความแตกต่างของนักศึกษาประกอบด้วย

1. การมีพื้นที่ปลอดภัยที่จะแสดงความคิดเห็นได้อย่างเสรี โดยมีผู้รับฟังที่เป็นกลาง

2. การติดต่อสื่อสารที่สะดวกรวดเร็ว และมากพอเพื่อสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน

3. การทำกิจกรรมร่วมกัน ทั้งกิจกรรมการเรียนและกิจกรรมอื่น ๆ

4. การให้ข้อคิดและสอดแทรกให้ผู้ที่เห็นต่างได้มีจุดคิดร่วมกันผ่านเนื้อหาของหลักสูตร รวมทั้งให้นักศึกษาได้เปิดมุมมองและเข้าใจความแตกต่าง สามารถเปิดใจรับฟังและใช้หลักเหตุผล

5. การมีเพื่อนร่วมรุ่นที่มีความเป็นกลาง มีวุฒิภาวะ ไม่สร้างเงื่อนไขที่จะทำให้เกิดความขัดแย้ง ทำให้เกิดพื้นที่ปลอดภัยสำหรับการสื่อสาร

โดยมีข้อเสนอแนะว่า ควรส่งเสริมการเรียนรู้และปลูกฝังแนวคิดในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธีแก่เด็กและเยาวชนในทุกระดับทั่วประเทศรวมทั้งประชาชนทั่วไป

ชัยยศ อินทแสน, และคณะ (2560) ทำการวิจัยเรื่อง “แนวทางการเสริมสร้างสังคมสันติสุขของมูลนิธิมิราเคิลออฟไลฟ์ตามหลักพุทธสันติวิธี” ผลการวิจัยพบว่า 1. หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นธรรมที่ทำให้สังคมเป็นสังคมที่สันติสุขซึ่งประกอบด้วย 1) ทาน คือการให้มีทั้งวัตถุทานสิ่งของ ให้ธรรมทานและให้อภัยทาน 2) ปิยวาจา คือวาจาที่สุภาพ มีประโยชน์ วาจานั้นต้องเป็นวาจาสุภาษิต คือ จริง ไพเราะ เหมาะการ ประสานสามัคคี รวมถึงคำแนะนำ สั่งสอน ชักจูงในทางที่ดี 3) อัตถจริยา การทำประโยชน์มีทั้งประโยชน์ตน ประโยชน์ต่อผู้อื่น บางที่เราก็เรียกว่าผู้มีจิตอาสา และ 4) สมานัตตตา ร่วมสุขร่วมทุกข์กันได้ การทำตนเสมอต้นเสมอปลาย เสมอต้นเสมอปลายรู้จักหน้าที่รู้จักวางตน 2. มูลนิธิมิราเคิล ออฟไลฟ์ มีโครงการต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องเพื่อสนองพระดำริของทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี มุ่งหวังที่จะเป็นแรงผลักดันที่จะทำกิจกรรมดี ๆ ให้เกิดขึ้นกับประชาชนคนไทยทุกภาคส่วน โดยมีหลักการดำเนินงาน ประกอบด้วย ด้านการช่วยเหลือบรรเทาความทุกข์ด้านการเสริมสร้างอาชีพ ด้านการสร้างหลักยึดเหนี่ยวจิตใจและลดความเลื่อมล้ำ 3. แนวทางการเสริมสร้างสังคมสันติสุขของมูลนิธิมิราเคิล ออฟไลฟ์ ตามหลักพุทธสันติวิธี คือ การดำเนินงานด้วยหลักสังคหวัตถุ 4 อันประกอบด้วย 1) การให้สิ่งของเครื่องอุปโภค การบริจาคทรัพย์สินและการให้ความรู้ ศีลธรรม เพื่อการครองตนให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพในอนาคต 2) ปิยวาจา การเจรจาด้วยถ้อยคำในการประสานงาน ให้เกิดประสิทธิภาพ 3) อัตถจริยา การช่วยเหลือประชาชนที่เดือดร้อนและได้รับโอกาสที่จะนำไปพัฒนาคุณภาพชีวิต 4) สมานัตตตา การให้ความช่วยเหลือผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนจากภัยพิบัติต่าง ๆ อยู่เสมอ

นอกจากนี้ การมีจิตสาธารณะ เป็นลักษณะของความรู้สึกนึกคิดที่เป็นส่วนรวม หรือ การตระหนักรู้ และคำนึงถึงการมีส่วนรวมร่วมกัน การตระหนักรู้ตนที่จะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมซึ่งมีผลต่อการพัฒนาสังคมในทุกด้าน ฉะนั้น การสร้างเสริมด้านจิตสาธารณะให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนทุกระดับโดยแบ่งเป็น 5 องค์ประกอบ คือ ด้านการเต็มใจช่วยเหลือสังคม ด้านการตระหนักและช่วยแก้ปัญหาสังคม ด้านการเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ ด้านการเคารพสิทธิในการใช้ของส่วนรวม และด้านการรับรู้และเคารพในสิทธิของบุคคล สามารถส่งผลต่อการพัฒนาการเรียนรู้ให้นักศึกษาเพื่อเพิ่มการเปลี่ยนแปลงด้านทัศนคติต่อการมีจิตสาธารณะของนักศึกษา เพื่อพัฒนาประเทศถ้านักศึกษามีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ด้านจิตสาธารณะที่สมบูรณ์แล้วก็จะสร้างสรรค์สังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข

2.3 บริบทของชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่

จังหวัดเชียงใหม่เป็นจังหวัดหนึ่งในประเทศไทยที่อยู่ในภูมิภาคทางภาคเหนือของประเทศไทย มีบริทบท (context) เฉพาะของจังหวัดและชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ สภาพแวดล้อม และเงื่อนไขต่างๆ ที่รายล้อมอยู่ในชุมชนที่มีความหลากหลายในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

2.3.1 สภาพทั่วไปของชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่

เชียงใหม่เดิมชื่อ "นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่" ก่อตั้งโดยพญามังรายเมื่อ พ.ศ. 1839 และเป็นราชธานีของอาณาจักรล้านนา ปกครองโดยราชวงศ์มังรายประมาณ 261 ปี จนเสียเอกราชให้พม่า

ใน พ.ศ. 2101 หลังจากนั้นเชียงใหม่ตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่านานเกือบ 200 ปี จนสมเด็จพระเจ้าตากสินและพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงขับไล่พม่าออกไปในสมัยพระยากาวิละ เชียงใหม่กลายเป็นเมืองประเทศราชของไทย ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ยกเลิกเมืองประเทศราชและจัดตั้งมณฑลพายัพ จากนั้นใน พ.ศ. 2476 เชียงใหม่กลายเป็นจังหวัดตามระบบการปกครองใหม่ ปัจจุบันเชียงใหม่มีอายุ 727 ปี (พ.ศ. 2566) ด้วยสภาพแวดล้อม และเงื่อนไขต่างๆ ที่รายล้อมอยู่ในชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ที่มีความหลากหลายทั้งเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรม แต่อาศัยอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ทั้งที่มีทั้งหตุการณ์เรื่องราว หรือประเด็นใดประเด็นต่างๆเกิดขึ้นตั้งแต่อดีต กว่าจะมาเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมที่ดำเนินอย่างปกติสุขของชุมชนชาวพุทธ ชุมชนชาวคริสต์และชุมชนชาวอิสลามในชุมชนเดียวกันในการอยู่ร่วมกันในตำบลช้างคลาน

ตำบลช้างคลานประกอบไปด้วย 1) ชุมชนบ้านฮ่อ 2) ชุมชนวัดศรีดอนชัย-เจริญประเทศ 3) ชุมชนช่างฆ้อง 4) ชุมชนชัยมงคลบ้านเม็ง 5) ชุมชนศรัทธาวัดหัวฝาย 6) ชุมชนลอยเคราะห์ 7) ชุมชนแม่ขิง 8) ชุมชนช้างคลาน 9) ชุมชนเชียงใหม่แลนด์

2.3.2 ข้อมูลทั่วไปของชุมชนในตำบลช้างคลาน

ตำบลช้างคลานตั้งอยู่ในเขตการปกครองของเทศบาลนครเชียงใหม่ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ประกอบไปด้วย 1.ชุมชนหัวฝาย 2.ชุมชนศรีปิงเมือง 3.ชุมชนช่างฆ้อง 4.ชุมชนชัยมงคลบ้านเม็ง 5.ชุมชนช้างคลาน 6.ชุมชนลอยเคราะห์ 7.ชุมชนแม่ขิง 8.ชุมชนทิพย์รัตน์ 9.ชุมชนหมู่บ้านเชียงใหม่แลนด์ 10.ชุมชนศรีดอนชัยเจริญประเทศ 11.ชุมชนอินทรนุรักษ์ 12.ชุมชนบ้านฮ่อม มีพื้นที่ประมาณ 4.2 ตารางกิโลเมตร มีจำนวนประชากร 17,368 คน และจำนวนหลังคาเรือน 8,562 หลังคาเรือน อาณาเขตทิศเหนือ ติดกับ ต.ช้างม่อย อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ทิศใต้ติดกับ ต.ป่าแดด อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ทิศตะวันออกติดกับ ต.วัดเกตุ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ทิศตะวันตกติดกับ ต.หายยา อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ตำบลช้างคลาน เป็นชุมชนเมืองที่พัฒนาจากแหล่งอารยะธรรม มีทั้ง โบราณสถานวัดวาอาราม มัสยิด โบสถ์คริสต์ตั้งอยู่พื้นที่ใกล้กัน จึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ มีสถานศึกษามากมายทั้งของรัฐและเอกชน มีสถาบันการเงินมากแห่ง และเป็นที่ตั้งสำนักงานของส่วนราชการ เป็นต้น มีสถานประกอบการทั้งใหญ่และเล็กอยู่ตั้งอยู่ จึงเป็นจุดศูนย์รวมของการพัฒนาของจังหวัดเชียงใหม่ตามนโยบายนครแห่งชีวิตและความมั่นคั่ง (City of life and prosibility) มีจุดเด่นในการอาศัยอยู่ร่วมกันของชชุมชนพหุศาสนาที่มีความต่างกันในด้านเชื้อชาติและศาสนาที่ประกอบด้วยชุมชนของชาวพุทธ ชาวคริสต์และอิสลาม มีทุนทางสังคมเป็นปัจจัยสนับสนุนให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขโดยไม่มีความขัดแย้งกันทางด้านศาสนาและวัฒนธรรมในการดำรงอยู่ในสังคมที่เป็นชุมชนเดียวกัน ชุมชนดั้งเดิมเป็นชาวพุทธ มีชาวคริสต์เข้ามาเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2410 และอิสลามเข้ามาเมื่อ ปี พ.ศ. 2413 อาศัยอยู่ร่วมกันมาเป็นเวลายาวนานกว่า 150 ปี เป็นชุมชนต้นแบบในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่

2.3.3 บริบทความเป็นชุมชนชาวพุทธในตำบลช้างคลาน

ตำบลช้างคลาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ มีวัดและโบราณสถานหลายแห่งที่มีชื่อเสียงเป็นวัดเก่าแก่สร้างมาหลายร้อยปี ที่เป็นชุมชนชาวพุทธดั้งเดิมมาตั้งแต่อดีต กลุ่มคนรุ่นก่อนยังมีการดำรงชีวิตและรักษาวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมของล้านนาไว้เป็นจุดเด่นทำให้เกิดการท่องเที่ยว เชิง

วัฒนธรรมและประเพณีเกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรม องค์ความรู้ และคุณค่าของสังคมโดยสามารถสะท้อนให้เห็นถึงสภาพชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม หรือขนบธรรมเนียมประเพณี (จิราภรณ์ เชื้อพรวน, 2563; 54) และอีกต่างๆที่หลากหลายที่ศาสนิกชนปฏิบัติต่อๆกันมาในการเป็นศูนย์รวมของความเป็นชาวพุทธที่เกิดขึ้นในวัด มีอยู่ทั้งหมด 9 วัดกับอีกหนึ่งพุทธศถานดังนี้ (ระบบฐานข้อมูลวัดในจังหวัดเชียงใหม่, 2564; ออนไลน์)

1) วัดบุพพาราม หรือวัดเม็งมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า วัดอุปปา สร้างเมื่อราวปี พ.ศ.2039 อายุประมาณ 500 กว่าปี 2) วัดช่างฆ้อง สร้างเมื่อราวปี พ.ศ.1900 อายุประมาณ 600 กว่าปี 3) วัดชัยมงคล ไม่ทราบปีที่สร้างแน่ชัดแต่มีประวัติความเป็นมายาวนาน ครั้งสมัยล้นเกล้าราชกาลที่ 5 เสด็จประพาสเมืองเชียงใหม่ วัดไชยมงคลก็เป็นท่าเทียบเรือเสด็จ เพราะตั้งอยู่ติดแม่น้ำปิง 4) วัดพันตอง หรือวัดพระงามสร้างเมื่อราวปี พ.ศ.2000 อายุประมาณ 500 กว่าปีเชียงใหม่ 5) วัดลอยเคราะห์หรือวัดร้อยข้อ(วัดฮ้อยข้อ) สร้างเมื่อสมัยพระเจ้ากือนา ราชวงศ์มังราย อายุประมาณ 500 กว่าปี 6) วัดหัวฝายหรือวัดศรีทรายมูล สร้างเมื่อราวปี พ.ศ.2130 อายุประมาณ 400 กว่าปี 7) วัดอุปคุต สร้างเมื่อราวปี พ.ศ.2300 อายุประมาณ 200 กว่าปี 8) วัดมหาวัน สร้างเมื่อราวปี พ.ศ.2068 อายุประมาณ 400 กว่าปี 9) วัดศรีดอนไชยหรืออีกนามเดิมคือวัดป่ากล้วย(ร้าง) สร้างเมื่อสมัยใดไม่มีระบุที่แน่ชัดเคยเป็นวัดที่พระโพธิรังสีมารชีศาสนาธิการ อดีตเจ้าคณะเชียงใหม่และครูบาศรีวิไชย สมัยต้องอธิกรณ์บ้านเมืองมาจำพรรษา สัณนิฐานว่าสร้างมานานแล้วหลายร้อยปี 10) พุทธสถานเชียงใหม่ สร้างก่อตั้งเมื่อราวปี พ.ศ.2501 อายุ 60 กว่าปี

2.3.4 บริบทความเป็นชุมชนชาวคริสต์ในตำบลช้างคลาน

คริสต์ศาสนาได้เข้ามาสู่สังคมไทยตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา การเข้ามาเผยแผ่ศาสนาในล้านนาเริ่มในสมัยรัชกาลที่ 4 ภายใต้การปกครองจากสยาม สำหรับเมืองเชียงใหม่ในขณะนั้นปกครองโดยพระเจ้ากาวิโรรสสุริยวงศ์ เจ้าเมืองเชียงใหม่ในยุคนั้นจำเป็นต้องเดินทางไปกรุงเทพฯทุกๆ 3 ปี เพื่อถวายเครื่องราชบรรณาการแด่พระเจ้าแผ่นดินกรุงสยาม และได้เห็นการเปลี่ยนแปลงของบ้านเมืองในกรุงเทพฯอยู่เสมอ จนได้รู้จักคุ้นเคยกับหมอบรัดเลย์ (Dan Beach Bradley) ที่เป็นผู้มีความสามารถโดยเฉพาะการปลูกฝี เป็นผลให้เจ้าหลวงเชียงใหม่อนุญาตให้มิชชันนารีเข้ามาเผยแผ่ศาสนาในเชียงใหม่ เพราะทรงเล็งเห็นถึงความสำคัญของวิทยาการของชาวตะวันตกที่จะนำมาพัฒนาเมืองเชียงใหม่ให้เจริญขึ้น (ปรเมศวร์ ชะรอยนุชและคณะ, 2557) ปี ค.ศ.1867 (2410) คณะมิชชันนารีที่ได้รับอนุญาตให้เผยแพร่ศาสนาในเชียงใหม่ มีวัตถุระสงค์หลักคือการศึกษาเพื่อจัดตั้งโรงเรียน การแพทย์เพื่อรักษาคนป่วย โดยการนำของ เดเนียล แมคกิลวารี (Daniel McGilvary) และคณะ ชาวบ้านที่รู้ข่าวแห่กันมาเพื่อมาขอรับการรักษา จนมีเสียงเลื่องลือว่า “ยาฝรั่ง” รักษาอาการเจ็บไข้ได้ชะงัดนัก และในปี ค.ศ. 1868 (พ.ศ.2411) ก่อนวันที่จะเกิดสุริยุปราคา เดเนียล แมคกิลวารี ได้บอกว่าเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นเป็นกฎธรรมชาติของพระเจ้า ซึ่งสามารถพิสูจน์และทำนายได้ เมื่อถึงวันเกิดเหตุการคำนวณของเดเนียล แมคกิลวารี นั้นเป็นจริงอย่างที่เขาบอกว่าพิสูจน์ได้ด้วยหลักการและมีเหตุผลตามกฎธรรมชาติของพระเจ้า ซึ่งต่างจากความเชื่อเดิมของชาวบ้านที่เชื่อกันว่าราหูได้กลืนกินพระอาทิตย์ ทำให้หนานอินต๊ะเกิดความเลื่อมใสมาก ในปี ค.ศ. 1869 (พ.ศ.2412) หนานอินต๊ะได้เข้า “พิธีบัพติศมา” (Baptism) เป็นคนแรกในล้านนาที่หันมานับถือคริสต์ และมีอีก 4 คนที่เข้าพิธีนี้ในวันเดียวกัน คือ น้อยสุริยะ นายบุญมา แสนยาวิชัย และหนานชัย ตลอดจนลูกชายอีกสองคนของหนานอินต๊ะ เจ้า

หลวงเชียงใหม่ก็เริ่มไม่พอพระทัยคนที่หันไปเข้ารีตเพราะส่งผลกระทบต่อระบบระเบียบในสังคม ทั้งการควบคุมกำลังคนและวัฒนธรรมล้านนา การเปลี่ยนศาสนาจึงเสมือนเป็นกบฏต่อแผ่นดิน ในปีเดียวกันน้อยสุริยะกับหนานไชยถูกประหารชีวิตโดยพญาสามล้านเทพสิน การประกาศศาสนาจึงหยุดชะงักชั่วคราว (ชัยยศ ชัยนิลพันธ์, 2553; 19) ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 มีพระบรมราชโองการให้เสรีภาพทางศาสนา มีพระบรมราชวินิจฉัยว่าการศาสนาไม่ใช่เรื่องขัดขวางงานราชการแผ่นดิน ประชาชนจะนับถือศาสนาใดก็ได้โดยห้ามนายในสังกัดขัดขวาง เว้นแต่เป็นเรื่องการสงคราม ส่งผลให้การเผยแผ่ของคณะมิชชันนารีขยายตัวออกไปอย่างรวดเร็ว ในปี ค.ศ.1879 (พ.ศ.2422) ภรรยาของศาสนาจารย์แดเนียล แมคกิลวารีได้จัดตั้งโรงเรียนขึ้นมีชื่อว่า “โรงเรียนสตรีอเมริกัน” (American Girls School) และในปี ค.ศ.1909 (พ.ศ.2452) โรงเรียนสตรีอเมริกันได้รับ พระราชทานนามจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ตั้งชื่อว่า “โรงเรียนพระราชชายา” และได้รับความนิยมมีความเจริญและขยายตัวมากขึ้น จึงได้ขยายออกมาจัดตั้งขึ้นใหม่และเปลี่ยนชื่อเป็น “โรงเรียนดาราวิทยาลัย” ตามที่ได้รับประทานนามจากเจ้าดารารัศมี (ถนอม ปินตา และคณะ, 2547; 50) ในส่วนของโรงเรียนชายได้รับการจัดตั้งขึ้นเมื่อ ค.ศ.1887 (พ.ศ.2430) โดยศาสนาจารย์เดวิด จี คอลลินส์ เรียกว่า “Chiengmai Boy’s School” ต่อมาในปี ค.ศ.1906 (พ.ศ.2449) ได้ขยายจัดตั้งสถานที่เรียนแห่งใหม่ได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า เสด็จทรงวางศิลาฤกษ์เมื่อวันที่ 2 มกราคม ค.ศ.1906 (พ.ศ.2448) และพระราชทานนามว่า “The Prince Royal’s College” โรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย (โรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย โดยเสรินทร์ จิรคุปต์, 2549; 59)

ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกซึ่งได้เข้ามาเผยแพร่ในเขตภาคเหนือราวปี ค.ศ.1843 (พ.ศ. 2386) แต่ไม่สำเร็จ จนกระทั่งถึงปี ค.ศ.1931(พ.ศ.2474) นักบวชยอร์ช มิราแบล และนักบวชนิโกเลา เริ่มเข้ามาเผยแพร่ธรรมในเชียงใหม่อย่างสมบูรณ์อีกครั้ง ในช่วงแรกบางครั้งการเผยแผ่ระหว่างนิกายโปเตสแตนส์และนิกายโรมันคาทอลิกเป็นไปอย่างรุนแรงในแข่งขันกัน แต่ก็สามารถตกลงกันได้อย่างรวดเร็ว จนนักบวชทั้งสองเห็นตรงกันว่า การเผยแพร่พระวรสารจะต้องเริ่มต้นมาจากโรงเรียน หลังจากนั้นหนึ่งปีทั้งสองเริ่มดำเนินการจัดตั้ง วิทยาลัยสำหรับเด็กหญิงคือ โรงเรียนเรยีนา และวิทยาลัยอีกแห่งหนึ่งสำหรับเด็กชายคือ โรงเรียนมงฟอร์ตวิทยาลัย ทั้งสองแห่งนี้ก่อตั้งขึ้นที่เชียงใหม่ (ประสิทธ์ พงศ์อุดม, 2562; 11) ต่อมาไม่นานนักบวชทั้งสองมีความต้องการจะจัดตั้งโรงเรียนของวัดขึ้นอีก โดยรับเด็กนักเรียนที่เป็นลูกหลานของคริสตัง คือโรงเรียนพระหฤทัยในปัจจุบัน ซึ่งตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ชุมชนศรีดอนชัยและชุมชนช้างคลาน

2.3.5 บริบทความเป็นชุมชนชาวอิสลามในตำบลช้างคลาน

จังหวัดเชียงใหม่เป็นอีกหนึ่งพื้นที่ที่มีชาวมุสลิมอาศัยอยู่มานานแสดงให้เห็นถึงการหลอมรวมระหว่างวัฒนธรรมและความเชื่อแบบมุสลิมกับวิถีชีวิตและภูมิปัญญาของคนล้านนาที่มีการอยู่รวมกันในชุมชนบ้านฮ่อ ชุมชนศรีดอนชัย ชุมชนช้างคลาน ดำเนินชีวิตดั่งเช่นคนล้านนา จากการศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชนช้างคลานจากงานเรื่อง Islamic Identity in Chiengmai City: A Historical and Structural Comparison of Two Communities ของ Suthep Sunthornpasuch ที่จำแนกประวัติศาสตร์มุสลิมชุมชนช้างคลาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ไว้ 3 ช่วงได้แก่ ช่วงการอพยพเข้ามาในภาคเหนือของประเทศไทยของมุสลิมเชื้อสายต่าง ๆ ช่วงการเข้ามาของอุสมาน อาลี เมยานี และช่วงยุคปัจจุบัน (สมัคร กอเซ็ม, 2550; 55) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

การอพยพเข้ามาในภาคเหนือของประเทศไทย ของมุสลิมเชื้อสายต่างๆ ในพื้นที่เทศบาลนครเชียงใหม่ เริ่มมีมาในราวปี พ.ศ.2413 มุสลิมเชื้อสายบังคลาเทศเป็นกลุ่มแรกสุดที่เข้ามาในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ กลุ่มที่สองมุสลิมเชื้อสายปาทานที่มาจากพื้นที่ประเทศอัฟกานิสถาน ปากีสถาน และพม่าในปัจจุบัน กลุ่มที่สามมุสลิมเชื้อสายมาเลย์ที่อพยพเข้ามาจากพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทยและมุสลิมชาวไทยที่ย้ายถิ่นฐานจากพื้นที่ดั้งเดิม รวมไปถึงมุสลิมจีนที่อพยพมาจากพื้นที่ทางตอนใต้ของประเทศจีนบริเวณมณฑลยูนาน เส้นทางหลักที่มุสลิมเชื้อสายบังกลาเทศหรือเบงกาลีใช้เพื่ออพยพเข้ามาในจังหวัดเชียงใหม่ สามารถแบ่งออกเป็น 4 เส้นทาง โดยเส้นทางที่เก่าแก่และสำคัญที่สุด คือ เส้นทางอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก เส้นทางที่สองและเส้นทางที่สามเป็นเส้นทางสายเดียวกันเชื่อมต่อกัน แต่เป็นคนละจังหวัดคือเส้นทางอำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอนและเส้นทางอำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ เส้นทางที่สี่เส้นทางอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย รูปแบบการอพยพของมุสลิมส่วนมากผู้ที่อพยพเข้ามามักเป็นผู้ชายโดยเดินทางมาเพียงคนเดียวหรือเป็นกลุ่มเล็กประมาณ 2 คนต่อกลุ่ม ในช่วงแรกจะเข้ามาทำงานตามเมืองต่างๆ ที่อยู่บนเส้นทางไปเชียงใหม่แล้วค่อยๆ อพยพขึ้นไปจนถึงเมืองที่เป็นจุดหมายปลายทาง มีหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงการอพยพของกลุ่มคนจำนวนมากในช่วงรัชสมัยของรัชกาลที่ 5 ที่ชาวอินเดียอพยพมาพม่าหลังมีการก่อกบฏที่เกิดขึ้นในอินเดียในช่วงปี พ.ศ. 2403 และการบุกรุกพม่าของญี่ปุ่น หลังสงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุดลงรัฐบาลพม่ามีท่าทีปฏิบัติต่อชาวอินเดียและชาวมุสลิมพม่า โดยห้ามไม่ให้ชาวต่างชาติทำอาชีพที่เกี่ยวกับการค้าขาย ซึ่งในยุคดังกล่าวผู้ที่ถือสัดส่วนหลักในการประกอบอาชีพค้าขายส่วนใหญ่ในประเทศพม่าคือชาวอินเดียและชาวมุสลิมพม่าเมื่อถูกบังคับห้ามคนกลุ่มนี้จึงจำเป็นต้องอาศัยทรัพยากรที่มีอย่างจำกัดรวมทั้งแรงงานและร่ายกายที่มีอยู่เพื่อดิ้นรนต่อรองกับสังคมและวัฒนธรรมศูนย์กลางอยู่ตลอดเวลา ด้วยเหตุผลนี้จึงทำให้ชาวอินเดียและชาวมุสลิมพม่าตัดสินใจอพยพออกจากพื้นที่เดิม ไปยังที่หมายอื่นซึ่งเชียงใหม่ก็เป็นหนึ่งในจุดหมายปลายทาง (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2546; 23)

ผู้ตั้งถิ่นฐานคนแรกของชาวมุสลิมในชุมชนช้างคลาน คือ อุสมาน อาลี เมยายี เป็นกลุ่มของชาวมุสลิมเชื้อสายเบงกาลีที่อพยพเข้ามาในเชียงใหม่เป็นกลุ่มแรก ที่เดินทางมาพร้อมกับครอบครัวและพี่น้องของภรรยาที่นับถือพุทธ มาตั้งถิ่นฐานอยู่แถวบริเวณแจ่งก๊ะต๋ำ พื้นที่ดังกล่าวประชากรที่อาศัยอยู่ส่วนมากเป็นชาวไทยยวนหรือชาวไทยล้านนาที่นับถือศาสนาพุทธ เพียงไม่กี่ปีจำนวนของผู้อพยพชาวมุสลิมมีมากขึ้นอย่างรวดเร็วเกิดการรวมตัวกันเพื่อช่วยเหลือกันโดยไม่ต้องกระจัดกระจายหรือว่ารอคอยการช่วยเหลือเกิดขึ้น (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2548; 22) เมื่อจำนวนคนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง พื้นที่เดิมซึ่งมีอยู่อย่างจำกัดจึงทำให้ไม่สามารถรับรองผู้อพยพที่เข้ามาใหม่ได้ทั้งหมด และพื้นที่ดังกล่าวยังไม่สะดวกต่อการปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนา เนื่องจากพื้นที่แห่งนี้ถูกรายล้อมไปด้วยชุมชนชาวพุทธ อุสมาน อาลี เมยายี จึงตัดสินใจหาพื้นที่ใหม่ที่เหมาะสมกับการตั้งถิ่นฐานสร้างความชอบธรรมในการใช้พื้นที่และแสดงการดำรงอยู่ของกลุ่มตนเอง ดังนั้น ศาสนาจึงเป็นพลังทางสังคมอย่างหนึ่ง (อภิญญา เฟื่องฟูสกุล, 2548; 31) ที่อุสมาน อาลี เมยานี ใช้ในการรวมตัวกัน โดยได้รับอนุญาตจากเจ้าเวียงเชียงใหม่ให้ไปตั้งถิ่นฐานบริเวณตำบลช้างคลาน ซึ่งก็คือชุมชนช้างคลานในปัจจุบัน

การย้ายถิ่นฐานของผู้อพยพชาวมุสลิมมายังพื้นที่ใหม่บริเวณตำบลช้างคลานก็ได้พากันร่วมมือกันสร้างมัสยิดแห่งแรกของชุมชน สร้างพื้นที่ (place) เพื่อความสัมพันธ์เชิงพื้นที่และความสัมพันธ์

ทางสังคม เพื่อใช้เป็นสถานที่ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา (สุชาติ เศรษฐมาลินี และคณะ, 2540; 23-58) เพียงไม่กี่ปีจำนวนประชากรในชุมชนก็เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากกระแสของคลื่นผู้อพยพชาวมุสลิมจากอินเดียตะวันออกและมุสลิมพม่า รวมทั้งมุสลิมจีน และมุสลิมปาทานบางส่วน และโดยเฉพาะมุสลิมพม่าที่อพยพเข้ามาในพื้นที่เป็นจำนวนมาก ด้วยปัจจัยดึงดูดทางด้านเศรษฐกิจจึงเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้เกิดการโยกย้ายถิ่นฐานของประชากรจากพื้นที่อื่นมายังชุมชนช้างคลานจนถึงปัจจุบัน

2.4 สรุป

การอยู่ร่วมกันในสังคมเพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและอยู่ร่วมกันอย่างเป็นระเรียบเรียบร้อย เป็นไปในทางเดียวกันของกลุ่มใดกลุ่มมหนึ่งย่อมมีความคิดและความเชื่อที่ตรงกันทางเดียวกันในความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันเพื่อให้เกิดสันติสุข การสร้างชุมชนสันติสุขในการอยู่ร่วมกันมีองค์ประกอบสำคัญหลายประการที่ช่วยให้เกิดความสามัคคีและความสุขในชุมชน โดยมีมิติด้านเครือญาติ วัฒนธรรม และสังคมเป็นหัวใจหลักในการสร้างความสัมพันธ์และการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขดังนี้

1. มิติด้านเครือญาติ: ความสัมพันธ์ด้านเครือญาติเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างความสงบสุขในชุมชน ความสัมพันธ์ทางสายเลือดและการสนับสนุนกันภายในครอบครัวช่วยสร้างความมั่นคงทางอารมณ์และจิตใจ การแบ่งปันทรัพยากรและการถ่ายทอดความรู้ระหว่างเครือญาติช่วยสร้างความผูกพันที่แน่นแฟ้นและยาวนาน .

2. มิติด้านวัฒนธรรม: การยอมรับและเคารพความหลากหลายทางวัฒนธรรมหรือการมีวัฒนธรรมเหมือนกัน เป็นปัจจัยสำคัญในการลดความขัดแย้งและเพิ่มความเข้าใจระหว่างสมาชิกในชุมชน การจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและการถ่ายทอดค่านิยมช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและสันติสุขในชุมชน การถ่ายทอดประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นระหว่างรุ่นช่วยรักษาความมั่นคงทางวัฒนธรรมและค่านิยมที่ดี

3. มิติด้านสังคม: ความสัมพันธ์ด้านสังคมที่ดีมาจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน การจัดกิจกรรมสาธารณะและการประชุมช่วยเสริมสร้างความเข้าใจและการทำงานร่วมกัน การสร้างโครงสร้างสังคมที่โปร่งใสและเป็นธรรมช่วยลดความขัดแย้งและสร้างความเชื่อมั่นในชุมชน การส่งเสริมการศึกษาและการพัฒนาทักษะช่วยให้สมาชิกมีโอกาสพัฒนาตนเองและมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ .

การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในมิติด้านเครือญาติ วัฒนธรรม และสังคมช่วยเสริมสร้างความสามัคคีและสันติสุขในชุมชน การสนับสนุนกันและกันภายในครอบครัวและเครือญาติ การมีวัฒนธรรมเหมือนกัน เคารพและยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้ชุมชนมีความสุขและมั่นคงในระยะยาว ตลอดถึงความเคารพนับถือความเชื่อในเรื่องศาสนาที่เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจของบุคคลที่เป็นไปในทางเดียวกัน เพื่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขตามหลักคำสอนของศาสนานั้น ๆ ในหลักพุทธปรัชญาเถรวาท การมีความรักความเมตตา ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน (พรหมวิหาร 4) ยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน (สังคหวัตถุ 4) และมีความหวังดีสามัคคีรักใคร่กลมเกลียวกัน (สาราณียธรรม 6) แม้ความหลากหลายในการอยู่ร่วมกันคือคุณภาพของ

วัฒนธรรมผู้คนที่หลากหลายหรือแตกต่างกันที่มีอยู่ทั่วโลก แต่ถ้ามีความรักความเมตตา ยึดเหนียวน้ำใจ หวังดีสามัคคีกลมเกลียวกันทำให้วัฒนธรรมเป็นเนื้อเดียวกันได้ เป็นวิวัฒนาการทางวัฒนธรรม ความหลากหลายที่แตกต่างกันเคารพความแตกต่างของกันและกัน หมายถึงความหลากหลายของสังคมหรือวัฒนธรรมของมนุษย์ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

บทที่ 3
หลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่เกี่ยวกับการสร้างชุมชนสันติสุข ในจังหวัดเชียงใหม่

การศึกษาในบทที่ผ่านมาได้นำเสนอเนื้อหารายละเอียดที่เกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎี ทัศนะ มุมมองสังคมให้เกิดความรู้ความเข้าใจในการสร้างสันติสุขที่ชัดเจนนักวิชาการทางสังคมหรือนักปราชญ์ทางสังคม ให้เกิดความครอบคลุมในเนื้อหา และสามารถนำไปวิเคราะห์สังเคราะห์ และเข้าใจมุมมองกระบวนการขั้นตอนการสร้างสันติสุขในทางการประพฤติปฏิบัติ ในบทนี้ผู้วิจัยจะศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่เกี่ยวข้องกับการสร้างชุมชนสันติสุข ซึ่งถึงแม้ว่าจะไม่ใช่หลักธรรมที่มีการระบุเฉพาะว่าเป็นหลักธรรมสำหรับใช้สร้างสันติสุข แต่ก็เป็นหลักธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์บูรณาการใช้ในการสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในชุมชนได้ เพราะนัยหลักธรรมของพระพุทธเจ้าเป็นหลักธรรมแห่งการสร้างความสงบสุขให้เกิดขึ้นทั้งในตนและผู้อื่นอยู่แล้ว ซึ่งมีหัวข้อหลักธรรมที่นำมาบูรณาการประยุกต์ใช้ดังต่อไปนี้

3.1 ความหมายและความสำคัญของพุทธปรัชญาเถรวาท

3.2 หลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่เกี่ยวข้องกับการสร้างชุมชนสันติสุข

3.3 สรุป

3.1 ความหมายและความสำคัญของพุทธปรัชญาเถรวาท

ความสำคัญของพุทธปรัชญากับสันติความสงบสุข ที่มีความเกี่ยวข้องกับมนุษย์ทุกคนที่อยู่ในโลกนี้ เพราะชีวิตทุกชีวิตล้วนแต่ต้องการความสงบสุขและอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เมื่อใดที่มนุษย์ขาดความเป็นอิสรภาพที่มีอยู่แก่ตน ขาดความสงบร่มเย็นทั้งในทางร่างกายและจิตใจแล้ว มนุษย์ทุกคนจึงต้องลุกขึ้นมาเพื่อเรียกร้องสันติสุข ความสงบร่มเย็นอยู่ตลอดเวลาที่เกิดขึ้นกับสังคมที่เป็นเป็นความต้องการของคนทั้งโลก จากสันติสุขภายนอกที่ทุกคนมุ่งหวังที่จะให้เกิดนั้น เป็นสิ่งที่มีมูลเหตุพื้นฐานมาจากการขาดสันติสุขที่มีอยู่ภายในจิตใจของตน ได้แก่ การถูกควบคุมจากอำนาจของ กิเลสตัณหา ที่ก่อเกิดความไม่สงบสุขต่าง ๆ แก่ตนเองและสังคมส่วนรวมนั่นเอง ดังนั้น หลักธรรมพุทธปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับการสร้างชุมชนสันติสุขที่มีอยู่มากมายของพระพุทธเจ้า จึงเป็นหลักธรรมที่มองลึกลงไปจากความปกติอันเป็นความต้องการ ตามวิถีของชาวโลกโดยทั่วไป ให้เกิดสันติสุขที่จะเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริงนั้น จะต้องเกิดขึ้นมาจากจิตสำนึกดีที่มีอยู่ภายใน อันเนื่องมาจากการถูกฝึกขัดเกลาให้เบาบางจากรากเหง้าแห่งอกุศลมูลให้หมดสิ้น คือ โลภะ โทสะ โมหะ ซึ่งเป็นสาเหตุที่จำเป็น เพราะเกี่ยวข้องกับการสร้างสันติสุขของมนุษย์ในทุกระดับ ทั้งระดับบุคคล ระดับสังคม และระดับโลก (ทศพล ป้องไพบูลย์, 2549; 42)

ปรัชญาคือการแสวงหาความจริงอันอันติมะเกี่ยวกับมนุษย์และโลกหรือสากลจักรวาลภายนอกตัวมนุษย์ด้วยการใช้เหตุผล พุทธปรัชญาได้แก่ หลักคำสอนเกี่ยวกับความจริง (สัจธรรม) และ

หลักปฏิบัติ (จริยธรรม) บางประการของพระพุทธศาสนาที่นำมาศึกษาวิเคราะห์ด้วยการใช้เหตุผลตามวิธีการของปรัชญา ซึ่งในส่วนของพุทธปรัชญามีลักษณะดังนี้

3.1.1 ลักษณะของพุทธปรัชญา

หลังจากที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้แล้ว ได้ทรงแสดงหลักธรรมให้เห็นถึงความเป็นศาสนาที่สมบูรณ์ด้วยเหตุผล หลักจริยธรรมที่สามารถปฏิบัติได้จริง โดยทรงวางหลักง่าย ๆ ของการดำเนินชีวิตเอาไว้ ซึ่งพอจะประมวลลักษณะเด่น ๆ ของพุทธปรัชญาได้ดังนี้ หลีกเลี่ยงที่จะโต้แย้งทางปรัชญา เช่น ปัญหาทางอภิปรัชญาที่เรียกว่า อัพยากตปัญหา เป็นต้น มีจุดเริ่มต้นแบบทุนิยม (ทุกข์กับความดับทุกข์เท่านั้น) และจบลงที่สุนิยม มีลักษณะเป็นสัจจนิยม กรรม คือ การกระทำด้วยตนเอง เป็นแบบปฏิบัตินิยม คืออริยสัจ 4 หลักคำสอนสำคัญของพระพุทธเจ้า มรรค 8 หรือมัชฌิมาปฏิปทา กฎสากลในธรรมชาติ พุทธปรัชญาปฏิเสธแนวคิดของปรัชญาอินเดียระบบเก่า คือ ประกาศิตของพระเจ้าในพระเวท แม้ในพุทธศาสนาก็ให้ใช้หลักกาลามสูตร ปฏิเสธการสร้างโลกของพระพรหม สรรพสิ่งเป็นไปตามหลักปฏิจจสมุปบาท ไม่เห็นด้วยกับการอาบน้ำล้างบาปและยัญพลีกรรม ไม่ยอมรับระบบวรรณะ คนจะดีชั่วเพราะกรรม มิใช่ชาติตระกูล ไม่ยอมรับทางสุดโต่งทั้งสองส่วน ทรงแสดงทางสายกลาง ทรงแสดงกฎไตรลักษณ์ ทรงแสดงว่า สรรพสิ่ง ย่อมมีลักษณะเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไปตามหลักแห่งอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา คือ ไม่เที่ยงเป็นทุกข์และมิใช่ตัวตนเสมอกัน ไม่มียกเว้น และทรงแสดงอริยสัจ 4 ว่าปัญหาทุกข์ของชีวิตทุกอย่างเกิดจากสาเหตุคือความอยาก (ตัณหา) ด้วยประการต่าง ๆ แล้วทรงแสดงว่า ความดับสนิทแห่งความทุกข์ทั้งมวล (นิโรธ) ต้องปฏิบัติตามแนวทางแห่งมรรคมีองค์ 8 ประการ ทรงวาง ปฏิจจสมุปบาท หรือทฤษฎีสาเหตุสัมพันธ์ว่า การเกิดกับดับของสิ่งต่าง ๆ เป็นไปตามหลักปัจจยาการคือเหตุปัจจัยอาศัยกันเกิดขึ้นแบบลูกโซ่ ในลักษณะเป็นวงจรหาเบื้องต้นและเบื้องปลายหรือที่สุดไม่พบ ผลที่เกิดจากสาเหตุอันหนึ่ง ย่อมเป็นสาเหตุให้เกิดสิ่งอื่นอีกต่อไป เรื่อยไป ไม่มีสิ้นสุด ทรงแสดงกฎแห่งกรรมว่า กรรมคือการกระทำของมนุษย์ มีแรงผลักดันมาจากกิเลสเป็นเหตุแล้วให้เกิดผล (วิบาก) ของการกระทำนั้น แล้วผลก็จะกลายเป็นเหตุให้ทำกรรมต่อไปอีก จนกว่าจะตัดกิเลสอันเป็นเหตุแห่งการทำกรรมได้ วงจรแห่งกฎแห่งกรรมก็จะสิ้นสุดลง เข้าสู่ความสิ้นทุกข์ในวัฏฏสงสาร คือ พระนิพพาน หรือ เข้าสู่อรหันตภูมิ การกระทำจึงจะเป็นแต่เพียงกิริยาไม่มีผล (วิบาก) ที่เป็นทุกข์อีกต่อไป

ดังนั้น จากการที่สิ่งทั้งหลายอาศัยกันเกิดขึ้นตามหลักแห่งปัจจยาการ จึงไม่มีอะไรเป็นตัวตนที่แท้จริงที่จะยึดมั่นถือมั่นว่า เป็นตัวเราของเรา เป็นตัวเขาของเขา ไม่อยู่ในอำนาจของใคร ที่จะบังคับบัญชาให้เป็นไปตามที่ตนปรารถนาได้ จึงไร้ตัวตน ไม่มีอาตมัน และวิญญาณเรียกว่า อนัตตา

3.1.2 พุทธปรัชญาเถรวาท

ตามทัศนคติแห่งพุทธปรัชญา มุ่งมองปัญหาของมนุษย์เป็นศูนย์กลาง อภิปรัชญาใดที่ไม่เกี่ยวกับการกระทำของมนุษย์เพื่อความมุ่งมั่นต่อการรู้แจ้งในอภิสัมโพธิ เช่นปัญหาที่ว่า โลกจะมีอยู่ตลอดไปหรือไม่ วิญญาณกับร่างกายเป็นสิ่งเดียวกันหรือไม่ ตายแล้วสูญหรือว่าตายแล้ววิญญาณไปเกิดใหม่ สิ่งเหล่านี้ไม่ใช่คำตอบแต่เป็นคำถามที่จัดเป็น อัพยากตปัญหา ที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงพยากรณ์และไม่ได้ให้ความสนใจจากทางพุทธศาสนา เนื่องจากพุทธศาสนามองเห็นความเปลี่ยนแปลงที่ไม่จีรังยั่งยืนในสรรพสิ่งทั้งหลาย พระพุทธองค์จึงไม่ได้ทรงให้ความสนใจในเนื้อหาทางอภิปรัชญาใดๆ ด้วยจุดยืนทางตรรกะแห่งทัศนคติดังกล่าวพระองค์ทรงมองสรรพสิ่งทั้งที่เป็นรูปและนามว่าเป็น

กระบวนการทางด้านพลวัตทรงเล็งเห็นว่า ชีวิตไม่มีอะไรเลยนอกจากเป็นเพียงอนุกรมแห่งการเกิดดับ มันเป็นเพียงกระแสแห่งภพและชาติที่เป็นอนิจจัง

พุทธศาสนามีทัศนะที่ว่า เหตุการณ์ทุกสิ่งทุอย่างที่เกิดขึ้นและปรากฏในโลกที่เรารับรู้ได้หรือจากที่ใดๆ ก็ตามย่อมเกิดจากเหตุดังนั้นปรากฏการณ์ต่างๆ จึงอยู่ภายใต้กฎแห่งเหตุปัจจัยด้วยกันทั้งสิ้น เพราะสรรพสิ่งทั้งหลายโดยตัวของมันเองเป็นสังขตธรรม ไม่มีสิ่งใดที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่ได้อย่างอิสระ นี่คือปรัชญาพุทธ ดังเราจะพึงสังเกตหลักการในแก่นคำสอนของพระพุทธองค์ได้ต่อไป

แม้ว่าคำสอนในพุทธศาสนาจะไม่ถือว่าเป็นปรัชญา เพราะญาณวิทยาหรือกระบวนการเรียนรู้ที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบ มิได้เกิดจากการใช้เหตุผลทางตรรกะ แต่พุทธธรรมที่พระองค์นำมาสอนแสดง ได้มาจากประสบการณ์ที่วิเคราะห์ด้วย สติ ปัญญา ความรอบรู้ และด้วยการเฝ้าสังเกตโดยเฉพาะ แต่อย่างไรก็ตามก็พอมีหลักฐานที่ปรากฏอยู่นสังคารวสูตร ได้กล่าวถึงลักษณะของนักปราชญ์รุ่นก่อนและรุ่นร่วมสมัยกับพระพุทธเจ้าไว้ 3 ประเภท คือ

1. แบบประเพณีนิยม หมายถึงนักปราชญ์ที่นำเอาองค์ความรู้ทั้งหมดจากตำรา คัมภีร์อันเป็นประเพณีดั้งเดิมมาถ่ายทอดสอนแสดง

2. แบบจิตนิยมและอภิปรัชญานิยมที่แสวงหาองค์ความรู้จากการคิดใคร่ครวญหาเหตุผลและการคาดคะเนว่าน่าจะเป็นเช่นนั้น

3. แบบประสบการณ์นิยม หมายถึงปราชญ์ที่แสวงหาองค์ความรู้จากประสบการณ์ส่วนบุคคลที่เกิดจากปัญญาชั้นสูง

พระพุทธเจ้าทรงจัดให้พุทธธรรมคำสอนอยู่ในกลุ่มที่สาม กล่าวคือ จัดเป็นปรัชญาประสบการณ์นิยมที่ใช้ประสบการณ์ในการตัดสินความจริงเพื่อตั้งทฤษฎีการเรียนรู้ พระธรรมคำสอนในพุทธศาสนาจึงจัดว่าเป็นเอหิปัสสิโก เชิญชวนให้พิสูจน์ข้อเท็จจริงได้ด้วยการทดลองปฏิบัติ เพราะพุทธธรรมตั้งอยู่บนฐานความจริงสูงสุดที่พระองค์ทรงค้นพบเป็นประสบการณ์ที่ได้จากการหยั่งรู้มองเห็นสัจธรรมด้วยปัญญา ด้วยเหตุนี้ ปรัชญาพุทธจึงเป็นองค์ความรู้ที่มิได้มาจากคำสอนที่บอกต่อกันมาจนเป็นประเพณี เพราะปรัชญาพุทธถือว่า การแสวงหาองค์ความรู้ด้วยวิธีเหล่านี้ยังไม่เป็นการพอเพียง ในการแสวงหาความจริงแท้ ดังเช่นที่ชาวจิตนิยมและชาวประเพณีนิยมนำมาใช้

ดังนั้น หากถือว่าพุทธธรรมคำสอนส่วนหนึ่งเป็นปรัชญา หลักธรรมที่เกี่ยวกับเรื่องอนัตตาและทฤษฎีว่าด้วยเรื่องวิญญาณ ย่อมถือว่าเป็นปรัชญาประสบการณ์นิยมที่มีลักษณะโครงสร้างพิเศษที่มีอยู่เฉพาะในพุทธศาสนาที่พระองค์ทรงปฏิเสธการมีอยู่ของอัตตา หรือ อาตมัน และ วิญญาณอันนิรันดร์ตามความเชื่อของปรัชญาอินเดียและอื่นๆ โดยสิ้นเชิง

3.2 พุทธปรัชญาเถรวาทที่เกี่ยวข้องกับการสร้างชุมชนสันติสุข

พุทธธรรมเป็นแนวทางปฏิบัติในวิถีชีวิตของมนุษย์ที่พระพุทธเจ้าทรงสอนให้มนุษย์เข้าถึงสัจจะ แห่งชีวิตและสันติสุข รวมถึงการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ลดความขัดแย้งขจัดความเห็นแก่ตัว มีหลักธรรมประจำใจ มีหลักยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน และมีการระลึกถึงกันเสมอในทางที่ดีงาม สร้างคนในสังคมให้มีความรักความสามัคคีมีช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกัน หลักธรรมดังกล่าวจะเป็นพลังสำคัญที่ผลักดันขับเคลื่อนให้เกิดสังคมสันติสุขได้ สามารถสร้างภาวะที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกัน ป้องกันไม่ให้เหตุการณ์ความรุนแรงจากความขัดแย้งทางสังคมเกิดขึ้น นำพามนุษย์ในสังคมให้มีความปรองดองไม่

แตกแยก มีความปรารถนาดีต่อกัน เข้าอกเข้าใจกัน (กรมการศาสนา. 2536; 105) ทำให้สังคมเกิดความเป็นปึกแผ่น ลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม สร้างสังคมให้มีเสถียรภาพ ถักทอให้คนในสังคมมีสำนึกร่วม ยอมรับและปฏิบัติตามบรรทัดฐานที่กำหนดโดยสังคมชุมชนนั้นๆ หลักพุทธปรัชญาเถรวาทจึงเป็นพลังอันสำคัญที่ขับเคลื่อนผลักดันหรือ เสริมสร้างสังคมให้ไปสู่เส้นทางแห่งสังคมสันติสุขได้อย่างแท้จริง ซึ่งหลักธรรมที่มีความเกี่ยวข้องในการสร้างชุมชนสันติสุขให้เกิดขึ้นได้นั้นมีหลักธรรมสำคัญ คือ 1). หลักพรหมวิหารธรรม หรือหลักพรหมวิหาร 4 2) หลักสังคหวัตถุธรรม หรือหลักสังคหวัตถุ 4 และ 3) หลักสาราณียธรรม หรือหลักสาราณียธรรม 6 เป็นหลักธรรมที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับการสร้างชุมชนสันติสุข ในการนำไปประพฤติปฏิบัติ

3.2.1 หลักความเมตตาเกื้อกูลกัน (พรหมวิหาร 4)

หัวข้อธรรมพรหมวิหารนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับการปรับใช้หลักพรหมวิหาร 4 การสร้างสันติสุขในชุมชน เพื่อมาประยุกต์บูรณาการเข้ากับการสร้างสันติสุขให้เกิดความเป็นธรรมและความเสมอ ความสามัคคีในการอยู่ร่วมกัน ในแบบของหลักธรรม พรหมวิหาร 4 ที่ได้ชื่อว่าเป็นธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ เป็นธรรมสูงส่งดุจพรหม ที่ประกอบด้วย 1) เมตตา ความรักปรารถนาดีอยากให้เขามีสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า 2) กรุณา ความสงสารคิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์ 3) มุทิตา ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญงอกงามยิ่งขึ้น 4) อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราชั่ง ไม่ลำเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ ในที่นี้จะแสดงถึงรายละเอียดเนื้อหาเพื่อให้เกิดความเข้าใจในที่มา ความหมาย องค์ประกอบและความสำคัญของพรหมวิหาร 4 ต่อไป

1) หลักพรหมวิหาร 4 ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

พรหมวิหาร 4 ที่เป็นหลักธรรมซึ่งพระพุทธเจ้าได้เคยอบรมสั่งสอนแก่สาวก ในระหว่างที่พระองค์ทรงบำเพ็ญความเพียรเป็นพระโพธิสัตว์อยู่หลายสมัย การเจริญพรหมวิหารที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก เช่น มหาโควินทสูตร มหาสุทัสสนสูตร มฆเทวสูตร โทณพราหมณ์สูตร เป็นการอบรมสั่งสอนเหล่าสาวกก่อนพุทธกาล แต่ที่ปรากฏในพระอภิธรรมปิฎก เรียกว่า อัปปมัญญา 4 ปรากฏในอัปปมัญญาวิภังค์ สุตตันตภาชนีย์ ได้มีแสดงบางส่วน ในที่นี้จะได้นำมาเป็นบางส่วนดังนี้

1.1 มหาโควินทสูตร

พระพุทธเจ้าได้แสดงธรรมแก่ปัญจสิขะที่เขาคิชฌกูฏ ใกล้กรุงราชคฤห์ ปัญจสิขะได้เล่าเรื่องจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ว่า ท้าวสักกะได้พรรณนาพระคุณของพระพุทธเจ้าทั้ง 8 ประการ คือ (1) ทรงปฏิบัติเพื่อประโยชน์แก่เทวดาและมนุษย์ (2) ทรงแสดงธรรมที่เข้าถึงได้ด้วยตนเอง (3) ทรงแสดงธรรมที่มีความละเอียดทุกมิติ (4) ทรงบัญญัติข้อปฏิบัติสู่พระนิพพาน (5) ทรงปลีกพระองค์แต่ก็อยู่ร่วมกับพระสาวก (6) ทรงมีลาภแต่ไม่หลงในลาภ (7) ทรงพูดและทำตามสิ่งที่ตรัส (8) ทรงข้ามความสงสัยทั้งปวงท้าวสักกะกล่าวว่า ไม่มีศาสดาใดเทียบพระผู้มีพระภาคทั้งในอดีตและปัจจุบันได้

มหาโควินทพราหมณ์ หรือ โชติปาลมาณพ เป็นบุตรของโควินทพราหมณ์ ปุโรหิตของพระเจ้าทิสัมบดี เมื่อบิดาเสียชีวิต เขาได้รับตำแหน่งปุโรหิตแทนและทำสิ่งที่บิดายังไม่ได้ทำ ต่อมาเมื่อพระเจ้าทิสัมบดีสวรรคต เรณุราชกุมารขึ้นครองราชย์และแบ่งราชสมบัติออกเป็น 7 แคว้น ได้แก่ กาลิงคะ, อัสสกะ, อวันตี, โสจิระ, วิเทหะ, อังคะ และกาสี มหาโควินทพราหมณ์เป็นที่ปรึกษาให้กับ 7 แคว้น และสอนพราหมณ์หลายคน เมื่อมีข่าวลือว่าเขาสามารถสนทนากับพระพรหมได้ เขาจึงปลีกวิเวกเจริญสมาธิ และฝึกพรหมวิหาร 4 โดยให้กรุณาเป็นหลักตลอด 4 เดือนในฤดูฝน (ที.ม.10/319/247, 10/309/282, 10/313/244) จนได้สนทนากับสนังกุมารพรหม เมื่อถามว่าทำอย่างไรจึงจะถึงพรหมโลก สนังกุมารพรหมตอบว่าต้องละความยึดถือ มีจิตน้อมไปในกรุณา และเว้นจากเมถุน เมื่อมหาโควินทพราหมณ์เข้าใจสิ่งนี้แล้ว จึงออกบวชประพฤติพรหมจรรย์ มีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา แผ่ไปตลอดทิศต่าง ๆ พระพุทธเจ้าตรัสว่าในอดีตพระองค์เคยเสวยชาติเป็นมหาโควินทพราหมณ์ และชี้ทางให้สาวกไปอยู่ร่วมกับพรหม แต่ในชาตินี้พระองค์แสดงมรรค 8 เพื่อพระนิพพาน ซึ่งสูงกว่าพรหมโลก (ที.ม.10/320/248, 10/327/256) สรุปคือ พระพุทธเจ้าสมัยเสวยชาติเป็นพระโพธิสัตว์นามว่ามหาโควินทพราหมณ์ ออกบวชและเจริญพรหมวิหาร 4 ได้สอนวิธีการเพื่อการอยู่ร่วมกัน

1.2 มหาสุทัสสนสูตร

พระสูตรนี้ เมื่อพระพุทธเจ้าใกล้จะปรินิพพาน ณ สาลวันของเจ้ามัลละในกรุงกุสินารา พระอานนท์ทูลขอให้ปรินิพพานในเมืองใหญ่กว่า พระพุทธเจ้าจึงเล่าเรื่องมหาสุทัสสนะ กษัตริย์แห่งเมืองกุสาวดี เมืองที่เจริญรุ่งเรืองทั้งในด้านประชากรและเศรษฐกิจ มีเสียงอึกทึกจากชีวิตชีวาของเมืองตลอดเวลา มหาสุทัสสนะมีแก้ว 7 อย่าง ได้แก่ ฉัตรแก้ว, ช้างแก้ว, ม้าแก้ว, แก้วมณี, นางแก้ว, ขุนคลังแก้ว และขุนพลแก้ว ซึ่งเป็นสิ่งแสดงถึงความยิ่งใหญ่และมั่งคั่ง เมื่อจักรแก้วหมุนไปทิศใดก็มีแต่พระราชายอมศิโรราบให้แล้วจึงให้โอวาทว่า “พวกท่านไม่พึงฆ่าสัตว์ ไม่พึงถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ ไม่พึงประพฤติผิดในกาม ไม่พึงพูดเท็จ ไม่พึงดื่มน้ำเมา และจงครอบครองราชย์สมบัติไปตามเดิมเถิด (ที.ม.10/241/181, 10/244/188)

พระพุทธเจ้ามีความสำเร็จด้วยรูปธรรม 4 ประการ คือ รูปงาม อายุยืน มีโรคน้อย และเป็นที่รักของคนทั่วไป ซึ่งเป็นผลจากกรรมดี 3 อย่าง ได้แก่ (1) การให้ ทำให้ข่มใจในกามคุณได้ (2) การข่มใจ ไม่สร้างพยาบาท (3) การสำรวม ไม่เบียดเบียนผู้อื่น พระองค์ทรงอุทานให้ละความคิดในกาม พยาบาท และวิหิงสา เมื่อพระพุทธเจ้าบรรลุจตุตถฌาน ทรงเข้าสู่สภาวะที่ไม่มีทุกข์และสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะเจริญอุเบกขา ทรงแผ่เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาไปทั่วทุกทิศและสรรพสิ่ง ด้วยอุเบกขาจิตที่ยิ่งใหญ่ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวรและไม่มีการเบียดเบียน(ที.ม.10/260/193, 10/262/194)

สรุปพระองค์เคยเสวยพระชาติเป็นพระเจ้ามหาสุทัสสนะจักรพรรดิ์ ที่มีสมบัติมากมาย แต่ทรงใช้เพียงครั้งละอย่างเดียว เช่น นครเดียว ปราสาทเดียว บัลลังก์เดียว ช้าง ม้า รถ สตรี และคู่ผ้าเพียงครั้งละหนึ่ง และบริโภคอาหารเพียงจุทะนานเดียว (ถาดเดียว) ทรงชี้ให้เห็นว่า สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงและควรเบื่อหน่าย คลายกำหนัด และหลุดพ้นจากสังขารทั้งปวง พระองค์ได้ครองราชย์และมีสมบัติมากมายถึง 6 ครั้ง แต่สุดท้ายสังขารทั้งหลายก็ล่วงลับดับไป ไม่มีอะไรยั่งยืน ทรงเจริญพรหมวิหาร หลุดพ้นจากสังขาร พระองค์ทรงเลือกเมืองกุสินาราเป็นสถานที่ปรินิพพาน แม้จะมีเมืองใหญ่กว่านี้ พระองค์ทรงเล่าเรื่องมหาสุทัสสนะผู้เป็นกษัตริย์ครองเมืองกุสินารา มีกรุงกุสาวตีเป็นราชธานี

เจริญรุ่งเรือง มีประชากรหนาแน่น และทรงมีสมบัติมากมาย แต่สุดท้ายสังขารก็ไม่เที่ยง ความสงบแห่งสังขารเหล่านั้นคือความสุข (ที.ม.10/266/197, 10/272/203-204, 10/186/208)

1.3 โทณพราหมณสูตร

ในพระสูตรนี้ โทณะพราหมณ์ได้ทูลถามพระพุทธเจ้าถึงเหตุที่พระองค์ไม่แสดงความเคารพต่อพราหมณ์ พระพุทธเจ้าจึงถามโทณะถึงความเป็นพราหมณ์ โทณะตอบว่าตนเป็นพราหมณ์ชั้นสูง มีชาติกำเนิดดีและรู้ไตรเพท พระพุทธเจ้าจึงกล่าวถึงพราหมณ์ 5 จำพวกที่ฤษีผู้เป็นบรรพาจารย์ของพราหมณ์บัญญัติไว้ ได้แก่ (1) พราหมณ์ผู้เสมอด้วยพรหม (2) พราหมณ์ผู้เสมอด้วยเทวดา (3) พราหมณ์ผู้ประพฤติดี (4) พราหมณ์ผู้ประพฤติทั้งดีและชั่ว (5) พราหมณ์ผู้เป็นจัณฑาล แล้วถามว่าโทณะจัดอยู่ในจำพวกใด โทณะพราหมณ์เมื่อไม่รู้จึงขอให้พระพุทธเจ้าอธิบาย พระพุทธเจ้าจึงกล่าวถึงพราหมณ์ผู้เสมอด้วยพรหมว่าเป็นผู้มีชาติกำเนิดดี ปฏิสนธิบริสุทธิ์ตลอดเจ็ดชั่วบรรพบุรุษ ประพฤติโกมารพรหมจรรย์ เรียนมนต์ และหาเลี้ยงชีพโดยสุจริต เมื่อบวชเป็นบรรพชิต เขาจะเจริญพรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา แผ่จิตอันไพบูลย์ไปทั่วทิศ ไม่มีเวร ไม่มีการเบียดเบียน (องฺ.ปญฺจก. 22/192/316-319) การเจริญพรหมวิหาร 4 ทำให้พราหมณ์เกิดในสุคติพรหมโลก จึงเรียกว่าพราหมณ์ผู้เสมอด้วยพรหม พระพุทธเจ้าอธิบายว่าพราหมณ์ที่เหลือแตกต่างกันตามความประพฤติ การหาเลี้ยงชีพ และการดำรงชีพ โดยพราหมณ์ผู้เสมอด้วยพรหมจะเจริญพรหมวิหารธรรมอย่างแท้จริง

สรุปพระพุทธเจ้าทรงบอกโทณะพราหมณ์ว่า พรหมณ์ผู้เสมอด้วยพรหม คือผู้ออกบวช และเจริญพรหมวิหาร 4 ประการ ตายแล้วไปเกิดในพรหมโลกเสมอด้วยพรหม พราหมณ์ผู้เสมอเทวดาหรือพราหมณ์ผู้เสมอจัณฑาล ไม่ได้เกิดจากชาติตระกูลแต่อยู่ที่ความประพฤติของตนเอง

1.4 มฆเทวสูตร

ว่าด้วยเรื่องของพระเจ้ามฆเทวะ ซึ่งคือพระพุทธเจ้าในพระชาติเป็นพระเจ้ามฆเทวะ พระอานนท์ได้สดับรับฟังมาอย่างนี้ว่า พระพุทธเจ้าแย้มพระโอษฐ์เมื่อทรงคิดถึงพระเจ้ามฆเทวะซึ่งเป็นพระราชาแห่งกรุงมิถิลา พระองค์ทรงเป็นธรรมราชาและมหาราชผู้ตั้งมั่นในกุศลกรรมบถ 10 ประการ และทรงประพฤติธรรมในพราหมณ์และคหบดี โดยรักษาศีลอุโบสถทุกวัน 14 ค่ำ 15 ค่ำ และวัน 8 ค่ำ พระเจ้ามฆเทวะได้ตรัสกับช่างตัดผมว่าหากมีผมหงอกเกิดขึ้นบนพระเศียรแล้ว จงบอกเรา เมื่อเวลาผ่านไป มีผมหงอกเกิดขึ้นบนพระเศียร จึงถอนแล้ววางบนพุ่มมือ ผมหงอกเปรียบเสมือนทูต แห่งความตาย เพราะเมื่อมีผมหงอกแล้วก็เข้าใกล้กับความตาย (ม.ม. 13/308/372)

พระเจ้ามฆเทวะรับสั่งกับโอรสว่า ผมหงอกเกิดแล้วบนศีรษะปรากฏอยู่ ผมหงอกก็คือเทวทูต ลูกจงออกจากวังบวชเป็นบรรพชิต ประพฤติวัตรอันงามตามวิธีที่พ่อตั้งไว้ เจริญพรหมวิหาร มีเมตตาจิตแผ่ไปตลอดทิศ ไม่มีความเบียดเบียนอยู่ พระพุทธเจ้าทรงตรัสกับพระอานนท์ว่า สมัยนั้นเราเป็นพระเจ้ามฆเทวะ ได้ตั้งวัตรอันงามเอาไว้ แต่วัตรนั้นไม่ได้เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย คลายความกำหนัด ดับ ระงับ เพื่อรู้ ตรัสรู้ และเพื่อนิพพาน แต่เป็นไปถึงเพียงพรหมโลกเท่านั้น ส่วนวัตรที่พระองค์ทรงตั้งไว้คือ “อริยมรรคมีองค์ 8 ได้แก่ 1) สัมมาทิฏฐิ (เห็นชอบ) 2) สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ) 3) สัมมาวาจา (เจรจาชอบ) 4) สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ) 5) สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ) 6) สัมมาวายามะ (พยายามชอบ) 7) สัมมาสติ (ระลึกชอบ) 8) สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ) วัตรอันงามที่เราตั้งไว้ในบัดนี้แลเป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายเพื่อคลายกำหนัด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อ

ตรัสรู้ และเพื่อนิพพาน สรุปคือพระเจ้าเมฆเทวะตั้งข้อวัตรไว้นั้นทำให้ผู้ประพฤติตามไปเกิดในพรหมโลก แต่วัตรที่พระองค์ตั้งไว้ในนั้นเพื่อความเบื่อยหน่าย คลายกำหนัด เพื่อระงับ พ้นทุกข์ คืออริยมรรคตั้งไว้เพื่อตรัสรู้และนิพพาน (ม.ม.13/309/373-374, 13/316/381)

1.5 อัปปมัญญาวิภังค์

อัปปมัญญา 4 คืออีกชื่อหนึ่งที่เรียกว่า พรหมวิหาร 4 ที่ปรากฏในพระอภิธรรมปิฎก ในอัปปมัญญาวิภังค์ “อัปปมัญญา 4 คือ 1) เมตตา (ความรักใคร่) 2) กรุณา (ความสงสาร) 3) มุทิตา (ความพลอยยินดี) 4) อุเบกขา (ความวางเฉย) ในอัปปมัญญาวิภังค์สุตตันตภาชนีย์ ได้มีอัปปมัญญา 4 ปรากฏอยู่ว่า (1) มีจิตสหรคตด้วยเมตตา (2) มีจิตสหรคตด้วยกรุณา (3) มีจิตสหรคตด้วยมุทิตา และ (4) มีจิตสหรคตด้วยอุเบกขาแผ่ไปตลอดทิศ ด้วยอุเบกขาอันไพบูลย์กว้างขว้างหาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีพยาบาท แผ่ไปยังสัตว์โลกทั้งปวง เป็นธรรมไม่มีประมาณ ไม่มีขอบเขต แผ่ไป กระจายไป น้อมจิตไป ไม่เฉพาะเจาะจงใคร ให้แก่สัตว์โลกทั้งปวงในสัตว์ทุกหมู่เหล่า คือการแผ่พรหมวิหาร 4 เมตตาจิต กรุณาจิต มุทิตาจิต อุเบกขาจิต ไปอย่างไร้ขอบเขต เมตตา คือ “ความรักใคร่ กิริยาที่รักใคร่ ภาวะที่รักใคร่ในสัตว์ทั้งหลาย กรุณาคือ “ความสงสาร กิริยาสงสาร ภาวะที่สงสารในสัตว์ทั้งหลาย มุทิตา คือ “ความพลอยยินดี กิริยา พลอยยินดี ภาวะที่พลอยยินดีในสัตว์ทั้งหลาย อุเบกขาคือ “ความวางเฉยกิริยาที่วางเฉยภาวะที่วางเฉยในสัตว์ทั้งปวง อัปปมัญญา คือการเจริญพรหมวิหาร 4 ประการ ด้วยจิตสหครตด้วยเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ให้แก่สัตว์ทั้งหลายและมนุษย์ทั้งหลายแบบเสมอกันไม่เจาะจงทั่วถึงไปในทุกทิศ (อภิ.ธา.35/642-645/426-427, 35/653/428, 35/663/430, 35/673/431, 35/683/733)

2) ความหมายของพรหมวิหาร 4

พรหมวิหาร 4 เป็นองค์ธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนให้ภิกษุในธรรมวินัยได้ยึดเป็นคติธรรมนำไปเจริญ เพื่อให้ภิกษุได้อยู่กันอย่างเสมอ ๆ มีองค์ธรรมคือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา มีรายละเอียดดังนี้

ความหมายของพรหมวิหาร 4 คำว่า “พรหมวิหาร” เป็นภาษาบาลี แปลความหมายได้ว่า ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างพรหม ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบหรือธรรมของท่านผู้ใหญ่ (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2546; 73) ในคัมภีร์บาลีใช้ในความหมายดังนี้

(1) ความดีประเสริฐสุด

(2) คัมภีร์พระเวท, สูตรลึกลับ, คาถา, คำสวดมนต์

(3) เทพผู้ยิ่งใหญ่ในศาสนาพราหมณ์ ถือกันว่าเป็นผู้สร้างจักรวาล

(4) เทวดาพวกหนึ่งที่อยู่บนสรวงสวรรค์ชั้นสูงที่เรียกว่า พรหมโลก

(5) สิ่งศักดิ์สิทธิ์, คนศักดิ์สิทธิ์

พรหมวิหาร 4 ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา พระพุทธโฆษาจารย์ (พระพุทธโฆสะเถระ, 2547) ได้อธิบายโดยวิเคราะห์ศัพท์บาลีว่า

1. คำว่า เมตตา แปลตามศัพท์ว่า “ธรรมชาติที่รักใคร่ อัธยาศัยที่ใคร่ประโยชน์ปนไปต่อมิตร” มีความรักใคร่ความหวังดีความปรารถนาดีความเสน่หามีเยื่อใยเกื้อกูลที่มีให้แก่มิตร แต่ไม่ใช่ความรักที่

มีตัณหา ใคร่ประโยชน์ซึ่งเกิดมีในมิตร จึงมีความหมายว่า ความรัก ความปรารถนาดี มีให้แก่ผู้อื่น เหมือนมิตรความปรารถนาให้เป็นไปโดยอาการคิดเกื้อกูลแก่สัตว์ ทั้งหลายเป็นลักษณะที่ไม่คิดทำร้าย เรามีความเมตตาเราก็คิดหวังดีปรารถนาดีให้คนอื่นการคิดหวังดีต่อคนอื่นเป็นลักษณะของเมตตา หน้าที่ของเมตตาคือการนำเอาประโยชน์เกื้อกูลเขาไปคิดให้คนอื่นเขามีความสุข

2. คำว่า กรุณา แปลตามศัพท์ว่าได้ 3 ความหมายคือ “เมื่อทุกข์ของคนอื่นมีอยู่กระทำความหวั่นใจแก่สาธุชน” ซึ่งสังเกตว่าเวลาเห็นคนอื่นมีความทุกข์แล้วเกิดความความสะเทือนใจด้วยความสงสาร จะอยู่เฉยก็ไม่ได้ด้วยความสงสารก็พยายามหาทางช่วยเหลือเขาหรืออีกความหมายหนึ่ง ย่อมซื้อ หมายถึง “ช่วยถ่ายถอนทุกข์ของผู้อื่น” และความหมายที่ 3 คือ “อันบุคคลกระจายไป” โดยกระจายไปแผ่ไปในสัตว์ทั้งหลายผู้ถึงทุกข์ หมายถึง การจะทำอย่างไรให้เขาหมดทุกข์ กรุณา จึงมีความหมายว่า ความปรารถนาให้ผู้อื่นหมดทุกข์

3. คำว่า มุทิตา แปลตามศัพท์ว่า “ยอมยินดีต่อผู้พรั่งพร้อมด้วยสมบัติ” ซึ่งสังเกตว่า ความยินดีความชื่นชมในความดีของผู้อื่น ความยินดีต่อคนอื่นที่มีความสุขสบายในสมบัตินั้น อีกความหมายหนึ่งคือ “ย่อมยินดีเอง” คือความยินดีนั้นเอง ดังนั้นมุทิตาจึงหมายความว่า ความยินดีต่อผู้อื่น ไม่มีความริษยา ไม่มีความไม่พอใจและชื่นชมในความสำเร็จ สมบัติและความสุขของคนอื่น

4. คำว่า อุเบกขา แปลตามศัพท์ “ย่อมเห็นเสมอกัน โดยละความขวนขวายว่า สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงจงอย่าเป็นผู้มีเวร และโดยความเป็นกลาง” คือการมองดูโดยไม่เข้าไปเกี่ยวข้อง ตัดความเข้าข้างคนที่เป็นที่รักของเรา อุเบกขา ซึ่งสังเกตว่า การวางเฉย โดยการพิจารณาอยู่โดยไม่เข้าไปข้องเกี่ยว คือเมื่อพิจารณาแล้วด้วยปัญญาแล้วก็วางเฉยโดยการไม่เอา เมตตา กรุณา และมุทิตา มาใช้ในกรณีดังกล่าวปล่อยให้เป็นไปตามกรรม สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรมแม้เป็นคนอันเป็นที่รัก

3) องค์ประกอบหรือองค์ธรรมในหลักพรหมวิหาร 4

ในหลักพรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎกที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสไว้หลายพระสูตร เนื่องจากเป็นหลักธรรมที่ประพฤติปฏิบัติเพื่อประโยชน์ต่อผู้อื่นโดยแท้จริงเพื่อความเข้าใจอย่างถ่องแท้ พรหมวิหาร 4 ประกอบด้วยองค์ธรรม คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา มีอรรถกถาจารย์ นักวิชาการทางพระพุทธศาสนาได้อธิบายให้ความหมาย เพื่อให้ผู้สนใจมีความรู้ ความเข้าใจในองค์ธรรมพรหมวิหาร 4 อธิบายได้ดังนี้

3.1) เมตตา ความหมายของเมตตาสรุปความสำคัญได้ว่า “ผู้มีเมตตาในสัตว์ทุกหมู่เหล่าจะไม่ฆ่าเอง ไม่ใช้ให้ผู้อื่นฆ่า ไม่ชนะเอง ไม่ใช้ให้ผู้อื่นชนะ ย่อมไม่มีเวรกับใคร ๆ อธิบายว่า ผู้มีเมตตาจะไม่ฆ่าด้วยตนเองหรือใช้ให้คนอื่นฆ่า ไม่ทำความเสื่อมต่อผู้อื่นด้วยตนเองหรือใช้ให้ผู้อื่นทำ จึงเป็นผู้ไม่มีเวรกรรมต่อบุคคลใด ในเมตตาสูตร พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสอานิสงส์ของการเจริญเมตตาว่า พระราชาผู้ทรงธรรมทรงชนะใจหมู่สัตว์ทั่วแผ่นดินด้วยราชธรรม ทรงบูชายัญ เสด็จเที่ยวไปยัญเหล่านั้น ยังไม่ถึงเสี้ยวที่ 16 แห่งเมตตาเจโตวิมุตติที่บุคคลเจริญดีแล้วเหมือนแสงหมู่ดวงดาวไม่ถึงเสี้ยวที่ 16 แห่งแสงจันทร์ (อง.อฏก.23/1/195) เป็นการเปรียบว่าผู้เจริญเมตตามากนั้นเหมือนราชาทรงธรรมได้บูชายัญแม้จะได้บูชายัญครบแล้ว ก็ยังเทียบไม่ได้กับผู้เจริญเมตตาได้ดีแล้ว (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต, 2540; 7) ดังความหมายเมตตาดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตย์สถาน (2540) เมตตา หมายความว่า“ความรักและเอ็นดู ความปรารถนาจะให้ผู้อื่นได้สุข เป็น 1 ในพรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต, 2540) ได้อธิบายความหมาย คำว่า เมตตา ไว้ว่า เมตตา เป็นการแสดงออกต่อคนอื่นในสถานการณ์ที่เขาอยู่เป็นปกติ ถ้าเขาไม่ได้เดือดร้อนอะไร อยู่สบายดีเราก็มีเมตตา ปรารถนาดี มีความเป็นมิตร เมตตา แปลว่า น้ำใจของมิตร เป็นคำ เดียวกับคำว่า มิตตะ มาจากรากศัพท์เดียวกัน มิตตะ แผลงอิเป็น เอ ก็เป็นเมตตะ แล้วก็ทำตามไวยากรณ์ กลายเป็น เมตตา แปลว่าน้ำใจของมิตร คือ คุณสมบัติของมิตรได้แก่ความปรารถนาดีมีความรัก ความหมายโดยวิเคราะห์ศัพท์ เมตตา คือ (มีน้ำใจ) เยื่อใยใฝ่ประโยชน์สุขแก่คนทั้งหลายหรือน้ำใจปรารถนาประโยชน์สุขที่เป็นไปต่อมิตร ความปรารถนาดีมีน้ำในปรารถนาดีมีไมตรีต่อผู้อื่นฉันมิตร

พระญาณสังวรสมเด็จพระสังฆราชสกลมหาปรินายก (เจริญ สุวฒฺฑนมหาเถระ, 2536) ได้อธิบาย คำว่า เมตตา คือ ความปรารถนาให้เป็นสุข มีความหมายสองนัย คือมีความหมายที่ตื้นและความหมายที่ลึกเข้าใจและปฏิบัติได้ทั้งง่ายและทั้งยาก เมตตา ปรารถนาให้เป็นสุขคือความมุ่งหมายหรือมุ่งหวังให้เป็นสุข ผู้อื่นเป็นสุขและทั้งตนเองด้วย ไม่ใช่ให้ผู้ใดผู้หนึ่งเป็นสุขเท่านั้นต้องให้เป็นสุขทุกฝ่าย ส่วนมากจะเข้าใจว่าเมตตาคือปรารถนาให้ผู้อื่นเท่านั้นให้เป็นสุข ไม่รวมตัวเองด้วย เข้าใจเช่นนี้แม้จะแสดงถึงมีน้ำใจงามแต่ไม่ถูกต้องคนอื่นก็มีชีวิต ตนเองก็มีชีวิต ปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุขก็ต้องปรารถนาให้ตนเองเป็นสุขด้วย ไม่มีความแตกต่างกันของความมีชีวิตทั้งผู้อื่นและตนเอง หากปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุขไม่รวมตนเองด้วย การปฏิบัติย่อมเป็นไปตาม ความปรารถนาที่ผิดนั้นอย่างแน่นอน เมื่อลงมือปฏิบัติคือผิดเหตุ ผลก็ยอมผิดไปตามเหตุ ผู้ที่เข้าใจความหมายของความเมตตาผิดยิ่งมีเมตตามากเท่าใดก็จะก่อให้เกิดผลผิดมากเท่านั้น มีเมตตาก็จะเหมือนไม่มีโดยเฉพาะต่อตนเองคือมุ่งปรารถนาให้ผู้อื่นสุขฝ่ายเดียวจนตนเองเป็นทุกข์ การทำให้ตัวเองต้องเป็นทุกข์แม้จะปรารถนาให้ใคร ๆ เป็นสุขก็ไม่เรียกว่าเมตตาอย่างถูกต้องแท้จริง เมตตาที่ผิดพลาด บกพร่องไม่สมบูรณ์ ไม่ใช่เมตตาในพรหมวิหาร เมตตาปรารถนาให้เป็นสุข กรุณาช่วยให้พ้นทุกข์ เมตตาเป็นเรื่องของจิตใจเพราะเป็นความปรารถนา ส่วนกรุณาเป็นเรื่องของกาย เพราะเป็นการปฏิบัติช่วย แต่ที่จริงเมตตาและกรุณาเกี่ยวเนื่องกันอย่างแยกกันไม่ได้ เมตตากรุณาในพรหมวิหารต้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันไม่แยกจากกันไม่ได้ ความหมาย คือ เมตตาความมุ่งหมายหรือมุ่งหวัง มีความปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข และต้องปรารถนาให้ตนเองมีความสุขด้วยจึงจะถูกต้อง จึงจะเป็นเมตตาที่แท้จริงในพรหมวิหาร

พระธรรมรักขิต (2543) ได้อธิบาย เมตตา ไว้ดังนี้ว่า เมตตา คือความปรารถนาความอยู่ดีมีสุขย่อมเป็นความต้องการ โดยธรรมชาติที่เกิดขึ้นในจิตใจของเรา ครอบคลุมความปรารถนาตามธรรมชาติอยู่ในชีวิตสัตว์ทั้งปวง เป็นความรู้สึกและความปรารถนาดีที่เกิดขึ้นเอง เพื่อให้ชีวิตเหล่านั้นรวมไปถึงชีวิตอื่น ๆ ให้อยู่ดีมีสุข ความเมตตาไม่ใช่ความรัก ความรักมักมีเงื่อนไข เมตตาเป็นสิ่งที่ปราศจากเงื่อนไข ซึ่งหมายความว่าเมตตาเป็นเพียงความปรารถนาดีปรารถนาความดีงาม ความอยู่ดีมีสุขให้เกิดขึ้นกับตัวเราและสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ โดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทน แม้เราจะตั้งความปรารถนาให้สิ่งเหล่านี้และอาจจะเป็นจริงหรือไม่ในปัจจุบันหรือในอนาคต แต่เราก็ตั้งความปรารถนาให้สิ่งที่ดีเหล่านั้นเป็นความจริงอยู่ดีโดยปราศจากความคาดหวังหมายมั่นแต่ด้วยจิตใจที่ยอมรับทุกสิ่งอย่างจริง ๆ เราต้องให้ความเมตตากับตนเองได้อย่างแท้จริงแล้ว เราจึงจะสามารถมีความเมตตาให้กับคนอื่นอย่างแท้จริงได้

3.2) กรุณา คำว่า กรุณา แปลตามศัพท์ได้ว่า ธรรมชาติที่สร้างความสะเทือนใจแก่คนดีเมื่อผู้อื่นมีทุกข์ กรุณา มีความหมายตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตย์สถานว่า ความสงสารคิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ เป็น 1 ในพรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา

พระญาณสังวรสมเด็จพระสังฆราชสกลมหาปรินายก (เจริญ สุวฑฺโน, 2520) ได้อธิบายกรุณา ไว้ในหนังสือพรหมวิหาร 4 ไว้ว่า กรุณา คือ ภาวะของจิตที่หวั่นไหวไปเพราะความทุกข์ของผู้อื่น จะช่วยทำให้ทุกข์ของเขาหมดสิ้นไป จึงมีอาการที่ทนเฉยอยู่ไม่ได้ต้องขวนขวายช่วยเหลือเขาเพื่อบำบัดทุกข์ ปราศจากความคิดเบียดเบียนซ้ำเติมเห็นใครตกอยู่ในความทุกข์ คอยระวังใจไม่ให้คิดเบียดเบียนใครและหัดใจให้คิดว่าตนเองมีทุกข์ก็ต้องการคนช่วยเหลือ ผู้อื่นก็ต้องการคนช่วยเหลือเช่นกัน ดังนั้นฝึกใจไม่ให้นิ่งดูดาย ให้ขวนขวายช่วยปลดเปลื้องทุกข์ของผู้อื่นตามความสามารถหรือตามสมควรที่จะพอกระทำได้ หัดแผ่จิตที่เป็นกรุณาออกไปให้แก่คนอื่นและสัตว์ทั้งหลายจงพ้นจากความทุกข์ความเดือดร้อน สมเด็จพระญาณสังวร ได้อธิบายกรุณา ในหนังสือแสงส่องใจให้เพียงพรหมว่า กรุณา คือ ช่วยให้พ้นทุกข์ในพรหมวิหาร มีทางปฏิบัติเป็นสองนัยเช่นเดียวกับเมตตา คือ ปฏิบัติถูกและปฏิบัติผิด กรุณาช่วยให้พ้นทุกข์หมายถึงช่วยตนเองให้พ้นทุกข์และช่วยผู้อื่นให้พ้นทุกข์ด้วยและก็เช่นเดียวกับเมตตา คือต้องช่วยตนเองได้ก่อน แล้วจึงช่วยผู้อื่นต่อไปได้ผู้ที่มีทุกข์เป็นตนว่ามีทุกข์เพราะไม่มีทรัพย์ก็จำเป็นต้องช่วยตนเองให้พ้นจากการไม่มีทรัพย์ก่อนไม่เช่นนั้นจะไม่สามารถช่วยทุกข์ของผู้อื่นที่ไม่มีทรัพย์ได้เลย การปฏิบัติกรุณาที่ผิดเห็นได้ง่าย ๆ เช่นช่วยให้ตนพ้นทุกข์จากการไม่มีทรัพย์ด้วยการถือเอาของผู้อื่นโดยเจ้าของไม่อนุญาต ผู้ทำเช่นนี้ไม่ใช่ผู้มีเมตตากรุณา ผู้ที่ช่วยตนให้พ้นทุกข์ด้วยวิธีนี้ผิด เมื่อเป็นทุกข์เพราะไม่มีเงินก็ต้องช่วยตนเองด้วยการขยันหมั่นแสวงหาโดยชอบ และเมื่อจะช่วยทุกข์เพราะความไม่มีเงินของผู้อื่นต่อไป ก็ต้องช่วยด้วยวิธีแบ่งปันของตนให้หรือแนะนำช่องทางให้แสวงหาโดยชอบ กรุณาอีกวิธีหนึ่งที่ สมควรทำอยางยิ่ง ที่เป็นธัมมะ เป็นพรหมวิหารธรรมแท้ คือช่วยให้พ้นทุกข์ทางใจ ให้ใจพ้นจากทุกข์ไม่ว่าจะทุกข์เพราะเรื่องใดก็ตาม ถ้าสามารถทำใจให้พ้นจากความทุกข์นั้นได้ทุกข์เพราะเรื่องใดนั้นย่อมหมดไปการช่วยให้พ้นทุกข์ทางใจเป็นการช่วยให้พ้นทุกข์ที่ถูกวิธี ที่ถูกธรรม ทุกกรณี

พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาดอ, 2563) อธิบาย กรุณาพรหมวิหารว่า กรุณา แปลได้ตรงกับคำว่า สงสาร กรุณา หรือ สงสาร หมายถึง ปรารถนาให้ผู้ที่มีความทุกข์ จงพ้นจากทุกข์นั้น โดยไม่มีความหมายอื่นเข้ามาเจือปน จึงเป็นความหมายที่ตรงตัวและชัดเจน ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคอธิบายไว้ว่ามีลักษณะเป็นไปด้วยอาการกำจัดความทุกข์ การรักษาหรือให้หายป่วยโดยเร็ว แต่ถึงจะต้องการช่วยเหลือเพียงไรหากผู้นั้นไม่มีความสามารถที่การรักษาได้ ก็ไม่อาจช่วยได้จริง แม้ไม่อยู่ในฐานะที่จะช่วยเหลือได้ แต่ความต้องการช่วยเหลือนั้นก็จัดเป็นความกรุณาด้วยกล่าวอีกอย่างหนึ่ง กรุณาเป็นสภาวะขัดขวางความสุขของตนดังนั้น กรุณาจึงมีลักษณะขัดขวางไม่ให้ตนมีความสุข บุคคลที่มีจิตกรุณาย่อมเสียโอกาสที่จะหาความสุขให้ตนเอง เพราะคอยช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ ถ้าเห็นใครทุกข์ร้อน เขาก็พร้อมช่วยเหลือ บางครั้งอาจ ต้องอดหลับอดนอนพราะต้องช่วยดูแลคนอื่นให้สุขสบาย ถ้าพบเห็นคนเจ็บป่วยเขาก็จะช่วย พยาบาลเท่าที่จะทำได้ จนบางครั้งทำให้ตนเองเหน็ดเหนื่อยหรือไม่สบาย แพทย์คนหนึ่งป่วยเป็นโรคกระเพาะอาหารเพราะยุ่งกับการดูแลคนไข้จนรับประทานอาหารไม่เป็นเวลา ภายหลังเขาจึงเสียชีวิตด้วยโรคกระเพาะอาหารตั้งแต่อายุยังน้อย ดังนั้นความกรุณาสงสารนี้จึงอาจเป็นสิ่งขัดขวางความสุขของตนเอง

3.3) มุทิตา คือ ความพลอยยินดีด้วยเมื่อมีผู้อื่นได้ดีมีสุข ความหมายของมุทิตามีสองนัย คือ หมายถึงความพลอยยินดีด้วยกับผู้อื่น เมื่อผู้อื่นได้ดีมีสุขและพลอยยินดีด้วยกับตนเอง เมื่อตนเองได้ดีมีสุขความพลอยยินดีนี้จะนำไปสู่ความดีอีกขั้นหนึ่ง ถ้าคิดให้ดีเมื่อตนได้ดีมีสุขอย่าปล่อยผ่านไปเฉย ๆ แต่ให้พลอยยินดีกับตนเองให้ตั้งใจรักษาความดีนั้นไว้และเพิ่มพูนให้ยิ่งขึ้น ปุถุชนที่ยังไม่หลุดพ้นกิเลสและความทุกข์ยังจำเป็นต้องอาศัยความดีเป็นบันไดก้าวขึ้นสู่ความพ้นทุกข์ ยินดีความได้ดีมีสุขของตนเองก็เพื่อให้ใจสงบสบายได้พอสมควร ไม่ทะเยอทะยานให้ยิ่งมากขึ้นอีกจนเกินไป ส่วนพลอยยินดีกับผู้อื่นเมื่อเขาได้ดีมีสุข เป็นสิ่งที่ทุกคนควรเจริญให้เกิดขึ้น เมื่อมีเมตตากรุณาแล้วก็เป็นไปได้ที่มุทิตาจะเกิดขึ้นตามมา ขณะที่ใจเกิดความพลอยยินดี ความสบายใจจะเกิดกับตัวเองก่อนที่คนอื่นจะได้รับความพลอยยินดีจากตัวเรา ขณะเดียวกันหากตรงกันข้าม หากใจเกิดความริษยาตนเองก็จะได้รับความริษยาก่อนที่คนอื่นจะได้รับความริษยานั้นจากตัวเรา ดังคำนิยามนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2554) มุทิตา หมายความว่า “ความมีจิตพลอยยินดีในลาภยศสรรเสริญสุขของผู้อื่น เป็น 1 ในพรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน, 2536) ได้อธิบายไว้ในหนังสือพรหมวิหาร 4 ว่า “มุทิตา คือภาวะ ของจิตที่บันเทิงยินดีเมื่อผู้อื่นได้รับความสุขความเจริญด้วยสมบัติต่าง ๆ ปราศจากความริษยา เห็นใครพรั่งพร้อมด้วยสมบัติก็พลอยมีมุทิตา ตัดความยินร้ายไม่ยินดีด้วยเหตุที่ริษยาได้ มุทิตา เป็นพรหมวิหารธรรมที่ควรพึงอบรมให้มีขึ้นในจิต

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต, 2540) ได้อธิบายไว้ว่า มุทิตา คือ ความยินดีในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง ก่อปรีด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอต่อสัตวทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป มุทิตาพลอยยินดีนั้น ยินดีกับตนเองก่อนเมื่อตนเองได้ดีมีสุขแล้วจึงมีความพลอยยินดีต่อผู้อื่น เมื่อเขาได้ดีมีสุข การแสดงมุทิตานั้น แสดงออกต่อคนอื่นในสถานการณ์ที่เขาขึ้นสูงได้ดีมีสุข ประสบความสำเร็จ ทำอะไร ๆ ได้ถูกต้องดีแล้ว

พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาดอ, 2536) ได้ให้ความหมาย เมตตาพรหมวิหาร ที่แปลโดยพระคันธสารภิวงศ์ หมายความว่า ความพลอยยินดี เป็นความยินดีในความสุขความสำเร็จและสมบัติของผู้อื่น บางคนเห็นคนอื่นอยู่ดีมีสุขกว่าตนเองก็รู้สึกริษยา ซึ่งในภาษาบาลีเรียกว่า อิสสา แต่มุทิตามีลักษณะตรงข้ามกับความริษยา ผู้ที่มีความริษยาจะไม่อยากเห็นคนอื่นมีความสุข ความเจริญหรือประสบความสำเร็จในชีวิตและการงาน ไม่อยากเห็นผู้อื่นมีบริวาร หรือมีรูปร่างหน้าตาสวยงาม มีการศึกษาดีมีตำแหน่งหน้าที่การงานดีและได้รับเกียรติยศชื่อเสียงแต่คนที่มีมุทิตานั้นจะยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นได้รับความสำเร็จในหน้าที่การงาน สามารถทำจิตใจให้เป็นสุขไปด้วยโดยอาจกล่าวว่า “ขอให้มีความสุขความเจริญ” ดังมีข้อความเป็นภาษาบาลีว่า โมทติ วตายํ สตฺโต อโห สาธุอโห สุ (บุคคลนี้เพลิดเพลินยินดีอยู่หนอ ช่างดีจริงหนอ) การน้อมใจไปเช่นนี้เรียกว่า มุทิตา ซึ่งเปนธรรมที่แสดงถึงความมีจิตใจสูง และสะอาดบริสุทธิ์ การเจริญมุทิตาต้องพลอยยินดีกับตนเองและผู้อื่น การเจริญมุทิตาแก่คนอื่นที่สูงส่งกว่าตัวเราทำได้ง่าย แต่เราอาจเจริญมุทิตาแก่คนอื่นที่เสมอกับเราหรือต่ำกว่าเราอาจทำได้ยากกว่า การเจริญมุทิตาแก่คนที่เสมอกับเรายังพอทำได้บ้างแต่การเจริญมุทิตาแก่คนที่ตกต่ำกว่าเราทำได้ยากเพราะเรามักน้อมใจไปกับความกรุณาสงสารมากกว่าจะเกิดมุทิตา การเจริญมุทิตานั้นก็เหมือนกับการเจริญเมตตากับ กรุณา คือ เจริญทางกาย ทางวาจา และทางใจ ทางกายก็เป็นการ

ช่วยเหลือบุคคลอื่นที่ประสบความสำเร็จอยู่แล้วให้ประสบความสำเร็จยิ่งขึ้นไป ทางวาจาก็เป็นการแนะนำเขาให้ประสบความสำเร็จมากขึ้น ทางใจก็เป็นการพลอยยินดีกับความสำเร็จของผู้นั้น

3.4) อุเบกขา ความหมายว่า ภาวะที่จิตเป็นกลาง เห็นเสมอกันในสัตว์บุคคลทั้งหลาย คือ เมื่อประสบกับสมบัติและวิบัติพร้อม ๆ กันไม่มีความยินดียินร้าย มองว่าทุกคนมีกรรมเป็นของตนเอง จะมีสุข จะพ้นทุกข์ จะเสื่อมจากสมบัติที่ได้ ก็เพราะกรรมจึงวางเฉยได้คือวาง ได้แก่ ไม่ยึดถือไว้ คือไม่ไปวุ่นวายจัดแจง ปล่อยให้เป็นไปตามกรรมอุเบกขาควรเจริญให้เกิดขึ้นในจิตใจ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตย์สถาน (2554) ให้ความหมายว่า อุเบกขา หมายถึง ความวางใจเฉยอยู่, ความเที่ยงธรรม, ความวางตัวเป็นกลาง, เป็นข้อ 1 ในพรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต, 2551) ได้อธิบาย อุเบกขา ไว้ว่า อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราชั่ง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่วสมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมที่จะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำเพราะเขารับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเองหรือเขาควรได้รับผลอันสมกับความรับผิดชอบของตน

พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาดอ, 2536) อธิบาย อุเบกขา ไว้ในหนังสือพรหมวิหาร ที่พระคันธสารภิวงศ์แปลไว้ หมายความว่า อุเบกขา หมายถึง ความรู้สึกที่วางเฉยโดยปราศจากความปรารถนาให้ผู้อื่นมีสุข (เมตตา) ปราศจากความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ (กรุณา) ปราศจากความปรารถนาให้ผู้อื่นไม่พลัดพรากจากสมบัติ ที่ได้รับแล้ว (มุทิตา) อุเบกขา ไม่ใช่ธรรมที่เราควรเจริญในทุกสถานการณ์แต่ควรเจริญในสถานการณ์ที่เราช่วยเหลือไม่ได้เท่านั้น อธิบายตามความของพระโสภณเถระ คือต้องปล่อยให้เป็นไปตามกฎแหงกรรม ได้รับผลของการกระทำของตนอันเป็นเหตุ หากกังวลกับสิ่งที่เกินความสามารถจะช่วยเหลือย่อมทำให้เราต้องเป็นทุกข์ใจและทุกข์กาย จึงจำเป็นต้องทำใจวางเฉย พิจารณาด้วยปัญญา ทำความเข้าใจตามความเป็นจริง เพื่อไม่ต้องเป็นทุกข์กับสิ่งที่แก้ไขไม่ได้

4) ลักษณะของพรหมวิหาร 4

พรหมวิหารมีลักษณะกิจปจจุปฏฐาน (ผลปรากฏ) และปทัฏฐาน (เหตุใกล้ให้เกิด) เป็นของสภาพธรรมต่าง ๆ ของพรหมวิหาร 4 เป็นลักษณะพิเศษที่มีประจำ เป็นจำเพาะของสิ่งนั้น ๆ เป็นสภาพพิเศษประจำตัวของธรรมแต่ละอย่างแต่ละชนิด ซึ่งมีไม่เหมือนกันเลย ความว่า “ลักฺขณาทิจตุตฺก มี 4 ประการ คือ ลักษณะกิจปจจุปฏฐาน (ผลปรากฏ) และปทัฏฐาน (เหตุใกล้ให้เกิด) ของสภาพธรรมต่าง ๆ ลักษณะ หมายถึง คุณภาพ เครื่องแสดงหรือสภาพโดยเฉพาะที่มีอยู่ เป็นประจำตัวของธรรมนั้น ๆ รสะ หมายถึง กิจการงานหรือหน้าที่การงานของธรรมนั้น ๆ พึงกระทำตามลักษณะของตน ปจจุปฏฐาน หมายถึง ผลอันเกิดจากรสะ ปทัฏฐาน หมายถึง ปัจจัยโดยตรงที่เป็นตัวการให้เกิดลักษณะการนั้น ๆ เรียกว่า เป็นเหตุใกล้ให้เกิด”(พระบาลี ลักขณาทิจตุกะ, 2563) อธิบายได้ดังนี้

4.1 หลักธรรมลักษณะของเมตตา คือ มีความเกื้อกูล ประพฤติแต่ประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลาย คือไม่คิดทำร้าย ถ้าจิตมีความเมตตาก็มีความหวังดี ความปรารถนาดีให้แก่ผู้อื่น มีหน้าที่คือ นำเอาประโยชน์เกื้อกูลเข้าไป คิดที่จะให้คนอื่นเป็นสุข มีปจจุปฏฐาน (ผลปรากกฏ) คือเป็นเหตุใกล้เห็นว่าสัตว์ทั้งหลายน่ารักน่าเจริญใจ มีผลที่ปรากฏของเมตตาเมื่อได้ปฏิบัติแล้วคือ สภาพจิตเกิดความหมด

อาฆาต คือนำความอาฆาตออกไปจากจิตใจ มีสมบัติคือความสำเร็จเมื่อได้เจริญเมตตาแล้ว คือความพยาบาทจะสงบไม่เกิดขึ้นในจิตใจ ระงับพยาบาท ข้อเสียของเมตตาหากเกิดขึ้นด้วยความเสน่หาและความรักเช่นรักในเพศของความรักหนุ่มสาว ชายหญิงก็ทำให้เมตตาเป็นวิบัติไป เกิดความไม่สมบูรณ์ หากจะแผ่เมตตาให้เขาก็กลายเป็นแผ่เสน่หา ความรักใคร่คือความรักแบบหนุ่มสาวเป็นตน

4.2 หลักธรรมลักษณะของกรุณา คือ มีความคิดที่จะปลดเปลื้องทุกข์ของสัตวทั้งหลาย คือคิดจะทำอย่างไร ถึงจะช่วยเหลือเขาให้พ้นความทุกข์ได้ มีหน้าที่คือมีความอดกลั้นต่อทุกข์หรือไม่นิ่งดูดายต่อทุกข์ของผู้อื่น เห็นคนอื่นทุกข์แล้วกินไม่ได้นอนไม่หลับถ้าไม่ได้ช่วยเขา อดทนไม่ได้ต่อความทุกข์ของผู้อื่นสัตว์อื่น มีผลที่ปรากฏคือความไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีปจจุปฏฐานคือเป็นเหตุใกล้มีความเห็นสภาพของผู้อื่นและสัตว์ทั้งหลายที่ถูกความทุกข์ครอบงำเป็นผู้ไม่มีที่พึ่ง มีสมบัติคือความสำเร็จของการมีกรุณา คือความระงับการเบียดเบียน ไม่ไปเบียดเบียนสัตว์อื่น ข้อเสียของกรุณา คือความโศกเศร้า กล่าวคือเมื่อต้องการช่วยเหลือผู้อื่นแต่ไม่สามารถทำได้จึงเกิดความโศกเศร้า เสียใจ

4.3 หลักธรรมลักษณะของมุทิตา คือ ความบันเทิง ความยินดีในสมบัติของผู้อื่น มีลักษณะคือพลอยชื่นชมยินดีไปกับเขา มีความบันเทิงใจในสมบัติของผู้อื่น มีความไม่ริษยาเป็นหน้าที่ของมุทิตา เมื่อมีความมุทิตาเกิดขึ้นในจิตใจความไม่ริษยาย่อมไม่เกิดขึ้นเพราะเป็นปฏิปักษ์ต่อความริษยา มุทิตามีความกำจัดความริษยาความไม่ยินดีในสมบัติของผู้อื่นเป็นผล (ปจจุปฏฐาน) มีความมองเห็นความสำเร็จของสัตว์ทั้งหลายเป็นเหตุใกล้ของเมตตา มีความระงับความไม่ยินดี (อรติ) มีความสงบไม่ใยดีด้วยเป็นสมบัติ มีความสนุกร่าเริงเป็นวิบัติ

4.4 หลักธรรมลักษณะของอุเบกขา คือ มีความวางเฉย ความเป็นกลาง ๆ ในสัตวทั้งหลาย ความไม่ยินดียินร้าย มีความเป็นกลาง ๆ ไม่พอใจหรือไม่เสียใจในสัตว์ทั้งหลาย หน้าที่ของอุเบกขาคือความที่มองสัตว์ทั้งหลายอย่างเสมอกัน อุเบกขามีความสงบระงับจากความยินดีและความยินร้ายเป็นผลอันเกิดจากหน้าที่ของอุเบกขา มีความเล็งเห็นว่าสัตว์ทั้งหลายเป็นผู้มีกรรมเป็นของตนเอง สัตว์ทั้งหลายจะเป็นผู้ถึงสุข หรือเป็นผู้ถึงทุกข์ จะไม่เสื่อมจากสมบัติที่ตนได้รับแล้วพอใจในกรรมของตนเอง คือเหตุใกล้ให้เกิด อุเบกขา ความระงับในความยินดี ยินร้าย เป็นสมบัติ ถ้ามีความเฉยแบบไม่มีปัญญาเพราะด้วยอำนาจเคหสิตะ คืออิงอาศัย ติดอยู่ในกามคุณ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส เป็นความวิบัติของอุเบกขา

ดังนั้นพรหมวิหาร เป็นวิหารธรรมอันประเสริฐ วิหารธรรมปราศจากโทษ ประกอบด้วยธรรม 4 อย่างคือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ธรรม 4 ประการนี้ เป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐนั้น เพราะเป็นธรรมของการปฏิบัติเพื่อประโยชน์กับสัตวทั้งหลาย เป็นของปฏิบัติเพื่อตนเองทำให้ตัวเองจิตสงบ พบความสุข แต่เพราะว่า “พรหมวิหารทั้ง 4 เป็นข้อปฏิบัติที่นักปฏิบัติเมื่อได้ปฏิบัติแล้วจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้อื่นเพื่อสัตว์อื่น ดังนั้นจึงเป็นวิหารธรรมอันประเสริฐ เป็นธรรมปราศจากโทษ เพราะพรหมทั้งหลาย (อุบัติพรหม) เป็นผู้ที่จิตปราศจากโทษ มุ่งแสวงหาประโยชน์ให้แก่สัตว์ทั้งปวง (เมตตา) มุ่งช่วยปลดเปลื้องสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ (ทุกข์) ให้แก่สัตวทั้งปวง (กรุณา) พลอยยินดีต่อความสุขความเจริญต่อสมบัติของสัตวทั้งปวง (มุทิตา) แล้วยึดมั่นในความเป็นกลาง ๆ (อุเบกขา) จึงเรียกได้ว่าเป็นผู้มีจิตที่ปราศจากโทษ เมื่อผู้เจริญในพรหมวิหาร ย่อมเป็นผู้อยู่อย่างพรหมโดย กำเนิดธรรมชาติของพรหม มีเมตตาเป็นหนทางหมดจด ทางบริสุทธิ์ของบุคคลผู้มีความพยาบาท กรุณา เป็นหนทางหมดจด ทางบริสุทธิ์ของบุคคลผู้มีความวิหิงสา (ความเบียดเบียน) มุทิตาเป็นหนทางหมดจด

ทางบริสุทธิ์ของบุคคลผู้มีความอรติ(ความไม่ยินดี ไม่พอใจ) และอุเบกขาเป็นหนทางหมดจด ทางบริสุทธิ์ของบุคคลผู้มีความราคะ ทำให้การดำเนินชีวิตอย่างบริสุทธิ์สะอาดหมดจด ด้วยหน้าที่ขององค์ธรรมพรหมวิหารนั้น เป็นหนทางหมดจดเพราะกิจหรือหน้าที่ ที่น้อมเอาประโยชน์เกื้อกูล ขจัดสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูลออกไป มีอาการกลางๆ ไม่เข้าข้างหรือลำเอียง (มูลนิธิภูมิพโลภิกขุ, 2547; 391)

5) ตัวอย่างกระบวนการนำพรหมวิหาร 4 ไปใช้ในครอบครัว

พ่อแม่มีลูก 4 คน คนหนึ่งยังเปนเด็กเล็ก คนหนึ่งป่วยไข้ คนหนึ่งเป็นหนุ่มเป็นสาว คนหนึ่งจัดกิจการงานของตนเองได้แล้ว ธรรมชาติของพ่อแม่ เห็นลูกเด็กเล็กก็หวังว่าจะสุขภาพแข็งแรงและเติบโตเป็นผู้ใหญ่ เพราะนึกเห็นประโยชน์แก่ลูกคนเล็ก คือ เมตตา ลูกคนที่สอง นอนเจ็บป่วยอยู่ คิดหาจะทำอย่างไรให้หาย จะให้พ่อแม่ทำอยางไรก็ยอมเพื่อให้ลูกหายป่วย คือ กรุณา ลูกคนที่สามเป็นหนุ่มเป็นสาวร่ำรวย ก็ปรารถนาให้ลูก รวย ยิ่งๆ ขึ้นไปอีก ยินดีในความร่ำรวยของลูก ๆ คือ มุทิตา สำหรับลูกคนที่สี่แต่งงานออกเรือนไป พ่อแม่ก็จะไม่เข้าไปยุ่งย่ามให้เขาจัดการเอง เพราะลูกได้เติบโตแล้วพ่อแม่ต้องวางใจเฉย นี่คือพรหมวิหาร 4 ในสัตว์ทั้งหลายที่พ่อแม่ได้เจริญพรหมวิหารในลูกทั้ง 4 ที่เปรียบ เมตตาดั่งลูกคนเล็กเป็นเด็กเล็ก ลูกคนที่สองที่ป่วยดั่งกรุณา ลูกคนที่สามที่เป็นหนุ่มสาวดั่งมุทิตา และลูกคนที่โตที่สุดมีครอบครัวออกเรือนไปดั่งอุเบกขา การฝึกสมาธิด้วยการเจริญพรมหวิหาร การเจริญพรหมวิหารที่พระพุทธโฆษจารย์ท่านยกตัวอย่างไว้ว่า คิดว่าสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้เปรียบเสมือนเด็กตัวน้อย ๆ และเราหวังดีต่อเขา คิดว่าสัตวทั้งปวงในโลกนี้เป็นทุกข์ป่วยทั้งกายทั้งใจ และก็คิดว่าเราจะช่วยอย่างไรให้หายป่วย คิดว่าสัตวโลกทั้งปวงนี้เปรียบเสมือนคนหนุ่มสาว ที่กำลังเจริญด้วยกามคุณ 5 เราก็ยินดีไปกับเขา และคิดว่าสัตวโลกทั้งปวงนี้เป็นเสมือนลูกของเราที่ออกเรือนไปแล้ว เราก็เฝ้าดูเขาอยู่ห่าง ๆ ไม่เข้าไปก้าวก่ายยุ่งย่าม เพราะว่าสามารถเลี้ยงดูตัวเอง ภรรยา และลูกของเขาเองได้แล้ว การทำจิตอย่างนี้เรียกว่าการเจริญพรหมวิหารไปยังสัตว์โลก (ณัฐมา ขันติธรรมกุล, 2553; 101)

การจัดเรียงลำดับพรหมวิหาร 4 ประการ คือ 1) เมตตา 2) กรุณา 3)มุทิตา และ 4) อุเบกขา การจัดลำดับของพรหมวิหารเพราะเมื่อมีพิจารณาหน้าที่ของธรรม 4 อย่างนี้ มีหน้าที่ทำให้เกิดความหมดจดในจิตใจ กล่าวคือเป็นธรรมชาติของตัวพรหมวิหาร ที่เป็นหนทางทำให้เกิดความบริสุทธิ์หมดจด หลักธรรมเมตตาคิดในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสัตวทั้งปวง สัตวทั้งปวงนี้หมายถึงมนุษย์และสัตวทั้งหลาย หลักธรรมกรุณา คิดที่จะกำจัดสิ่งไม่เป็นประโยชน์จะบำบัดทุกข์ของสัตวทั้งปวง หลักธรรมมุทิตา มีใจพลอยยินดีในความได้ดีต่อสัตว์ทั้งปวง ปกติมนุษย์มักจะทนไม่ได้เมื่อเห็นเขาได้ดี แต่เมื่อเป็นลูก พ่อแม่จะมีความยินดีต่อลูกเมื่อลูกได้ดีมีสุข และหลักธรรมอุเบกขา ไม่คำนึงถึง คือการวางเฉย วางจิตให้ตั้งมั่นไม่หวั่นไหวทั้งส่วนดี และส่วนร้าย เมื่อได้ช่วยเหลือเต็มที่แล้วยังช่วยไม่ได้ต้องวางใจเป็นกลางด้วยการคิดว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตนเอง เมตตาเป็นหนทางหมดจด ทางบริสุทธิ์ของบุคคลผู้มีความพยาบาท กรุณาเป็นหนทางหมดจด ทางบริสุทธิ์ของบุคคลผู้มีความวิหิงสา(ความเบียดเบียน) มุทิตาเป็นหนทางหมดจด ทางบริสุทธิ์ของบุคคลผู้มีความอรติ(ความไม่ยินดี ไม่พอใจ) และอุเบกขาเป็นหนทางหมดจด ทางบริสุทธิ์ของบุคคลผู้มีความราคะ เหตุที่จัดลำดับพรหมวิหารนั้นได้อธิบายไว้ในวิสุทธิมรรค เพราะเมื่อผู้ที่เจริญพรหมวิหารให้ครบทั้ง 4 ประการ จะต้องปฏิบัติในสัตว์ทั้งหลายตามลำดับ คือ (1) ผู้เจริญพรหมวิหาร มีความ ประพฤติไปในทางที่มุ่งช่วยทำประโยชน คือ เมตตา มีลักษณะโดยอาการที่มุ่งช่วยทำประโยชน์ให้แก่สัตว์ทั้งหลาย (2) ผู้เจริญพรหมวิหารได้เห็นเอง

หรือได้ยินข่าวหรือกำหนดขึ้นด้วยความโชกโชนด้วยทุกข์ของสัตว์ทั้งหลายที่ตนเองมุ่งช่วยทำประโยชน์ (เมตตา) ให้แล้วนั้นจำเป็นต้องปฏิบัติในสัตว์ทั้งหลายด้วยความประพฤติโดยอาการช่วยบรรเทาทุกข์นั้นให้ คือ กรุณา ก็มีลักษณะเป็นไปโดยอาการช่วยบรรเทาทุกข์ด้วย (3) ผู้เจริญพรหมวิหารเมื่อได้เห็นสมบัติของสัตว์เหล่านั้น ซึ่งเป็นผู้ที่ตนมุ่งช่วยทำประโยชน์และช่วยบรรเทาทุกข์ให้แล้ว จำเป็นต้องมีความพลอยยินดีต่อสมบัติของสัตว์เหล่านั้น คือ มุทิตา (4) ผู้เจริญพรหมวิหารต้องปฏิบัติกับสัตว์เหล่านั้นเป็นกลาง ๆ กล่าวคือการวางเฉยเพราะไม่มีสิ่งจำเป็นทำเป็นอย่างที่ 4 อีกแล้ว คือ อุเบกขา ลักษณะของพรหมวิหาร โดยหน้าขององค์ธรรมของพรหมวิหาร มีเมตตา คือ มีหน้าที่การมุ่งทำประโยชน์ช่วยเหลือ เกื้อกูลต่อสัตว์นั้น คิดที่จะให้คนอื่นเป็นสุข กรุณา คือ มีหน้าที่ไม่มีความอดกลั้นต่อทุกข์หรือไม่นิ่งดูดายต่อทุกข์ของผู้อื่น เห็นคนอื่นทุกข์แล้วกินไม่ได้นอนไม่หลับถ้าไม่ได้ช่วยเขาอดทนไม่ได้ต่อความทุกข์ของผู้อื่นสัตว์อื่น มุทิตา มีหน้าที่คือ มีความไม่ริษยา มีความพลอยยินดีต่อสัตว์ที่ได้ดีมีสุขได้สมบัติ หน้าที่ของอุเบกขาคือ ความที่มองสัตว์ทั้งหลายอย่างเสมอกัน อุเบกขามีความสงบระงับจากความยินดีและความยินร้ายเป็นผลอันเกิดจากหน้าที่ของอุเบกขา มีความเล็งเห็นว่าสัตว์ทั้งหลายเป็นผู้มีกรรมเป็นของตนเอง สัตว์ทั้งหลายจะเป็นผู้ถึงสุข หรือเป็นผู้ถึงทุกข์ จะไม่เสื่อมจากสมาบัติที่ตนได้รับแล้ว (ปัญญา ใช้บางยาง, 2548; 294)

ด้วยเหตุนี้ พรหมวิหาร 4 จึงมีลำดับ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา การจำลำดับพรหมวิหาร 4 ประการ การเจริญพรหมวิหาร “ภาวนา 3 มี เมตตา กรุณา มุทิตา” เป็นลำดับที่ไม่มีกำหนดแน่นอน จะเจริญภาวนาข้อใดก่อนก็ได้ และอุเบกขาเป็นลำดับสุดท้าย แต่ที่แสดงเป็นลำดับดังกล่าวนั้นเป็นการแสดงของการเทศนา และอีกนัยหนึ่งคือ เมื่อเจริญ เมตตา กรุณา มุทิตา เมื่อจิตเป็นสมาธิแล้วทำได้เพียงฌาน 3 เท่านั้น กล่าวคือไม่สามารถยกขึ้นถึงฌาน 4 ได้ เพราะยังไม่สามารถทำจิตให้ปราศจากโสมนัสได้ คือ ความไม่มีทุกข์ จิตมีแต่สุข ยังต้องอาศัยความทุกข์ สุข เป็นอารมณ์ในการภาวนาอยู่ (พระนิพนธ์ ฐานวโร (คำภาสี), 2565; 11) ข้าศึกพรหมวิหาร แยกเป็น 2 ระยะ คือ คำว่าข้าศึกใกล้เพราะว่ามีโอกาสเกิดขึ้นไดเร็วกว่า คำว่า ขาศึกไกล เพราะได้โอกาสจะเกิดขึ้นช้า เปรียบเหมือนศรัตรูที่อยู่ใกล้ตัวยิ่งมีโอกาสทำรายได้เร็วกว่าอยู่ไกล ในพรหมวิหารจะมีอกุศลธรรมที่เป็นข้าศึกแต่ละอย่าง 2 ประการ คือข้าศึกใกล้และ ข้าศึกไกล ความว่า เมตตา มีราคะเป็นข้าศึกใกล้ พยาบาทเป็นข้าศึกไกล กรุณา มีโทรมนัสความเสียใจเป็นข้าศึกใกล้ วิหิงสา ความคิดเบียดเบียนเป็นขาศึกไกล มุทิตา มีโสมนัสความร่าเริงเกินไปเป็นข้าศึกใกล้ อรติ ความไม่ยินดีเป็นข้าศึกไกล อุเบกขา มีความวายเฉยโดยไร้ญาณความรู้เป็นข้าศึกใกล้ ความราคะ ความกำหนดพอใจและปฏิฆะ ความขัดเคือง ความกระทบกระทั่งทางใจเป็นข้าศึกไกล เมื่อโยคีผู้เจริญเมตตาภาวนาทำจิตให้เมตตาเหมือนกันในบุคคล 4 จำพวกเท่าเทียมกันไม่มีแบ่งแยก เมื่อผู้เจริญเมตตาภาวนาถึงขั้นสีมาสัมเภท จะมีนิมิตเกิดขึ้นเป็นเครื่องแสดงว่าได้บรรลุอุปจารสมาธิ เมื่อน้อมจิตไปในนิมิตนั้นหลาย ๆ ครั้งก็จะบรรลุอัปปนาฌาน ก็คือ ฌาน 2 3 ในจตุกกฌาน

6) ประโยชน์ของการเจริญพรหมวิหาร 4

ผู้ที่เจริญด้วยพรหมวิหาร 4 บรรเทาความโกรธแค้นในคนที่เป็นคู่เวรให้สงบลงได้ด้วยอุบายต่าง ๆ มีจิตย่อมแผ่ไปยังบุคคลเป็นคู่เวรด้วยวิธีแห่งเมตตา เหมือนกับน้อมไปในคนที่เป็นที่รัก ผู้เป็นสหายที่ยิ่งรัก และผู้เป็นกลาง ๆ แบ่งแยกระหว่าง 4 คน คือ ตัวเอง คนที่เปนที่รัก คนผู้เป็นกลาง ๆ และคนที่มีเวรต่อกัน ทำลายขอบเขตที่แบ่งแยกระหว่างบุคคลทั้ง 4 ได้สำเร็จ ประโยชน์ของการเจริญ

พรหมวิหาร 4 ประการ มีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา มีประโยชน์ใชการใช้ชีวิตต่อบุคคล 11 ประการ คือ (1) นอนเป็นสุข นอนหลับสนิทเหมือนคนเข้าสมาบัติ (2) ตื่นเป็นสุข ตื่นขึ้นมาไม่เป็นทุกข์ ตื่นขึ้นมาอย่างสบายไม่มีอาการน่ารังเกียจ (3) ไม่ฝันร้าย เมื่อฝันก็จะนิมิตเห็นแต่สิ่งที่ดี (4) เป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย เป็นที่รักของคนทั้งหลาย (5) เป็นที่รักของอมนุษย์ทั้งหลาย (6) เทวดาทั้งหลายคอยเฝ้ารักษา เหมือนพ่อแม่คอยเฝ้ารักษาลูก (7) ไฟ ยาพิษ หรือศัสตรา กล้ำกลายไม่ได้ (8) จิตเป็นสมาธิเร็ว เพราะพยาบาทเป็นธรรมข้าศึกได้ถูกถอนจากการเจริญเมตตาภาวนาแล้ว (9) ผิวหน้าผ่องใส (10) ไม่หลงทำกาลกิริยา มีสติขณะใกล้ตาย (11) เมื่อยังไม่รู้แจ้งแทงตลอด เมื่อเคลื่อนจากโลกนี้แล้วไปสู่พรหมโลก (พระมหาบัญชา สุสมฺปนฺโน (ผาติวโรดม), 2554; 10)

สรุปพรหมวิหาร 4 เป็นวิหารธรรมอันประเสริฐ ปราศจากโทษ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เป็นการเจริญพรหมวิหารธรรมเป็นประโยชน์แก่สัตวทั้งหลายมีความรักเป็นอารมณ์คือ การพัฒนาจิตด้วยการแผ่ความรักให้ผู้อื่น มีความสงสารเป็นอารมณ์คือ การพัฒนาจิตด้วยการแผ่ความสงสารให้ผู้ประสบความทุกข์ มีความพลอยยินดีเป็นอารมณ์ คือการพัฒนาจิตด้วยการแผ่ความยินดีกับผู้อื่นที่ได้ดีมีความสุข มีความรูสึกที่วางเฉยเป็นอารมณ์คือการพัฒนาจิตด้วยการแผ่ความวางเฉยต่อความทุกข์ความสุขของผู้อื่นในทุกทั่วสารทิศ

7) หลักพรหมวิหารในทัศนะของนักปราชญ์

หลักพรหมวิหาร 4 ธรรมที่เป็นธรรมอันประเสริฐ ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างพรหม ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ กับความเห็นหรือความหมายในทัศนะของวิชาการหรือนักปราชย์พอยกมาให้ดูได้ดังนี้

ราชบัณฑิตยสภา (2563) ให้ความหมาย คำว่า พรหม คือชื่อพระเป็นเจ้าผู้สร้างโลกตามศาสนาพราหมณ์เทพในพรหมโลก จำพวกมีรูป เรียก รูปพรหม มี 16 ชั้น จำพวกไม่มีรูป เรียก อรูปพรหม มี 4 ชั้น ตามคติพระพุทธศาสนา ใช้ว่า พรหมัน พรหมา พรหมาน หรือ พรหมาร ก็มี ผู้มีพรหมวิหารทั้ง 4 เช่น บิดามารดามีพรหมวิหารทั้ง 4 ต่อบุตร ได้ชื่อว่า เป็นพรหมของบุตร คำว่า พรหม แปลว่า ผู้เจริญด้วยคุณ มีความหมายคือ เลิศ ความดีประเสริฐสุด เทพในพรหมโลกเป็นผู้ไม่เกี่ยวข้องด้วยกาม มี 2 พวกคือ รูปพรหม มี 16 ชั้น อรูปพรหม มี 4 ชั้น หรือคน ผู้ประเสริฐด้วยคุณธรรม 4 ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา

พระญาณสังวรสมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒนมหาเถระ, 2520) ได้ อธิบายความหมายไว้ว่า พรหมวิหาร นี้เป็นคุณธรรมสำหรับเป็นที่อยู่ของจิตใจแห่งพรหม คือผู้ใหญ่หรือผู้ใจประเสริฐ ทรงเรียกคุณธรรมนี้ว่า พรหมวิหาร เป็นธรรมรู้เป็นที่อยู่ซึ่งมีทั้งความดีและความสุข

ทองย้อย แสงสินชัย (2563) ได้อธิบาย คำว่า วิหาร แปลว่า นำอิริยาบถไปเป็นพิเศษ หมายความว่า ผลัดเปลี่ยนอิริยาบถ หรือยืน เดิน นั่ง นอน อยู่ในที่นั้น อาการเช่นนั้นจึงเรียกว่า วิหาร ยังมีความหมายหลายอย่าง คือ “การอยู่ การพักผ่อน การดำรงชีวิต สถานะ วิถีชีวิต ที่อยู่ ที่อาศัย การพักอยู่ ณ ที่แห่งหนึ่ง ที่ประชุม วัด สถานที่ประชุมของภิกษุ สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ คุณธรรมประจำใจ

พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาดอ, 2555) ได้กล่าวว่า “พรหมวิหาร นี้แยกเป็นพรหมและวิหาร คำว่า พรหม แปลว่า ประเสริฐ ส่วนคำว่า วิหาร แปลว่า ความประพฤติ ดังนั้น คำว่า พรหมวิหาร จึงหมายความว่าความประพฤติอันประเสริฐด้วยการทำประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น หรือมีความหมาย

ว่าการประพฤติอย่างพรหม โดยเป็นความประพฤติของผู้อบรมจิตด้วยการเจริญเมตตาเป็นต้น คำว่า วิหาร แบ่งออกเป็น 4 อย่างคือ 1) อิริยาบถวิหาร 2) ทิพพวิหาร 3) อริยวิหาร 4) พรหมวิหาร พรหมวิหาร หมายถึง ฌาน 4 ได้แก่ เมตตาฌาน กรุณาฌาน มุทิตาฌาน และอุเบกขา ฌาน และโดยที่ธรรมเหล่านี้เป็นความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ เป็นการดำเนินชีวิตที่หมดจด พระพุทธองค์จึงตรัสเรียกเมตตาว่าเป็นพรหมวิหาร (การอยู่อย่างประเสริฐ)

พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต, 2551) ได้อธิบายคำว่า พรหมวิหาร คือ ธรรมเครื่องอยู่ของพรหม ธรรมประจำใจอันประเสริฐ ธรรมประจำใจของท่านผู้มีคุณความดี ยิ่งใหญ่มี 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา และได้อธิบายในหนังสือจาริกบุญไว้ว่า พรหม ในศาสนาพราหมณ์ถือว่าเป็นจุดมุ่งหมายอันสูงสุดคือ พรหมสหัพยตา พระพุทธเจ้าจึงได้คัดค้านคำสอนนี้ซึ่งมีมาก่อนแล้ว หากเราจะเข้าร่วมกับพรหมด้วยการสร้างความเป็นพรหมให้มีในตัวเอง หรือให้เป็นพรหมด้วยการเจริญพรหมวิหารธรรม คือมีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ครบทั้ง 4 ทุกคนที่ปฏิบัติตามหลักธรรม มีธรรมอยู่ประจำใจ ก็หมายความว่าเราได้เป็น พรหม หรือทานผู้เป็นใหญ่ หมายถึงผู้ประเสริฐ คือ ผู้มีจิตใจกว้างขว้างยิ่งใหญ่ หรือยิ่งใหญ่ด้วยคุณธรรมความดีงาม มิใช่หมายถึงผู้ใหญ่ในความหมายอย่างที่เข้าใจกัน สามัญทุกคนควรมี พรหมวิหาร ทุกคนควรมีจิตใจกว้างขว้างยิ่งใหญ่ไม่เฉพาะผู้ใหญ่เท่านั้น

พระครูสิริรัตนานุวัตร (2562; 95) กล่าวในรายงานวิจัย เรื่อง จักรวาลในไตรภูมิในพระพุทธศาสนา ว่า “พรหม ตามนัยทางธรรมหมายถึงวาง คือ วางจากกิเลส ระดับธรรมปฏิบัติกันของมนุษย์ คือ มีองค์คุณแห่งเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา และพ่อแม่ถือว่าอยู่ในฐานะพรหม (พฺรหฺมาติ มาตาปตโร)

3.2.2 หลักการยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน (สังคหวัตถุ 4)

สังคหวัตถุธรรม หรือสังคหวัตถุ 4 นี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับการปรับใช้หลักสังคหวัตถุ 4 การสร้างสันติสุขในชุมชน เพื่อมาประยุกต์บูรณาการเข้ากับการสร้างสันติสุขให้เกิดความเป็นธรรมและความ ความสมัคคีในการอยู่ร่วมกัน ในแบบของหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 ที่ได้ชื่อว่าเป็นธรรมธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนไว้ในความสามัคคี ที่ประกอบด้วย 1) ทาน คือ การให้ การสงเคราะห์หรือช่วยเหลือผู้อื่น 2) ปิยวาจา คือ การใช้วาจาด้วยถ้อยคำที่สุภาพและถ้อยคำที่มีประโยชน์ 3) อัตถจริยา คือ การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์แก่ทั้งตนเอง และผู้อื่น และ 4) สมานัตตตา คือ การวางตัวให้เหมาะสมเสมอต้นเสมอปลาย รู้จักวางตนให้เหมาะสมกับฐานะ ในที่นี้จะแสดงถึงรายละเอียดเนื้อหาเพื่อให้เกิดความเข้าใจในที่มา ความหมาย องค์ประกอบและความสำคัญของสังคหวัตถุ 4 ต่อไป

1) หลักสังคหวัตถุที่มาในพระไตรปิฎก

หลักสังคหวัตถุ 4 ที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก ทีฆนิกายปาฏิกรรค ใน อังคุตตรนิกาย จตุกกนิกาย ใน อังคุตรนิกาย อัฏฐกนิบาท และในอังคุตตรนิกาย นวกนิบาต (ที.ปา. 11/140/167, องฺ. จตุกก. 21/256/335, องฺ.อฏก. 23/114/222, และ องฺ.นวก. 23/209/377) ใน “ลักขณสูตร” ทรงเล่าให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า ในชาติก่อน ๆ พระองค์เป็นผู้สงเคราะห์คนทั้งหลายด้วยสังคหวัตถุ 4 จึงเข้าถึงโลกสวรรค์เมื่อมาเกิดในชาตินี้ทรงได้มหาปุริสลักษณะ 2 ประการ คือ 1) มีฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทอ่อนนุ่ม 2) พระหัตถ์และพระบาทมีลายดังข่ายทอง ถ้าอยู่ครองเรือนจะเป็นพระเจ้าจักพรรดิมีบริวารชนทุกระดับทั้ง พราหมณ์คฤหบดีและชาวนิคมหรือชาวชนบท เป็นต้น ถ้าออกผนวชจักเป็นพระเจ้า ก็จะมีบริวารชนเป็นอันมากแวดล้อม ทั้งภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เทวดาและมนุษย์

เป็นต้น ทั้งหมดนี้พระองค์ได้มาเพราะสังคหวัตถุ 4 มี (1) ทาน (การให้) คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสียสละแบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ ตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน (2) ปิยวาจา (วาจาเป็นที่รัก วาจาดูดดื่มน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจ) คือกล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วย เหตุผล เป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยอมตาม (3) อัตถจริยา (การประพฤติประโยชน์) คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ตลอดถึงคำช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม (4) สมานัตตตา (ความเสมอต้นเสมอปลาย) คือ ทำตนเสมอต้นเสมอปลายปฏิบัติ สม่ำเสมอกันในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์ โดยร่วมรับรู้ร่วมแก้ไขตลอดถึงวางตนเหมาะแก่ฐานะภาวะบุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อมถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี

พระพุทธเจ้าทรงเน้นความสำคัญของการเกื้อกูลสงเคราะห์กันในหมู่ชน และความสามัคคีของสังคม ด้วยการทรงย้ำความสำคัญของหลักสังคหวัตถุ 4 เช่น หัตถกะอาฬวกะ ซึ่งทรงยกย่องว่าเป็นตราชู 1 ใน 2 คน ของอุบาสกบริษัท และถือกันว่าเป็นอัครอุบาสก ก็ได้รับการยกย่องเป็นเอตทัคคะในบรรดาผู้สงเคราะห์บริษัท/ชุมชน ด้วยสังคหวัตถุ 4 (อง.เอก. 20/151/33) ครั้งเมื่อทรงแสดงสิงคาลกสูตร ว่าด้วยหลักการไหว้ทิศในอริยวินัย พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระสูตรนี้เป็นวินัยของคฤหัสถ์ (คิหิวินัย) ก็ทรงสรุปลงท้ายด้วย สังคหวัตถุ 4 นี้ (ที.ปา. 11/205/206) พระโบราณกเถระทั้งหลายจึงกล่าวคาถาประพันธ์นี้ในพระลักษณะเหล่านั้นว่า (ที.ปา. 11/140/167) สังคหวัตถุ 4 อย่าง มีดังนี้ (ที.ปา. 11/267/244)

1. ทาน (การให้ปัน)
2. ปิยวัชช (เจรจาวาจาที่อ่อนหวาน)
3. อัตถจริยา (ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์)
4. สมานัตตตา (ความเป็นผู้มีตนเสมอ)

สังคหวัตถุ 4 ประการนี้ ธรรมเหล่านั้นแล เป็นเครื่องสงเคราะห์โลก ประดุจสลักเพลาควบคุมรถที่แล่นไปอยู่ไว้ได้ ฉะนั้นถ้าธรรมเครื่องสงเคราะห์เหล่านี้ ไม่พึงมีไซร้มารดาหรือบิดาไม่พึงได้ความนับถือหรือบูชาเพราะเหตุแห่งบุตร ก็เพราะเหตุที่บัณฑิตพิจารณาเห็นธรรมเครื่องสงเคราะห์เหล่านี้ ฉะนั้นพวกเขาจึงถึงความเป็นใหญ่ และเป็นที่น่าสรรเสริญ (อง.จตุก. 21/256/335) ใครก็ตามที่สงเคราะห์บริษัทใหญ่ ในอดีตกาล ในอนาคตกาล และในปัจจุบัน ก็ล้วนแต่สงเคราะห์ด้วยสังคหวัตถุ 4 ประการ และเป็นผู้มีศรัทธา มีศีล มีหิริ มีโอตตัปปะ เป็นพหูสูต มีจาคะ มีปัญญา และมีความปรารถนาน้อย (อง.อฏฐก. 23/114/222) เป็นกำลังทำให้มีปัญญา มีความเพียร มีการงานอันไม่มีโทษ และมีการสงเคราะห์ เป็นกุศลที่มีปัญญาประกอบ สามารถทำความเป็นพระให้เห็นแจ้งด้วยปัญญา ด้วยความเพียร อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบด้วยกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม อันหาโทษมิได้ เรียกว่ากำลังคือการงานอันไม่มีโทษ การสงเคราะห์ใน สังคหวัตถุ 4 มี ทาน เปยยวัชชะ อัตถจริยา สมานัตตตา เป็นธรรมทานที่เลิศกว่าทานทั้งหลาย การแสดงธรรมบ่อยๆ แก่บุคคลการพูดถ้อยคำอันเป็นที่รัก ชักชวนคนมีศรัทธาให้ตั้งมั่น ชักชวนให้ตั้งมั่นดำรงอยู่ในศีล ชักชวนผู้ตระหนี่ให้ตั้งมั่นดำรงอยู่ในจาคะ ชักชวนผู้มีปัญญาทรามให้ตั้งมั่นดำรงอยู่ในปัญญา ประพฤติประโยชน์ทั้งหลาย มีตนเสมอต้นเสมอปลาย เรียกว่าการสงเคราะห์ อริยสาวกผู้ประกอบด้วยกำลัง 4 ประการ ย่อมก้าวล่วงภัย 5 ประการ คือ ไม่กลัวต่อภัยอันเนื่องด้วยชีวิต ไม่กลัวต่อภัย คือการติเตียน ไม่กลัวต่อภัยคือการสะทกสะท้านในบริษัท ไม่กลัวต่อภัยคือความตาย ไม่กลัวต่อภัยคือทุคติ (อง.นวก. 23/209/377) การให้ 1 ปิยวาจา เจรจาคำน่ารัก 1 อัตถจริยา การประพฤติประโยชน์ 1 สมานัตตตา ความเป็นผู้มีตน

เสมอในธรรมทั้งหลายตามสมควรในที่นั้นๆ 1 ย่อมมีในโลกนี้ เหมือนเพลารถย่อมมีแก่รถที่กำลังแล่นไป อุ้มชูโลกเหมือนลิ่มสลักที่ยึดคุมรถซึ่งแล่นไปไว้ได้นั้น ถ้าคนเราไม่พึงมีธรรมเหล่านี้ มารดา หรือบิดาก็ไม่ได้รับการนับถือ หรือการบูชา เพราะบุตรเป็นเหตุ แต่เพราะบัณฑิตเล็งเห็นความสำคัญของสังคหธรรมเหล่านี้ ฉนั้นบัณฑิตเหล่านั้นจึงถึงความเป็นใหญ่และเป็นผู้น่าสรรเสริญ

2) ความหมายของสังคหวัตถุ 4

สังคหวัตถุ เป็นหลักธรรมในพุทธศาสนาเถรวาท มาจากภาษาบาลีแยกออกเป็น 2 ศัพท์ คือ สังคห 1 วัตถุ 1 สังคห แปลเป็นภาษาไทยว่า สงเคราะห์มีความหมายว่า ช่วยเหลือ อุดหนุน วัตถุในที่นี้หมายความว่า เรื่อง รวมทั้ง 2 ศัพท์ มีความหมายว่า เรื่องความช่วยเหลือจะช่วยเหลือกันด้วยวิธีอย่างไรบ้าง ท่านได้วางไว้เป็น 4 อย่าง ช่วยเหลือกันด้วยวิธีนอกเหนือจาก 4 อย่างนี้ ไม่เรียกว่า สังคหวัตถุ คือเรื่องความช่วยเหลือที่ทำให้รักใคร่นับถือกลมเกลียวกัน หรือหมายถึง หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่น ผูกไมตรีเอื้อเฟื้อ เกื้อกูล หรือเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน พระพุทธเจ้าทรงสอนหลักการสร้างมนุษยสัมพันธ์ไว้เรียกว่า สังคหวัตถุ (องฺ.อฏฺ.ก. 23/24/267) ในความหมายว่าเป็นที่ตั้ง หลักการ หรือวิธีการ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2559) หลักการในสังคหวัตถุ 4 มีดังต่อไปนี้

1. ทาน คือ การให้ การสงเคราะห์หรือช่วยเหลือผู้อื่นด้วยการให้สิ่งของที่ตนมีให้แก่ผู้ที่ต้องการผู้ขาดแคลนหรือผู้เดือดร้อน สิ่งของที่นำมาให้นั้นต้องเป็นสิ่งของที่ได้มาโดยสุจริตเป็นประโยชน์ คือผู้ให้ก็เป็นสุขอิ่มเอิบใจ ผู้รับก็ก็สามารถบรรเทาทุกข์ความเดือดร้อนรวมทั้งการให้ความรู้การแนะนำที่ถูกต้องชัดเจนและเป็นจริงด้วย

2. ปิยวาจา คือ การใช้วาจาด้วยถ้อยคำที่สุภาพ และถ้อยคำที่มีประโยชน์ พูดด้วยถ้อยคำที่เป็นจริงและถ้อยคำที่ไม่กระทบกระทั่งผู้อื่น พูดแต่ในสิ่งที่เป็นประโยชน์รู้จักกล่าว ขอโทษ รู้จักกล่าวขอบคุณ ซึ่งผู้ปฏิบัติได้ย่อมทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในตัวผู้พูดจูงให้ละเว้นความชั่ว ทำให้การงานสำเร็จเป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิตและการงานอย่างยิ่ง

3. อัตถจริยา คือการประพฤติตนให้เป็นประโยชน์แก่ทั้งตนเอง และผู้อื่นรู้จัก การเสียสละไม่เห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ความสุขสบายส่วนตัวทุ่มเทแรงกายแรงใจในการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์และช่วยเหลือผู้อื่น พร้อมรู้จักแก้ไขปัญหาด้วยปัญญา

4. สมานัตตตา คือ การวางตัวให้เหมาะสมเสมอต้นเสมอปลาย รู้จักวางตนให้เหมาะสมกับฐานะ มีจิตใจมั่นคงไม่หวั่นไหวเปลี่ยนแปลงง่าย และดำรงตนไว้ไม่ให้ตกไปในความชั่ว ปฏิบัติกับเพื่อนร่วมหรือผู้คนอื่นๆอย่างเท่าเทียมกัน รวมทั้งอยู่ร่วมทุกข์ร่วมสุข ร่วมแก้ไขปัญหากับเพื่อนร่วมงานในองค์กร

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต. 2549) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกบสังคหวัตถุ 4 ไว้ว่า สังคหพละ แปลว่า กำลังแห่งการสงเคราะห์ หรือมนุษย์สัมพันธ์ ซึ่งเป็นธรรมที่สำคัญมากสำหรับนักบริหาร ผู้ทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น ถ้านักบริหารบกพร่องเรื่องมนุษย์สัมพันธ์ ก็จะไม่มีคนมาช่วยทำงาน เมื่อไม่มีใครช่วยทำงานเขาก็เป็นนักบริหารไม่ได้ พระพุทธเจ้าทรงสอนหลักการสร้างมนุษย์สัมพันธ์ไว้เรียกว่าสังคหวัตถุ หมายถึงวิธีผูกใจคน พระองค์ตรัสว่า รถม้าแล่นไปได้เพราะมีลิ่มสลักคอยตรึงส่วนประกอบต่าง ๆ ของรถม้าเข้าด้วยกันฉันใด คนในสังคมก็ฉันนั้น คือทำหน้าที่เป็นกาวใจเชื่อมประสานคนทั้งหลายเข้าด้วยกัน ลิ่มสลักดังกล่าวนั้นคือ สังคหวัตถุ นักบริหารจะสามารถผูกใจเพื่อนร่วมงาน และผู้ใต้บังคับบัญชาไว้ได้ ถ้า มีสังคหวัตถุ 4 ประการ

พระศรีปริยัติโมลี (2545) กล่าวว่า หลักธรรมพื้นฐานที่แสดงพฤติกรรมออกมาโดยคำนึงถึงการช่วยเหลือผู้อื่นและการทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวม ประกอบด้วยการสงเคราะห์เพื่อนมนุษย์ 4 ประการ คือ

1. ทาน คือ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสียสละเงิน การให้ปันสิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้ความเข้าใจทั้งที่ เกี่ยวกับการเรียนและในด้านอื่น ๆ รวมไปถึงการให้อภัยแก่ผู้อื่น

2. ปิยวาจา คือ การพูดจาน่ารัก ด้วยถ้อยคำที่สุภาพ อ่อนหวาน ไพเราะ พูดด้วยคำที่น่าฟัง ชี้แจงในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ให้กาลังใจ ทำให้เกิดความพึงพอใจแก่ผู้ที่ได้ฟัง ก่อให้เกิดมนุษย์สัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

3. อัตถจริยา คือ การบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้เกี่ยวข้องหรือผู้อื่น เป็น การปฏิบัติสิ่งที่เป็นประโยชน์ซึ่งกันและกัน มีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน ด้วยกำลังความคิดกำลังกาย การทำตนให้เป็นประโยชน์ทุกโอกาสที่จะทำได้

4. สมานัตตตา คือ การปฏิบัติตนอยางเสมอต้นเสมอปลาย ไม่เอาเปรียบ ไม่ทอดทิ้งเพื่อนเมื่อมีปัญหาจากประโยชน์ของแนวคิด หลักธรรมสังคหวัตถุ 4 สามารถสรุปได้ว่า สังคหวัตถุ 4 เป็นธรรมที่ใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ทำให้เกิดความสามัคคีกันในหมู่คณะ มีความสนิทสนมช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน

สุทธิพงศ์ ปานเพ็ชร์ (2550) ได้กล่าวว่า สังคหวัตถุ 4 เป็นหลักคุณธรรมในศาสนาพุทธ โดยเป็นภาษาบาลีแยกออกเป็น 2 ศัพท์ คือ สังคห 1 วัตถุ 1 สังคหแปลเป็นภาษาไทยว่า สงเคราะห์ มีความหมายว่า ช่วยเหลืออุดหนุน วัตถุ ในที่นี้ หมายความว่า เรื่อง รวมทั้ง 2 ศัพท์เข้าด้วยกัน มีความหมายว่า เรื่องความช่วยเหลือจะช่วยเหลือกันด้วยวิธีอย่างไรบ้าง ท่านได้วางไว้เป็น 4 อย่าง จึงจะถือว่าเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของผู้อื่นได้

ธิดารัตน์ ศิละวรรณโณ (2553) ได้กล่าวถึงสังคหวัตถุว่า มนุษย์ขึ้นชื่อว่าเป็นสัตว์สังคม จำเป็นต้องอยู่ร่วมกันและมีการพึ่งพาอาศัยกัน และการมารวมกันของคนหมู่มากก็มักจะนำไปสู่ความคิดเห็นที่ ไม่ตรงกัน อันนำไปสู่ความขัดแย้งในเวลาต่อมา ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีกฎเกณฑ์ หรือหลักยึดเพื่อให้คนในสังคมยึดถือและปฏิบัติเพื่อให้เกิดความถูกต้องเป็นธรรม และนำความเจริญมาสู่สังคม หลักสังคหวัตถุ 4 ถือว่าเป็นหลักธรรมอย่างหนึ่งที่ช่วยประสานชนหมู่มากให้อยูรวมกันอย่างมีความสุข ซึ่งในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงสังคหวัตถุ 4 ไว้ว่า เป็น สังคหวัตถุ (ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว) 4 ประการ คือ 1. ทาน (การให้) 2. ปิยวาจา (วาจาเป็นที่รัก) 3. อัตถจริยา (การประพฤติประโยชน์) 4. สมานัตตตา (การวางตนสม่ำเสมอ)

3) องค์ประกอบของสังคหวัตถุ 4

เพื่อให้สังคมดำเนินไปด้วยความสงบเรียบร้อย และเกิดความรักความสามัคคี สังคหวัตถุ 4 ได้ชื่อว่าเป็นหลักธรรมทางพุทธศาสนาเถรวาทที่ มีเครื่องมือหรือองค์ประกอบ ซึ่งเมื่อนำปฏิบัติตามแล้วจะทำให้ชีวิตดำเนินไปในแนวทางที่ถูกต้อง และก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตนเองและสังคมร่วมกัน มีองค์ประกอบ 4 ประการ ดังนี้

3.1) ทาน คือ การให้

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต, 2549) ได้กล่าวว่า ทาน หมายถึง การให้ (โอบอ้อมอารี) นักบริหารที่ดีต้องมีน้ำใจรู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ให้ทานแก่เพื่อนร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชาการให้

ทานจะช่วยให้ผูกคนอื่นไว้ได้ ดังพุทธพจน์ที ว่า “ทโท คนฺถ ติมิตฺตานิ ผู้ให้ยอมผูกใจมิตรไว้ได้” นักบริหารอาจให้ทานได้ 3 วิธี คือ

ก. อามิสทาน หมายถึง การให้สิ่งของแก่เพื่อนร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชา โดยเฉพาะการให้เพื่อผูกใจในยามที่เขาตกต่ำหรือมีความเดือดร้อน ดังภาษิตอังกฤษที่ว่า “เพื่อนแท้ คือเพื่อนที่ช่วยเหลือในยามตกยาก” การให้รางวัลหรือขึ้นเงินเดือนจัดเข้าในอามิสทาน

ข. วิทยาทาน คือ ธรรมทาน หมายถึง การให้คำแนะนำหรือสอนวิธีทำงานที่ถูกต้อง รวมถึงการจัดหลักสูตรพัฒนาบุคลากรหรือส่งไปศึกษาและดูงาน

ค. อภัยทาน หมายถึง การให้อภัยเมื่อเกิดข้อผิดพลาดในการทำงาน หรือล่วงเกินซึ่งกันและกัน การให้อภัยไม่ทำให้ผู้ให้ต้องสูญเสียอะไร เป็นการลงทุนราคาถูกแต่ได้ผลตอบแทนราคาสูง นั่นคือได้มิตรภาพกลับคืนมา และมีคนสนองงานเพิ่มขึ้นอีกคนหนึ่ง มีภาษิตจีนที่ว่า “มีมิตร 500 คน นับว่ายังน้อยเกินไป มีศัตรู 1 คน นับว่ามากเกินไป อับราฮัม ลินคอล์น กล่าวว่า “วิธีทำลาย ศัตรูที่ดีที่สุด คือ เปลี่ยนศัตรูให้เป็นมิตร” เราจะทำอย่างนั้นได้ก็ต่อเมื่อเรารู้จักให้อภัย

อนงค์นาฏ แก้วไพฑูรย์ (2554) ได้กล่าวว่า ทาน (Giving; Generosity; Charity) การให้การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสียสละ แบ่งปันช่วยเหลือกันด้วยการให้สิ่งของ หรือให้ความรู้ และแนะนำสั่งสอนด้วยน้ำใจไมตรี มีความโอบอ้อมอารี จะช่วยผูกใจคนไว้ได้ การทำทานจะไม่สูญเปล่า ผู้ที่ ให้สิ่งทีดียอมได้รับสิ่งที่ดีตอบแทน ดังพุทธพจน์ที่ว่า “มนาปทายี ลภเต มนาปิ” แปลว่า ผู้ให้สิ่งที่น่าพอใจย่อมได้รับสิ่งที่น่าพอใจ การให้ทานอาจให้ได้ 2 วิธีด้วยกัน คือ

(1) อามิสทาน ให้สิ่งของแก่เพื่อนหรือผู้อื่นที่ด้อยกว่า รวมทั้งการให้รางวัลต่าง ๆ เป็นต้น

(2) วิทยาทานหรือธรรมทานหมายถึง การให้ธรรม การให้ความรู้ และแนะนำสั่งสอนหรือการให้ในสิ่งทีดีเป็นประโยชน์ ทาน 2 อย่าง คือ อามิสทาน (การให้สิ่งของ) และธรรมทาน (การให้ธรรม) บรรดาทาน 2 อย่างนี้ ธรรมทานเป็นเลิศ

ธิดารัตน์ ศิละวรรณโณ (2553) ได้กล่าวว่า ทาน หมายถึงการให้ การเฉลี่ยเผื่อแผ่แก่กันและกัน ซึ่งเป็นข้อสำคัญเพราะว่าทุก ๆ คนนั้นย่อมต้องการความช่วยเหลือจากกันและกันอยู่ในด้านที่เหมือนและต่างกัน ในด้านวัตถุสิ่งของ เช่น ทรัพย์สินเงินทอง เครื่องอุปโภคบริโภคต่าง ๆ ในด้านกาลังกาย ช่วยกระทำกิจการของกันและกัน ในด้านวาจา พูดจาช่วยเหลือกันในเรื่องที่ควรพูดจา ในด้านสติปัญญา ช่วยให้ความรู้ ให้การแนะนำในข้อที่ควรจะแนะนำ การให้ การเฉลี่ยเผื่อแผ่เจือจานทุกคนทั้งผู้ใหญ่ ทั้งผู้น้อย ต่างก็ควรจะมีทาน คือให้การช่วยเหลือกัน ผู้ใหญ่ให้การช่วยเหลือผู้น้อย ผู้น้อยให้การช่วยเหลือผู้ใหญ่ ด้วยจิตใจมุ่งที่จะช่วยกันให้บรรลุถึงประโยชน์ที่ต้องการ หรือเพื่อที่จะให้พ้นจากอุปสรรคขัดข้องทั้งหลาย

3.2) ปิยวาจา คือ คำพูดที่ดีไพเราะ น่าฟัง

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต, 2549) ได้กล่าวว่า ปิยวาจา หมายถึง การพูดถ้อยคำไพเราะอ่อนหวาน (วจีไพเราะ) นักบริหารที่ดีจะรู้จักผูกใจคนด้วย คำพูดอ่อนหวาน คำพูดหยาบกระด้างผูกใจใครไม่ได้ ตามปกติคนเราจะมัดสิ่งของต้องใช้ด้วยของอ่อน เช่น เชือก หรือลวด มัดในทำนองเดียวกันเราจะมัดใจคนได้ก็ด้วยถ้อยคำอ่อนหวาน ดังโคลงโลกนิติ ที่ว่า

อ่อนหวานมานมิตรล้น เหลือหลาย หยาบบ่มีเกลอราย เกลื่อนใกล้
ดุจดวงศศิฉาย ดาวดาษ ประดับนา สุริยส่องดาราไร้ เมื่อร้อนแรงแสง

ธิดารัตน์ ศิละวรรณโณ (2553) ได้กล่าว่า ปิยวาจา หมายถึง การเจรจาถ้อยคำซึ่งเป็นที่ รัก เป็นที่จับใจแก่กันและกัน อันเป็นถ้อยคำสุภาพ เพราะวาจาที่พูดออกไปนั้น ถ้าเป็นวาจาที่ไม่สุภาพไม่เป็นที่รักที่ พอใจ ก็เป็นวาจาที่อาจเสียดแทงน้ำใจของผู้อื่น ทำให้ผู้อื่นเสียใจ เจ็บใจ ไม่สบายใจ เพราะฉนั้นจึงสมควรที่ทุกคนจะต้องมีสติควบคุมใจ ควบคุมวาจา ที่จะพูดออกไปให้เป็นวาจาที่สุภาพ ที่เหมาะสม แม้ว่าในบางคราวต้อง ทำงานเหน็ดเหนื่อยก็ตาม สิ่งที่จะเป็นเครื่องในการควบคุมการพูดของเราให้ไพเราะก็คือสตินั่นเอง ดังนั้นการพูดหรือการแสดงออกทุกครั้งต้องมีสติอยู่เสมอ

อนงค์นาฏ แก้วไพฑูรย์ (2554) ได้กล่าววา ปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ ความเป็นผู้มีวาจาน่ารัก พูดอย่างรักกัน วาจาเป็นที่รัก วาจาดูดดื่มน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจ คือ กล่าววาจาสุภาพไพเราะ อ่อนหวาน มีหางเสียง สมานสามัคคี ซาบซึ้งใจ ทำให้เกิดไมตรีรักใคร่นับถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยอมตาม พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงตรัสเตือนพระภิกษุให้พยายาม หลีกเลี่ยงถ้อยคำที่ขัดแย้งกัน พูดจาเสียดสีกัน อันนำไปสู่การทะเลาะวิวาทกน พระพุทธองค์ทรงตรัสถึงการพูดที่ประกอบด้วยประโยชน์ ดังปรากฏในอภัยราชกุมารสูตร ดังนี้

ตถาคตรู้วาจาที่ไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ตถาคตไม่กล่าวคำนั้น

ตถาคตรู้วาจาที่จริง ที่แท้ แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ตถาคตไม่กล่าวคำนั้น

ตถาคตรู้วาจาที่จริง ที่แท้ และประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่นในข้อนั้น

ตถาคตรู้กาลที่จะกล่าววาจานั้น ตถาคตรู้วาจาที่ไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้นเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น

ตถาคตรู้วาจาที่จริง ที่แท้ ที่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้นเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของคนอื่นในข้อนั้น ตถาคตรู้กาลที่จะกล่าววาจานั้น ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะตถาคตมีความเอ็นดูในหมู่สัตว์ทั้งหลาย สรุป พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงให้หลักการพูดไว้ก่อให้เกิดการสร้างสันติสุข ดังนี้

(1) ต้องเป็นความจริง (2) เป็นคำสุภาพไพเราะอ่อนหวาน (3) พูดแล้วก่อให้เกิดประโยชน์ (4) พูดแล้วเกิดการสมานสามัคคี (5) พูดด้วยจิตเมตตา (6) พูดถูกกาลเทศะ คือ ถูกเวลาและสถานที่

จะเห็นได้ว่าการให้แต่เพียงอยางเดียวนั้นไม่สามารถที่จะทำให้เป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของคนทั่วไปได้ จึงต้องรู้จักพูดจาปราศรัยให้ไพเราะนุ่มนวล น่าฟัง เมื่อได้ฟังแล้วเกิด กำลังใจทีจะส่งเสริมสนับสนุนให้ทุกคนอยากทำความดีให้ยิ่งขึ้นไป ไม่พูดจาส่อเสียดอันก่อให้เกิดความแตกแยก พูดแต่คำที่จะทำให้เกิดความสามัคคี เปรียบเสมือนน้ำทิพย์ชโลมใจ ประสานใจทุก ๆ ดวงให้เป็นหนึ่งเดียว เหมือนน้ำฝนประสานดินเหนียวที่ แตกระแหงให้เป็นผืนแผ่นเดียวกัน

3.3) อัตถจริยา คือ การประพฤติประโยชน์ หรือทำตนเป็นประโยชน์

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต, 2549) ได้กล่าวว่า อัตถจริยา หมายถึง การทำตัวให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น (สงเคราะห์ประชาชน) ตรงกบคำพังเพยที่ว่า “อยูบ้านท่านอย่านิ่งดูดาย ปั้นวัวปั้นควายให้ลูกท่านเล่น” นักบริหารทำอัตถจริยาได้หลายวิธี เช่น บริการช่วยเหลือยามเขาป่วยไข้ หรือเป็นประธานในงานพิธีของผู้ใต้บังคับบัญชา ดังโคลงโลกนิติ ที่ว่า

อาศัยเรือนท่านให้ วิจารณ์ เห็นท่านทำการงาน ช่วยพร้อง
แม้มีกิจโดยสาร นาเวศ พายค่อยช่วยค้ำจ้วง จรดให้จนถึง

ธิดารัตน์ ศิละวรรณโณ (2553) ได้กล่าวว่า อัตถจริยา หมายถึง การประพฤติประโยชน์ต่อกันและกัน คือการทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสถาบัน เช่น โรงพยาบาล มหาวิทยาลัย สังคมที่ตนอาศัยอยู่ ตลอดถึงประเทศชาติสิ่งใดที่เป็นโทษก็ควรละเว้นไม่กระทำ การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์สามารถปฏิบัติได้ทั้งกาย วาจา ใจ ในทุกเวลาทุกโอกาส

อนงค์นาฏ แก้วไพฑูรย์ (2554) ได้กล่าวว่า อัตถจริยา การประพฤติประโยชน์ ทำประโยชน์แก่เขา หลักธรรมข้อนี้มุ่งสอนตน 2 ด้าน คือ การทำตนให้เป็นประโยชน์ และการทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม

(1) การทำตนให้เป็นประโยชน์ หมายถึง ทำตนให้มีคุณค่าในสังคมที่ตนอาศัยอยู่ด้วยการตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ฝึกฝนอบรมตนให้เป็นคนเจริญด้วยความรู้ ความสามารถ มีคุณธรรมเป็นบุตรที่ดีของบิดา - มารดา เป็นศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์ เป็นนักเรียนที่ดีของสถานศึกษา เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ ตลอดจนเป็นศาสนิกชนที่ดีของศาสนาตลอดไป

(2) การทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ คือ เมื่อทำตนให้เป็นประโยชน์แล้ว ก็ต้องสร้างตนให้เป็นประโยชน์กับผู้อื่นด้วยการให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่นิ่งดูดาย มีน้ำใจไมตรีต่อกัน บำเพ็ญสาธารณะประโยชน์ตามสติกำลัง ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า คนทำหมู่คณะให้งดงาม

3.4) สมานัตตา คือ มีความสม่ำเสมอ หรือวางตนเสมอต้นเสมอปลาย

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต, 2549) ได้กล่าวว่า สมานัตตา หมายถึง การวางตัวสม่ำเสมอ (วางตนพอดี) เมื่อนักบริหารไม่ทอดทิ้งผู้ร่วมงานทั้งหลาย เขาจึงจะสามารถสร้างทีมงานขึ้นมาได้ นั่นคือถือคติว่า “มีทุกข์ร่วมทุกข์ มีสุขร่วมเสพ” นักบริหารต้องกล้ารับผิดชอบในผลการตัดสินใจของตนเอง ถ้าผลเสียตกมาถึงผู้ปฏิบัติตามคำสั่งของตน นักบริหารต้องออกมาปกป้องคนนั้น ไม่ใช่หนีเอาตัวรอดตามลำพัง ตัวอย่างคนที่มีสมานัตตตา ก็คือ คนที่เป็น “เพื่อนตาย” ในโคลงบทนี้

เพื่อนกินสิ้นทรัพย์แล้ว แหนงหนี หาง่ายหลายหมื่นปี มากได้
เพื่อนตายถ่ายแทนชี วาวาตม์ หายากฝากผีไข้ ยากแท้จักหา

ธิดารัตน์ ศิละวรรณโณ (2553) ได้กล่าวว่า สมานัตตตา หมายถึง ความเป็นผู้วางตนสม่ำเสมอหรือเสมอต้นเสมอปลาย ซึ่งหมายถึงการรักษา ระเบียบวินัยอันใดที่ทุกคนพึงปฏิบัติทั้งผู้ใหญ่ทั้งผู้น้อยตามหน้าที่ ที่บัญญัติเอาไว้เป็นระเบียบของสถานที่ ของหน่วยงาน เช่น กฎระเบียบของสถาบันการศึกษากฎระเบียบของสถานที่ราชการต่าง ๆ เป็นต้น ตลอดถึงกฎหมายบ้านเมือง ในทางพระพุทธศาสนาก็คือพระวินัยบัญญัติสำหรับพระภิกษุทั้งหลายนั่นเอง

ปรีชา นันตาภิวัฒน์ (2544) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่เกี่ยวกับสังคหวัตถุ 4 ไว้ว่า สังคหวัตถุ 4 เป็นธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวได้แก่ ทาน คือการให้ เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ เสียสละแบ่งปันช่วยเหลือกนด้วยสิ่งของ ตลอดให้ความรู้แนะนำสั่งสอน ปิยวาจา คือ วาจาเป็นที่รัก วาจาดูดดื่มน้ำใจ กล่าวถ้อยคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานทำให้เกิดความสามัคคี ตลอดถึงคำแสดง ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยอมตาม อัตถจริยา การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณะประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม สมานัตตตา ความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอกันในชนทั้งหลาย

อนงค์นาฏ แก้วไพฑูรย์ (2554) ได้กล่าวว่า สมานัตตตา เอาตัวเข้าสมาน คือ การทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ตลอดถึงวางตนให้เหมาะสมแก่ฐานะภาวะบุคคลเหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม

(1) วางตนให้เหมาะสมกับฐานะที่ตนมีอยู่ในสังคม เช่น เป็นหัวหน้าครอบครัว เป็นบิดา - มารดา เป็นครูอาจารย์ เป็นเพื่อนบ้านกัน เป็นต้น ตนอยู่ในฐานะอะไรก็วางตนให้เหมาะสมกับฐานะที่เป็นอยู่และทำอย่างเสมอต้นเสมอปลาย

(2) ปฏิบัติตนอย่างสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลาย ให้ความเสมอภาค ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น เสมอในสุขและทุกข์ คือ ร่วมสุขร่วมทุกข์กัน ร่วมรับรู้ปัญหาและร่วมแก้ปัญหาเพื่อประโยชน์ของสังคม

สรุป สังคหวัตถุ 4 ประกอบไปด้วย ทาน คือ การช่วยเหลือแบ่งปันสิ่งของ เครื่องใช้ปัจจัยที่เรามีอยู่แก่ผู้อื่น การมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน รวมทั้งการให้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์และถูกต้อง ปิ ยวาจา คือ การพูดจาอ่อนหวาน สุภาพ ไพเราะ ให้ความเป็นกันเอง ไม่พูดจาทำร้ายส่อเสียดหรือทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนเสียใจ ไม่บิดเบือนความเป็นจริง รู้จักใช้คำพูดอย่างเหมาะสมกับบุคคลและสถานการณ์ อัตถจริยา คือการบำเพ็ญประโยชน์แก่สาธารณะด้วยแรงกายที่มีอยู่ ทำตนให้เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคม ช่วยเหลือกิจกรรมต่าง ๆ ไม่นิ่งดูดายหรือเลี่ยงงาน สมานัตตตา คือ การเอาตัวเข้าไปสมาน การวางตัวเป็นกลาง ร่วมทุกข์ร่วมสุขร่วมกัน การวางตัวเหมาะสมกับฐานะที่เป็นอยู่อย่างเสมอต้นเสมอปลาย ประพฤติแต่ในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ไม่กระทำในสิ่งที่ชั่วหรือทำลายผู้อื่น

4) ความสำคัญของหลักสังคหวัตถุ 4

หลักธรรมสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมสำคัญในการนำมาใช้ประพฤติปฏิบัติตน เพื่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันในอย่างมีความสุข และเมื่อทุกคนนำมาประพฤติปฏิบัติทำให้สังคมเกิดสันติสุข เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ซึ่งการอยู่ร่วมกันในสังคมหรือในหมู่คณะจำเป็นต้องมีสิ่งที่จะมายึดเหนี่ยวจิตใจและประสานหมู่คณะไว้ให้เกิดความสามัคคีและเพื่อให้อยู่ด้วยกันอย่างสงบสุขและสร้างสันติสุข ได้แก่หลักสังคหวัตถุ 4 ดังต่อไปนี้

4.1) ทาน คือ การให้ปันสิ่งของตนแก่ผู้อื่นที่ควรให้ คือการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสียสละ แบ่งปันเฉลี่ยให้ ไม่ใช่ให้จนร่ำรวยหรือให้จนหมดเนื้อหมดตัว แต่เป็นการแบ่งปันให้เพื่อแสดงอัธยาศัยไมตรี ผู้ให้ไม่จำเป็นต้องร่ำรวยหรือมีฐานะดีกว่าผู้รับเสมอไป และยังรวมถึงการช่วยเหลือ สงเคราะห์ด้วยปัจจัยสี่ ทุนหรือทรัพย์สินสิ่งของตลอดจนให้ความรู้ความเข้าใจ

4.2) ปิยวาจา คำพูดอย่างเป็นมิตรรักกัน คือ กล่าวคำสุภาพไพเราะน่าฟัง ชี้แจง แนะนำสิ่งที่เป็น ประโยชน์ มีเหตุผลเป็นหลักฐาน ชักจูงในทางที่ดีงามหรือคำแสดงความเห็นอกเห็นใจให้กาลังใจกัน รู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจดีสมานสามัคคีเกิดไมตรีกัน ทำให้รักใคร่นับถือช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เปรียบซึ่งแต่ละกลุ่มที่ได้จัดตั้งขึ้นมาจะมีการแบ่งหน้าที่กันและสิ่งที่ขาดเสียไม่ได้คือฝ่ายประชาสัมพันธ์ที่ต้องใช้คำพูด หากฝ่ายประชาสัมพันธ์พูดจาไม่ดีถึงโครงการหรือกิจกรรมจะดีแค่ไหนก็ไม่สามารถที่จะโน้มน้าวจิตใจของสมาชิกกลุ่มได้

4.3) อัตถจริยา การทำประโยชน์คือช่วยเหลือเกื้อกูลด้วยแรงกายแรงใจ และขวนขวายช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ บำเพ็ญสาธารณะประโยชน์ทั้งช่วยแก้ไขปัญหาและช่วยปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น ส่วนในด้านคุณธรรมจริยธรรมเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดี

4.4) สมานัตตตา วางตนเสมอต้นเสมอปลาย ให้ความเสมอภาคปฏิบัติสม่ำเสมอกันต่อผู้ที่เป็นสมาชิกกลุ่มและบุคคลทั่วไป ไม่เอาเปรียบบุคคลที่ด้อยกว่า และเสมอในสุขทุกข์ คือ ร่วมสุขร่วมทุกข์ร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไขปัญหาเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน

พุทธทาสภิกขุ (ม.ป.ป) ได้กล่าวว่า สังคหวัตถุ 4 เป็นเครื่องผูกใจคน และการที่จะผูกมัดใจคนได้นั้น ก็ต้องอาศัยหลักสังคหธรรม คือ ธรรมะที่จะช่วยผูกมัดจิตใจคน จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นมาก จะเห็นได้จากสังคมไทยต้องมีการเสียสละ มีการทำงานเป็นทีม มีการอยู่ร่วมกันเรียกว่าหมู่บ้าน เพราะในสังคมมนุษย์เราจะคิดเอาแต่ได้ฝ่ายเดียวย่อมเป็นไปไม่ได้ หรือจะให้เขาทั้งหมดเราก็อยู่ไม่ได้ ฉะนั้นจะต้องรู้จักลักษณะของการให้หรือการไม่ให้ หรือควรให้อย่างไรทำความเข้าใจในส่วนนั้น แล้วปฏิบัติตาม และเราทุกคนยอมหันหน้าใช้สิ่งที่คิดร่วมกัน ทำให้เกิดการพูดคุยถึงสิ่งที่จะทำร่วมกัน ถือได้ว่าเป็นการใช้ ปิยวาจาที่ดีต่อกัน มีการประพฤติปฏิบัติตนกับทุกคนเสมอต้นเสมอปลาย เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่เพื่อนบ้านไปจนกระทั่งถึงสังคม

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสน์ วาสโน, 2528) สังคหวัตถุ 4 เป็นหลักสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน การให้เพื่อสงเคราะห์นี้ หมายถึง การให้เพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจ ร้อยรัดใจให้ร่วมกันเป็นหมู่และเห็นอกเห็นใจกัน รักใคร่นับถือสนิทสนมกัน ถือเป็นการช่วยเหลือกันในหมู่บ้านชุมชน แสดงให้เห็นว่าทุกคนมีความคิดที่ จะช่วยเหลือกันเอง ก่อนที่จะไปขอรับความช่วยเหลือจากบุคคลภายนอกหมู่บ้าน การให้ชุมชนได้บริหารงานด้วยการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปันสิ่งของ ๆ ตนช่วยเหลือกัน ตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน รวมทั้งเสียสละแรงกายและเวลาเพื่อส่วนรวมและสิ่งที่มุ่งมั่นด้วยการพูดจาด้วยถ้อยคำที่ ไพเราะอ่อนหวาน วาจาเป็นที่รัก วาจาที่ดูดดื่มน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจกัน จะก่อให้เกิดความสมานสามัคคี เกิดมิตรไมตรี และความรักใคร่นับถือ ตลอดถึงสิ่งที่ทุกคนยอมรับในกฎกติกาที่ได้ตั้งขึ้นมาร่วมกัน ทำให้แสดงถึงการประพฤติปฏิบัติร่วมกันและผลประโยชน์ที่จะได้ร่วมกันก็คือสวัสดิการที่ทุกคนจะได้รับร่วมกน จึงเป็นแรงจูงใจในการแก้ไขปัญหาในการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน

อรอนงค์ มหามิตร (2554) สังคหวัตถุ 4 เป็นธรรมแห่งการแบ่งปันกัน การช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการอยู่ร่วมกนอันเป็นไปเพื่อดูแลกัน ซึ่งหลักธรรมแห่งการแบ่งปันนี้ได้ถือปฏิบัติร่วมกนโดยใช้ศาสนามาเป็นเครื่องกล่อมเกลาจิตใจให้มีความเห็นอกเห็นใจกันในหมู่คณะ แบ่งปันเงินที่มีอยู่เพื่อเข้าเป็นกลุ่ม กองทุนกลุ่มต่าง ๆ จึงถือเป็นการแบ่งปันทรัพย์เพื่อช่วยเหลือดูแลซึ่งกันและกัน จึงเป็นการให้การเผื่อแผ่แก่กัน ซึ่งเป็นข้อสำคัญ เพราะว่าทุก ๆ คนย่อมต้องการความช่วยเหลือจากกันและกัน และการแบ่งปันไม่ได้มีแต่ทรัพย์สินเท่านั้นยังรวมถึงด้านจิตใจ ช่วยให้กำลังใจ ให้ความรู้ ให้การแนะนำ ให้ข้อเสนอแนะนำต่าง ๆ ในสิ่งที่ทำร่วมกัน ในผลที่จะได้ตามมาจึงเป็นมูลเหตุให้ได้รับสิ่งดี ๆ ที่ทุกคนจะได้รับร่วมกัน

5) สังคหวัตถุ 4 ในทัศนะของนักปราชญ์

ในทัศนะของนักวิชาการหรือนักปราชญ์หลายท่านได้ให้ความหมายของสังคหวัตถุ 4 ไว้ดังนี้

สมเด็จพระธีรญาณมุนี (สนิธ เขมจารีมหาเถร, 2531) ได้ให้ทัศนะไว้ในหนังสือ วาทะสมเด็จธีร ไว้ว่า มหานิยมในทางพระพุทธศาสนา คือ ทาน ทานแปลว่า ให้ปันสิ่งของๆตน แก่คนที่ควรให้ปัน คือ เป็นคนใจกว้างขวางไม่เห็นแก่ตัว คนเช่นนี้ต้องมีผู้นิยมเหมือนต้นไม้ที่ให้ผลมากๆ นกมาหาเสมอ อนึ่ง พระพุทธเจ้าก็ทรงอาศัยทาน แม้พระพุทธเจ้าถ้าไม่ทรงจำแนกแจกจ่ายให้ธรรมเป็นทานแล้ว ก็จะไม่เป็นยอดมหานิยมดังเช่นที่เป็นอยู่นี้ จะเป็นแต่เพียงปัจเจกพุทธเจ้าที่พวกเราไม่รู้จัก ดังที่เราโดยมาก

ไม่รู้จักพระปัจเจกพุทธเจ้า ฉะนั้น ถ้าจะให้เป็นมหานิยม อย่าเป็นคนใจคับ แคบ ต้องเป็นคนใจกว้างขวางตามสมควรแก่ฐานะของตนเอง ปิยวาจานั้น แปลว่าเจรจาอ่อนหวาน ถือเอาความว่า รู้จักพูดให้คนรัก คือ อย่าพูดให้เขาเกลียด ลักษณะของอัตถจริยา ก็คือ เป็นคนไม่นิ่งดูดาย ชอบช่วยเหลือคนอื่น ดังที่โบราณกล่าวไว้ว่า อยู่บ้านท่านอย่าดูดาย ปั้นวัวปั้นควายให้ลูกท่านเล่น ดังพระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญอัตถจริยา 3 อย่าง คือ โลกัตถจริยา ทรงประพฤติให้เป็นประโยชน์แก่ชาวโลก คือทำตัวให้สมกับที่เกิดมาในโลก เป็นชาวโลกที่ดี ญาตัตถจริยา ทรงประพฤติให้เป็นประโยชน์แก่พระญาติ คือ ทำตัวให้สมกับเป็นญาติที่ดีของเขา และพุทธัตถจริยา คือ ประพฤติให้เป็นประโยชน์ในฐานะที่เป็นพระพุทธเจ้า คือ ทำตัวให้เหมาะสมกับหน้าที่ที่ได้รับ ส่วนสมานัตตตา คือ วางตนเสมอต้นเสมอปลาย เป็นกันเองไม่ถือตัว แต่ก่อนเคยรักนับถืออย่างไร เดี๋ยวนี้ก็อย่างนั้น ไม่เปลี่ยนแปลง อีกทั้งลักษณะของสมานัตตตา มีหน้ายิ้มแย้มแจ่มใสอยู่เสมอ หน้าไม่บูดบึ้ง คนมีสมานัตตตา เป็นคนไม่ลืมตัว แม้จะได้ดีอย่างไรก็รู้สึกตัวอยู่เสมอว่าใครเป็นญาติ เป็นมิตรของเราบ้าง ไม่ลืมท่านผู้มีคุณ

พุทธทาสภิกขุ (มปป.) ได้กล่าวถึงหลักการบริหารคนในหนังสือบริหารธุรกิจแบบพุทธ ว่า การบริหารคนนี้ยังมีสิ่งลึกลับอีกอย่างหนึ่ง คือ เครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ เราไว้ใจเขา เารักเขา เราหวังดีต่อเขา อย่างนี้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ คงได้ยินได้ฟังมาแล้วจากหนังสือธรรมะทั่ว ๆ ไป เรื่อง สังหควัตถุ ได้แก่ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การพูดจาไพเราะ การบำเพ็ญประโยชน์ และการทำตัวให้เป็น เกลอหรือเป็นเพื่อนมากกว่าที่จะเป็นนายหรือเรียกว่าความงดงามในความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน อันเป็นเครื่องหน่วงเหนี่ยวให้เกิดความร่วมมือกันได้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต, 2543) ให้ทัศนะว่า สังคหวัตถุ 4 หมายถึง วิธีผูกใจคน ดังคำพระองค์ตรัสว่า รถม้าแล่นไปได้เพราะมีลิ่มสลักคอยตรึงส่วนประกอบต่างๆ ของรถม้าเข้าด้วยกันฉันใด คนใน สังคมก็ฉันนั้น คือทำหน้าที่เป็นกาวใจเชื่อมประสานคนทั้งหลายเข้าด้วยกัน ลิ่มสลักดังกล่าวนั้น คือ สังคหวัตถุนักบริหารจะสามารถผูกใจเพื่อนร่วมงาน ไม่คิดกลั่นแกล้งใส่ร้ายป้ายสี ถ้าทำได้อย่างนี้ก็ย่อมจะเป็นที่รักที่พอใจของทุกคนรอบข้าง

พระมหาบุญเพียร ปุณฺญวิริโย (บุญเพียร แก้ววงศ์น้อย, 2544) ได้ให้ทัศนะไว้ว่า สังคหวัตถุ 4 คือ ข้อปฏิบัติสำหรับการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน เป็น“แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคม ในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา” มี

1) ทาน การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปัน มีน้ำใจต่อกันและกัน ได้แก่ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การแบ่งปันความสุขให้แก่กันและกัน ทั้งที่เป็นวัตถุสิ่งของ และแบ่งปันน้ำใจบุคคลในครอบครัว ไม่ตระหนี่ถี่เหนียวใช้สอยหรือบริโภคสิ่งของแต่เพียงผู้เดียว

2) ปิยวาจา การพูดจากันด้วยถ้อยคำสุภาพ อ่อนโยน พูดด้วยจิตที่ปรารถนาดี รู้จักกาลเวลาในการพูดอย่างเหมาะสม และรู้จักการใช้คำพูด ไม่ใช้วาจาหักล้างเชือดเฉือนจิตใจของผู้อื่น หรือวาจาที่เป็นคำหยาบคาย กระด้างกระเดื่อง ดุด่าเสียดสีอันจะก่อให้เกิดการขัดใจกันในครอบครัวได้

3) อัตถจริยา การช่วยเหลือ บำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่น ได้แก่การสงเคราะห์เกื้อกูลกันของบุคคลในครอบครัว เช่น การช่วยเหลือการงาน แบ่งเบาภาระของกันและกัน

4) สมานัตตตา การปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับสถานภาพ บทบาท หน้าที่ของตน โดยวางตนเสมอต้นเสมอปลาย สามารถเข้ากับผู้อื่นได้

คูณ โทขันธ์ (2537) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ พุทธศาสนากับชีวิตประจาวัน คำว่า สังคหวัตถุ 4 นั้น จัดเป็นหลักผูกใจคน เป็นเหมือนมนต์รัก มนต์เสน่ห์หา เมตตา มหานิยม

ชูฤทธิ์ เต็งไตรสรณ์ (2552) ได้กล่าวในหนังสือ สุขภาวะองค์รวม สุขภาพแบบพอเพียง นวัตกรรม ใหม่ของสุขภาพอย่างไทยไว้ว่า หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลทั่วทุกคน ร่วมสร้างสรรค์ ประสานสังคมให้ดีงามมีเอกภาพ

สิริวัฒน์ ศรีเครือดง (2551) ได้กล่าวในหนังสือ “การสร้างมนุษย์สัมพันธ์ตามแนวพระพุทธศาสนา: หลักธรรมสำหรับสั่งสอนสังคม” ได้กล่าวไว้ว่า สังคหวัตถุ หมายถึง วัตถุเครื่องสงเคราะห์ซึ่งกันและกันดังคำกล่าวที่ว่า ยิ้มแย้มแจ่มใสตั้งในสนทนา เจรจาไพเราะ สงเคราะห์เกื้อกูล เพื่อให้มีมนุษย์สัมพันธ์และเกิดความสุข

6) ประโยชน์ของหลักสังคหวัตถุ 4

หลักสังคหวัตถุ 4 มีสารประโยชน์ที่มองเห็นได้เป็นรูปธรรม คือ ช่วยให้บุคคลดำรงตนอยู่ได้ในสังคมด้วยความสุข ช่วยให้บุคคลดำรงตนอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจสมานไมตรีระหว่างกัน เป็นเครื่องส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ให้มีความเคารพนับถือกันตามสมควรแก่ฐานะ เป็นเครื่องประสานองค์ประกอบต่างๆ ของสังคมให้คงรูปอยู่และดำเนินไปได้ด้วยดี และช่วยส่งเสริมศีลธรรมและป้องกันความประพฤติที่เสื่อมเสียในสังคม (ปรีชา นันตาภิวัฒน์, 2544; 143)

กล่าวโดยสรุปว่า สังคหวัตถุนี้มีองค์ประกอบอยู่ 4 ประการด้วยกันในการโน้มน้าวใจสร้างวัฒนธรรมให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ไม่ว่าจะเป็นผู้ร่วมงาน ร่วมชุมชน ร่วมสังคม หรือผู้ใต้บังคับบัญชาให้ปฏิบัติงานโดยมีความรู้สึกใกล้ชิดเป็นกันเอง ร่วมมือร่วมใจกัน ปฏิบัติงานอย่างราบรื่นให้สังคมในหมู่คณะเกิดสันติสุขได้ดีด้วยหลักการดังนี้

1.การให้ทาน แบ่งปัน คือ ความเอื้อเฟื้อเพื่อแผ่ เสียสละ ช่วยด้วยทุนการแบ่งปันสิ่งของแก่ผู้อื่นที่ควรให้ตลอดจนให้ความรู้ความเข้าใจ และศิลปวิทยารวมไปถึงการให้อภัยแก่ผู้อื่น ทำให้สังคมอยู่กัน อย่างมีความสุข เพราะการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

2.การมีปิยวาจา คือ การพูดจาน่ารัก ปราศรัยด้วยถ้อยคาสุภาพอ่อนหวาน ไพเราะ เป็นที่รัก พูดด้วยคำที่น่าฟัง ชี้แจงในสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้กาลังใจ ทำให้เกิดความพอใจแก่ผู้ได้ยินได้ฟัง ก่อให้เกิดมนุษย์สัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

3.การมีอัตถจริยา คือ การบำเพ็ญให้เป็นประโยชน์แก่ผู้เกี่ยวข้องหรือผู้อื่น เป็นการปฏิบัติสิ่งที่เป็นประโยชน์ซึ่งกันและกัน มีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน ด้วยกำลังความคิด กำลังกาย และกำลังทรัพย์ การทำตนให้เป็นประโยชน์เท่าที่จะได้ทำได้ เช่น ส่งเสริมจริยธรรม ส่งเสริมให้ผู้อื่นได้รับในสิ่งที่ดี การช่วยเหลือผู้อื่นจะทำให้หมู่คณะและสังคม รวมถึงประเทศชาติมีความก้าวหน้าได้รับความสำเร็จในสิ่งต่างๆ เป็นอย่างดี

4.การมีสมานัตตตา คือ การปฏิบัติตนเสมอต้นเสมอปลาย ทำตัวให้เข้ากันได้ เป็นเพื่อร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน ไม่เอาเปรียบ ร่วมเผชิญและแก้ปัญหาเพื่อประโยชน์สุขร่วมกัน ไม่ถือเราถือเขา รู้จักผูกมิตรกับผู้อื่น เช่น ในยามที่ตนตกทุกข์ได้ยากก็ไม่ทอดทิ้งยังช่วยเหลือ ย่อมเกิดความสุขและความสามัคคีในหมู่คณะ

7) สรุป

สังคหวัตถุ 4 นั้นช่วยส่งเสริมการสร้างวัฒนธรรมการยึดเหนี่ยวน้ำใจในสังคม คือการให้ (ทาน) ช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้ให้และผู้รับ ทำให้เกิดความเอื้อเฟื้อและการสนับสนุนกันในสังคม การพูดจาไพเราะ (ปิยวาจา) ช่วยสร้างบรรยากาศที่อบอุ่นและเป็นมิตร ลดความขัดแย้งและความขัดแย้งในสังคม การทำประโยชน์ (อัตถจริยา) ส่งเสริมให้สมาชิกในสังคมร่วมกันทำประโยชน์และสร้างความเจริญก้าวหน้าแก่สังคม และความเสมอต้นเสมอปลาย (สมานัตตตา) ช่วยสร้างความไว้วางใจและความเคารพในหมู่สมาชิก ทำให้สังคมมีความมั่นคงและเป็นที่น่าอยู่ เมื่อปฏิบัติตามหลักธรรมนี้ สังคมจะมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความสัมพันธ์ที่ดีและความสงบสุข ซึ่งนำไปสู่การสร้างสันติสุขในชุมชนในสังคมในที่สุด.

3.2.3 หลักความสามัคคีกลมเกลียวกัน (สาราณียธรรม 6)

หลักสาราณียธรรม เป็นธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึงกัน เป็นเหตุให้ไม่ลืมกัน ข้อปฏิบัติสำหรับคนที่อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นหมู่เป็นคณะเป็นสังคม ไม่ว่าจะขนาดเล็ก หรือกลุ่มขนาดใหญ่ ที่อยู่ร่วมกันหรืออยู่ใกล้เคียงกัน จะต้องอาศัยซึ่งกันและกัน หลักสารณียธรรม เป็นธรรมที่เป็นที่ตั้ง เป็นเหตุแห่งความให้ระลึกถึงกัน ที่ทำให้เกิดความสามัคคี หลักการอยู่ร่วมกันอยู่ 6 ประการ (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2538) ได้แก่ เมตตากายกรรม เมตตาวจีกรรม เมตตามโนกรรม สาธารณโภคี สีลสามัญญตา ทิฏฐิสามัญญตา หลักสาราณียธรรม 6 ประการนี้ ใน 3 ข้อแรก ถือเป็นการนำเอาความเมตตา มาใช้เป็นเครื่องมือในการประกอบกรรมดีของมนุษย์ แสดงออกให้เพื่อนมนุษย์รอบข้างกายโดยผ่านทางทวารทั้ง 3 ได้แก่กายทวาร (เมตตากายกรรม), วจีทวาร (เมตตาวจีกรรม) และมโนทวาร (เมตตามโนกรรม) และอาศัย อีก 3 ข้อที่เหลือเป็นคุณธรรม คือ เครื่องช่วยขัดเกลาคุณภาพของระดับจิตใจจากหยาบไปสู่ละเอียดตามลำดับ ได้แก่การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ (สาธารณโภคี) ซึ่งจัดอยู่ในระดับหยาบ, กฎระเบียบข้อห้ามไม่ให้ล่วงละเมิดทำกรรมชั่ว ซึ่งจัดอยู่ในระดับกลาง (สีลสามัญญตา) และข้อสุดท้ายด้วยการมีความเห็นที่ถูกต้องที่ชอบธรรมร่วมกัน (ทิฏฐิสามัญญตา) ซึ่งจัดอยู่ในระดับละเอียด สำหรับคุณธรรมข้อ ทิฏฐิสามัญญตานี้ พระพุทธองค์ถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นธรรมข้อที่เนื่องด้วยความเห็นชอบคือปัญญาซึ่งเป็นสิ่งที่พระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญที่สุด เปรียบเหมือนยอดที่คุมทุกสิ่งทุกอย่างไว้ ดังมีข้อความในพระไตรปิฎกว่า “ภิกษุทั้งหลาย ยอดอันเป็นส่วนสูงสุดเป็นที่ยึดคุมเรือนยอด แม้ฉันใด ทิฏฐิอันไกลจากกิเลสที่เป็นข้าศึก เป็นนิยยานิกธรรมนำบุคคลผู้ทำตามนั้นออกไป เพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบนี้ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน เป็นธรรมชั้นยอดที่ยึดคุมสาราณียธรรม 6 ประการนี้ไว้

1) ความหมายของสาราณียธรรม

สาราณียธรรม หมายถึง ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึง ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน, ธรรมที่ทำให้เกิดความสามัคคี หลักการอยู่ร่วมกัน เป็นธรรมที่มีอุปการะมาก เป็นข้อปฏิบัติสำหรับคนที่อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นหมู่เป็นคณะไม่ว่าจะเป็นกลุ่มขนาดเล็ก เพราะคนที่อยู่ร่วมกัน หรือใกล้เคียงกัน จะต้องอาศัยกันและกัน (อง.ฉกก. 14/282/267)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต, 2556)ได้กล่าวถึง สาราณียธรรม หมายถึง ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึง ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน และเป็นธรรมที่ทำให้เกิดความสามัคคี หลักการอยู่ร่วมกัน มี 6 ประการได้แก่

1. เมตตากายกรรม ตั้งเมตตากายกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ช่วยเหลือกิจธุระต่าง ๆ ของหมู่คณะด้วยความเต็มใจ แสดงอาการกิริยาสุภาพต่อกัน มีความเคารพ นับถือซึ่งกันและกัน

2. เมตตาวจีกรรม ตั้งเมตตาวจีกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยบอกแจ้งที่เป็นประโยชน์แก่กันและกัน สั่งสอนและให้คำแนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาที่สุภาพต่อกันและกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

3. เมตตามโนกรรม ตั้งเมตตามโนกรรม ในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลังคือ มีจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กันและกัน รู้จักมองกันในแง่ดี สร้างความยิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน เมตตามโนกรรม ยังสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ 1) เมตตาแท้ คือ ความปรารถนาที่จะให้ผู้อื่นมีความสุขอย่างแท้จริงอันประกอบขึ้นจากใจที่บริสุทธิ์ไม่แอบแฝง ด้วยเพียงหวังประโยชน์แก่ตน 2) เมตตาเทียม คือ การแสร้งทำด้วยความปรารถนาหรือความประสงค์ที่จะให้ผู้อื่นมีความสุขอันประกอบขึ้นจากใจที่มุ่งหวังประโยชน์ ประเภท ของมุทิตา แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ 1) มุทิตาแท้ คือ การทำใจยินดี และแสดงออกถึงความยินดีต่อความสุข และการพ้นจากทุกข์ของผู้อื่นด้วยจิตอันบริสุทธิ์ มิใช่แกล้งทำเพื่อหวังให้ผู้อื่นหลงเชื่อหรือ หวังประโยชน์จากเขา 2) มุทิตาเทียม คือการแสร้งทำใจยินดีหรือแกล้งแสดงออกถึงความยินดีต่อความสุข และการพ้นจากทุกข์ของผู้อื่น เพียงเพื่อหวังให้ผู้อื่นหลงเชื่อหรือจะได้รับประโยชน์จากเขา

4. สาธารณโภคิตา คือได้ของสิ่งใดมาก็แบ่งปันกัน เมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อยก็ไม่ควรหวงไว้ผู้เดียว ควรนำมาแบ่งปันเฉลี่ยให้ได้อย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม ให้ทุกคนที่มีส่วนร่วมได้ร่วมใช้ประโยชน์

5. สีลสามัญญตา มีศีลบริสุทธิ์เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความประพฤติที่สุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย และไม่กระทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจ นำความเสื่อเสียมาสู่หมู่คณะ

6. ทิฏฐิสามัญญตา มีทิฏฐิดีงามเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความเห็นชอบร่วมกันในข้อที่เป็นหลักการสำคัญ ที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นสิ้นทุกข์หรือขจัดปัญหา สรุปได้ว่าหลักสาราณียธรรม หมายถึง ธรรมที่ระลึกถึงกัน ช่วยเสริมสร้างความรู้สึกที่ดี ให้เกิดขึ้นในหมู่คณะ เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความสามัคคีมีน้ำหนึ่งใจ ให้เกิดขึ้นในสังคม ช่วยเสริมสร้างความสามัคคีและความเป็นปึกแผ่น เป็นหลักธรรมแห่งความรักและความสามัคคี เป็นปัจจัยสำคัญในการเสริมสร้างสันติสุขในสังคม

พระครูปราโมทย์ปัญญาวัฒน์ (บุญเลิศ เตชปุญโญ, 2564) ได้กล่าวไว้ว่า หลักสาราณียธรรม เป็นคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นหลักธรรมที่ผู้ปฏิบัติตามทุกคน ย่อมสามารถรู้แจ้งเห็นจริงได้ด้วยตนเอง และทำให้ผู้ปฏิบัติพ้นจากความทุกข์เข้าถึงความสุขและความบริสุทธิ์ภายในจิตใจได้จริง

พระมหาชุติภัค อภินนฺโท และรัติยา เหนืออำนาจ (2562) กล่าวว่า หลักสาราณียธรรม คือ ธรรมที่ทำให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีที่เหล่าคนดีพึงปฏิบัติต่อกัน กล่าวคือ 1) ความมีเมตตากายกรรม หรือการช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมหมู่คณะด้วยความเต็มใจ เคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง 2) ความมีเมตตาวจีกรรม หรือการช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์สั่งสอน แนะนำตักเตือนกันและกันด้วยความหวังดีทั้งต่อหน้าและลับหลัง 3) ความมีเมตตามโนกรรม หรือการตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดีมีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน 4) ความมีสา

ธารณโภคิตา คือการรู้จักแบ่งปัน เมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อยก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว ให้นำมาแบ่งปันเฉลี่ยให้ได้มีส่วนร่วมอย่างทั่วถึงกัน 5) การรักษามั่นซึ่งสีลสามัญญตาเพื่อให้เกิดศีลบริสุทธิ์ เสมอกันกับเพื่อนเพื่อร่วมงาน มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะ และ 6) การฝึกปฏิบัติและพัฒนาให้เกิดทิฏฐิสามัญญตาเสมอกันกับเพื่อนร่วมงาน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง มีความเห็นชอบร่วมกันเพื่อเป็นการขจัดปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมให้หมดสิ้นไป

2) องค์ประกอบหลักสาราณียธรรม

หลักสาราณียธรรม 6 (virtues for fraternal living) เป็นหลักธรรมอันเป็นเหตุให้ระลึกถึงกันในด้านความสัมพันธ์กับผู้อื่น ที่เป็นผู้ร่วมงาน ร่วมกิจการ หรือร่วมชุมชน ร่วมสังคม ตลอดจนพี่น้องร่วมครอบครัว มีองค์ประกอบรวม 6 ประการ คือ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2540; 200)

2.1) เมตตากายกรรม การทำต่อกันด้วยเมตตา คือ แสดงไมตรีและความหวังดีต่อเพื่อนร่วมงาน ร่วมกิจการ ร่วมชุมชนสังคม ด้วยการช่วยเหลือกิจธุระต่าง ๆ โดยความเต็มใจ แสดงอาการกิริยาสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง จะทำอะไรก็ทำต่อกันด้วยเมตตา ทำด้วยความรักด้วยไมตรีด้วยความปรารถนาดีต่อกัน มีความช่วยเหลือกัน มีการร่วมมือกัน มีความพร้อมที่จะประสานงานกัน ทำสิ่งใดก็ทำด้วยความปรารถนาดีต่อกัน เช่น แสดงไมตรีและหวังดีต่อเพื่อนร่วมงาน ร่วมกิจการ ร่วมชุมชน โดยช่วยเหลือธุรหรือกิจต่าง ๆ ด้วยความเต็มใจแสดงอากัปกิริยาสุภาพเคารพนับถือทั้งต่อหน้าและลับหลัง การแสดงออกถึงความเมตตาทางกายแก่เพื่อนในสังคมเดียวกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ช่วยเหลือกิจธุระของหมู่คณะด้วยความเต็มใจ เป็นการตั้งเมตตากายกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลังคือช่วยเหลือกิจธุระด้วยความเต็มใจ มีน้ำใจช่วยเหลือกันทางกายทั้งต่อหน้าและลับหลัง เช่น เราเห็นเสื้อผ้าของคนอื่นเขาตากไว้กลางแจ้งแต่ฝนเกิดตกในขณะที่เจ้าของไม่อยู่เราก็สงเคราะห์ช่วยเก็บให้พ้นจากเปียกฝน ดังนี้ถือว่าช่วยเหลือลับหลัง เป็นการปฏิบัติด้วยความเต็มใจ หรือ เช่น ช่วยถือสิ่งของ ช่วยทำความสะอาดบ้านเรือนที่อยู่อาสัย หาอาหารให้รับประทาน ซักเสื้อผ้าให้ แสดงอาการกิริยาสุภาพ ให้เคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลังอย่างเต้มใจบริสุทธ์ใจ

อารมณ์ ชุมเชิงกาญจน์ (2554) เมตตากายกรรม ได้แก่ การเข้าไปตั้งกายกรรมประกอบด้วยเมตตา นั่นคือ การอยู่ด้วยกันด้วยการกระทำดีต่อกัน ไม่เบียดเบียนทำร้ายกัน ไม่ก่อสงคราม แต่มุ่งเน้นการสร้างความร่วมมือกันเพื่อความผาสุกของมวลมนุษย์ เป็นต้น

วิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ (2554) เมตตากายกรรม หมายถึง การทำความดีต่อกัน สนับสนุนช่วยเหลือกันทางด้านกำลังกายมีความอ่อนน้อมถ่อมตน รู้จักสัมมาคารวะ ไม่เบียดเบียนหรือรังแกกันไม่ทำร้ายกัน ให้ได้รับความทุกขเวทนาทำแต่ในสิ่งที่ถูกต้องต่อกันอยู่ตลอดเวลา

วิทย์ วิศยเวทย์, และเสฐียรพงศ์ วรรณปก (2547) เมตตากายกรรม หมายถึง การทำความดีต่อกัน สนับสนุนช่วยเหลือกันทางด้านกำลังกาย มีความอ่อนน้อมถ่อมตน รู้จักสัมมาคารวะ ไม่เบียดเบียนหรือรังแกกัน ไม่ทำร้ายกัน ให้ได้รับความทุกขเวทนา ทำแต่ในสิ่งที่ถูกต้องต่อกันอยู่ตลอดเวลา

อมร โสภณวิเชษฐ์วงศ์ และกวี อิศริวรรณ (2543) เมตตากายกรรม ได้แก่ การเข้าไปตั้งกายกรรมประกอบด้วยเมตตา ในประเทศเพื่อนบ้านต่อหน้าและลับหลังหมายถึงการรับแสดงออกซึ่งความเป็นมิตรทางกายที่ดีต่อกันกับประเทศเพื่อนบ้านทั้งในคราวปกติสุขหรือในคราวที่ประเทศเพื่อน

บ้านประสบปัญหาความเดือดร้อนต่าง ๆ เช่น ความแห้งแล้ง แผ่นดินไหว น้ำท่วม เป็นต้นหากประเทศเราได้ส่งสิ่งของเครื่องอุปโภคบริโภคไปให้ด้วยความมีจิต

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (2538) เมตตากายกรรม หมายถึง การทำความดีต่อกัน สนับสนุนช่วยเหลือกันทางด้านกำลังกายมีความอ่อนน้อมถ่อมตน รู้จักสัมมาคารวะ ไม่เบียดเบียนหรือรังแกกันไม่ทำร้ายกัน ให้ได้รับความทุกขเวทนาทำแต่ในสิ่งที่ถูกต้องต่อกันอยู่ตลอดเวลา

กรมการศาสนา (2538) เมตตากายกรรม หมายถึง ตั้งเมตตากายกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมคณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง จะทำอะไรก็ทำต่อกันด้วยเมตตา หมายความว่า ด้วยความรัก ด้วยไมตรีด้วยความปรารถนาดีต่อกัน มีความช่วยเหลือกัน มีการร่วมมือกัน มีความพร้อมที่จะประสานงานกัน

คูณ โทขันธ์ (2537) เมตตากายกรรม (Mettã-kayakamma) การมีเมตตา มีไมตรีจิต ต่อกันทางการกระทำในเพื่อนสมาชิก คือช่วยเหลือกิจธุระของสมาชิกในหมู่คณะด้วยความเต็มใจ จริงใจ และแสดงกิริยาสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

คณาจารย์แห่งโรงพิมพ์เลี่ยงเชียง (2535) เมตตากายกรรม คือ การแสดงออกซึ่งความเป็นมิตรทางกายต่อประเทศเพื่อนบ้าน เช่น เมื่อมิตรประเทศประสบภัยต่าง ๆ เป็นต้นว่า อุทกภัย แผ่นดินไหว ฯลฯ ประเทศไทยก็ส่งเครื่องอุปโภคบริโภค ยารักษาโรค คณะแพทย์ หรือเงินไปช่วยตามกำลังความสามารถ

สรุป เมตตากายกรรมคือ การแสดงออกถึงความเมตตาผ่านการกระทำทางกาย ช่วยเหลือเพื่อนร่วมสังคมด้วยความเต็มใจและปรารถนาดี โดยแสดงความสุภาพ ยิ้มแย้มแจ่มใส และเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง การกระทำเช่นนี้ส่งเสริมความร่วมมือ ความผาสุกในสังคม ไม่เบียดเบียนหรือรังแกกัน แต่ช่วยเหลือเมื่อผู้อื่นมีปัญหา เช่น การช่วยเหลือผู้ประสบภัย หรือการดูแลกันในยามจำเป็น

2.2) เมตตาวจีกรรม ตั้งวจีกรรมที่ประกอบด้วยเมตตา คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์สั่งสอนหรือแนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง จะพูดอะไรก็พูดด้วยเมตตา โดยเจรจากันด้วยเหตุผล โดยใช้ปัญญาไม่ใช้โทสะเป็นตัวนำ ฉะนั้นต้อพูดด้วยความปรารถนาดีต่อกัน มีจิตสำนึกในผลประโยชน์สุขร่วมกันต้องการสร้างสรรค์ จะพูดอะไรก็พูดด้วยความปรารถนาดีต่อกัน เช่น แนะนำสั่งสอนตักเตือนกันด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพพูดจริงไม่พูดถึงผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่ตนเองฝ่ายเดียว การแสดงออกถึงความเมตตาปรารถนาดีต่อกันทางวาจาต่อเพื่อนร่วมสังคม ประเทศชาติเดียวกัน เช่น การช่วยบอกสิ่งที่เป็นประโยชน์ แนะนำสั่งสอนตักเตือนในทางที่ถูกที่ควรด้วยความปรารถนาดี เช่น กล่าววาจาสุภาพ เป็นประโยชน์ อ่อนหวานทั้งต่อหน้าและลับหลัง

ดังนั้น เมตตาวจีกรรม หมายถึง ตั้งวจีกรรมที่ประกอบด้วยเมตตา แสดงความรักใคร่กันด้วยวาจาการแสดงออกถึงความเมตตาปรารถนาดีต่อกันทางวาจา จะพูดอะไรก็พูดด้วยเมตตา การพูดถึงผู้อื่นในด้านดี มีการเจรจากันด้วยเหตุผล ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์สั่งสอน หรือแนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพพูดจริงไม่พูดถึงผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่ตนเองฝ่ายเดียว โดยใช้

ปัญญาไม่ใช้โทสะเป็นตัวนำ ฉะนั้นต้องพูดด้วยความปรารถนาดีต่อกัน มีจิตสำนึกในผลประโยชน์สุขร่วมกัน ต้องการสร้างสรรค์ กล่าววาจาที่สุภาพต่อกัน ใช้หลักการทูต โดยการเจรจาให้เข้าใจกัน ไม่กล่าวร้ายเสียดสีกัน ไม่ด่าทอ นินทา หรือพูดคำหยาบ รู้จักการพูดให้กำลังใจกันและกัน ในยามที่มีใครต้องพบกับความทุกความผิดหวังหรือความเศร้าหมองต่าง ๆโดยที่ไม่พูดจาซ้ำเติมกันในยามที่มีใครต้องหกล้มลง พูดอย่างใดก็ทำอย่างนั้น ไม่โกหกมดเท็จ แสดงความหวังดี ทักทายไถ่ถาม สาระทุกข์สุขดิบมีการกระทำทางวาจาที่แสดงออกถึงความปรารถนาดีต่อกัน ไม่กล่าวให้ร้ายและพูดทำลายภาพพจน์ซึ่งกันและกัน หากมีข้อพิพาทระหว่างชุมชนเกิดขึ้น การใช้ช่องทางการทูตเจรจากันด้วยเหตุผลไม่ใช้กำลังเข้าประทุษร้ายซึ่งกันและกัน การกระทำเช่นนี้ย่อมส่งผลให้ชุมชนเพื่อนบ้านเกิดความรักความสามัคคี เกิดความระลึกถึงกันในทางที่ดีก่อให้เกิดประโยชน์ความสงบสุขในสังคม (พระมหาบุญเรียน ปภงฺกโร, 2558; 12)

2.3) เมตตามโนกรรม ตั้งมโนกรรมที่ประกอบด้วยเมตตา คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน จะคิดอะไรก็คิดต่อกันด้วยเมตตา นั่นคือ การมีความหวังดีต่อกัน โดยการคิดพิจารณาวินิจฉัย คิดวางแผนต่าง ๆ โดยมุ่งทำให้เกิดประโยชน์สุขแก่กัน สร้างสรรค์สังคมและมีไมตรีต่อกันอย่างแท้จริงกับเพื่อนร่วมสังคมร่วมหมู่คณะเดียวกัน มีจิตปรารถนาดีทั้งต่อหน้าและลับหลัง ไม่มีความระแวงสงสัยซึ่งกันและกัน มีความชื่นชมยินดีต่อกัน พัฒนาจิต เริ่มต้นจากจิตใจที่เบิกบานสู่จิตใจที่สงบ และอิสระ ในการพิจารณาจัดการสิ่งใด พวกเราต้องคำนึงถึงจุดยืนของผู้อื่น ปฏิบัติต่อกันจนถึงขั้น “จิตใจใสสะอาดบริสุทธิ์และสงบ”

ดังนั้น เมตตาโนกรรม หมายถึง ตั้งมโนกรรมที่ประกอบด้วยเมตตาในสังคมการอยู่ร่วมกัน คือ ตั้งจิตปรารถนาดี เป็นการแสดงความรักใคร่กันทางใจ คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กันกับเพื่อนร่วมสังคมร่วมหมู่คณะเดียวกัน มองกันในแง่ดี ไม่มีความระแวงสงสัยซึ่งกันและกัน มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน จะคิดอะไรก็คิดต่อกันด้วยเมตตา การมีความหวังดีต่อกัน โดยการคิดพิจารณาวินิจฉัย คิดวางแผนต่าง ๆ โดยมุ่งทำให้เกิดประโยชน์สุขแก่กัน สร้างสรรค์สังคมและมีไมตรีต่อกันอย่างแท้จริง มีความซื่อสัตย์เคารพในความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มีจิตเมตตาต่อกัน มีความหวังดีและปรารถนาดีต่อกัน รักและเมตตาต่อกัน คิดแต่ในสิ่งที่สร้างสรรค์ต่อกัน ไม่อิจฉาริษยา ไม่คิดอคติ ไม่พยาบาท ไม่โกรธแค้นเคืองกัน มองกันในแง่ดี ไม่เพ่งโทษกัน แผ่เมตตาจิตระลึกถึงกันยามห่างไกล รู้จักให้โอกาสและให้อภัยต่อกันและกันกันอยู่เสมอ มีจิตใจปรารถนาดีกับชุมชนใกล้เคียงปราศจากอกุศลจิต ไม่หวาดระแวง มีความชื่นชมยินดีต่อกัน พัฒนาจิต เริ่มต้นจากจิตใจที่เบิกบานสู่จิตใจที่สงบ และอิสระ ในการพิจารณาจัดการสิ่งใด พวกเราต้องคำนึงถึงจุดยืนของผู้อื่น

2.4) สาธารณโภคี แบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรม แม้จะเป็นของเล็กน้อย ก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน การมีกินมีใช้ร่วมกัน หรือมีการแบ่งปันเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันหรือการมุ่งช่วยเหลือและบำเพ็ญประโยชน์ต่อสาธารณะโดยการไม่เห็นแก่ตัว แบ่งปันลาภผลที่ร่วมกันหาร่วมกันทำโดยยุติธรรม สิ่งของที่ได้มาจะมากน้อยแต่ก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วถึงกันนั้น แบบฉบับการร่วมสุข ร่วมทุกข์กัน มีความเสมอภาค ไม่เห็นแก่ส่วนตัว เรียบง่ายเท่าเทียมกัน

ดังนั้น สาธารณโภคี หมายถึง แบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรม แม้จะเป็นของเล็กน้อย ก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน การมีกินมีใช้ร่วมกัน หรือมีการแบ่งปันเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกันหรือการมุ่งช่วยเหลือและบำเพ็ญประโยชน์ต่อสาธารณะโดยการไม่เห็นแก่ตัว แบ่งปันสิ่งที่ได้มาโดย

ชอบธรรม แบ่งปันลาภผลที่ร่วมกันหาร่วมกันทำ โดยยุติธรรมแม้สิ่งของที่ได้มาจะน้อยแต่ก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วถึงกันนั้น คือ การร่วมสุข ร่วมทุกข์กัน การรู้จักแบ่งปันเฉลี่ยเจือจาน ก็ไม่ควรหวงไว้แต่ผู้เดียว นำมาให้ได้มีส่วนร่วมบริโภคใช้สอยร่วมกัน การแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทั้งในด้านอาหาร เครื่องอุปโภคบริโภคเครื่องมือการเกษตรตลอดจนวิทยาการความรู้ต่าง ๆ ให้แก่เพื่อนมนุษย์ร่วมสังคม ตลอดถึงการรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันไม่ทำลายระบบนิเวศน์สิ่งแวดล้อมที่ก่อให้เกิดผลกระทบมวลมนุษย์ ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนไม่เอารัดเอาเปรียบ และมีความเสมอภาคต่อกัน เอื้อเฟื้อซึ่งกันและกันอยู่เสมอ มีการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้มาด้วยความชอบธรรมแก่ผู้ใกล้เคียง มีการแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทั้งในด้านอาหาร เครื่องอุปโภคบริโภค เครื่องมือการเกษตร ตลอดจนวิทยาการความรู้ต่าง ๆ ให้แก่กัน รวมตลอดถึงการรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน ไม่ทำลาย มีความเสมอภาค ไม่เห็นแก่ส่วนตัวในสังคม (พระมหามีชัย กิจฺจสาโร, 2557; 10)

2.5) สีลสามัญญตา มีความประพฤติสุจริตดีงาม รักษาระเบียบวินัยของส่วนรวม ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจหรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ รักษาระเบียบวินัย รักษากฎกติกาของสังคม มีความสุจริตกายวาจาที่เสมอกัน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่สังคม สิลสามัญญตา หมายถึง มีความประพฤติสุจริตดีงาม เป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ จะต้องมีศีล รักษาและปฏิบัติให้มีศีลบริสุทธิ์เสมอกันกับเพื่อสมาชิกทั้งหลาย มีความประพฤติเสมอเหมือนกับบุคคลที่ร่วมในสังคมหมู่เดียวกัน รักษาระเบียบวินัยของส่วนร่วม ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจหรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะหรือทำลายหมู่คณะ มีความสุจริตทาง กายวาจา ใจ ที่เสมอกัน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เคารพกฎเกณฑ์ระเบียบของสังคม ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่สังคม รักษาความประพฤติร่วมมือระหว่างกัน ไม่ฝ่าฝืนมติหรือหลักการนั้นอันจะก่อให้เกิดความหวาดระแวง ไม่ไว้เนื้อเชื่อใจกัน เคารพในสิทธิเสรีภาพของบุคคล ไม่ก้าวก่ายหน้าที่กัน ไม่อ้างอำนาจบาตรใหญ่ ไม่ถืออภิสิทธิ์ใด ๆ ทั้งปวง

2.6) ทิฏฐิสามัญญตา มีทิฏฐิดีงามเสมอกัน มีความเห็นชอบร่วมกัน ตกลงกันได้ในหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นกำจัดทุกข์หรือแก้ไขปัญหาร่วมกัน มีความเชื่อมั่น ยึดถือในหลักการอุดมการณ์และอุดมคติร่วมกันหรือสอดคล้องกันคนในสังคมประชาธิปไตยจะต้องมีความเห็นความเข้าใจและความเชื่อมั่นในหลักการประชาธิปไตยร่วมกัน เช่น การยอมรับระบอบประชาธิปไตย การเข้าใจเรื่องสิทธิและหน้าที่ในสังคม การเข้าใจเรื่องเสรีภาพ ภราดรภาพหรือเอกภาพ มีความเสมอภาคกันทางความคิด ปรับความคิดความเห็นให้มีเหตุมีผลถูกต้องเหมือน การเคารพเหตุผลยึดหลักความดีงามเป็นอุดมคติอย่างเดียวกัน ไม่วิวาทเพราะมีความเห็นผิดกัน ยอมรับในกฎกติกาสังคมที่กำหนดไว้ไม่กระทำตนเสมือนว่าเป็นการฝ่าฝืนมติของสังคม การฝืนติเอารัดเอาเปรียบหรือข่มเหงกีดกันผู้อื่นเป็นไปเพื่อความพร้อมเพรียงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคม ตลอดจนมีความเห็นร่วมกัน ในเรื่องกรรมและผลแห่งกรรมและหลักการสำคัญอันจะนำไปสู่ความสงบสุข สันติสุข ซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญอันสูงสุดในการอยู่ร่วมกันในสังคม ทิฏฐิสามัญญตา หมายถึง การมีทิฏฐิดีงามเสมอกันหรือมีความเห็นชอบร่วมกันในสังคม ซึ่งถือเป็นหลักธรรมสำคัญในการสร้างความสามัคคีและสันติสุขในสังคม ดังนี้

1. ทิฏฐิที่ดีงาม การมีความเห็นที่ดีงามเสมอกัน หมายถึงการยอมรับและสนับสนุนความเห็นที่ดีงามและเป็นประโยชน์ ไม่ยึดถือความเห็นที่ก่อให้เกิดปัญหา ความคิดเห็นเหล่านี้ควรเป็นไปในทางที่ช่วยให้เกิดความหลุดพ้นจากทุกข์หรือสามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. ความเห็นชอบร่วมกัน การมีความเห็นชอบร่วมกันในสังคมหมายถึงการมีความคิดเห็น ความเชื่อ และการยึดถือในหลักการอุดมการณ์และอุดมคติร่วมกันหรือสอดคล้องกัน เช่น การยอมรับระบอบประชาธิปไตย การเข้าใจเรื่องสิทธิและหน้าที่ การเข้าใจเรื่องเสรีภาพและภราดรภาพ

3. การเคารพเหตุผลและหลักความดีงาม การปรับความคิดให้มีเหตุผลและถูกต้องเหมือน ๆ กัน คือการเคารพเหตุผล ยึดหลักความดีงามเป็นอุดมคติร่วมกัน มีการรับฟังความคิดเห็นของกันและกัน ตกลงกันได้ในหลักการสำคัญ ไม่สร้างข้อขัดแย้งโดยไม่มีเหตุผล

4. การเคารพกฎกติกาทางสังคม การอยู่ร่วมกันในสังคมต้องยอมรับในกฎกติกาทางสังคม ไม่กระทำตนฝ่าฝืนมติของสังคม ไม่เอารัดเอาเปรียบกันหรือข่มเหงกีดกันผู้อื่น เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนเองและสังคมที่อาศัยอยู่

5. การปรับมุมมองให้ตรงกัน การรู้จักหาจุดร่วมและสงวนไว้ซึ่งจุดต่างของกันและกัน ไม่ยึดถือความคิดของตนเป็นใหญ่ รู้จักยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น

6. การอยู่ร่วมกับชุมชนอื่น การยอมรับกฎกติกาของชุมชนอื่นตามที่กำหนดไว้ ไม่กระทำตนฝ่าฝืนมติของชุมชน เพื่อป้องกันการเอารัดเอาเปรียบหรือข่มเหงกีดกันชุมชนอื่น ซึ่งจะสร้างความเดือดร้อนให้แก่ชุมชนของตน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต, 2551; 27)

สรุปทิฏฐิสามัญญตาจึงเป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมให้เกิดความสามัคคี ความเห็นร่วมกัน และการเคารพซึ่งกันและกันในสังคม เพื่อให้เกิดสันติสุขและความเจริญรุ่งเรืองร่วมกัน

3) ประโยชน์ของหลักสาราณียธรรม 6

คุณค่าและประโยชน์ของการมีหลักสาราณียธรรม 6 มีหลายประการ ถ้านำหลักสาราณียธรรม 6 นี้ ไปปฏิบัติตามก็จะเป็นเครื่องช่วยสังคมหรือประเทศชาติให้มีความมั่นคงและเป็นเอกภาพได้ เพราะผลหรือคุณค่าที่ทำให้เกิดตามมาจากการประพฤติตามหลักธรรม 6 ประการนี้ คือ (พระราชวรมุณี (ป.อ. ปยุตฺโต, 2541; 37)

1. มีคุณค่าและเป็นประโยชน์ต่อสังคม ดังนี้ 1) สารณียะ ทำให้เป็นที่ระลึกถึงกัน 2) ปิยกรณะ ทำให้เกิดความรักใคร่ปรองดองกัน 3) ครุกรณะ ทำให้เกิดความเคารพ มีสัมมาคารวะต่อกัน 4) สังคหะ ทำให้เกิดการสงเคราะห์ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน 5) อวิวาทะ ทำให้เกิดความไม่วิวาทบาดหมางกัน 6) สามัคคียะ ทำให้เกิดความพร้อมเพรียง สมัครสมานสามัคคี 7) เอกีภาวะ ทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

2. พระพุทธองค์ก็ทรงแนะนำสอนให้เจริญเมตตา เพราะการเจริญเมตตาเกิดอานิสงส์ คือ 1) หลับก็เป็นสุข 2) ตื่นก็เป็นสุข 3) มีหน้าตาผ่องใสเบิกบาน 4) ไม่ฝันร้าย 5) เป็นที่รักของมนุษย์ 6) เป็นที่รักของเทวดาและอมนุษย์ 7) เทวดารักษา 8)ไม่เป็นอันตรายด้วยยาพิษหรือศาสตรา 9) จิตเป็นสมาธิ 10) เมื่อจะตายมีสติไม่หลงตาย 11) หากไม่บรรลุมรรคผลในชาตินี้ก็จะได้ไปเกิดในพรหมโลก

3. หลักสาราณียธรรม 6 เป็นการบอกถึงวิธีการของอภัยทาน เพราะจากข้อ 1-3 คือ เมตตากายกรรม เมตตามโนกรรม และเมตตามโนกรรม เป็นการอธิบายว่า ถึงหลักปฏิบัติของเมตตาธรรมที่สามารถกระทำหรือแสดงออกได้ทั้งกาย วาจา และทางใจ ในข้อ 4 สาธารณโภคี เป็นเป็นหลักปฏิบัติที่แสดงออกถึงการมีจิตใจที่เป็นจาคะ ไม่โลภ มีความเสียสละแบ่งปัน มีความสุขที่ได้บริโภคร่วมกับผู้อื่น ข้อนี้ถือว่าเป็นหลักปฏิบัติที่สำคัญ เพราะในการเกิดปัญหาความขัดแย้งทะเลาะวิวาทกัน ก็มักจะมาจากการการแย่งชิงผลประโยชน์กันเป็นหลัก ส่วนในข้อที่ 5 สีลสามัญญตา เป็นหลักปฏิบัติตามศีล ข้อ

นี้ก็จัดว่าเป็นการกระทำที่เป็นอภัยทานโดยตรง เพราะจากหลักฐานที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ที่กล่าวถึงอภัยทานในบริบทของศีล 5 และข้อสุดท้ายข้อที่ 6 ทิฏฐิสามัญญตา เป็นข้อที่ผู้วิจัยคิดว่าสำคัญที่สุด เพราะทิฏฐิเป็นหนึ่ง ในปัญจธรรม ที่เป็นเหตุปัจจัยของปัญหาความขัดแย้ง ดังนั้น การที่มีความเห็นร่วมกันในการช่วยแก้ปัญหานั้น จึงเป็นการเท่ากับมีจิตใจที่เป็นอภัยทาน เพราะเป็นการสลายอัตตา เปิดกว้างที่จะยอมรับฟังในความคิดของผู้อื่น ไม่ยึดมั่นถือมั่นในความคิดของตัวเอง

4. เป็นหลักธรรมที่จะเสริมสร้างความรู้สึกที่ดีให้เกิดขึ้นต่อกันและกันอยู่เสมอในยามที่ระลึกถึงกัน ซึ่งจะเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความสามัคคีมีน้ำหนึ่งใจเดียวกันให้เกิดขึ้นด้วย หากสังคมใดต้องการที่จะเสริมสร้างความสามัคคีและความเป็นปึกแผ่นให้เกิดขึ้น สังคมที่เราอยู่ในปัจจุบันนี้คงจะมีความสงบสุขและน่าอยู่มากกว่านี้ยิ่งนัก ถ้าหากว่าสมาชิกในสังคมแต่ละคนได้นำเอาหลักธรรมที่กล่าวข้างต้นมาใช้แต่ที่สังคมดูเหมือนมีปัญหา มีความแตกแยก และวุ่นวายอยู่ทุกวันนี้ก็เป็นเพราะว่าทุกคนละเลยหลักธรรมเหล่านี้ และกระทำในสิ่งที่ตรงกันข้ามกล่าว คือ ขาดความรักความเมตตา อิจฉาริษยากัน นินทาว่าร้ายกัน เบียดเบียนและรังแกกัน เห็นแก่ตัวถืออภิสิทธิ์ อ้างอำนาจบาตรใหญ่ และมีความคิดเห็นที่ไม่ตรงกันต่างคนต่างก็ถือความคิดของตนเป็นใหญ่อยู่ตลอดเวลา คนไทยได้ชื่อว่าเป็นคนที่ใจดีมีความรักความเมตตาใจบุญสุนทาน ยิ้มเก่ง โอบอ้อมอารี ชอบช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นนิสัยปกติทั่วไปของคนไทยเกือบทุกคนและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของคนไทย ซึ่งอาจจะเรียกว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ยิ่งใหญ่ของไทยเลยก็ว่าได้สังคมคนไทยคงจะมีความสงบสุขมีความเจริญก้าวหน้ามีความอบอุ่นและน่าอยู่มากกว่าทุกวันนี้มากมายนัก ถ้าหากว่าคนไทยทุกคนเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติเข้าอกเข้าใจซึ่งกันและกัน ยอมรับในความแตกต่างซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือกัน ให้กำลังใจซึ่งกันและกัน และรู้จักการให้อภัยกันอยู่ตลอดเวลา. เรามาร่วมมือกันพัฒนาสังคมของเราให้มีความอบอุ่นและน่าอยู่โดยการเสริมสร้างความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันให้เกิดขึ้นในสังคมของเราแล้วเราจะได้พบกับสันติภาพและความอบอุ่นที่เราแต่ละคนต่างก็ปรารถนาและใฝ่ฝันหากันอยู่ตลอดมา

5. เป็นหลักธรรมสำหรับการเสริมสร้างความสามัคคีและความเป็นปึกแผ่นให้เกิดขึ้นในสังคม อันจะนำมาซึ่งความสุข ความสันติ ความมั่นคง และความเจริญก้าวหน้าทั้งทั้งหลายทั้งปวง ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ปิยกรุณา ทำความรักกัน ครุกรุณาทำความเคารพนบนอบกัน สงฺคหาย เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กันและกัน อวิวาทาย เป็นไปเพื่อไม่วิวาทเกี่ยงแย่งกันและกัน จนถึงทะเลาะเบาะแว้งกัน สามัคคียา เป็นไปเพื่อความสามัคคี เอกีภาวาย เป็นไปเพื่อความเป็นหมวดหมู่เดียวกัน หรือรวมกันกันเป็นหมวดหมู่เดียว นี่คือคุณค่าหลักของสาราณียธรรม สาราณียธรรมเป็นธรรมที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน มีในบุคคลใดและหมู่ใด บุคคลนั้นและหมู่นั้น ก็จะระลึกถึงด้วยความดีความชอบความรักกัน ทำความเคารพนบนอบกัน เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน เป็นไปเพื่อไม่วิวาทเกี่ยงแย่งกัน เป็นไปเพื่อความสามัคคีกัน เป็นไปเพื่อความเป็นพวกเดียวหมู่เดียวกัน แต่ถ้าสาราณียธรรมธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกันนี้ไม่มีในผู้ใดในหมู่ใด ก็จะมีผลตรงกันข้ามกล่าวคือบุคคลแม้จะระลึกถึงกันก็จะระลึกถึงกันด้วยความมุ่งร้าย ไม่ใช่มุ่งดีต่อกัน ไม่รักกัน มีแต่โกรธกัน ไม่ทำความเคารพนบนอบกัน ดูหมิ่นดูแคลนเย่อหยิ่งในกันและกัน แต่ทำความไม่เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน แต่เป็นไปเพื่อการทำลายกัน ไม่เป็นไปเพื่อความไม่วิวาทแก่งแย่งกัน แต่เป็นไปเพื่อความทะเลาะเบาะแว้งกันวิวาทกัน

ไม่เป็นไปเพื่อความสามัคคีกัน แต่เป็นไปเพื่อแตกความสามัคคี ไม่เป็นไปเพื่อความเป็นหมวดหมู่เดียวกัน แต่เป็นไปเพื่อความแตกแยกกันเราจึงควรยึดในคุณของสาราณียธรรมดังได้กล่าวมาข้างต้น

6. เป็นหลักธรรมที่ทำให้แต่ละคนที่เป็นสมาชิกของสังคม ระลึกถึงกัน มีน้ำใจประสานกลมกลืนพร้อมที่จะร่วมมือกัน เพราะตั้งแต่ทางกายเราก็มีเมตตาต่อกัน ปฏิบัติต่อกันด้วย เมตตาช่วยเหลือเอาธุระต่อกัน ทางวาจาเราก็พูดด้วยน้ำใจรักกัน ในจิตใจเราก็คิดปรารถนาดีต่อกัน ในการอยู่ร่วมกันมีของอะไร หรือได้รับสิ่งใดมาก็มาแบ่งปันกัน ในการรักษาสถานภาพของสังคมเราก็รักษาระเบียบวินัย มีศีลเสมอกัน ไม่เบียดเบียนก่อความเดือดร้อนแก่กัน และปฏิบัติตามกฎกติกาของส่วนรวม เราก็มีความเชื่อมั่นยึดถือและเข้าใจหลักการสำคัญของประชาธิปไตยร่วมกัน ตลอดจนเข้าใจร่วมกันในความจริงที่เป็นธรรมชาติของโลกและชีวิตที่จะรองรับความเป็นมนุษย์ของเราไว้ด้วยกัน เพียงเท่านี้ก็อยู่เป็นสุขและพัฒนาได้ดีแน่ บนฐานแห่งความสัมพันธ์ที่ดีงามมั่นคงโดยที่แต่ละคนก็มีความระลึกถึงกันมีน้ าใจประสานร่วมมือต่อกัน สังคมก็ยึดเหนี่ยวเกาะกุมกันอยู่ให้เกิดภาวะที่เรียกว่าเอกภาพ (สุรชัย เจนประโคน, 2554; ออนไลน์)

7. สังคมในทุกระดับชั้นเป็นแหล่งรวมคนหลาย ๆ คนเข้าด้วยกัน ซึ่งในจำนวนผู้คนเหล่านั้นแต่ละคนต่างก็มีชีวิต มีจิตวิญญาณ มีความรู้สึกนึกคิดและมีจุดหมายปลายทางที่แตกต่างกันออกไป และด้วยเหตุนี้เองบางครั้งจึงทำให้สังคมต้องเกิดปัญหาหรือมีความสับสนวุ่นวายขึ้น อันเนื่องมาจากความแตกต่างทางด้านความคิดของแต่ละคน ซึ่งเมื่อใดก็ตามที่สังคมมีปัญหาขึ้นจะเป็นด้วยเหตุผลใด ๆ ก็ตาม ผู้ที่จะทำหน้าที่ในการแก้ไขปัญหาเหล่านั้นให้หมดสิ้นไปได้ ก็หาเป็นใครที่ไหนไม่หากแต่เป็นหน้าที่ของสมาชิกทุก ๆ คนนั่นเอง ที่จะต้องสามัคคีร่วมใจกันแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคมของตนเองให้ดีและมีความก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น ตัวอย่างเช่น ปลวกซึ่งเป็นเพียงสัตว์ตัวเล็ก ๆ แต่ในความเล็กนั้นปลวกกลับสามารถที่จะสร้างจอมปลวกอันเข้มแข็งใหญ่โตเท่าภูเขาลูก เล็ก ๆ ขึ้นมาได้ ซึ่งลมฝนและพายุไม่สามารถจะทำลายลงได้ ทั้งนี้ก็เพราะปลวกเป็นสัตว์ที่รู้จักช่วยเหลือกัน รู้จักความสามัคคี ทำงานกันเป็นทีม และมีความรู้สึกรับผิดชอบต่อหน้าที่อยู่ตลอดเวลา ความสามัคคี จึงเป็นบ่อเกิดแห่งความสำเร็จทั้งปวง ความสามัคคีจึงเป็นแหล่งพลังอันยิ่งใหญ่ที่จะสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าและความมั่นคงให้เกิดขึ้นได้ และเป็นสิ่งที่สมาชิกในสังคมทุก ๆ คนควรที่จะตระหนัก เอาใจใส่ และสร้างสรรค์ขึ้นให้มากที่สุด (ธรรมะกับการเสริมสร้างความสามัคคี, 2554; ออนไลน์)

8. สาราณียธรรม เป็นเหตุให้เกิดความสามัคคีและสันติสุขในสังคม ทำให้สังคมรู้จักประสานประโยชน์ ใจกว้าง ยอมรับฟัง ความคิดเห็นของกันและกัน ทำให้เป็นที่รักใคร่เคารพนับถือ ไว้วางใจและรำลึกถึงกัน เป็นเครื่องช่วยเหลือสงเคราะห์กัน ทำให้เกิดความร่วมมือในกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่คณะ

สรุปธรรมะที่พระพุทธองค์ทรงหยิบยกมาสั่งสอนนั้นเป็นสิ่งที่ประกอบด้วยประโยชน์ ทั้งประโยชน์โดยตรงแก่ตัวผู้ปฏิบัติเอง และประโยชน์นั้นขยายผลออกมาสู่บุคคลรอบข้างได้ด้วย และยังพัฒนาประโยชน์ออกสู่วงกว้างคือ ครอบครัว สังคม ชุมชน ประเทศ ระหว่างประเทศ และมนุษยโลกได้ในที่สุด หรือหากพิจารณา “โลก”จากมุมมองทางพระพุทธศาสนา ย่อมเป็นปรากฏการณ์ของพัฒนาการเชิงบวกและสร้างสรรค์ของมนุษย์ในการส่งต่อภาวะความดีงามแห่งจิต จากภายในตัวมนุษย์เอง (สังขารโลก, โลกคือสังขาร) ถ่ายทอดให้สัตว์โลกที่เป็นสังคมรอบข้างของมนุษย์ (สัตว์โลก ,โลกคือหมู่สัตว์) และแพร่กระจายออกสู่วงกว้างได้ในที่สุด เป็นเอนกอนันต์ (โอกาสโลก, โลกคือแผ่นดิน) สาราณียธรรม จึงทำหน้าที่เป็นเสมือนใบไม้ใบหนึ่งที่ประกอบไปด้วยอรรถประโยชน์มากมาย

แก่มวลมนุษยชาติ ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับมุมมองของมนุษย์ว่า มนุษย์ มองเห็นคุณค่าของใบไม้ธรรมะของพระพุทธองค์ว่าเป็นหลัก “พุทธธรรม” หรือมองเห็นว่าเป็นได้แค่ “ขยะสกปรกที่ไร้คุณค่า” ที่รอการกำจัดด้วยการกวาดทิ้งไปในที่สุด

4) หลักสาราณียธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงนำเอาหลักสาราณียธรรมมาอธิบาย เนื่องด้วยสาเหตุจากการวิวาท บาดหมางขาดความสามัคคีกันของกลุ่มภิกษุในพระธรรมวินัย ดังมีข้อความปรากฏอยู่ในโกสัมพิยสูตร “พระสูตรว่าด้วยภิกษุชาวเมืองโกสัมพี” เรื่องมีอยู่ว่า “ในสมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ โฆสิตาราม เขตกรุงโกสัมพี ครั้งนั้น พวกภิกษุในกรุงโกสัมพีต่างบาดหมางกัน ทะเลาะวิวาทขาดความปรองดองกัน พระพุทธองค์จึงทรงรับสั่งเรียกภิกษุเหล่านั้นมาตรัสสอนหลักสาราณียธรรม ปรากฏในสาราณียทิวรรคที่ 2 ในปฐมสาราณียสูตร และทุติยสาราณียสูตร (อง.ฉกก. 14/22/282-283) สาราณิยสูตรที่ 1 และ 2 (อง.ฉกก. 14/22/536-547) ว่าด้วยสาราณียธรรม 6 ความว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย สาราณิยธรรม 6 ประการนี้ 6 ประการเป็นไฉน คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้เข้าไปตั้งกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม ประกอบด้วยเมตตา ในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม้ข้อนี้ก็เป็นสาราณิยธรรม ภิกษุแบ่งปันลาภทั้งหลายที่ประกอบด้วยธรรมได้มาโดยธรรม แม้โดยที่สุดบิณฑบาต ย่อมบริโภคร่วมกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ผู้มีศีล แม้ข้อนี้ก็เป็นสาราณิยธรรม ภิกษุเป็นผู้มีศีลไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ด่าง ไม่พร้อย เป็นไท อันวิญญูชนสรรเสริญ อันตัณหาทิฐิไม่ยึดถือเป็นไปพร้อมเพื่อสมาธิ เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม้ข้อนี้ก็เป็นสาราณิยธรรม ภิกษุมีทิฐิอันเป็นอริยะ เป็นเครื่องนำออก นำออกไปเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบแก่ผู้กระทำตาม เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม้ข้อนี้ก็เป็นสาราณิยธรรม

สาราณียา ได้แก่ ธรรมที่ควรให้ระลึกถึงกัน บทว่า เมตฺต กายกมฺม ได้แก่ กายกรรมที่พึงกระทำด้วยจิตประกอบด้วยเมตตา. แม้ในวจีกรรม และมโนกรรมทั้งหลายก็มีนัยนี้เหมือนกัน.ก็แล เมตตากายกรรมเป็นต้นเหล่านี้ ตรัสไว้ ด้วยสามารถแห่งภิกษุทั้งหลาย. แม้คฤหัสถ์ทั้งหลาย ก็นำไปใช้ได้. อธิบายว่า สำหรับภิกษุทั้งหลาย การบำเพ็ญธรรม คือ อภิสมาจาริกวัตร ด้วยเมตตาจิตชื่อว่าเมตตากายกรรม สำหรับคฤหัสถ์ทั้งหลาย กรรมมีอาทิอย่างนี้ว่า การเดินทางไป เพื่อไหว้พระเจดีย์ เพื่อไหว้โพธิพฤกษ์ เพื่อนิมนต์พระสงฆ์ การเห็นภิกษุทั้งหลาย ผู้เข้าไปสู่บ้าน เพื่อบิณฑบาต แล้วลุกขึ้นต้อนรับ การรับบาตร การปูลาดอาสนะ และการตามส่ง ชื่อว่า เมตตากายกรรม”

สาราณียธรรม 6 ประการ เป็นที่ตั้งแห่งการให้ระลึกถึง กระทำให้เป็นที่รัก เป็นที่เคารพ ย่อมเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันธรรม 6 ประการเป็นไฉน คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เข้าไปตั้งกายกรรมประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม้ธรรมข้อนี้ก็เป็นที่ตั้งแห่งการระลึกถึงกัน กระทำให้เป็นที่รัก เป็นที่เคารพย่อมเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน “สาราณียธรรม ชื่อว่า ปิยกรณา เพราะกระทำผู้ที่บำเพ็ญธรรมเหล่านั้นให้บริบูรณ์ ให้เป็นที่รัก ของเพื่อนสพรหมจารีทั้งหลาย. ชื่อว่า ครุกรณา เพราะกระทำให้เป็นผู้น่าเคารพ. บทว่า สงฺคหาย ได้แก่ เพื่อประโยชน์แก่การสงเคราะห์. บทว่า อวิวาทาย ได้แก่ เพื่อประโยชน์แก่การไม่ทำการวิวาทกัน. บทว่า สามคฺคิยา ได้แก่ เพื่อประโยชน์แก่ ความสามัคคี. บทว่าเอกีภาวาย ได้แก่ เพื่อประโยชน์แก่ความเป็นอันเดียวกัน. บทว่า สวตฺตนฺติ ได้แก่ ย่อมเป็นไป คือเป็นไปทั่ว.” ใน สูตรพระสารีบุตร ได้

แสดงพระธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายแทนพระผู้มีพระภาคในขณะที่พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประทับ ณ ฝั่งสระน้ำชื่อคัดคราใกล้กรุงจำปา (ราชธานี แห่งแคว้นอังคะ) (อง.ฉกก. 14/282/301-303) เนื้อความว่า สาราณียธรรมคือธรรมที่เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง 6 ประการ สำหรับภิกษุในพระธรรมวินัย ได้แก่ 1. กายกรรม (การกระทำทางกาย) 2. วจีกรรม (การเจรจา) 3. มโนกรรม (การคิด) ประกอบด้วยเมตตาทั้งต่อหน้าและลับหลัง 4. ลาภ (การแบ่งปัน) โดยธรรม เช่น การแบ่งปันอาหารกับเพื่อนสพรหมจารี 5.ศีล (การรักษาศีล) ที่ไม่ขาด ไม่ทะลุ และไม่ด่างพร้อย 6.ทิฐิ (ความเชื่อ) ที่ประเสริฐเป็นเครื่องนำสัตว์ออกเพื่อความสิ้นสุด สาราณียธรรมเหล่านี้ช่วยให้เกิดความรัก ความเคารพ ความสงเคราะห์ ความไม่วิวาท ความพร้อมเพรียง และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในกลุ่มภิกษุ (องฺ.ฉกฺก. 14/22/536-545)

บทที่ว่า อาวิเจวรโหจ ความว่า ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ในสาราณียธรรมในบทนี้อธิบายการกระทำที่แสดงถึงเมตตาในแต่ละประเภทของกรรม ได้แก่ 1. กายกรรมต่อหน้า การช่วยเก็บรักษาสิ่งของ เช่น ฟืน หรือการให้การช่วยเหลือแก่พระเถระหรือภิกษุใหม่ 2. วจีกรรมต่อหน้า การกล่าวยกย่องหรือเรียกชื่อพระเถระด้วยความเคารพ เช่น "ท่านเทวเถระ" 3. กายกรรมลับหลัง การเก็บรักษาสิ่งของอย่างดีไม่ให้เสียหาย 4. วจีกรรมลับหลัง การถามถึงความเป็นอยู่ของพระเถระหรือภิกษุใหม่ด้วยความห่วงใย 5. มโนกรรมต่อหน้า การมองดูและปฏิบัติด้วยความสดใส และ 5. มโนกรรมลับหลัง การตั้งใจดีและอธิษฐานให้พระเถระหรือภิกษุใหม่ไม่มีโรคภัย การกระทำเหล่านี้ช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและเมตตากับสหายในพระธรรมวินัย ทั้งในที่เปิดเผยและลับหลัง (องฺ.ฉกฺก. 14/22/536-545) ในโกสัมพิยสูตร พระพุทธองค์ทรงโปรดภิกษุชาวเมืองโกสัมพี มีใจความว่า (สตฺ.ตกฺ. 12/4/411-416)

พระพุทธเจ้าทรงตรัสถึงการทะเลาะวิวาทในหมู่ภิกษุในเมืองโกสัมพี โดยได้กล่าวถึงการที่ภิกษุเหล่านั้นไม่ปฏิบัติเมตตากายกรรม, เมตตาวจีกรรม และเมตตามโนกรรม ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดความขัดแย้งและการทะเลาะวิวาท พระองค์ชี้ให้เห็นว่า การขาดการปฏิบัติในด้านเมตตานี้เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดความไม่เข้าใจกันและไม่ปรองดองกันในหมู่ภิกษุ ดังนั้น เพื่อแก้ไขสถานการณ์นี้ ภิกษุทั้งหลายควรทำการตั้งเมตตากายกรรม, เมตตาวจีกรรม และเมตตามโนกรรม เพื่อสร้างความเข้าใจและความปรองดองในหมู่สหธรรมิก พระพุทธเจ้าตรัสว่า ธรรม 6 ประการ ได้แก่ เมตตากายกรรม, เมตตาวจีกรรม, เมตตามโนกรรม, การบริโภคลาภโดยไม่เกียดกัน, การรักษาศีลที่ดี, และการมีทิฏฐิที่ถูกต้อง เป็นธรรมที่ช่วยสร้างความรัก ความเคารพ และความสงเคราะห์ซึ่งกันและกันในกลุ่มภิกษุ ทั้งในที่แจ้งและลับหลัง ธรรมเหล่านี้มีความสำคัญในการสร้างความปรองดองและความพร้อมเพรียงกันในชุมชนภิกษุ โดยทิฏฐิที่ไกลจากกิเลสและเป็นไปเพื่อความสิ้นทุกข์ถือเป็นยอดของธรรมที่ยึดคุมและสนับสนุนธรรมทั้ง 6 ประการนี้.

5) หลักสาราณียธรรมในทัศนะของนักปราชญ์

พระราชวรมุณี (ป.อ.ปยุตฺโต, 2541) ได้เขียนไว้ในหนังสือธรรมนูญชีวิตเกี่ยวกับหลักสาราณียธรรม ดังนี้ สาราณียธรรม เป็นหลักธรรมอันเป็นเหตุให้ระลึกถึงกันในด้านความสัมพันธ์กับผู้อื่น ที่เป็นผู้ร่วมงาน ร่วมกิจการ หรือร่วมชุมชน ตลอดจนพี่น้องร่วมครอบครัว พึงปฏิบัติตามหลักการอยู่ร่วมกัน 6 ประการ

พระมหาสิทธิการ (2543) ได้เขียนไว้ในหนังสือหลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี เกี่ยวกับสาราณียธรรม 6 หลักสาราณียธรรม เป็นหลักการใหญ่ที่ก่อให้เกิดเอกภาพหรือภราดรภาพ หลักสาราณียธรรม แปลว่า ธรรมเป็นเครื่องระลึกถึงกัน เป็นหลักการที่จะทำให้เกิดความประสาน พร้อมเพรียงสามัคคีและผนึกร่วมกันเป็นเอกภาพ

ทองหล่อ วงษ์ธรรมา (2538) ได้เขียนไว้ในหนังสือปรัชญา 201 พุทธศาสน์ เกี่ยวกับสาราณียธรรม ดังนี้ สาราณียธรรม แปลว่า ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน หมายถึง คุณธรรมที่ทำให้คนเราไม่เห็นแก่ตัว แต่จะคิดถึงคนอื่น เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ผู้อื่น เข้าใจคนอื่นมากขึ้น

พระมหาธรรมรัต อริยธมฺโม (2542) ให้ความหมายเกี่ยวกับหลักสาราณียธรรมไว้ในวิทยานิพนธ์การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักรัฐศาสตร์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก กล่าวคือ หลักสาราณียธรรม คือ หลักธรรมที่จะทำให้ประชาชนภายในชาติอยู่ด้วยความสามัคคีทำให้ประเทศชาติเป็นเอกภาพ ซึ่งเป็นหน้าที่หรือข้อปฏิบัติที่ประชาชนควรปฏิบัติต่อผู้อื่นในสังคม

เปลื้อง ณ นคร (2543) ให้ความหมายของสาราณียธรรม ในพจนานุกรมไทย–ไทย ว่า สาราณียธรรมหมายถึง ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง มี 6 อย่าง คือ เมตตาด้วยกาย เมตตาด้วยวาจา เมตตาด้วยใจ ลาภ (ให้ลาภแก่เพื่อน) ศีล (รักษาศีล) ทิฐิ (เห็นชอบกับเพื่อน) (เหมือน สาราณิยธรรม)

ปัญญา ใช้บางยาง (2546) ได้เขียนไว้ในหนังสือธรรมาธิบาย เล่มที่ 1 เกี่ยวกับสาราณียธรรมไว้ดังนี้ สาราณียธรรม ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึง หลักการอยู่ร่วมกัน 6 ประการ

ในปฏิวรรค พระสารีบุตรแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายเช่นกันว่า สาราณียา ได้แก่ธรรมที่ควรให้ระลึกถึงกัน บทว่า เมตฺต กายกมฺม ได้แก่กายกรรมที่พึงกระทำด้วยจิตที่ประกอบด้วยเมตตา แม้ในวจีกรรมและมโนกรรมทั้งหลาย ก็มีอธิบายในนี้ก็แลเมตตากายกรรมเป็นต้นเหล่านี้ แม้คฤหัสถ์ก็นำไปใช้เป็นต้น สำหรับภิกษุทั้งหลาย การบำเพ็ญธรรม คือ อภิสมาจาริกวัตร (วัตรเกี่ยวกับความประพฤติอันดี ธรรมเนียมเกี่ยวกับมารยาทและความเป็นอยู่ที่ดีงาม) ด้วยเมตตาจิต ชื่อว่าเมตตากายกรรม สำหรับคฤหัสถ์ทั้งหลายกรรมเช่นว่า การเดินทางไปไหว้พระเจดีย์ ไหว้โพธิ์พฤกษ์ การนิมนต์พระสงฆ์ การลุกต้อนรับเป็นต้น ชื่อว่าเมตตากายกรรมสำหรับภิกษุทั้งหลาย การบอกสอนอาจารบัญญัติ การบอกกรรมฐาน การแสดงกรรมฐาน การบอกพระพุทธพจน์แก่ภิกษุและสามเณรเป็นต้น ชื่อว่าเมตตาวจีกรรม สำหรับคฤหัสถ์ทั้งหลาย ในเวลาที่กล่าวคำเป็นต้น พวกเราจักไปไหว้พระเจดีย์ ไหว้โพธิ์พฤกษ์ พวกเราจักไปฟังธรรม สมาทานสุจริตพวกท่านจงปูลาดอาสนะและตั้งน้ำดื่ม เป็นต้น ชื่อว่า เมตตาวจีกรรม

ประณีต ก้องสมุทร (2553) ได้เขียนบทความเรื่อง “อยู่ด้วยความรัก” ในจดหมายข่าวประจำวันพระประจำวันที่ 16 ธันวาคม 2546 ลานธรรมเสวนา เกี่ยวกับหลักสาราณียธรรม สรุปความได้ว่า สาราณียธรรม มีอยู่ 6 ประการ เป็นเหตุให้ระลึกถึงกันด้วยความรักความเอ็นดูและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ไม่ทะเลาะวิวาทกัน

กานต์สินี จันทร์วิภาดิลก (2550) ธรรมที่เป็นไปเพื่อการปฏิบัติถูกต้องต่อส่วนรวม คือ ต่อตนเองและผู้อื่นก่อให้เกิดประโยชน์ส่วนรวม สาราณียธรรม 6 หมายถึง เมตตาธรรมที่แสดงใน 6 ทาง

กษิรา เทียนส่องใจ (2550) หลักธรรมที่เป็นแนวคิดของวิธีการของอภัยทาน หลักธรรมที่เลือกเป็นแนวคิดของวิธีการของอภัยทาน คือ สารณียธรรม หมายถึง “ธรรมเป็นเหตุ หรือเป็นที่ตั้งแห่งการ

ระลึกถึงกัน” เป็นหลักธรรมที่ทำให้มนุษย์อยู่อย่างรักใคร่กลมเกลียวกัน มีความสามัคคีไม่ทะเลาะวิวาทกัน มีความปรารถนาดีต่อกัน เอื้อเฟื้อเกื้อกูลกัน

6) ความสำคัญของหลักสาราณียธรรม

ความสำคัญของ หลักสาราณียธรรม เช่น ในการการคิด การพูด การแสดงออก และการแบ่งปัน (สาธารณโภคี) ต่อกันด้วยเมตตา มีผลต่อการสร้างความสัมพันธ์ในเชิงบวกแก่คนรอบข้างได้อย่างไร ทั้งใน ครอบครัว การดำเนินชีวิต การทำงานการอยู่ร่วมกันในสังคม อธิบายเพื่อความเข้าใจแบ่งเป็น 3 ข้อดังนี้ คือ

6.1) ความเป็นมาและบทบาทของมนุษย์ในสังคม นับตั้งแต่มนุษย์ได้ถือกำเนิดเกิดมาในโลกมนุษย์ มนุษย์ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ผู้เดียวได้ เราจึงต้องปฏิสัมพันธ์กับมนุษย์ผู้อื่น ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของการดำเนินบทบาทของมนุษย์ อันมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับบุคคลที่เราเกี่ยวเนื่องด้วย ได้แก่ การเป็นลูกที่ดีต่อพ่อแม่ เป็นศิษย์ที่ดีต่อครูบาอาจารย์ เป็นเพื่อนที่ดีต่อบรรดามิตรสหาย ไม่ว่าจะเป็นเพื่อนเรียน เพื่อนที่ทำงาน เป็นมนุษย์ที่ดีต่อบรรดาสรรพสัตว์น้อยใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นสัตว์เลี้ยงในบ้าน หรือ สัตว์ต่าง ๆ ที่ใช้ชีวิตอยู่ร่วมโลกกับเราก็ตาม เป็นสามีภรรยาที่ดีต่อคู่ครอง เป็นเจ้านายที่ดีต่อลูกจ้าง เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีต่อศาสนา เป็นประชาชนที่ดีต่อประเทศชาติ เป็นมนุษย์ที่ดีต่อโลก บทบาทของมนุษย์ที่มีไม่ว่าจะเป็นบทบาทต่อตนเองหรือบทบาทต่อสังคมในขั้นต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวแล้วนั้นย่อมต้องอาศัยคุณลักษณะของธรรมที่ดี ที่งาม ที่เป็นพื้นฐานของความรู้สึก หรือจิตสำนึก ที่มีในตนนั่นก็คือ ความรัก ความปรารถนาที่ดีต่อผู้อื่น การแผ่ไมตรีจิตคิดจะให้สัตว์ทั้งหลายมีความสุขอย่างทั่วหน้า ซึ่งคุณธรรมนี้เราเรียกว่า เมตตา

6.2) ความสำคัญของความเมตตา ต่อสังคมมนุษย์ เนื่องจากโลกมนุษย์มีความกว้างใหญ่ไพศาลอันมาก ทำให้มนุษย์ที่อาศัยอยู่บนโลกนี้มีความต่างกันในหลายๆด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านภูมิศาสตร์ ด้านสังคมศาสตร์ ด้านเชื้อชาติ ด้านภาษา ด้านวัฒนธรรมความเป็นอยู่ ด้านศาสนา และความเชื่อ ด้านการปกครอง ความแตกต่างของมนุษย์ดังกล่าวทำให้มนุษย์มีความแตกต่างกันในหลายๆด้านโดยสิ้นเชิง ตรงจุดนี้เองที่ทำให้ “ความเมตตา” ซึ่งเป็นคุณธรรมที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ถือเป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานที่มนุษย์ทุก ๆ คนจำเป็นต้องมี เพื่อความสงบสุขของมวลมนุษยชาติ เป็นคุณธรรมที่ช่วยค้ำจุนโลกนี้ให้ดำเนินไปได้ด้วยดี การที่มนุษย์จะส่งผ่านความรู้สึกที่ดี ในที่นี้ คือ “เมตตา”ออกไปสู่โลกภายนอกในรูปแบบของการทำกรรมตามทางพระพุทธศาสนานั้น หากจำแนกตามทวาร คือ ทางที่ทำกรรม หรือทางแสดงออกของกรรมจะได้ 3 ทาง ได้แก่ กรรมที่กระทำทางกาย (กายกรรม) กรรมที่ทำทางวาจา (วจีกรรม) และกรรมที่ทำทางใจ (มโนกรรม) ดังนั้น ในชีวิตประจำวันของมนุษย์ จำเป็นต้องทำปฏิสัมพันธ์กับโลกภายนอกไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง ใน 3 ทางนี้ พระพุทธเจ้าถือว่า การกระทำทางใจเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ใน “จักขุปาลเถรวัตถุ” ความว่า ธรรมทั้งหลาย มีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ ถ้าคนมีใจชั่ว ก็จะพูดชั่วหรือทำชั่วตามไปด้วย เพราะความชั่วนั้น ทุกข์ย่อมติดตามเขาไป เหมือนล้อหมุนตามรอยเท้าโคที่ลากเกวียนไป ฉะนั้น ถ้าคนมีใจดี ก็จะพูดดีหรือทำดีตามไปด้วย เพราะความดีนั้น สุขย่อมติดตามเขาไปเหมือนเงาติดตามตัวเขาไป ฉะนั้น จากพุทธวจนะดังกล่าว แสดงหลักการให้เห็นว่าพฤติกรรม ของบุคคลที่แสดงออกมาได้แบ่งเป็น 2 ลักษณะคือ แสดงออกมาในลักษณะที่ชั่ว และดี ซึ่งมีวิบากที่ชั่ว และดี เป็นลักษณะที่ติดตามตัวเองไปตามลำดับ และหลักการดังกล่าวก็สนับสนุนให้คนทำความดีโดยเริ่มจากที่จิตใจก่อน

เป็นสำคัญ เพราะพฤติกรรมดังกล่าวทั้ง 3 มีกายกรรมเป็นต้น ย่อมทำงานเป็นกระบวนการที่สอดคล้องกัน กล่าวคือ เริ่มที่ใจ สำเร็จที่ใจ มีใจเป็นหัวหน้า เมื่อเริ่มต้นจากการมีพฤติกรรมทางความคิดให้ดีแล้ว พฤติกรรมอื่น ๆ ที่ปรากฏออกมาย่อมดีตาม เช่น เมื่อคิดดีไม่คิดร้าย พยาบาท และมีความเห็นที่เป็นสัมมาทิฏฐิ ก็ย่อมเป็นผู้ที่เจรจาชอบเป็นปกตินิสัย คือพูดอย่างมีเหตุผล พูดจาไพเราะเป็นปิยวาจา และพูดแต่ความจริง เป็นสัจจวาจา ไม่พูดปด พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด พูดเพ้อเจ้อ และมีการกระทำทางกายที่ดีชอบตามไปด้วย เช่นการมีกิริยามารยาทที่ดี ไม่เบียดเบียนชีวิตสัตว์ ไม่อยากได้ของที่มีผู้หวงแหน และไม่ประพฤติผิดลูกเมียของผู้อื่น เป็นต้น

6.3) สาระสำคัญที่กล่าวมา คือ มนุษย์ทุกคน เกิดมาเพื่อแสวงหาความสุข ด้วยกันทั้งสิ้น สิ่งที่มนุษย์ต้องการก็คือความสุข ไม่ว่าจะเป็นความสุขทางด้านกาย หรือความสุขทางด้านจิตใจ ดังนั้นเมื่อมีผู้ที่ปรารถนาดีต่อตัวเราโดยการมอบความรักและความเมตตาแผ่มาสู่เรา การส่งผ่านความเมตตามานี้จึงถือเป็นพลังทางด้านบวกจากจิตสู่จิต เป็นภาวะที่สามารถรับรู้กันได้ โดยผ่านสายใยของสัญชาติญาณมนุษย์ และเมื่อความเมตตานี้ถูกถ่ายทอดผ่านกระบวนการทางองค์ธรรมที่ทำให้เป็นเหตุให้นึกถึงกัน หรือเป็นหลักที่เรียกว่า สาราณียธรรมนั้น จึงเป็นพลังเชิงบวกในการสรรค์สร้างความสัมพันธ์แก่คนรอบข้างที่ทำหน้าที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนอื่นเอาไว้เปรียบเสมือนพลังแม่เหล็กที่ดึงดูดโลหะที่มีคุณสมบัติด้านดีเอาไว้เข้าด้วยกัน และพลังดังกล่าวก็ทำงานโดยอัตโนมัติด้วยตัวของมันเองตลอดเวลา ทำให้เกิดกัลยาณธรรมงอกเงย และเติบโตอยู่ตลอดเวลาเช่นเดียวกัน (สานุ มหัทธนาดุล, 2554; ออนไลน์)

ดังนั้น ผลที่จะเกิดจากการประพฤติตามหลักสาราณียธรรม คือ (1) ทำให้ระลึกกันในแง่ดี (2) ทำให้เกิดความรักใคร่ปรองดองกัน (3) ทำให้เกิดความเคารพมีสัมมาคารวะต่อกัน (4) ทำให้เกิดการสงเคราะห์ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน (5) ทำให้เกิดความไม่วิวาทบาดหมางกัน (6) ทำให้เกิดความพร้อมเพรียงสมัครสมานสามัคคีกัน (7) ทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพราะหลักสาราณียธรรม คือ ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึงกัน ธรรมเป็นเหตุให้ไม่ลืมกัน เป็นธรรมที่มีอุปการะมาก เป็นข้อปฏิบัติสำหรับคนที่อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม เป็นหมู่ เป็นคณะ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มขนาดเล็ก หรือขนาดใหญ่ เพราะคนที่อยู่ร่วมกัน หรือใกล้เคียงกันจะต้องอาศัยกันและกัน ทำให้บุคคลมีความระลึกถึงกัน มีความรักต่อกัน เคารพซึ่งกันและกัน ไม่วิวาทกัน เป็นเหตุให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทำให้สังคมมีความสงบสุข

สาราณียธรรมเป็นหลักการที่สำคัญในการสร้างความสัมพันธ์เชิงบวกและป้องกันความขัดแย้งในสังคม เป็นหลักธรรมที่ช่วยส่งเสริมสันติสุขให้เกิดขึ้นในสังคมมีเนื้อหาสำคัญดังนี้

1. การคิด การพูด และการกระทำด้วยเมตตา การกระทำด้วยความเมตตาและมีน้ำใจ ช่วยให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน ลดความขัดแย้งและเพิ่มความปรองดองในสังคม การพูดด้วยถ้อยคำที่นอบน้อมและมีเหตุผล ช่วยลดความเข้าใจผิดและสร้างความเชื่อมั่นและความไว้วางใจระหว่างบุคคล

2. การแบ่งปันและการไม่หวงผลประโยชน์ การแบ่งปันสิ่งที่มีโดยไม่หวงห้าม ช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและการสนับสนุนกันในสังคม ลดความเหลื่อมล้ำและความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นจากการแบ่งแยกทรัพยากร

3. การปฏิบัติตามกฎและการใช้ความคิดสร้างสรรค์ การปฏิบัติตามกฎระเบียบที่กำหนดไว้ช่วยเสริมสร้างความยุติธรรมและความเป็นระเบียบในสังคม การใช้ความคิดสร้างสรรค์และการคิดในแง่ดี ช่วยในการแก้ไขปัญหาและการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม

4. การระลึกถึงกันในเชิงบวก การระลึกถึงกันในเชิงบวกช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ยั่งยืนและการสนับสนุนกันในระยะยาว ทำให้เกิดความเชื่อมั่นและความไว้วางใจที่เป็นพื้นฐานของสังคมที่สงบสุข ดังวาทะของท่านพุทธทาสภิกขุที่กล่าวว่า

“ทำสิ่งใด ด้วยกายา เมตตาพร้อม พูดนอบน้อม เอ่ยวจี มีเหตุผล
คิดแง่ดี มีน้ำใจ ให้ทุกคน มีลาภผล มิหวงไว้ แบ่งให้กัน
ประพฤติดี ตามกฎ กำหนดไว้ รู้จักใช้ ความคิด จิตสร้างสรรค์
หากคุณธรรม หกข้อนี้ เกิดมีพลัน ย่อมระลึก ถึงกัน ตลอดไป”

จากเนื้อหานี้ แสดงให้เห็นว่าหากปฏิบัติตามหลักสาราณียธรรม ก็จะทำให้เกิดสันติสุขในสังคม โดยช่วยลดความขัดแย้งและเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในการอยู่ร่วมกันในสังคม

3.3 สรุป

จากข้อมูลเบื้องต้นที่มีการนำเอาหลักพรหมวิหารธรรม 4 สังคหวัตถุธรรม 4 และสาราณียธรรม 6 เพื่อมาบูรณาการในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ สามารถกล่าวได้ว่า เป็นธรรมที่มีลักษณะของหลักธรรมที่เกี่ยวกับการสร้างสันติสุขความสุขของสังคม ถึงแม้หลักธรรมในพระพุทธศาสนานั้นมีอยู่อย่างมากมาย เพราะเกือบทุกหลักพุทธธรรมนั้นเป็นการอบรมแนะนำสั่งสอนแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดี มีเมตตาต่อกัน มีความอดทนอดกลั้น ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ทั้งทางกาย วาจาหรือใจ ที่จะเป็นอันก่อให้เกิดความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและผู้อื่น และเพื่อให้เกิดความสุขสงบสุขแก่ตนและผู้อื่น โดยหลักธรรมทั้งหมดทั้งมวลนั้นล้วนแล้วรวมอยู่ในหลักธรรมสำคัญของ โอวาทปาฏิโมกข์ ที่เป็นหัวใจสำคัญ อันเป็นหลักธรรมว่าด้วยการละเว้นชั่ว ทำดี ทำใจให้บริสุทธิ์ ซึ่งเน้นย้ำถึงการประพฤติตน เพื่อสร้างสันติสุขภายในใจของตน กล่อมเกลาจิตใจให้เป็นผู้มีความเมตตากรุณาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูลต่อผู้อื่น มีความอดทน ไม่เห็นแก่ตัวไม่เบียดกัน ดำรงตนให้เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น มีความระลึกถึงกันด้วยความหวังดีอยู่เสมอ ทำให้สามารถสร้างชุมชนสันติสุขและอยู่ร่วมกันในชุมชนสังคมอย่างมีความสุขได้ ดังหลักธรรมต่อไปนี้

หลักพรหมวิหารธรรม 4 ประกอบด้วย 1. เมตตา ความปรารถนาดีให้ผู้อื่นมีความสุข 2. กรุณา ความปรารถนาช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ 3. มุทิตา ความยินดีในความสุขและความสำเร็จของผู้อื่น และ4. อุเบกขา ความมีใจเป็นกลาง ไม่ยินดีและไม่เสียใจในเรื่องใดๆ พรหมวิหารธรรมนี้ เป็นธรรมสร้างความรักความสามัคคีกลมเกลียวกันในด้านมิติครอบครัวและเครือญาติ ที่มีเมตตา การแสดงความรักและความเอื้ออาทรต่อกัน สร้างบรรยากาศอบอุ่นและปลอดภัยในครอบครัว มีความกรุณา ช่วยเหลือและดูแลกันในเวลาที่มีปัญหาหรือทุกข์ยาก แสดงมุทิตา ยินดีและร่วมฉลองกับความสำเร็จและความสุขของสมาชิกในครอบครัวและเครือญาติเวลาได้ดี วางอุเบกขา รักษาความสงบและเป็นกลางในเรื่องที่มีความขัดแย้งหรือไม่เข้าใจกันในครอบครัวและเครือญาติ

หลักสังคหวัตถุธรรม 4 ประกอบด้วย 1. ทาน การให้สิ่งของและการแบ่งปันกัน 2. ปิยวาจา การพูดจาไพเราะและสุภาพอ่อนโยนต่อกัน 3. อัตถจริยา การกระทำที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น การทำตัววางตัวให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น และ4. สมานัตตตา การมีความเสมอภาคและไม่ถือเอาตัวเองเป็นใหญ่ ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น เป็นการสร้างคุณสมบัติให้เกิดขึ้นภายในจิตใจ เปรียบเสมือนวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในใจกับคนส่วนมากที่อยากมีการแบ่งปันเวลาเห็นผู้อื่นเดือดร้อน ส่งเสริมการแบ่งปันและให้

การช่วยเหลือซึ่งกันและกันในชุมชน มีการสื่อสารกันใช้วาจาที่ไพเราะสุภาพน่าฟังเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในการอยู่ร่วมกัน มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม เช่น งานอาสาและการพัฒนาชุมชนเป็นต้น รักษาความเสมอภาคในพฤติกรรมและการปฏิบัติต่อกัน ไม่ถือเอาตัวเองเป็นใหญ่เอารักเอาเปรียบกันจนกลายเป็นเหมือนวัฒนธรรมที่คนส่วนมากทำและรู้สึกเหมือนกัน

หลักสาราณียธรรม 6 ประกอบด้วย 1. เมตตากายกรรม การทำสิ่งที่เป็นประโยชน์และเมตตาต่อผู้อื่นด้วยการกระทำ 2. เมตตาวจีกรรม: การพูดจาที่เป็นประโยชน์และมีเมตตา 3. เมตตามโนกรรม การคิดที่เป็นประโยชน์และมีเมตตา 4. สาธารณโภคี การแบ่งปันสิ่งของที่มีร่วมกัน 5. สีลสามัญญตา การรักษาศีลรักษากฎเกณฑ์ระเบียบวินัยบ้านเมืองเสมอกัน และ 6. ทิฏฐิสามัญญตา มีความเห็นที่ดีงามและสอดคล้องกัน เป็นธรรม ธรรมสาราณียธรรมนี้ช่วยสร้างส่งเสริมให้สังคมมีความระลึกถึงกันด้วยความหวังดีในการช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น เช่น การบริจาคเวลาและแรงงานให้แก่กันที่เป็นประโยชน์ส่วนรวมในสังคม การพูดจาให้กำลังใจและสร้างสรรค์แก่กัน มีการคิดที่ดีและปรารถนาดีต่อผู้อื่น การแบ่งปันทรัพยากรและสิ่งของที่มีอยู่ร่วมกัน รักษาศีลและปฏิบัติตามหลักธรรมอย่างเสมอกัน ยอมรับและเคารพความคิดเห็นของผู้อื่น รวมถึงการร่วมมือกันในเรื่องที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม

สรุปหลักธรรมทั้งสามชุดนี้เน้นการพัฒนาจิตใจ การกระทำที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น และการแบ่งปันทรัพยากร โดยการปฏิบัติตามหลักธรรมเหล่านี้จะช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัวและสังคม เพราะมี พรหมวิหารธรรม ช่วยสร้างความรักและความอบอุ่นในครอบครัว มีสังคหวัตถุธรรม ส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีและการช่วยเหลือกันในชุมชนดุจเป็นวัฒนธรรมของคนส่วนมาก และมีสาราณียธรรม สร้างความสัมพันธ์เชิงบวกและการระลึกถึงกันด้วยความหวังดีที่มีอยู่อย่างเสมอในสังคม การปฏิบัติตามหลักธรรมเหล่านี้จะช่วยให้สังคมมีความสงบสุขและสมานฉันท์สร้างสันติสุขอย่างยั่งยืน

บทที่ 4
บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่

งานวิจัยเรื่อง “บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่” ผู้วิจัยได้แยกผลบูรณาการ การวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็นประเด็น ดังนี้

4.1 บูรณาการการสร้างชุมชนสันติสุข มิติด้านเครือญาติ ด้วยหลักพรหมวิหาร 4

4.2 บูรณาการการสร้างชุมชนสันติสุข มิติด้านวัฒนธรรม ด้วยหลักสังคหวัตถุ 4

4.3 บูรณาการการสร้างชุมชนสันติสุข มิติด้านสังคม ด้วยหลักสาราณียธรรม 6

4.4. สรุป

4.1 บูรณาการการสร้างชุมชนสันติสุข มิติด้านเครือญาติ ด้วยหลักพรหมวิหาร 4

4.1.2 บูรณาการการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ในมิติด้านเครือญาติ ด้วยหลักเมตตา

จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ในประเด็นบูรณาการการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ในมิติด้านเครือญาติ ด้วยหลักเมตตา พบว่า มิติด้านความเป็นเครือญาติ การอยู่กันแบบเครือญาติ ทั้งที่เป็นเครือญาติในชุมชนดั้งเดิม และเครือญาติที่เกิดขึ้นมาใหม่จากการแต่งงานกันของลูกหลาน ทำให้ทุกคนเปรียบเสมือนญาติพี่น้องกัน เมื่อมีปัญหาก็สามารถพูดคุยตกลงกันได้ง่าย การอยู่กันแบบเครือญาติ มีความสำคัญในการเสริมสร้างความสัมพันธ์และความสามัคคีในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของเชียงใหม่ที่มีการผสมผสานระหว่างเครือญาติในชุมชนดั้งเดิมและเครือญาติที่เกิดจากการแต่งงานกันของลูกหลาน การอยู่กันแบบเครือญาติส่งเสริมให้เกิดการสื่อสารที่ดี ความเข้าใจ และความช่วยเหลือกันในระดับที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น การใช้หลักเมตตาในการอยู่ร่วมกันสร้างช่วยให้เกิดชุมชนสันติสุข เพราะการเป็นเครือญาติการสื่อสารและการพูดคุยสามารถพูดคุยและแก้ไขปัญหากันได้ง่าย เพราะมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดและมีความไว้เนื้อเชื่อใจซึ่งกันและกัน ความสัมพันธ์ที่เป็นกันเองทำให้การเจรจาและการแก้ไขข้อขัดแย้งเกิดขึ้นอย่างราบรื่น มีการสนับสนุนและการช่วยเหลือโดยความเป็นเครือญาติอยู่แล้ว เครือญาติสามารถให้การสนับสนุนและช่วยเหลือกันในยามที่มีความต้องการได้ตลอดเวลาสูงอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นในด้านการเงิน การทำงาน หรือการให้คำปรึกษา การช่วยเหลือกันนี้เป็นความสัมพันธ์กันระบบเครือญาติที่มีพื้นด้านความเมตตาต่อกันอยู่แล้ว เป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์และความแข็งแกร่งของชุมชนให้เกิดสันติสุขที่มีความสามัคคีและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สอดคล้องกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 4 ที่กล่าวว่า เพราะความสัมพันธ์เครือญาตินั้นทำให้เกิดความสามัคคีและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ง่าย เนื่องจากมีพื้นฐานความสัมพันธ์ที่ดีและมีความรู้สึกเป็นครอบครัวเดียวกันอยู่แล้ว และสอดคล้องกับความเห็นของ

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 5 ว่า “ความเป็นเครือญาติย่อมเป็นการง่ายต่อการสร้างความสามัคคีและมุ่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดังคำที่ว่า สายเลือดพี่น้องย่อมข้นกว่าคนที่เป็นคนรู้จัก” (สัมภาษณ์, 26 พ.ย. 2566)

การสร้างชุมชนสันติสุขให้เกิดขึ้นจำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับเครือญาติ ความสุขเป็นสิ่งที่หลายคนหรือทุกคนต้องการ ซึ่งความสุขหรือการสร้างสันติสุขของแต่ละชุมชนย่อมมีทั้งประเด็นที่เหมือนและแตกต่างกัน แต่โดยพื้นฐานแล้ว สำหรับผู้ที่ต้องการสร้างความสงบสุขหรือต้องการสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในชุมชนที่มีความสงบสุขทั้งปัจจุบันและในอนาคตนั้น อันเกิดจากผลพวงความเป็นครอบครัวความเป็นเครือญาติดังต่อไปนี้

1) ความเป็นเครือญาติมีการพูดคุยและรับฟัง การสื่อสารเป็นปัจจัยสำคัญของทุกความสัมพันธ์ ยิ่งเป็นความสัมพันธ์ในครอบครัวและเครือญาติ การใช้เวลาบ่อยๆหรืออาจทุกวันเพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนเรื่องราวกันกับสมาชิกในครอบครัวและเครือญาติ ในเวลาพบเจอกันในโอกาสต่างๆ หรือการพบเจอกันทุกวันด้วยความสัมพันธ์และเครือญาติที่อยู่ร่วมกันในชุมชนเดียวกัน ไม่ว่าการทานอาหารเย็นร่วมกัน อาจเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมที่สุดในการที่สมาชิกในครอบครัวและเครือญาติกันแต่ละคน แต่ละครอบครัวได้เล่ากิจกรรมที่พบเจอในระหว่างวัน หรือปัญหาอุปสรรคที่พบเจอ มีการปรึกษาหารือหรือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จะเป็นทั้งการช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นในครอบครัวและเครือญาติ โดยเฉพาะเด็ก ๆ เด็กที่พูดคุยกับผู้ปกครองจะเปิดกว้างมากขึ้น เพื่อหารือเกี่ยวกับปัญหาของพวกเขาและแสดงความคิดเห็นอย่างมั่นใจมากขึ้น

2) ความเป็นเครือญาติมีการทำกิจกรรมพิเศษร่วมกัน การทำกิจกรรมสนุก ๆ ร่วมกันเป็นประจำจะช่วยกระชับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวและเครือญาติ เช่น การออกกำลังหรือไปเที่ยวพักผ่อนด้วยกัน การได้ใช้เวลากับครอบครัวและเครือญาติเป็นการสร้างและช่วยปรับความเข้าใจบางอย่างไปในทางเดียวกันอย่างเข้าใจ และเกิดความห่วงใยกันได้เป็นอย่างดี

3) ความเป็นเครือญาติมีการสร้างสมดุลระหว่างครอบครัว และการงาน หลังวิกฤตโควิดหลายคนคุ้นชินกับการทำงานที่บ้าน จนทำให้หลายคนมีเวลาที่อยู่กับครอบครัวและพบเจอเครือญาติในชุมชนมากขึ้น เข้าใจในการแบ่งเวลาให้เหมาะสมในการพบเจอพูดคุยกัน เป็นสิ่งที่ทำให้คนในครอบครัวและเครือญาติรู้สึกว่าได้รับความสำคัญต่อกัน

4) ความเป็นเครือญาติมีบางเรื่องสำคัญต้องตัดสินใจร่วมกัน การตัดสินใจในครอบครัวหรือเครือญาติเป็นการตัดสินใจรูปแบบหนึ่งที่เห็นพ้องต้องกันโดยสมาชิกทุกคนในครอบครัวและเครือญาติ ไม่ว่าการให้เด็ก ๆ หรือคนอื่น ๆ ในครอบครัวและเครือญาติมีส่วนร่วมในการตัดสินใจบางอย่าง เช่น อนาคตของเด็ก ๆ เด็กที่เติบโตในสภาพแวดล้อมที่เปิดกว้างและคุ้นเคยกับการแสดงออกจะเติบโตเป็นเด็กที่มีความมั่นใจมากขึ้น หรือให้เด็ก ๆ ช่วยกำหนดหน้าที่หรือกฎระเบียบในครอบครัวหรือเครือญาติ เพื่อช่วยสร้างระเบียบวินัย การตัดสินใจร่วมกันยังช่วยสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของเครือญาติ ซึ่งจะทำให้สมาชิกในครอบครัวและเครือญาติแต่ละคนรู้สึกว่ามีความสำคัญสำหรับครอบครัวและเครือญาติ

5) ความเป็นเครือญาติ มีการถามไถ่ เอาใจใส่ความรู้สึกต่อกัน ในครอบครัวเด็กๆจะเรียนรู้หลายสิ่งหลายอย่างจากพ่อแม่ เขาจะจำสิ่งที่พวกเขาเห็น ดังนั้น หากคุณต้องการสอนทัศนคติที่ดีต่อ

ลูกในความเป็นเครือญาติ ไม่มีวิธีใดที่ดีไปกว่าการแสดงทัศนคติดังกล่าวในการโต้ตอบกันของครอบครัวเกี่ยวกับเครือญาติในทางที่ดี มีการถามไถ่สารทุกข์ต่อกัน การแสดงความเป็นห่วงใยต่อญาติพี่น้อง การเรียนรู้จากครอบครัวมีความสำคัญมากเพราะจะเป็นรากฐานสำหรับเด็กเมื่อต้องเข้าสู่สังคมในสิ่งแวดล้อมที่มีความหลากหลาย มีความเห็นไม่ตรงกัน หรือความไม่เข้าใจกัน ด้วยความรักความห่วงใยที่ครอบครัวความเป็นญาติมีให้ต่อกัน

4.1.2 บูรณาการการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ในมิติด้านเครือญาติ ด้วยหลักกรุณา

ในการสร้างชุมชนสันติสุขด้านเครือญาติด้วยหลักกรุณา เป็นการสร้างสันติสุขด้านการสนับสนุนทางอารมณ์ สอดคล้องกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 7 ที่กล่าวว่า เมื่อคนในชุมชนมีความทุกข์หรือปัญหา เครือญาติจะมีบทบาทสำคัญในการให้การสนับสนุนทางอารมณ์ ช่วยให้ผ่านพ้นสถานการณ์ที่ยากลำบากได้ การแสดงออกถึงความกรุณาทำให้รู้สึกว่ามีที่พึ่งพิงและมีคนที่ห่วงใย (สัมภาษณ์, 25 พ.ย. 2566) เป็นการสร้างสันติสุขในด้านการช่วยเหลือด้านการดำรงชีวิตที่เครือญาติมีความกรุณาสามารถให้ความช่วยเหลือกันได้ในด้านต่างๆ ได้ง่าย เช่น การให้ที่อยู่อาศัยชั่วคราว การช่วยทำงานในช่วงที่มีปัญหาสุขภาพ หรือการให้ยืมเงินเพื่อใช้ในกรณีฉุกเฉิน การมีความกรุณาทำให้ความสัมพันธ์เครือญาติแน่นแฟ้นและเข้มแข็งขึ้น และเป็นการช่วยในการแบ่งปันทรัพยากรและความรู้ให้แก่กัน การแบ่งปันทรัพยากร เช่น อาหาร น้ำ หรือความรู้ในการทำเกษตร การดูแลสุขภาพ เป็นการแสดงออกถึงความกรุณาและความห่วงใยในเครือญาติ การแบ่งปันนี้ไม่เพียงแค่ช่วยเหลือทางกายแต่ยังเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางใจด้วย การใช้หลักกรุณาและการอยู่กันแบบเครือญาติในชุมชนเชียงใหม่ช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและความสามัคคี ทำให้ชุมชนมีความสุขและสันติสุขอย่างยั่งยืน

4.1.3 บูรณาการการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ในมิติด้านเครือญาติ ด้วยหลักมุทิตา

ในการสร้างชุมชนสันติสุขด้านเครือญาติด้วยหลักมุทิตา เป็นการแสดงความยินดีเมื่อผู้อื่นประสบความสำเร็จ โดยเฉพาะในเครือญาติ การแสดงออกถึงความยินดีเมื่อญาติพี่น้องประสบความสำเร็จ ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องการงาน การศึกษา หรือการใช้ชีวิตประจำวัน จะช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดียิ่งขึ้นระหว่างเครือญาติ สอดคล้องกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 8 และ 9 ที่กล่าวว่าการแสดงความยินดีร่วมกันในกลุ่มเครือญาตินี้เป็นการสนับสนุนและให้กำลังใจแก่กัน เป็นการเสริมสร้างความภูมิใจร่วมกันในหมู่เครือญาติ (สัมภาษณ์, 25 พ.ย. 2566) เป็นการรับรู้และชื่นชมในความสำเร็จของเครือญาติทำให้เกิดความภูมิใจร่วมกัน และเสริมสร้างความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสมาชิกในครอบครัว การมีความรู้สึกที่เป็นเช่นนี้นี้ทำให้คนในชุมชนมีความสุขและรู้สึกมั่นคง ลดความอิจฉาริษยา ซึ่งหลักมุทิตานั้นช่วยลดความอิจฉาริษยาในชุมชน การแสดงออกถึงความยินดีต่อความสำเร็จของผู้อื่นทำให้คนในชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดีขึ้น และลดโอกาสที่จะเกิดความขัดแย้งหรือความไม่พอใจระหว่างกัน

4.1.4 บูรณาการการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ในมิติด้านเครือญาติ ด้วยหลักอุเบกขา

ในการสร้างชุมชนสันติสุขด้านเครือญาติ ด้วยหลักอุเบกขา ที่เป็นการวางเฉยในสิ่งที่ถูกต้อง การวางเฉยในสิ่งที่ถูกต้องนั้น หมายถึงการรักษาความเป็นกลางและยุติธรรมในทุกสถานการณ์ การไม่เอนเอียงไปทางฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งทำให้การตัดสินใจในชุมชนเป็นไปอย่างยุติธรรมและโปร่งใส การวางเฉยในที่นี้ไม่ได้หมายถึงการไม่ใส่ใจ แต่คือการวางใจเป็นกลางในการพิจารณาสิ่งต่าง ๆ เป็นการรักษาความยุติธรรมให้เกิดขึ้นในชุมชน ในการอยู่ร่วมกันแบบเครือญาติ การรักษาความยุติธรรมเป็นสิ่ง

สำคัญมาก การตัดสินปัญหาหรือข้อขัดแย้งในชุมชนต้องมีความยุติธรรม เพื่อให้ทุกฝ่ายได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน การรักษาความยุติธรรมทำให้เกิดความเชื่อมั่นในชุมชนและสร้างความสามัคคีสอดคล้องกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 10 และ 14 ที่กล่าวว่า ด้วยความเป็นเครือญาตินั้นการพูดคุยและตกลงกันเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นในชุมชนสามารถใช้ความสัมพันธ์ที่ดีด้วยระบบความเป็นเครือญาติด้วยกัน มีความสะดวกและตกลงกันง่ายขึ้นในการแก้ปัญหา (สัมภาษณ์, 26 พ.ย. 2566) การพูดคุยและตกลงกันด้วยหลักอุเบกขาวางตัวเป็นกลางในสิ่งที่ถูกต้องทำให้การแก้ไขปัญหาเป็นไปอย่างราบรื่น การวางใจเป็นกลางและเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายได้แสดงความคิดเห็นและร่วมกันหาทางออกที่ดีที่สุดอย่างมีเหตุผล

พรหมวิหารธรรม ขึ้นชื่อว่าเป็นคุณธรรมสำหรับผู้ใหญ่หรือผู้นำ มีหลักอยู่ 4 ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เป็น คำสอนสำคัญที่มุ่งส่งเสริมการสร้างสรรค์สังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เป็นหลักธรรมที่แสดงออกต่อผู้อื่นทั้งมนุษย์และสรรพสัตว์ และพรหมวิหารทั้ง 4 ประการ จะต้องมีความประสานกลมกลืนกัน ถ้าขาดเพียงข้อใดข้อหนึ่งย่อมก่อให้เกิดความบกพร่องในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เช่นว่า เมื่อเกิดการมีน้ำใจต่อกัน ก็เกิดเมตตา กรุณา และมุทิตาต่อกัน ความอบอุ่น ความสุขในการอยู่รวมกันก็เกิดขึ้น แต่หากมีผู้ใดมีความเห็นแก่ตัวเกิดขึ้น ก็จะมีข้อเสียเกิดขึ้น เนื่องมาจากคนจำนวนหนึ่งจะชอบหวังพึ่งพาแต่ผู้อื่น โดยใช้ความคิดว่าถ้าเราเดือดร้อนก็ไปหาผู้ใหญ่ ไปหาญาติ หรือใครก็ได้ที่มีน้ำใจ หากเป็นเช่นนี้ ผู้คนเหล่านั้นจะเกิดความเกียจคร้าน ประมาท ขาดความรับผิดชอบ ด้วยเหตุนี้ อุเบกขา จึงเป็นจุดถ่วงดุลยภาพในสังคมหรือเป็นหลักประกันสำคัญ เพราะบุคคลที่มีความเห็นแก่ตัว ขาดความรับผิดชอบ ก็จะเข้าไปหาแต่ผู้ใหญ่เพื่อขอความเมตตา หากผู้ใหญ่มีอุเบกขา คนเหล่านั้นย่อมได้รับผลแห่งสิ่งที่ตัวเองกระทำ เมื่อเป็นเช่นนี้การมีพรหมวิหารธรรมที่เป็นพื้นฐานทางจิตใจ เป็นหลักประกันทางสังคมในการสร้างสันติสุขในชุมชนและสังคมร่วมกัน สอดคล้องกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 1 กล่าวว่าพรหมวิหารธรรม เป็นคุณธรรมที่สำคัญอย่างยิ่งในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคมให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในสังคมทุกระดับ (สัมภาษณ์, 24 พ.ย. 2566) ผู้วิจัยจะขอวิเคราะห์กล่าวถึงความสำคัญของพรหมวิหารธรรมในเชิงเป็นหลักธรรมพุทธปรัชญาเถรวาท ที่ใช้สร้างสันติสุขชุมชนขึ้นในจังหวัดเชียงใหม่ ดังนี้

1. สันติสุขเชิงสังคม สังคมชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ อยู่รวมกันโดยมีโครงสร้างทางสังคม มีพรหมวิหารธรรมสำคัญในอันที่จะผนึกพลังจิตด้วยกุศลธรรมทั้งในการอยู่ร่วมกัน ทั้งในด้านการกระทำที่เป็นทางกายไม่ค่อยมีเหตุให้ทำร้ายกันตัดชีวิตกัน ทางวาจาไม่ค่อยมีเหตุด่าทอทะเลาะวิวาทกัน และและทางใจมีความปรารถนาดีต่อกันวางใจเป็นกลางด้วยเหตุและผล ความสำคัญในการประพฤติปฏิบัติตามหลักพรหมวิหารธรรมที่มี เมตตาความรักความสงสาร กรุณาช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มุทิตามีความยินดีต่อกันในความสุขความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต และอุเบกขามีความเป็นกลางด้วยเหตุและผมเมื่อมีข้อขัดแย้ง ซึ่งเป็นธรรมที่ทำให้คนเป็นคนดี อันเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงมาตรฐานด้านคุณธรรมการสร้างสรรค์สังคมให้มีการอยู่ดีมีสุข และเป็นการผดุงคุณธรรมในการอยู่รวมกันอย่างสันติสุขมีระบบ คือมีระบบผู้ทำและผู้ตามพรหมวิหารเชิงสังคม ยังมีความสำคัญต่อการพัฒนาสังคมนั้น

สอดคล้องกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 1 ว่า การมีพรหมวิหารธรรมทำให้สังคมอยู่กันอย่างราบรื่นมีความสุขและมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ผู้นำได้รับความเชื่อมั่นและเคารพศรัทธา เกิดความร่วมมือและพัฒนาในสังคม (สัมภาษณ์, 24 พ.ย. 2566) และสอดคล้องกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 8 ที่เป็นผู้นำชุมชนและเป็นสมาชิกในชุมชนได้กล่าวว่าเวลาเกิดเหตุภัยพิบัติทางธรรมชาติในสังคมชุมชนพระสงฆ์ที่เป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณความเชื่อ ท่านก็จะมีเมตตาในการให้ความเชื่อเหลือไม่ว่าจะได้รับการบอกกล่าวก็ดี หรือบางทีท่านทราบเองก็ดี มีเมตตาให้ความช่วยเหลือกับทุกคนที่กำลังพึงกระทำได้โดยไม่แบ่งแยกว่าบุคคลเหล่านั้นเป็นใคร ไม่ว่าจะญาติ เชื้อชาติหรือศาสนาใด เพราะถือว่าทุกคนยคือคนในชุมชนที่พอจะช่วยเหลือกันได้ ทำให้ปัญหาความขัดแย้งกันในการอยู่ร่วมกันแม้มีความหลากหลาย ก็อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขและมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน (สัมภาษณ์, 26 พ.ย. 2566)

2. สันติสุขด้านการพัฒนา ความสำคัญของพรหมวิหารธรรมในด้านการพัฒนาสังคมระดับพื้นฐานของชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ส่วนมาก คือ การมุ่งส่งเสริมให้บุคคลสร้างสรรค์ตนเองให้มีพรหมวิหารธรรมเป็นนิสัย เพราะการสร้างสรรค์ตนเองด้วยพรหมวิหาร ถือได้ว่าเป็นการปูพื้นฐานของการอยู่รวมกันในสังคม สอดคล้องกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 2 ที่กล่าวว่า สังคมแห่งความหวังดี หวังช่วยเหลือ ยินดีต่อความสำเร็จผู้อื่น มีความยุติธรรม และเคารพนับถือกันอย่างพี่น้อง เพราะผู้ที่มีพรหมวิหารธรรมนั้น จะเป็นผู้ที่ยิ้มแย้มแจ่มใสร่าเริง มีสง่าราศี ชวนให้น่าคบหาสมาคม จะตรงกันข้ามกับผู้ที่หน้าบูดบึ้งตึง ประหนึ่งว่าเป็นศัตรูต่อผู้ได้พบเห็น คนประเภทนี้ย่อมไม่มีใครอยากคบหาสมาคมเป็นมิตร เพราะมนุษย์เราแท้จริงแล้วนั้นสำคัญคือ การให้ใจกับมิตรภาพและจากต่อกันด้วยความมีเมตตา กรุณา ที่ไม่ใช่เป็นการสวมหน้ากากเข้าหากัน ด้วยเหตุนี้ การอยู่รวมกันในสังคมชุมชนย่อมก่อให้เกิดมความสุขขึ้นแก่กันและกันได้ (สัมภาษณ์, 24 พ.ย. 2566) เมื่อผู้คนแต่ละคนมีความเมตตา กรุณา มุทิตา และความมียุติธรรมต่อกันอย่างเสมอภาค ต่างมีไมตรีจิตที่เป็นมิตรภาพต่อกัน บันดาลสุขให้เกิดขึ้นในการอยู่ร่วมกันได้ด้วยการมี พรหมวิหารธรรม ที่มุ่งให้มีเมตตา กรุณาต่อกัน ไม่อิจฉาริษยากัน มีความสามัคคีต่อกัน โดยการปฏิบัติหน้าที่อย่างสุจริตและปกครองควบคุมกันอย่างเป็นธรรม สอดคล้องกับความเห็นที่ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 9 และท่านที่ 10 ได้กล่าวว่า ในการค้าขายร่วมกันตลาดนัดไนท์บาซ่าที่ผู้ค้าและลูกค้าที่มาใช้ประโยชน์พื้นที่ร่วมกัน แม้จะมีความหลายหลายทั้งผู้ค้าและลูกค้า ไม่ว่าเชื้อชาติ ชนชั้น ศาสนา และวัฒนธรรมที่แตกต่างกันมีทุกระดับ แต่ทุกคนคนปฏิสัมพันธ์ คบหาสมาคมกันอย่างยิ้มแย้มแจ่มใสร่าเริม มีความเมตตาต่อกันในราคาสินค้าในการเจรจากัน ช่วยเหลือเกื้อกูลแบ่งปันกันในสิ่งที่ขาดที่ไม่มากไปตามกำลังที่จะทำได้ ทุกคนได้ได้รับการปกป้องดูแลอย่างเท่าเทียมในความถูกต้อง ผู้ค้าและลูกค้าต่างก็มีความสุขความยินดีต่อกัน (สัมภาษณ์, 26, 28 พ.ย. 2566)

การนำหลักพรหมวิหารธรรม มีเมตตา กรุณา ในการใช้ชีวิตดำรงชีพกันอย่างสุจริต และมีน้ำใจช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อยู่ในกฎระเบียบเดียวกันอย่างเท่าเทียมเสมอภาคกัน เป็นการใช้ชีวิตอย่างปกติสุข เป็นการใช้ชีวิตอยู่บนธรรมที่สามารถสนับสนุนเกื้อกูลแก่การรักษาศีลในตัวอย่างไม่รู้ตัว ที่ทำให้สังคมพื้นฐานอยู่กันอย่างสันติสุข ความสำคัญในข้อนี้ จึงมีคุณค่าต่อภาวะจิตใจผู้คนเป็นอย่างยิ่ง

เพราะเป็นหลักสำคัญที่จะสามารถผลักดันให้บุคคลพัฒนาตนเองไปสู่การพัฒนาที่สูงขึ้นไปได้ในชีวิต เมื่อความสุขเกิดขึ้นทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ เพราะผู้คนมีเมตตา กรุณาต่อกัน นับได้ว่าความมีปรารถนาดีในการช่วยเหลือกูลกันต่อผู้ที่เดือดร้อนลำบากจะเห็นได้จากเวลาเกิดอุทกภัยน้ำท่วมมีการออกมาช่วยเหลือแจกจ่ายแบ่งปันของกัน เป็นไม่ตรีจิตของผู้ที่มีเมตตาต่อกันในชุมชน มีความกรุณาต่อกัน ไม่ก่อให้ได้รับความยากลำบากเดือดร้อนต่อกันทั้งร่างกายและจิตใจ ไม่มีการลักเล็กขโมยน้อยทรัพย์สมบัติของผู้อื่น ผู้นำหรือตัวแทนชุมชนไม่รับสินบน ไม่พูดจาหลอกลวงทำลายประโยชน์ที่สมาชิกในชุมชนควรได้รับการช่วยเหลือกัน ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดจาด่าว่าร้ายซ้ำเติมเพื่อให้เกิดความเสียหายในความรู้สึกต่อกัน

การปฏิบัติต่อกันด้วยหลักเมตตา กรุณาเป็นพื้นฐานนี้เองถือได้ว่าชุมชนเป็นผู้ที่มีเกราะป้องกันตัวเองได้ดี และสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในชุมชนและสังคมในการอยู่ร่วมกัน สอดคล้องกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 12 และท่านที่ 14 กล่าว่าว่าในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ มีนำการหลักพรหมวิหารธรรมของความมีมุทิตา คือ มุทิตาในฐานะเป็นธรรมเกื้อกูลแก่การรักษาศีล ข้อที่ 3 เพราะบุคคลที่มี มุทิตาหรือความพลอยยินดีที่จริงแท้แล้วเป็นการส่งเสริมคุณภาพทางสังคมย่อมไปในทางที่เหมาะสม กล่าวคือ เป็นผู้ที่พลอยยินดีต่อความสุข ความเจริญก้าวหน้า ความสำเร็จในชีวิต หากคนในชุมชนประสบความสำเร็จ มีการแสดงความชื่นชมยินดีเมื่อเขาได้ดีมีความสุขต่อกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง (สัมภาษณ์, 28 พ.ย. 2566) สอดคล้องกับคำกล่าวของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 10 และ 13 ว่าเวลาคนในชุมชนประสบความสำเร็จในตำแหน่งหน้าที่การงาน คนในชุมชนต่างก็ไปร่วมงานหรือไปแสดงความยินดีด้วย บางทีงานก็จัดขึ้นในลักษณะการทำบุญ เช่น ขึ้นบ้านใหม่ หรือทำบุญสืบชะตาในบุคคลที่ได้รับตำแหน่งหน้าที่สูงขึ้น เพื่อให้สมาชิกชุมชนได้มาแสดงความยินดีร่วมงานกันทำให้เกิดความรักใคร่ ความสามัคคีต่อกัน (สัมภาษณ์, 28 พ.ย. 2566) เมื่อมีความรักใคร่สามัคคีต่างก็รู้จักกัน มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันเกิดขึ้นในชุมชน การสร้างความเดือดร้อนแก่กันให้เป็นปัญหาทางสังคมก็จะไม่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเรื่องการประพฤติผิดทางเพศหรือการละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น เช่น สามี ภรรยา ลูกหลาน ของใครคนใดคนหนึ่งที่อยู่ภายในเขตชุมชนหรือนอกชุมชนให้ผู้อื่นเสียหาย เมื่อเป็นเช่นนี้ มุทิตาจึงเป็นหลักคำาสอนที่สำคัญที่สนับสนุนความ ปรองดองสามัคคีสร้างสันติสุขผสานความกลมกลืนของคนในชุมชนสังคมร่วมกัน สอดคล้องกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 12 กล่าว่า ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ มีนำการหลักพรหมวิหารธรรมของความมีอุเบกขา คือ อุเบกขาในฐานะเป็นธรรมอันเกื้อกูลแก่การรักษาศีลข้อที่5 (สัมภาษณ์, 28 พ.ย. 2566) เนื่องจากเป็น ธรรมที่ประกอบด้วยปัญญา ดังคำากล่าวที่ว่า “อุเบกขามากับปัญญา ต้องมีปัญญาจึงจะมีอุเบกขาได้” เมื่อเป็นเช่นนี้ สมาชิกในชุมชนมีคุณธรรมข้อนี้เป็นพื้นฐานในการตัดสินโดยใช้ “ปัญญา” คือ ความดีที่เป็นอุปกรณ์สำคัญที่บุคคลจำเป็นต้องใช้คู่ไปกับอุเบกขา เพื่อให้มีสติปัญญา ไม่เอนเอียงไปในทางที่ได้ดี ไม่มีความลำเอียงต่อกันของสมาชิกในชุมชนที่อยู่ร่วมกัน เป็นการรักษาไว้ซึ่งความถูกต้องดีงาม ยังสังคมให้มีความสงบสุขยุติธรรม

สรุปการบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ด้วยหลักพรหมวิหาร 4 ในการอยู่ร่วมกัน ในมิติด้านเครือญาติส่งผลให้เกิดความรัก ความสามัคคี และความใคร่กลมเกลียวกันในชุมชน รักใคร่ปรารถนาดีต่อกัน สงสารช่วยเหลือเมื่อเห็นคนอื่นมีทุกข์ พลอยยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นมีความสุข วางตัวอย่างเป็นกลาง การประยุกต์ใช้หลักธรรมเหล่านี้ช่วยให้สมาชิกในชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาและพูดคุยตกลงกันได้ง่ายขึ้น ส่งเสริมให้เกิดสันติสุขและความสมานฉันท์ในชุมชน โดยเฉพาะในเครือญาติที่มีความใกล้ชิดกัน ความเป็นเครือญาติทำให้การสร้างความสามัคคีและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเป็นไปได้ง่ายขึ้น เป็นการประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร 4 ในชุมชนที่ใช้ความเป็นเครือญาติช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดี ทำให้สมาชิกในชุมชนมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และยินดีร่วมสุขร่วมทุกข์กัน การมีหลักอุเบกขาทำให้ชุมชนมีความยุติธรรมและเป็นกลาง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการแก้ไขความขัดแย้ง ทำให้ชุมชนเกิดความมั่นคงและสันติสุขในระยะยาว

4.2 บูรณาการการสร้างชุมชนสันติสุข มิติด้านวัฒนธรรม ด้วยหลักสังคหวัตถุ 4

4.2.1 บูรณาการการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ในมิติด้านวัฒนธรรม ด้วยหลักการให้ทาน คือ การให้ การเสียสละ การแบ่งปัน

บูรณาการการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ในมิติด้านวัฒนธรรม ด้วยหลักการให้ทาน คือ การให้ การเสียสละ การแบ่งปันเป็นค่านิยมเป็นวัฒนธรรมที่ช่วยเสริมสร้างความรัก ความสามัคคี และความสงบสุขในชุมชน โดยมีการเสียสละ การแบ่งปัน ซึ่งทำให้ผู้คนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขและสันติ การปฏิบัติตามหลักการเหล่านี้เป็นการสร้างชุมชนที่มีความเข้มแข็งและมั่นคง เพราะการให้ทาน เสียสละแบ่งปัน เป็นค่านิยมเป็นส่วนสำคัญของวัฒนธรรมที่ทำให้ผู้คนในชุมชนมีความผูกพันและสามารถทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในเรื่องการแบ่งปันและเสียสละ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความรักและความสามัคคีในชุมชนได้อย่างยั่งยืน อาจด้วยความเคารพนับถือในศาสนาเหมือนกัน จังเป็นหลักของความเชื่อที่ให้แนวทางในการดำเนินชีวิตร่วมกันด้วยความรักความเสียสละแบ่งปัน การให้ทาน ส่งเสริมให้ผู้คนมีจิตใจที่ดีและพร้อมช่วยเหลือผู้อื่น ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีความเชื่อว่าเป็นสิ่งที่ผู้คนยึดถือปฏิบัติตามและให้ความสำคัญกันเป็นการทำความดี โยงไปถึงความเชื่อในเรื่องของกรรมและผลของการทำดี สอดคล้องกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 1 และ 2 ที่กล่าวว่า ดังคำโบราณกล่าวว่า ยิ่งให้ยิ่งได้ การให้การเสียสละแบ่งปันทำให้ไม่มีวันอด (สัมภาษณ์, 25 พ.ย. 2566) ทำให้ผู้คนมีแนวโน้มที่จะกระทำสิ่งที่ดีเพื่อให้ได้รับผลดีตามมา ซึ่งส่งเสริมให้เกิดการเสียสละและการแบ่งปันในชุมชนร่วมกัน เป็นค่านิยมเป็นหลักการที่ผู้คนยึดถือเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ในการช่วยเหลือกัน และการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เป็นค่านิยมเป็นวัฒนธรรมทำและคิดเหมือนๆกันช่วยสร้างความเป็นระเบียบและความสามัคคีในชุมชนให้เกิดสันติสุขในการอยู่ร่วมกัน

4.2.2 บูรณาการการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ในมิติด้านวัฒนธรรม ด้วยด้วยหลักปิยวาจา คือ คำพูดสุภาพ อ่อนหวาน ไพเราะ

บูรณาการการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ในมิติด้านวัฒนธรรม ด้วยด้วยหลักปิยวาจา คือ คำพูดสุภาพ อ่อนหวาน ไพเราะ เป็นวัฒนธรรมค่านิยมที่ทำให้ผู้คนในชุมชนมีความรักและ

ความสามัคคีกัน การใช้วาจาที่สุภาพ อ่อนหวาน และไพเราะเป็นสิ่งที่ช่วยเสริมสร้างความสงบสุขในชุมชน เป็นการพูดจาด้วยความเคารพและความเห็นใจทำให้ผู้คนรู้สึกถูกเคารพและยินดีที่จะรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การปฏิบัติตามหลักศาสนาและค่านิยมเหล่านี้จะช่วยลดความขัดแย้งและเสริมสร้างความรักความสามัคคีในชุมชนอย่างยั่งยืนร่วมกัน ด้วยหลักศาสนา ที่เป็นเครื่องมือและทรงพลังในการเสริมสร้างความสามัคคีในชุมชน หลักศาสนาสอนให้ผู้คนใช้วาจาที่สุภาพ อ่อนหวาน และไพเราะ เช่น ในพระพุทธศาสนา หลักธรรมที่สอนเรื่อง "สัมมาวาจา" หรือการพูดจาที่ดีงาม สร้างความรัก ความเข้าใจ และความเคารพซึ่งกันและกัน สอดคล้องกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 12 ที่กล่าวว่า พูดดี พูดเพราะ ไพเราะ อ่อนหวาน จับใจคน ทำให้ดึงดูดยึดเหนี่ยวใจกันในการคบค้าสมาคม (สัมภาษณ์, 26 พ.ย. 2566) ทำให้คนในชุมชนเกิดมีทัศนคติที่ดีต่อกัน ในการมีความสัมพันธ์ที่ดีและความสามัคคีกันในชุมชน เป็นค่านิยม เป็นหลักการที่ชุมชนยึดถือปฏิบัติกัน เช่น ค่านิยมในเรื่องการใช้วาจาสุภาพมีหางเสียง ค่ะ ครับ การพูดจาด้วยความเคารพและความอ่อนหวาน เมื่อคนในชุมชนปฏิบัติตามค่านิยมเหล่านี้ที่เป็นวัฒนธรรมสืบๆกันมายาวนาน ก็ช่วยลดความขัดแย้งและเสริมสร้างความรักความสามัคคียึดเหนี่ยวน้ำใจกันในชุมชน

4.2.3 บูรณาการการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ในมิติด้านวัฒนธรรม ด้วยหลักอัตถจริยา คือ การสงเคราะห์เพื่อประโยชน์ผู้อื่น

บูรณาการการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ในมิติด้านวัฒนธรรม ด้วยหลักอัตถจริยา คือ การสงเคราะห์เพื่อประโยชน์ผู้อื่น เป็นวัฒนธรรมที่ส่งเสริมให้ผู้คนในชุมชนมีความรักและความสามัคคี ในการสงเคราะห์และการช่วยเหลือซึ่งกัน เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นในการอยู่ร่วมกัน เป็นประโยชน์และสงเคราะห์ซึ่งกันและกันทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดี ลดความขัดแย้ง และสร้างความยั่งยืนในชุมชน เมื่อชุมชนมีความรักและความสามัคคี จะทำให้เกิดความสงบสุขและความเป็นหนึ่งเดียวกัน มีศาสนา เป็นแกนหลักที่สอนให้ผู้คนปฏิบัติตนให้มีความรักความเมตตา สงเคราะห์อนุเคราะห์แบ่งปันยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน โดยไม่จำกัดเพียงสิ่งของเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลแนะนำ ให้ความรู้ และมีความเห็นอกเห็นใจเข้าใจกันเป็นอย่างดี มีทัศนคติความเชื่อและการปฏิบัติที่คล้ายคลึงกัน ต่างเชื่อในความดีงามและการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดการสงเคราะห์กันในชุมชน สร้างค่านิยมเป็นหลักการที่คนในชุมชนยึดถือปฏิบัติ เช่น ค่านิยมในการช่วยเหลือและการสงเคราะห์ผู้ที่เดือดร้อน สอดคล้องกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 2, 9, และ 14 ที่กล่าวว่า เมื่อชุมชนหรือผู้คนในชุมชนเกิดความเดือดร้อน เช่น น้ำท่วมบ้าน ไฟไหม้บ้าน หรือคนในชุมชนฐานะยากจนมีผู้ป่วยติดเตียง มีความยากลำบากในการดำเนินชีวิตเหล่านี้ เป็นต้น มีการช่วยเหลือสงเคราะห์กัน ถ้าไฟไหม้ หรือน้ำท่วมบ้าน ช่วยกันหาให้มีที่นอนและอาหารการกิน และหาทางร่วมมือช่วยเหลือกัน ให้บรรเทาทุกข์ในเบื้องต้น และระยะยาวในการติดต่อประสานให้ความช่วยเหลือกับหน่วยงานต่างๆ (สัมภาษณ์, 24, 25 และ 27 พ.ย. 2566) สร้างค่านิยมความชอบ ในการชอบช่วยเหลือผู้อื่น การแบ่งปันสิ่งของหรือความรู้ ทำให้ชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดีและเกิดความสงบสุขในการอยู่ร่วมกัน

4.2.4 บูรณาการการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ในมิติด้านวัฒนธรรม ด้วยหลักสมานัตตตา คือ การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ เสมอต้นเสมอปลาย

การสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ในมิติด้านวัฒนธรรม ด้วยหลักสมานัตตตา เป็นการส่งเสริมความเสมอต้นเสมอปลายและความยุติธรรมในชุมชน การปฏิบัติต่อทุกคนอย่างเท่าเทียมจะสร้างความสามัคคีและความเป็นหนึ่งเดียวกัน ลดความขัดแย้งและสร้างความเชื่อมั่นในชุมชน ผลที่ได้คือชุมชนที่มีความสงบสุข มั่นคง และยั่งยืน คือ การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ เสมอต้นเสมอปลาย ในการอยู่ร่วมกันเป็นหลักการที่สำคัญและมีความหมายลึกซึ้งในทางพุทธศาสนา โดยคำว่า "สมานัตตตา" หมายถึง ความเสมอต้นเสมอปลาย ไม่เลือกปฏิบัติ ไม่ลำเอียง ให้ความเป็นธรรมแก่ทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน หรือการที่เป็นคนดีไม่ว่าจะอยู่ที่ไหน ทั้งต่อหน้าและลับหลังก็เป็นคนดีดั่งเดิม ไม่เป็นคนต่อหน้าอย่างลับหลังอย่าง ดีเสมอต้นเสมอปลาย และมีความเสมอให้กับทุกคนไม่แบ่งชนชั้น การเสมอต้นเสมอปลาย เป็นการปฏิบัติต่อทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน ไม่ว่าในสถานการณ์ใด ไม่ว่าจะเป็นการช่วยเหลือ การให้คำปรึกษา หรือการแสดงความเห็นอกเห็นใจ ซึ่งจะทำให้ทุกคนรู้สึกถึงความมั่นคงและมีความยุติธรรมในชุมชน สอดคล้องกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 7 และ 10 ที่กล่าวว่า ในการอยู่ร่วมกันในชุมชน ที่อาศัยอยู่ร่วมกันด้วยความหลากหลาย ทั้งศาสนา เชื้อชาติ วัฒนธรรม จะต้องไม่ลำเอียง ไม่เลือกปฏิบัติบนพื้นฐานของชาติกำเนิด สถานะทางสังคม หรือความสัมพันธ์ส่วนตัว สร้างความไว้วางใจและความเชื่อมั่นให้กับทุกคนในชุมชน ทุกคนจะรู้สึกว่าได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรมเสมอกัน เป็นการสร้างชุมชนให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข (สัมภาษณ์, 24, 27 พ.ย. 2566) การให้ความเป็นธรรม การปฏิบัติต่อทุกคนอย่างเสมอภาคกัน และให้โอกาสที่เท่าเทียมกันในการแสดงความคิดเห็นและการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน จะช่วยสร้างความสามัคคีและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชุมชน

หลักธรรมสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักคุณธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ถือเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของผู้อื่นได้ การที่เรามาอยู่ร่วมกันในสังคมนั้นต้องปฏิบัติตนอย่างไร จึงจะอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข สอดคล้องกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 3 ได้กล่าวว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าท่านทรงได้ให้หลักธรรมในการดำเนินชีวิตในสังคมอย่างเป็นสุขหรือเรียกว่าหลักสังคมสงเคราะห์ เพราะเมื่อมนุษย์อยู่รวมกันเป็นหมู่เป็นสังคม ผู้คนในสังคมจะต้องรู้จักสงเคราะห์อนุเคราะห์กันตามฐานะ จึงจะทำให้คนในสังคมมีความรักใคร่ปรองดองกัน ทำให้สังคมอยู่กันราบรื่น มีความสงบสุข เป็นเครื่องมือหรือหลักธรรมที่เป็นเครื่องช่วยขจัดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นแล้วให้ได้รับการแก้ไข ช่วยก่อให้เกิดการสร้างสันติสุขในชุมชนในสังคม ทำให้คนอยู่ร่วมกันด้วยความรัก ความสามัคคี เป็นหลักธรรมที่สามารถนำไปใช้ได้ตั้งแต่ระดับครอบครัว ดับชุมชน สังคมประเทศชาติ เป็นหลักธรรมอันจะก่อให้เกิดสันติสุขในชุมชนบ้านเมืองและประเทศชาติได้นั่นเอง (สัมภาษณ์,24 พ.ย. 2566) ซึ่งมีหลักการวิธีการอยู่ 4 ข้อด้วยกัน ประกอบด้วย 1.ทาน 2.ปิยะวาจา 3.อัตถจริยา และ 4. สมานัตตตา เมื่อนำไปปฏิบัติให้เกิดขึ้นในชุมชนหรือสังคมได้ย่อมก่อให้เกิดความรักความสามัคคีร่วมมือร่วมใจกันในกลุ่ม ซึ่งถ้าหากไม่มีหลักปฏิบัติเช่นนี้กลุ่มชนนั้นย่อมไม่เป็นที่รักสามัคคีกันโดยทั่วไป หรือจะเรียกว่าเป็นหลัก มนต์มหาเสน่ห์ก็ได้ เพราะทำให้ผู้ประพฤติปฏิบัติเข้าไปนั่งในใจของผู้อื่นอยู่ที่ไหนก็เป็นความสุขของผู้อื่นหรือคนรอบข้าง เรียกได้ว่าเป็นกลักธรรมที่สร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในชุมชนสังคมได้เป็นอย่างดีถ้ายึดมั่นแล้วพร้อมใจกันนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งการนำหลักสังคหวัตถุ 4 ที่นำมาใช้การสร้างชุมชนสันติสุขต่าง ๆ มีดังนี้

1) ชุมชนสันติสุขเกิดจากทาน จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า การนำหลักทานมาใช้ เป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน นำมาซึ่งความสุขของเพื่อนมนุษย์ เพราะทาน คือการเสียสละ

ประโยชน์ส่วนตัวเป็นการให้แก่คนอื่นเป็นการให้พวกสิ่งของกับคนอื่นที่เขาต้องการ ให้แล้วตัวเราก็จะมีความสุขจะเกิดความอิ่มใจเราจะสบายใจ เวลาเราให้ทาน คนได้รับทานจากเราไปเขาก็เป็นการพัฒนาชีวิตเพราะเขาได้รับสิ่งที่เขาต้องการ เขาก็มีความสุขความพอใจ สอดคล้องกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 14 ที่กล่าวว่า การรู้จักให้ทานเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างความสุขทั้งผู้รับและผู้ให้ เป็นการแบ่งปันสิ่งของตนแก่ผู้อื่นที่ควรให้ โดยมีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสียสละแบ่งปันเฉลี่ยให้กัน ไม่ใช่ให้จนร่ำรวยหรือให้จนหมดเนื้อหมดตัวแต่เป็นการแบ่งปันให้เพื่อแสดงถึงอัธยาศัยไมตรีจิตผู้ให้ ไม่จำเป็นต้องร่ำรวยหรือมีฐานะดีกว่าผู้รับเสมอไป รวมถึงการช่วยเหลือสงเคราะห์ด้วยปัจจัยสี่พื้นฐานหรือให้ทุนทรัพย์สินสิ่งของตลอดจนให้ความรู้ความเข้าใจ ทำให้เกิดความสามัคคีความสามัคคีความพร้อมเพรียง ความร่วมมือร่วมใจกันในชุมชน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในหลักธรรมข้อนี้ก็นับว่าสำคัญมากในหมู่คณะ เป็นคุณธรรมที่ก่อให้เกิดความสุขอย่างยิ่งแก่หมู่คณะ เพราะเมื่อเกิดความสามัคคีกันแล้ว ก็จะเกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและก่อให้เกิดความสงบสุขสันติสุข เป็นความสงบสุขที่ก่อให้เกิดความเจริญขึ้นแก่ชุมชนสังคมนั้นๆ (สัมภาษณ์, 28 พ.ย. 2566) ยิ่งสังคมการให้ทานในปัจจุบัน มีการร่วมมือจากส่วนต่าง ๆ โดยบูรณาการจากปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วนำมาแก้ไขร่วมมือร่วมใจกัน มีความสามัคคีของกลุ่มสมาชิกชุมชนต่าง ๆ คือการได้ร่วมทำกิจกรรมกัน

การทำบุญกันในเทศกาลหรือประเพณีในวันสำคัญต่าง ๆ ช่วยบริจาคเพื่อช่วยเหลือกันในงานศพงานบวชของคนในชุมชน หรือช่วยเหลือกันเมื่อเกิดเหตุอุทกภัย วาตภัย เป็นต้น สอดคล้องกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 5 ได้กล่าวว่าการทำทานเพื่อส่วนรวมเป็นพื้นฐานและแนวทางการปฏิบัติในการอยู่ร่วมกัน ทำให้ชุมชนเกิดความรัก ความสามัคคีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นการทำกิจกรรมหรือแสดงออกถึงประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว การเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของสมาชิกในชุมชนด้วยความเต็มใจ มีความรักใคร่กลมเกลียว เห็นอกเห็นใจกัน รู้จักการเอาใจเขามาใส่ใจเรา (สัมภาษณ์, 24 พ.ย. 2566) เป็นการช่วยกันอนุเคราะห์ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เช่น มีการดูแลผู้พิการ ผู้ไร้ญาติในชุมชน เป็นการประสานสามัคคีในหมู่คณะ ตลอดจนการร่วมแสดงความคิดเห็น และเคารพในการตัดสินใจของคนส่วนใหญ่ในชุมชนเป็นการสามารถปรับตัวให้เข้ากับคนอื่นได้ เพื่อให้มีการร่วมมือกันทำงานเพื่อความสำเร็จของหมู่คณะ สอดคล้องกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 8 กล่าวว่า การแบ่งงานแบ่งหน้าที่ให้สมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มอาสาสมัครอนามัย (อสม.) ช่วยดูแลผู้พิการผู้ป่วยติดเตียงในเบื้องต้น ทำตามความสามารถที่ทำได้เป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แม้เมื่อเกิดมีความผิดพลาดบกพร่องเกิดขึ้นในการปฏิบัติหน้าที่สมาชิกร่วมกันรับผิดชอบ โดยไม่โยนความผิดให้กันและกัน (สัมภาษณ์, 26 พ.ย. 2566) เป็นต้น การให้ทานถือว่าเป็นหลักคุณงามความดีในพุทธศาสนาเถรวาท ที่เป็นหลักธรรมนำมาซึ่งการผูกมิตรไมตรีช่วยเหลือกันในชุมชนสังคม เป็นการชำระจิตใจเป็นแนวทางการพัฒนาชีวิตเชิงจิตภาพสูงสุดด้วยความบริสุทธิ์ใจด้วยการให้ทานโดยไม่หวังผลใด ๆ หรือให้ทานโดยวิทยาทาน ได้แก่การสั่งสอนให้เกิดความรู้ความสามารถในอาชีพ สอนอาชีพสร้างอาชีพเลี้ยงชีวิตแก่กัน ให้สามารถดำเนินชีวิตต่อไปได้ด้วยความถูกต้อง เกิดความเจริญงอกงามในชีวิต ตลอดจนการให้ทานด้วยอภัยทาน คือ การให้อภัยให้ความปลอดภัย ให้ความไม่มีภัยแก่ตนและผู้อื่น ไม่ถือโทษโกรธเคืองในการล่วงเกินของผู้อื่นไม่มีเวรไม่ผูกเวรกับผู้ใด มีจิตเมตตาปรารถนาดีต่อผู้อื่น ทำให้มีความสุขความสบายใจ สอดคล้องกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 6 ที่กล่าวว่า การให้ทานเป็นการให้การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่กัน เป็นพื้นฐานทำให้สังคมชุมชนมีความสุขความเจริญ ช่วย

พัฒนาชีวิตชุมชน โดยไม่ต้องรอการช่วยเหลือจากรัฐ แต่เป็นการสร้างชุมชนเข้มแข็งอันเป็นพื้นของสังคมหรือเป็นวัฒนธรรมสังคมได้ (สัมภาษณ์, 26 พ.ย. 2566) ทานเป็นการช่วยให้ผู้อื่นพัฒนาชีวิตที่ดีขึ้น การให้ทานไม่วาจะด้านไหน ๆ เป็นการช่วยพัฒนาชีวิตของตัวเราและผู้อื่นให้ดีขึ้น

2) ชุมชนสันติสุขเกิดจากปิยวาจา หรือคำพูดที่เป็นที่รักดูดดื่มใจ น่าฟัง ไพเราะอ่อนหวาน เป็นวาจาหรือคำพูดที่มีประโยชน์มีเหตุมีผล ที่ทำตามแล้วก่อให้เกิดประโยชน์ได้จริง ไม่ใช่วาจาหลอกลวง ประจบประแจงให้คนรักคนหลง แต่แฝงด้วยเจตนาที่เป็นพิษเหมือนให้ดื่มน้ำหวานเจือปนด้วยยาพิษ การใช้คำพูดถ้อยคำไพเราะอ่อนหวาน ต่อกันของสมาชิกในชุมชน การรู้จักผูกใจต่อกันด้วยคำพูดอ่อนหวาน หลีกเลี่ยงคำพูดที่หยาบกระด้างที่ผูกใจใครไม่ได้ วาจาไม่มีหลักฐาน ไม่มีที่อ้าง ไม่มีที่สิ้นสุด ไม่เกิดประโยชน์โดยไม่สมควร ร่วมกันใช้วาจาที่เป็นที่รัก เป็นที่ดึงดูดดื่มจิตใจของผู้ฟังหรือผู้ได้ยิน มีวาจาสุภาพอ่อนหวานชวนฟัง ไม่หยาบคายและก่อให้เกิดประโยชน์ สอดคล้องกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 7 ที่กล่าวว่า การมีปิยวาจาต่อกันในชุมชนนี้มีความสำคัญเป็นอย่างมากในการผูกมิตรหรือรักษาน้ำใจมิตรไมตรี กล่าวคำสุภาพไพเราะน่าฟังชี้แจงแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์มีเหตุผลเป็นหลักเป็นฐานชักจูงกันไปในทางที่ดีงาม เป็นคำที่แสดงถึงความเห็นอกเห็นใจให้กำลังใจกัน รู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจดีสมานสามัคคีเกิดไมตรีต่อกัน ทำให้รักใคร่นับถือช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันในกลุ่มสมาชิกชุมชน (สัมภาษณ์, 26 พ.ย. 2566) แม้กลุ่มต่าง ๆ ที่ได้จัดตั้งหรือเลือกตั้งขึ้นมา จะมีการแบ่งหน้าที่กันเวลามีการประสานงานขอความร่วมมือกันก็ใช้วาจาต่อกันอย่างน่าฟังและมีเหตุผล และสิ่งที่ทุกชุมชนขาดเสียไม่ได้คือฝ่ายประชาสัมพันธ์ที่ต้องทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์แจ้งหรือบอกกล่าว ข้อมูลข่าวสาร และกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน และที่สมาชิกในชุมชนต้องได้รับประโยชน์จากการประชาสัมพันธ์ หากฝ่ายประชาสัมพันธ์พูดจาไม่ดีน้ำเสียงไม่น่าฟัง ถึงข้อมูลประชาสัมพันธ์หรือกิจกรรมโครงการที่เกิดขึ้นในชุมชนจะดีมีประโยชน์มากแค่ไหนก็ไม่สามารถที่จะโน้มน้าวจิตใจของสมาชิกในชุมชนให้ตั้งใจรับฟัง หรือรับฟังแต่ไม่ให้ความร่วมมือเท่าที่ควร ปิยะวาจาเป็นเครื่องมือของจิตใจที่แสดงให้ผู้อื่นรับรู้ได้ว่าเป็นวาจาที่สร้างสรรค์น่าฟังหรือไม่น่าฟัง และวาจานี้สำคัญที่จะทำให้เกิดทุกข์สุขในชีวิตได้ ดังคำที่ว่า พูดดีเป็นศรีแก่ปาก พูดมากพูดไม่น่าฟังปากอาจเป็นสีลำบากตัว

การสร้างชุมชนสันติสุขจำเป็นต้องอาศัยการผูกมัดใจสมาชิกในชุมชนต่อกันได้นั้น ก็ต้องอาศัยธรรมปิยวาจาที่จะช่วยผูกมัดจิตใจคน การจะแสดงพฤติกรรมโต้ตอบระหว่างบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะคำพูดต้องน่าฟัง เพราะกลุ่มบุคคลที่เกิดขึ้นในชุมชนต้องเป็นในลักษณะพึ่งพา อาศัยซึ่งกันและกันเกิดความเข้าใจอันดี มีทัศนคติที่ดีต่อกัน จะเกิดการให้ความช่วยเหลือหรือคำแนะนำต่าง ๆ โดยที่บุคคลสามารถให้การช่วยเหลือสนับสนุนกันเมื่อบุคคลอื่นต้องการได้ทันที การปฏิบัติตนหรือการแสดงออกต่อกันของผู้นำชุมชนหรือกลุ่มสมาชิกในชุมชนมีลักษณะที่เป็นมิตรต่อกัน โดยให้การสนับสนุนช่วยเหลือสร้างความเข้าใจที่ดีต่อกัน มีความใกล้ชิดสนิทสนมโดยที่ผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชนให้ความร่วมมือช่วยเหลือและเป็นที่พึ่งได้เมื่อคนในชุมชนต้องการ บรรยากาศในชุมชนเป็นไปอย่างราบรื่น สมาชิกในชุมชนและผู้นำชุมชนต่างรับรู้ถึงความจริงใจของคนในชุมชนที่ให้ความรักความเอาใจใส่กันด้วยความจริงใจ ต่างยอมรับในการกระทำของสมาชิกชุมชนว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องเป็นประโยชน์แก่การนำไปปฏิบัติร่วมกัน สอดคล้องกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิที่ 4 ที่กล่าวว่าลักษณะการปฏิบัติตนของผู้นำชุมชนกับสมาชิกชุมชนจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้เห็นอกเห็นใจให้กำลังใจกัน คือการรู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจดีสมานสามัคคีเกิดไมตรีจิตทำให้รักใคร่นับถือ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

การใช้วาจาที่ดีต่อกันก่อเกิดการสร้างสรรค์ในกลุ่มสมาชิกชุมชน ช่วยชี้ทางในการพัฒนาชีวิตไปในทิศทางที่ดี การพูดไม่ดีวาจาไม่น่าฟังก็เป็นการทำลายสังคม ทำลายชีวิตตัวเราและผู้อื่น จนไปถึงทำลายสังคมให้ตกต่ำได้ไร้ซึ่งความสุขในการอยู่ร่วมกันจะไม่เกิดขึ้น (สัมภาษณ์, 24 พ.ย. 2566)

3) ชุมชนสันติสุขเกิดจากอัตถจริยา เป็นการประพฤติประโยชน์ การบำเพ็ญประโยชน์การ ทำตนเป็นประโยชน์ต่อตนเองและคนอื่นหรือส่วนรวม เมื่อคนเราเกิดมามีอวัยวะครบ ยากดีมีจนมากน้อยสูงต่ำเพียงใด จะเป็นคนเช่นไรก็สุดแล้วแต่ว่าเขาทำตัวให้มีประโยชน์มากน้อยเพียงใดทั้งต่อตนเองและผู้อื่น บุคคลผู้บรรลุประโยชน์ตนแล้วก็ควรทำประโยชน์แก่ผู้อื่นบ้างตามกำลังความสามารถ พูดอีกนัยคือ เมื่อช่วยตัวเองได้แล้ว ก็ควรช่วยผู้อื่นด้วย ในการดำเนินชีวิตนั้นควรให้เกิดประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นประสานกัน ในการอยู่ร่วมกันในชุมชนการทำตัวให้เป็นประโยชน์แก่ตนและสมาชิกในชุมชน สำหรับผู้นำชุมชนเมื่อเห็นว่าถนนหนทางหรือท่อระบายน้ำในชุมชนไม่ดี ก็รีบประสานหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้อให้มาแก้ไขปรับปรุงทันที เกิดประโยชน์ทั้งผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชนที่ได้รับประโยชน์ร่วมกันและเป็นการทำหน้าที่ที่ดีของผู้นำชุมชนด้วย หรือการให้บริการช่วยเหลือร่วมกันเวลาสมาชิกในชุมชนป่วยไข้ การให้ความช่วยเหลือแก่ผู้อื่นในเวลาที่จำเป็น ไม่เป็นคนนิ่งดูดายในเมื่อตนเองมีกำลังความสามารถที่พอจะช่วยเหลือกันได้ เป็นการผูกสัมพันธไมตรีระหว่างกันภายในตัวเช่นเดียวกัน เป็นผู้ที่รู้จักให้การช่วยเหลือในเวลาที่สมควรช่วยเหลือ สอดคล้องกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 3 กล่าวว่า เมื่อถึงคราวต้องประสบกับภัยพิบัติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นการประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ที่เป็นสัมพันธมิตรที่ดี พอที่จะช่วยเหลือกันได้ก็จะรีบให้ความช่วยเหลือตามกำลังความสามารถ ไม่ว่าจะให้ที่พักพิง ให้เข้าน้ำอาหาร ให้กำลังใจต่อกันในเบื้องต้น เพื่อเป็นการผูกสัมธพันมิตรไมตรี หรือแสดงถึงความมีสัมพันอันดีต่อกัน ด้วยการทำตนเป็นประโยชน์ช่วยเหลือทั้งแรงกายแรงใจและขวนขวายช่วยเหลือในกิจการต่าง ๆ ค่อกัน เป็นการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ทั้งช่วยแก้ไขปัญหาและช่วยปรับปรุงให้ดีขึ้น เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีต่อกัน (สัมภาษณ์, 24 พ.ย. 2566) และสอดคล้องกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 2 กล่าวว่า แบบอย่างที่ดีในการประพฤติเป็นประโยชน์แก่ตนและบุคคลอื่น ช่วยเหลือกันในการทำงานหรือมีกิจการอะไรก็ตามเป็นการช่วยเหลือกันในกิจการงานที่ก่อเกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมทุกคนเป็นหลัก เป็นไปในทางเสริมสร้างความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อยู่ร่วมกันแบบการกระทำที่เป็นไปในทางคิดถึงใจเขาใจเรา ทำร่วมกันให้เป็นการประพฤติในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกันเกื้อกูลกัน แม้ไม่ไม่สามารถทำประโยชน์ให้เกิดขึ้นได้ แต่อย่าถึงกับไปทำลายประโยชน์ของเขาหรือส่วนรวม อย่างนี้ก็พออยู่ร่วมกันภายในสังคมอย่างสงบสุขได้ (สัมภาษณ์, 24 พ.ย. 2566)

4) สันติสุขเกิดจากสมานัตตตา เป็นการทำตัวให้เข้ากับชุมชนได้วางตนเสมอต้นเสมอปลาย ให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลาย ไม่เอาเปรียบและเสมอในสุข ทุกข์ คือ ร่วมทุกข์ร่วมสุข ร่วมรับรู้แก้ไขปัญหา เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน ความมีตนเสมอต้นเสมอปลาย ไม่คบมิตรเพราะเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน มิตรหมดประโยชน์แล้วก็เริ่มห่างเหิน หรือเลิกคบไป การคบหามิตรจะต้องคบด้วยความจริงใจและมีความเสมอต้นเสมอปลายทั้งในยามที่มิตรรุ่งเรืองและในคราวตกต่ำ ความเป็นผู้มีตนเสมอต้นเสมอปลาย วางตัวดีวางตัวเสมอต้นเสมอปลายกับทุกคน เป็นคนน่ารักน่าเคารพนับถือ และน่าให้ความช่วยเหลือให้ร่วมมือ ทำตัวได้เหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์ ลักษณะนิสัยให้ความเสมอภาคปฏิบัติสม่ำเสมอกันต่อคนผู้ที่เป็นสมาชิกและบุคคลทั่วไปทุก

คน ไม่เอาเปรียบบุคคลที่ด้อยกว่า ร่วมแก้ไขปัญหาเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน เกื้อหนุนโอบอ้อมอารีต่อทุกคนด้วยเมตตา ให้การอุดหนุนเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือต่อทุกคนด้วยความกรุณา อนุเคราะห์ หลักมนุษย์สัมพันธ์ในการวางตัวในสังคมที่ดี ทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสมัครสมานสามัคคี สอดคล้องกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 14 กล่าวว่า วางตนสม่ำเสมอไม่ถือตัววางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ไม่ลืมตนลืมตัว เคยเป็นมิตรสหายเพื่อนกันมา แม้ได้ดิบได้ดีกว่าเขาก็ไม่ลืมกัน แสดงอัธยาศัยไมตรีปกติกับทุกคน แม้คนไม่ชอบพูดชอบคุยอะไรก็ต้องทักทายปราศรัยต่อกัน วางตัวให้ความเคารพนับถือต่อผู้อื่นตามสมควรแก่ฐานะ เป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติเสมอต้นเสมอปลาย คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้เป็นคนมีจิตใจหนักแน่น ไม่โลเล สร้างความนิยม และไว้วางใจให้แก่ผู้อื่นทั้งหลาย เพราะไม่เอาเปรียบใคร (สัมภาษณ์, 28 พ.ย. 2566) สอดคล้องกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 10 กล่าวว่า การที่สมาชิกชุมชนร่วมทุกข์ร่วมสุข ร่วมรับรู้แก้ไขปัญหา เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขในชุมชนร่วมกัน การทำดีต่อกันเสมอต้นเสมอปลาย ไม่คบกันเพราะเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน เมื่อเห็นว่าหมดประโยชน์ก็เริ่มห่างเหินหรือเลิกคบไป คบหากันด้วยความจริงใจ มีการวางตัวต่อกันที่ดีกับทุกคนให้พอดีในหน้าที่ ช่วยให้ไม่ต้องระแวงต่อกันในการทำหน้าที่ของตนซึ่งกันและกัน ต่างคนทำทำหน้าที่ที่มีที่รับผิดชอบอย่างสบายใจ ซึ่งจะส่งผลให้เราอยู่ร่วมกันในชุมชนอย่างสันติสุขอย่างปลอดภัยและสบายใจ มีจิตใจมั่นคงไม่หวั่นไหวเปลี่ยนแปลงง่ายในการอยู่ร่วมกัน และต่างคนต่างดำรงตนไว้ไม่ให้ตกไปในความชั่ว ปฏิบัติกับเพื่อนร่วมชุมชนสังคมหรือผู้คนอื่น ๆ อย่างเท่าเทียมกัน รวมทั้งอยู่ร่วมทุกข์ร่วมสุขร่วมแก้ไขปัญหากับเพื่อนร่วมงานในชุมชนร่วมกัน (สัมภาษณ์, 28 พ.ย. 2566)

สรุปการสร้างชุมชนสันติสุขในเชียงใหม่อาศัยสังคหวัตถุ 4 ได้แก่ 1) การให้ทาน ไม่เพียงแค่ให้วัตถุ แต่รวมถึงให้อภัยและวิทยาทาน ช่วยสร้างความปลอดภัยและความรู้ในชุมชน 2) ปิยวาจา ใช้คำพูดที่มีเมตตาและปรารถนาดี ส่งเสริมความสามัคคี 3) อัตถจริยา การทำประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น สร้างความสุขและความร่วมมือในชุมชน และ 4) สมานัตตตา การเป็นกัลยาณมิตรและมีความสม่ำเสมอในพฤติกรรมที่ดี ช่วยสร้างความเชื่อใจและความร่วมมือในการพัฒนาชุมชน

4.3 บูรณาการการสร้างชุมชนสันติสุข มิติด้านสังคม ด้วยหลักสาราณียธรรม 6

4.3.1 บูรณาการการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ในมิติด้านสังคม ด้วยหลักเมตตากายกรรม

การสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ในมิติด้านสังคม ด้วยหลักเมตตากายกรรม หมายถึง การกระทำความดีต่อกัน สนับสนุนและช่วยเหลือกันทางด้านกำลังกาย การแสดงความอ่อนน้อมถ่อมตน และการรู้จักสัมมาคารวะ การไม่เบียดเบียนหรือรังแกกัน และการไม่ทำร้ายกันให้ได้รับความทุกข์ การปฏิบัติในลักษณะนี้ทำให้ทุกคนในชุมชนมีความสุขและความสงบในการอยู่ร่วมกัน ด้วยการทำความดีต่อกัน สอดคล้องกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 6, 7, 8, และ 9 ที่กล่าวว่าการกระทำความดีต่อกันในชุมชน เช่น การช่วยเหลือเพื่อนบ้านยามเดือนร้อนประสพภัยพิบัติธรรมชาติ การร่วมมือในกิจกรรมสาธารณะ การดูแลผู้สูงอายุและผู้ป่วยติดเตียงโดยการจัดหาเตียงนอน รถเข็น แพมเพิสให้ โดยการร่วมมือกันของชุมชนในการช่วยเหลือกัน ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นครอบครัวใหญ่ในชุมชน ในการสนับสนุนและช่วยเหลือกันทั้งใจและทางด้านกำลังกาย ในการสนับสนุนกันในยามจำเป็น ช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่แข็งแกร่งและทำให้ทุกคนรู้สึกว่าไม่ถูกทอดทิ้ง มีการปฏิบัติต่อกันด้วย

ความอ่อนน้อมถ่อมตนและมีสัมมาคารวะ เป็นการเคารพและให้เกียรติกัน การกล่าวคำสวัสดี การขอบคุณ และการยกย่องผลงานของผู้อื่น ช่วยสร้างบรรยากาศที่เป็นมิตรและอบอุ่น (สัมภาษณ์, 25 และ 26 พ.ย. 2566) เกิดการไม่เบียดเบียนหรือรังแกกัน การไม่กระทำสิ่งที่เป็นการเบียดเบียนหรือรังแกผู้อื่น เช่น การหลีกเลี่ยงการนินทา การหลีกเลี่ยงการข่มเหงหรือการใช้อำนาจที่ไม่เหมาะสม ช่วยลดความขัดแย้งและสร้างความไว้วางใจกันในชุมชน เกิดความรักความสามัคคีกัน มีการระลึกต่อกันด้วยความหวังดีเสมอ

4.3.2 บูรณาการการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ในมิติด้านสังคม ด้วยหลักเมตตาวจีกรรม

การสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ด้วยหลักเมตตาวจีกรรม เมตตาวจีกรรมเป็นหลักธรรมสำคัญที่เน้นการใช้วาจาที่ดีและเมตตาต่อผู้อื่น โดยมีแนวทางการปฏิบัติที่สามารถนำมาบูรณาการประยุกต์ใช้ในการสร้างชุมชนสันติสุขในมิติด้านสังคมในจังหวัดเชียงใหม่ได้ดี เพราะเกิดการพูดแต่สิ่งที่ดีงาม การใช้วาจาที่สุภาพ อ่อนหวาน และมีเมตตา ช่วยให้เกิดบรรยากาศที่ดีในชุมชน ลดความขัดแย้งและสร้างความรู้สึกเป็นมิตรต่อกัน การพูดด้วยความรักและความปรารถนาดีต่อกัน เป็นการแสดงความห่วงใยและความปรารถนาดีผ่านคำพูด ทำให้เกิดความเชื่อถือและความรักใคร่กันในชุมชน ส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกเกิดการพูดให้กำลังใจกันในยามทุกข์ การให้กำลังใจและคำแนะนำที่ดีในยามที่ผู้อื่นประสบความทุกข์หรือความผิดหวัง ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งและความมั่นใจให้กับผู้ที่ประสบปัญหา ไม่พูดจาซ้ำเติมหรือนินทาว่าร้ายให้กัน การหลีกเลี่ยงการพูดจาที่เป็นการทำร้ายจิตใจผู้อื่นทั้งต่อหน้าและลับหลัง ลดการสร้างความขัดแย้งและความรู้สึกที่ไม่ดีในชุมชน มีแต่การพูดจาแนะนำสิ่งที่ดีและมีประโยชน์ต่อกัน การให้คำแนะนำที่สร้างสรรค์และเป็นประโยชน์ ช่วยให้สมาชิกในชุมชนสามารถพัฒนาตนเองและทำสิ่งที่ดีต่อส่วนรวม สอดคล้องกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 2 และ 3 ที่กล่าวว่า การพูดอย่างใดก็ทำอย่างนั้น เป็นการปฏิบัติตามคำพูดและไม่โกหกหลอกลวง ช่วยเสริมสร้างความเชื่อถือและความไว้วางใจในชุมชน (สัมภาษณ์, 23 พ.ย. 2566)

4.3.3 บูรณาการการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ในมิติด้านสังคม ด้วยหลักเมตตามโนกรรม

การสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ด้วยหลักเมตตามโนกรรม เมตตามโนกรรมเป็นหลักธรรมที่เน้นการคิดดีและมีเมตตาต่อผู้อื่น การนำหลักเมตตามโนกรรมมาใช้ในการสร้างชุมชนสันติสุขในมิติด้านสังคม ทำให้เกิดการคิดดีและมองกันในแง่ดีต่อกัน การคิดและมองผู้อื่นในแง่ดีช่วยสร้างบรรยากาศที่ดีในชุมชน สมาชิกจะรู้สึกได้รับความเคารพและยอมรับ ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีความหวังดีและปรารถนาดี การคิดและปรารถนาดีต่อผู้อื่นช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่นและความมั่นคงในชุมชน ทุกคนจะรู้สึกว่ามีคนคอยสนับสนุนและห่วงใย ทำให้เกิดความรักและความสามัคคี เกิดการคิดทำแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มีความคิดที่เน้นการช่วยเหลือและทำประโยชน์แก่ผู้อื่นช่วยให้ชุมชนมีความเจริญก้าวหน้า การช่วยเหลือกันในยามที่มีความต้องการ ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งและความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน สอดคล้องกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 11 และ 13 ที่กล่าวว่า ทุกคนในชุมชนมีการคิดพิจารณาวินิจฉัยอย่างมีเหตุผลในการอยู่ร่วมกัน ใช้สติและปัญญาในการพิจารณาและวินิจฉัยเรื่องราวต่าง ๆ ในการแก้ปัญหาและพัฒนาในชุมชนร่วมกัน (สัมภาษณ์, 28 พ.ย.

2566) ช่วยลดความขัดแย้งและเพิ่มความเป็นธรรมในชุมชน มีการคิดวางแผนเพื่อประโยชน์ร่วมกันในชุมชน การคิดและวางแผนโดยมุ่งหวังให้เกิดประโยชน์ร่วมกันช่วยให้ชุมชนสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดผลลัพธ์ที่ดี

4.3.4 บูรณาการการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ในมิติด้านสังคม ด้วยหลักสาธารณโภคี

การสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ด้วยหลักสาธารณโภคี สาธารณโภคี หมายถึง การรู้จักแบ่งปันผลประโยชน์กันด้วยความยุติธรรม การช่วยเหลือกันโดยไม่เห็นแก่ตัวหรือประโยชน์ส่วนตน การเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกันอยู่เสมอ การนำหลักสาธารณโภคีมาใช้ในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่เกิดการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างยุติธรรมในชุมชน สมาชิกในชุมชนรู้จักแบ่งปันทรัพยากรและผลประโยชน์ต่าง ๆ ร่วมกันอย่างเท่าเทียมกัน ไม่มีใครได้รับมากเกินไปหรือได้น้อยเกินไป ทุกคนได้รับสิ่งที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและการพัฒนาตนเองเหมือนกัน ช่วยเหลือกันโดยไม่เห็นแก่ตัว สมาชิกในชุมชนมีความพร้อมในการช่วยเหลือกันในยามที่มีความจำเป็น ไม่ว่าจะเป็นด้านการเงิน แรงงานเท่าที่สมควร หรือทรัพยากรอื่น ๆ เพื่อให้ทุกคนมีความเป็นอยู่ที่ดีและมั่นคง ไม่มีการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนเกินไป ทุกคนในชุมชนคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ ไม่ทำสิ่งที่เป็นการเอาเปรียบหรือทำให้ผู้อื่นต้องเสียหาย ทุกคนควรมีจิตสำนึกในการทำสิ่งที่ดีต่อชุมชนและสังคมร่วมกัน มีความเสมอภาคและความเอื้อเฟื้อต่อกัน สมาชิกในชุมชนควรมีความเสมอภาคในการปฏิบัติต่อกัน ไม่มีการแบ่งแยกหรือเลือกปฏิบัติตามสถานะทางสังคมหรือเศรษฐกิจ ทุกคนได้รับโอกาสและการสนับสนุนที่เท่าเทียมกัน สอดคล้องกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 3 และ 4 ที่กล่าวว่า ชุมชนอยู่ร่วมกันโดยการให้ความเสมอภาคเท่าเทียมกัน ไม่ทำให้คนใดหรือกลุ่มใดรู้สึกว่าด้อยกว่าหรือไม่มีคุณค่าเท่าเขาเท่าเรา เพื่อให้เขาเหล่านั้นหรือทุกคนในชุมชนที่อยู่ร่วมกันกล้าที่จะแสดงความเห็น และบอกเล่าถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ให้ได้รับการแก้ไขร่วมกัน ตลอดจนการเข้าถึงสิทธิ์ต่างๆที่มีในการกล้าที่จะสอบถาม เป็นการสร้างความรู้สึกสัมพันธ์ ลดความเลื่อมล้ำในการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข (สัมภาษณ์, 24 พ.ย. 2566)

4.3.5 บูรณาการการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ในมิติด้านสังคม ด้วยหลักศีลสามัญญตา

การสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ในมิติด้านสังคมด้วยหลักศีลสามัญญตา ศีลสามัญญตาหมายถึง การมีศีลบริสุทธิ์เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง โดยเน้นการปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับหรือวินัยต่างๆ อย่างเดียวกันอย่างเคร่งครัด ซึ่งในบริบทของการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ ประกอบด้วยแนวทางการปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับและวินัยต่าง ๆ สมาชิกในชุมชนต้องเคารพและปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับและวินัยต่าง ๆ อย่างเคร่งครัด ซึ่งจะช่วยให้ชุมชนมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยและปลอดภัย เป็นการเคารพในสิทธิและเสรีภาพของบุคคลซึ่งกันและกัน ทุกคนในชุมชนควรเคารพในสิทธิและเสรีภาพของบุคคล ไม่ก้าวก่ายหน้าที่กัน ซึ่งจะช่วยสร้างความเคารพซึ่งกันและกันและลดความขัดแย้งในชุมชน ไม่อ้างอำนาจของตนข่มเหงรังแกผู้อื่น สอดคล้องกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 6, 7, 8, และ 9 ที่กล่าวว่า ด้วยความที่ชุมชนหลายๆที่มีความเป็นชุมชนเมือง อยู่ในตัวเมืองเชียงใหม่ที่มีความเจริญรุ่งเรืองในหลายๆด้าน สะดวกแก่การดำรงชีวิตของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่มีอำนาจบารมีในสังคม แต่ท่านเหล่านั้นก็ไม่ได้ถืออำนาจใช้อภิสิทธิ์ใดๆ ในการอยู่ร่วมกันในชุมชนที่ก่อให้เกิดปัญหา การไม่ถืออภิสิทธิ์ใด ๆ และไม่อ้างอำนาจ

ของตนข่มเหงรังแกผู้อื่น จะช่วยสร้างบรรยากาศที่เป็นธรรมและปลอดภัยในชุมชน(สัมภาษณ์, 28 พ.ย. 2566) มีความเคารพต่อกฎหมายและระเบียบวินัยข้อบังคับในชุมชนและสังคม ทุกคนในชุมชนมีความเคารพต่อกฎหมายและระเบียบวินัยข้อบังคับ ซึ่งจะช่วยให้ชุมชนมีความสงบเรียบร้อยและปลอดภัยในการอยู่ร่วมกัน

4.3.6 บูรณาการการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ในมิติด้านสังคม ด้วยหลักทิฏฐิสามัญญตา

การสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ในมิติด้านสังคมด้วยหลักทิฏฐิสามัญญตา ทิฏฐิสามัญญตา หมายถึง การมีความคิดเห็นเป็นอย่างเดียวกัน คิดในสิ่งที่ตรงกัน โดยการปรับมุมมองให้ตรงกัน ไม่ยึดถือความคิดของตนเป็นใหญ่ และรู้จักยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นอยู่เสมอ สมาชิกในชุมชนเปิดใจรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นอย่างตั้งใจ โดยไม่ด่วนตัดสินหรือปฏิเสธความคิดเห็นที่แตกต่าง ใช้เหตุผลร่วมกัน ซึ่งจะช่วยสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในชุมชน ,นการปรับมุมมองให้ตรงกัน เมื่อมีความคิดเห็นที่แตกต่าง ควรพยายามปรับมุมมองให้ตรงกัน โดยการเจรจาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างสุภาพและเปิดใจซึ่งกันและกัน จะช่วยลดความขัดแย้งและเสริมสร้างความสามัคคีในชุมชน โดยการไม่ยึดถือความคิดของตนเป็นใหญ่ รู้จักยอมรับว่าความคิดเห็นของตัวเองไม่ใช่สิ่งที่ถูกต้องเสมอไป และเปิดใจรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น ซึ่งจะช่วยสร้างบรรยากาศที่เป็นมิตรและเสริมสร้างความสามัคคีในชุมชน ร่วมกันสร้างความคิดที่เป็นการคิดในสิ่งที่ตรงกัน สอดคล้องกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 12, 13 และ 14 ที่กล่าวว่า ในชุมชนที่อยู่ร่วมกันบนความแตกต่างหลากหลายทั้งเชื้อชาติ ภาษา และวัฒนธรรม ความคิดเห็นและวิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรมหลายอย่างที่ไม่เหมือนกัน บางครั้งก็เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนในการอยู่ร่วมกันด้วยวิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรมเหล่านี้ เช่น วัดตีระฆังดัง มัสยิดละหมาดออกเสียงตามสายลำโพงดัง เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้ การพยายามหาจุดร่วม สงวนจุดต่าง ในความคิดเห็นที่แตกต่าง หาทางออกและพูดคุยปรับความเห็นให้ตรงกันก็สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข ในการสร้างความเห็นที่ตรงและเข้าใจกัน เป็นการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวได้ในการอยู่ร่วมกันบนการแสวงหาจุดร่วม สงวนจุดต่างที่เป็นประเพณีวัฒนธรรมดีงามซึ่งกันและกันแบบประชาธิปไตย ในการอยู่ร่วมกันในชุมชนอย่างมีความสุข (สัมภาษณ์, 28 พ.ย. 2566)

สาราณียธรรม คือ หลักธรรม ที่พระพุทธเจ้าทรงสอนให้บุคคลมีความเอื้อเฟื้อสามัคคีเคารพกันอย่างจริงใจ หรือหลักการพัฒนาบุคคลให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขมีความสุข ด้วยคุณค่าและประโยชน์ดังกล่าวประชาชนในชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่นำแนวทางการใช้หลักสาราณียธรรม ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง มั่นคงปลอดภัย ประชาชนในชุมชนมีเสรีภาพในการดำเนินชีวิต ทำให้เกิดมิตรภาพ ความสามัคคี มีการให้เกียรติและเคารพนับถือกัน สร้างสภาวะคุณธรรมชุมชน คือ รู้รักสามัคคี ซื่อสัตย์สุจริต ยุติธรรม และเกิดกตัญญูกตเวทิตาคุณ ซึ่งสร้างบรรยากาศทำให้ชุมชนมีความเป็นอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ทำให้ชุมชนมีความน่าเชื่อถือ มีเสน่ห์ ประชาชนมีความรู้รักสามัคคีมีสัจจะจริงใจ ตรงไปตรงมา สุภาพอ่อนโยน เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ทำให้ชุมชนพัฒนาไปสู่เป้าหมายตามวัตถุประสงค์ที่ประชาชนต้องการหรือชุมชนในอุดมคติ สอดคล้องกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 1 ที่ว่าการระลึกถึงกันของประชาชนในชุมชนที่คิดถึงกันอย่างสร้างสร้างสรรค์ ส่งผลถึงการเป็นชุมชนที่มีกัลยามิตรที่ดีต่อกัน ทำให้ชุมชนมีความมั่นคง เข็มแข็ง เกิดความ

ยุติธรรม ประชาชนในชุมชนมีความสามัคคี และอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ทำให้ชุมชนมีความเป็นระเบียบวินัย มีความมั่นคงปลอดภัย น่าเชื่อถือ สร้างความประทับใจให้ผู้พบเห็น ประชาชนในชุมชนมีระเบียบวินัย รู้จักหน้าที่สิทธิพลเมือง เคารพในสิทธิผู้อื่น มีจรรยาบรรณในอาชีพ ง่ายต่อการพัฒนาชุมชนให้พัฒนาอย่างยั่งยืน ทำให้ชุมชนมีความเป็นเอกภาพทางด้านความคิดเห็น ปราศจากความขัดแย้งทางความคิด มีความเห็นร่วมกันในทางสร้างสรรค์ ประชาชนในชุมชนมีความเห็นที่ถูกและตรง มีทัศนคติที่ดีต่อกัน รู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ปรับมุมมองทางความคิดเข้าหากัน สร้างสันติสุขในการอยู่ร่วมกันได้เป็นอย่างดี (สัมภาษณ์, 24 พ.ย. 2566) หลักสาราณียธรรมในการสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในชุมชนมี 6 ประการ ดังนี้

1) สันติสุขจากเมตตากายกรรม การทำความดีต่อกัน สนับสนุนช่วยเหลือกันทางด้านกำลังกาย มีความอ่อนน้อมถ่อมตน รู้จักสัมมาคารวะ ไม่เบียดเบียนหรือรังแกกัน ไม่ทำร้ายกันให้ได้รับความทุกข์เวทนา ทำแต่ในสิ่งที่ถูกต้องต่อกันอยู่ตลอดเวลาในการอยู่ร่วมกัน ซึ่งสมาชิกในชุมชนได้สร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในการอยู่ร่วมกันในชุมชนโดยมีการปฏิบัติต่อกันดังนี้

1.1) ประชาชนในชุมชน มีเมตตาต่อกัน แสดงออกต่อเพื่อนร่วมชุมชนอย่างมีมิตรไมตรี และมีความหวังดีต่อเพื่อนร่วมชุมชน ไม่แสดงอาการดูหมิ่นเหยียดหยาม หรือรังเกียจต่อเพื่อนร่วมชุมชน ไม่ว่าต่อหน้าหรือลับหลัง ในการแสดงออกทางกายระหว่างกันนั้นใช้หลักการแสดงต่อกันอย่างสุภาพ เอาใจเขามาใส่ใจเราคือ เมื่อตนเองต้องไปติดต่อประสานงานหรือสอบถามเรื่องต่าง ๆ กัน กับสมาชิกในชุมชน ต้องการการพูดคุยให้คำแนะนำแบบไหน เราเองก็ต้องกระทำแบบนั้นต่อสมาชิกคนอื่นแบบนั้นเช่นกัน รู้จักการวางตัวในการอยู่ร่วมกันในชุมชนต่อสมาชิกด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่ เด็กอย่างรู้จักกาลเทศะต่อกันอยู่เสมอ

1.2) ผู้นำชุมชนผู้ใหญ่ในชุมชนที่เป็นที่เคารพนับถือมีความเอาใจใส่ในการอยู่ร่วมกัน เมื่อมีปัญหาก็พร้อมที่จะแก้ไข มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนร่วมชุมชนด้วยความจริงใจ มีความตั้งใจ ทุ่มเทแรงกายแรงใจในการปฏิบัติหน้าที่ตามระเบียบที่มีร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ ทำให้งานงานต่าง ๆ ในชุมชนสำเร็จตามเป้าหมาย ผู้นำหรือผู้ใหญ่ในชุมชนมีการสร้างความประทับใจต่อสมาชิกในชุมชน โดยมีการช่วยเหลือภาระงานของผู้ร่วมชุมชนเมื่อมีโอกาสด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ แสดงเคารพนับถือต่อกันและกัน

1.3) สมาชิกในชุมชนการร่วมกันทำกิจกรรมที่เสริมสร้างความปรองดองให้เกิดขึ้นในชุมชนด้วยไมตรีจิต มีน้ำใจช่วยเหลือกันในกิจธุระต่าง ๆ ที่มีโอกาสหรือเป็นหน้าที่ด้วยความเต็มใจ แสดงความหวังดีต่อเพื่อนชุมชน แสดงกิริยาอาการสุภาพต่อกันไม่ว่าจะเป็นสมาชิกคนไหน ใครก็ตาม มีความเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

2) สันติสุขจากเมตตาวจีกรรม การพูดในสิ่งที่ดี พูดด้วยความปรารถนาดี รู้จักการพูดให้กำลังใจกันและกัน ในยามที่มีใครต้องพบกับความทุกข์ พบความผิดหวังหรือความเศร้าโศกเสียใจ โดยที่ไม่พูดจาซ้ำเติมกันในยามที่ผู้อื่นต้องประสบกับความทุกข์ ไม่นินทาว่าร้ายต่อผู้อื่นทั้งต่อหน้าและลับหลัง ควรพูดให้แนะนำในสิ่งที่ดีมีประโยชน์ต่อผู้อื่นในการอยู่ร่วมกัน ซึ่งสมาชิกในชุมชนได้สร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในการอยู่ร่วมกันในชุมชนโดยมีการปฏิบัติต่อกันดังนี้

2.1) กล่าวว่าสมาชิกในมีการสื่อสารด้วยปิยวาจาต่อกัน ทำให้ชุมชนมีบรรยากาศที่สงบสุข สร้างความน่าเชื่อถือให้แก่ชุมชน อีกทั้งยังเป็นการสร้างความมั่นคงให้ชุมชน ประชาชนในชุมชนพูดคุย

ด้วยความจริงใจ ใช้วาจาที่ไพเราะสุภาพต่อกัน มีสัจจะความจริง โปร่งใสและเป็นธรรม มีการพูดชี้แนะประโยชน์สุขแก่คนในชุมชน ด้วยกัน ซึ่งทำให้บรรยากาศในชุมชนนั้นเกิดเสน่ห์ขึ้นได้อย่างภาคภูมิใจที่ทำให้ผู้อื่นรู้จัก

2.2) สมาชิกในชุมชนโดยเฉพาะที่เป็นชาวพุทธจะได้รับการปลูกฝังสอนและบอกกล่าวจากพระภิกษุสงฆ์บ่อยในการเข้าวัดวาว่า มีเวลามีอะไรให้ค่อย ๆ พูด ค่อย ๆ จากัน การพูดจากันดี ๆ เป็นการระงับใช้สติไม่ให้ใช้อารมณ์ในการพูดคุยกันเวลาเกิดปัญหา ซึ่งเป็นการพูดด้วยเมตตา คือ กล่าวคำที่ก่อให้เกิดไมตรีและเป็นประโยชน์แก่กัน ว่ากล่าวสั่งสอนหรือให้คำแนะนำตักเตือนกันเหตุและผลด้วยความหวังดี และแสดงความเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

2.3) ผู้นำมีการตั้งเมตตาวจีกรรมต่อสมาชิกในชุมชน ทั้งต่อหน้าและลับหลังช่วยบอกกล่าวกันในสิ่งที่เป็นประโยชน์สั่งสอน แนะนำ ตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาที่สุภาพ บอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์มีการเสนอแนะ หรือทักท้วงต่อกันอย่างสุภาพ รู้จักตั้งสติไตร่ตรองให้ดีอยู่เสมอ และทักทายสอบถามกันด้วยวาจาที่ไพเราะ รู้จักการปรับตัวต่อสมาชิก แนะนำสมาชิกในชุมชนในการทำงานหรือการใช้ชีวิตในชุมชน เพื่อให้เกิดการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในชุมชนมีความสงบสุข

2.4) มีการอยู่ร่วมกันหลีกเลี่ยงการไม่พูดส่อเสียดซึ่งกันและกัน พูดจาต่อกันด้วยเมตตา ช่วยบอกสิ่งที่เป็นประโยชน์สั่งสอนหรือแนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี ด้วยวาจาสุภาพในการแสดงความเคารพนับถือกัน เมื่อเห็นคนอื่นที่จะทำการล่วงละเมิดกฎที่ตั้งไว้ เป็นการเข้าไปห้ามช่วยแสด งความคิดเห็นเมื่อเพื่อนสมาชิกจะทำผิด และพร้อมจะช่วยเหลือกันเสมือนปัญหาเพื่อนสมาชิกก็เหมือนปัญหาในชุมชนที่ต้องช่วยเหลือแก้ไขร่วมกัน

3) สันติสุขจากเมตตามโนกรรม การคิดดี มองกันในแง่ดี มีความหวังดี ปรารถนาดี มีความรักเมตตาต่อกัน คิดทำแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน คิดพิจารณาวินิจฉัยคิดวางแผนต่างๆ โดยมุ่งทำให้เกิดประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งสมาชิกในชุมชนได้สร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในการอยู่ร่วมกันในชุมชนโดยมีการปฏิบัติต่อกันดังนี้

3.1) เวลาประชมหรือประชาสัมพันธ์ มีการย้ำแจ้งเตือนในการสร้างจุดเริ่มต้นในความรู้สึกการปฏิบัติต่อทางจิตใจต่อกันด้วยเมตตา ซึ่งเป็นคุณธรรมทางจิตใจที่สำคัญ เพื่อช่วยลดทอนความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในชุมชนเชิงอำนาจ เป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ในระดับจิตใจเบื้องต้นเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความคิดที่ไม่ดีภายในจิตใจใจต่อกันในการอยู่ร่วมกัน หรือเรียกว่าจิตวิทยาลดการคิดพยาบาท และการคิดเบียดเบียนต่อกัน ให้กลายเป็นความคิดปรารถนาดี และหวังดีต่อกัน คิดอยากช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการอยู่ร่วมกัน

3.2) มีจิตปรารถนาดีคิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน คือการเปิดกว้างในการแสดงความคิดเห็น ยอมรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกชุมชน มีความคิดในแง่บวกว่าทุกความคิดเห็นของสมาชิกชุมชนล้วนมีคุณประโยชน์ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

3.3) คนในชุมชนแสดงกระทำแต่ในสิ่งที่เป็นความดีต่อกันในทั้งด้านของความคิด หรือจิตสำนึกร่วมกัน มีความรู้สึกบ่งบอกถึงความเข้าอกเข้าใจกันต่อผู้อื่น มีการรู้จักให้อภัยขอโทษไม่ถือโทษโกรธแค้นกัน และอภัยให้กันคิดดีต่อกันจริง ๆ จากใจทั้งต่อหน้าและลับหลัง

3.4) มีการปลูกสำนึกร่วมกันในชุมชนให้เห็นคุณค่าในการอยู่ร่วมกันที่จะสร้างความสุขความเจริญด้วยกันในการดำรงชีวิตประจำวัน เพียรพยายามร่วมกันในการทำให้เกิดการฝึกคิด ฝึกละชั่ว

ความชั่ว ทำความดี ทำจิตใจให้ผ่องใส ด้วยการจัดกิจกรรมโครงการต่าง ๆ ให้สมาชิกชุมชนเข้าร่วมกัน เช่น การอบรมศีลธรรมนักเรียนใช้โรงเรียนเป็นสถานที่รวมตัวกัน การพากันเข้าทำบุญและฟังธรรมทุกวันพระและทุกเทศกาลงานประเพณีทางศาสนา ให้เห็นถึงคุณค่าถึงความเมตตาทางด้านจิตใจ 3 ประการ คือการเว้นจากมโนทุจริต 3 ประการที่เป็นความชั่วจะเกิดทางใจ ได้แก่ 1 โลภอยากได้ของเขาไม่ดี 2 พยาบาทปองร้ายคนอื่นไม่ดี และ 3 เห็นผิดจากคลองธรรมหรือความเป็นจริงเป็นสิ่งไม่ดี

4) สันติสุขจากสาธารณโภคี การรู้จักแบ่งปันผลประโยชน์ด้วยความยุติธรรม รู้จักช่วยเหลือผู้อื่น ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม และมีความเสมอภาคต่อกัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกันอยู่เสมอในการอยู่ร่วมกันเช่น

4.1) สมาชิกในชุมชนมีการปฏิบัติต่อตามหลักของการแบ่งปันกัน มีน้ำใจช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เอาใจเขามาใส่ใจเรา คิดถึงจิตใจของคนอื่นและแสดงต่อผู้อื่นเหมือนที่เราต้องการให้คนอื่นแสดงต่อเรา และทำดีต่อคนอื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน ไม่ว่าการทำความดีนั้นจะเป็นเพียงสิ่งเล็กน้อยหรือสิ่งที่ยิ่งใหญ่ก็ตาม ฝึกตนเป็นผู้ให้มากกว่าเป็นผู้รับ และไม่หวังว่าคนอื่นจะต้องให้เราเสมอ แสดงน้ำใจที่มีต่อคนรอบข้างเสมอ เช่น เมื่อมีโอกาสได้ไปเที่ยวในที่ไกล้หรือใกลก็ตาม มีของฝากเล็ก ๆ น้อย ๆ ติดมือมาเสมอต่อคนอื่นที่เรารู้จักคุ้นเคยกัน เป็นการแสดงความมีน้าใจต่อกัน เป็นน้ำใจจากเราที่มีให้ผู้อื่น และเกิดความรู้สึกที่ดีต่อกันเมื่อผู้อื่นได้รับน้ำใจจากเรา และต่างก็จะคิดถึงและให้ตอบกันอย่างเสมอเมื่อต่างคนต่างมีโอกาสได้ให้ต่อกัน เป็นการสร้างความรู้สึกการให้ความร่วมมือต่อกันหรือให้ความช่วยเหลือต่อกันเมื่อฝ่ายใดต้องการ ช่วยส่งเสริมความผูกพันต่อชุมชนในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข แม้ชุมชนนั้นจะอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนสังคมพหุวัฒนธรรมก็ตาม

4.2) ในการอยู่ร่วมกันใช้ร่วมกันในสาธารณะประโยชน์ แม้สิ่งใดได้มาโดยชอบธรรมเฉพาะตนเป็นของเล็กน้อยก็ไม่หวงไว้แต่เพียงผู้เดียว ก็สามารถนำมาแบ่งปันกันได้ แบ่งปันเฉลี่ยให้ได้ใช้สอยร่วมกันอย่างเท่าเทียมกันเท่าที่เป็นไปได้ โดยมีแนวคิดความเป็นที่ตั้งแห่งการระลึกถึงกันอันนำมาซึ่งการก่อให้เกิดความรักและความเคารพระหว่างกัน จนเกิดเป็นระบบแบบแผนหรือวิถีชีวิตคุณลักษณะพึ่งตนเองได้ สร้างสรรค์ ขยัน อดทน ไม่เอาเปรียบกัน ตั้งใจในการเสียสละที่ให้กันได้แบ่งปันเป็นประโยชน์ส่วนรวมได้ด้วยความเต็มใจ เพื่อการแบ่งบันช่วยเหลือผู้อื่น หรือสาธารณะประโยชน์ร่วมกันอย่างยั่งยืน

5) สันติสุขจากศีลสามัญญตา การปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับหรือระเบียบวินัยต่างๆ อย่างเดียวกันเหมือนกัน เคารพในสิทธิเสรีภาพของบุคคล ไม่ก้าวก่ายหน้าที่กัน ไม่อ้างอำนาจตำแหน่งข่มคนอื่น ไม่ถืออภิสิทธิ์ใดๆ เหนือคนอื่นทั้งปวง ในการใช้ข้อธรรมศีลสามัญญตาสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในชุมชนร่วมกันดังนี้

5.1) ช่วยกันร่วมกันรักษากฎ กติกา ของชุมชนอย่างเคร่งครัด รวมทั้งกฎของศีลธรรมและกฎหมายของบ้านเมือง รู้จักฝึกฝนตนเองเพื่อความสงบสุขในการอยู่ร่วมกันอย่างเสมอภาคกับผู้อื่นทั้งต่อหน้าและลับ มีการปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับ หรือระเบียบวินัยต่าง ๆ อย่างเดียวกัน ให้เคารพในสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น ไม่ก้าวก่ายหน้าที่ซึ่งกันและกัน ไม่ถืออภิสิทธิ์ชนเหนือผู้อื่นใดๆ ทั้งปวง ไม่ว่าจะเรื่องอะไร

5.2) การมีความประพฤติในการรักษากฎระเบียบวินัย ที่มีความสุจริตทั้งทางกาย วาจา ใจ มีความประพฤติดีงามต่อกัน ประพฤติตนถูกต้องตามระเบียบวินัยของบ้านเมือง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่

ก่อความเดือดร้อนแก่ชุมชนสังคม ปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด เชื่อและยึดมั่นเคารพในกฎระเบียบสิ่งเดียวกันของชุมชน เคารพกฎหมายและระเบียบของชุมชนที่เป็นข้อตกลงยอมรับร่วมกันทำตามกฎกติกาของชุมชนและสังคม มีความเสมอภาคในส่วนบุคคลอย่างเท่าเทียมกัน ขจัดการเอารัดเอาเปรียบกันของสมาชิกในชุมชน ทุกคนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข โดยการยึดมั่นในระเบียบวินัย กฎเกณฑ์กติกาชุมชนในการตร่วมกันรักษาความยุติธรรม และร่วมมือร่วมกันอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีที่ดีของชุมชนซึ่งกันและกันให้ดำรงอยู่สืบไป

5.3) การมีศีลที่บริสุทธิ์เสมอกัน คือ มีความประพฤติสุจริตเสมอกับผู้อื่น ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะ ประพฤติตนอยู่ในกรอบ มีความสุจริตถูกต้องตามระเบียบวินัยก็เป็นการสร้างสันติสุขในการอยู่ร่วมกัน

5) สันติสุขจากทิฏฐิสามัญญตา การมีความคิดเห็นเป็นอย่างเดียวกัน คิดในสิ่งที่ตรงกัน ปรับมุมมองให้ตรงกัน ไม่ยึดมั่นถือความคิดของตนเป็นใหญ่ รู้จักยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นอยู่เสมอ ช่วยสร้างสันติสุขในการอยู่ร่วมกันดังนี้

6.1) กล่าวคือ สมาชิกชุมชนมีความคิดเห็นเป็นอย่างเดียวกัน คิดในสิ่งที่ตรงกัน ปรับมุมมองที่ต่างกลับมาให้ตรงกันด้วยมุมมองเดียวกันหรือปรับให้ไปด้วยกันได้ การยอมรับในเหตุผล พูดจาปรึกษาหารือหาข้อสรุปให้ตรงกันไปในทางเดียวกัน ไม่ถือเอาความคิดของตนหรือผู้ใดผู้หนึ่งเป็นใหญ่แต่เพียงคนเดียวหรือฝ่ายเดียว ยอมรับฟังความคิดของผู้อื่นทุกคนที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม รวมถึงการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นร่วมกันตามแนวทางหลักสันติวิธี ที่ทุกฝ่ายทุกคนรู้สึกไม่มีใครชนะใครแพ้ แต่ยืนร่วมกันในประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก ทุกคนได้ประโยชน์เหมือนกัน

6.2) มีความเห็น มีความเชื่อมั่นยึดถือในหลักการ อุดมการณ์ อุดมคติที่เหมือนกันหรือสอดคล้องกัน ในชุมชนที่เป็นสังคมประชาธิปไตย ต้องยึดมั่นในความรู้ความเข้าใจตามหลักประชาธิปไตยของสังคม เช่น การต้องยอมรับว่าเราอยู่ร่วมกันด้วยระบอบประชาธิปไตย เข้าใจเรื่องสิทธิหน้าที่ที่พึงมีพึงได้ ทำได้และทำไม่ได้ รู้จักใช้และรู้จักหวงแหนรักษา การเข้าใจเรื่องเสรีภาพ ภราดรภาพ ในการอยู่ร่วมกันในชุมชนในสังคม เป็นต้น

6.3) การมีทิฏฐิดีงามเสมอกันกับสมาชิกชุมชน ให้ความเคารพและให้เกียรติต่อความคิดของผู้อื่น มีความเห็นชอบร่วมกัน มีความเชื่อมั่นยึดถือในหลกัการ อุดมการณ์ร่วมกัน ยอมรับและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของกันและกัน เชื่อมั่นร่วมกันว่ากำลังสร้างความเจริญดีงามให้เกิดขึ้น เป็นการนำไปสู่ความสงบสุขร่วมกันในชุมชนและสังคม

สรุปองค์ประกอบของหลักสาราณียธรรม ที่มีอยู่ทั้งหมด 6 ประการ คือ 1) เมตตากายกรรม คือ การแสดงออกทางกายต่อกันอย่างสุภาพ สร้างความประทับใจทางกิริยาอาการ ปฏิบัติต่อกันอย่างรู้กาลเทศะ มีน้ำใจช่วยเหลือกันด้วยความเต็มใจ มีความตั้งใจทุ่มเทปฏิบัติหน้าที่ตามระเบียบอย่างสม่ำเสมอ 2) เมตตาวจีกรรม คือ การใช้วาจาการพูดด้วยเมตตา กล่าวคำที่ก่อให้เกิดมิตรไมตรีและเป็นประโยชน์ แม้มีการเสนอแนะหรือทักท้วงต่อกันเป็นไปอย่างอย่างสุภาพ ว่ากล่าวตักเตือนสั่งสอนกันหรือให้คำแนะนำด้วยความหวังดี 3) เมตตามโนกรรม คือ การยึดถือหลักคุณธรรมทางจิตใจเป็นสำคัญ มีจิตปรารถนาดีต่อกัน ไม่ว่าจะเป็นเพื่อนร่วมชุมชน หรือเพื่อนร่วมสังคม ทำในสิ่งที่เป็นความดี เปิดใจกว้างและยอมรับความคิดเห็นของกันและกัน 4) สาธารณโภคี คือ การปฏิบัติตามหลักการแบ่งปัน

เฉลี่ยผลประโยชน์ที่ได้มาอย่างเท่าเทียมทุกฝ่าย สร้างสรรค์ ขยัน อดทน ไม่เอารัดเอาเปรียบกัน ยึดถือผลประโยชน์ของชุมชนร่วมกัน 5) สีลสามัญญตา คือ การรักษากฎกติกา ทั้งกฎของศีลธรรม และกฎระเบียบกฎหมายบ้านเมือง เชื่อและยึดถือเคารพเหมือนกัน มีความประพฤติสุจริต ไม่กระทำตนให้เป็นที่เสื่อมของชุมชน 6) ทิฏฐิสามัญญตา คือ มีความคิดเห็นเป็นไปในแนวทางเดียวของชุมชน ไม่เอาความคิดของตนหรือผู้ใดผู้หนึ่งเป็นใหญ่ รับฟังทุกความคิดเห็นของสมาชิกชุมชน ยึดมั่นในหลักความถูกต้องสูงสุดร่วมกัน หลักธรรมสาราณียกรรมทั้ง 6 ข้อนั้นเป็นข้อธรรมที่มีความเกี่ยวข้องสร้างชุมชนให้เกิดสันติสุขได้ ก่อให้เกิดสันติสุขขึ้นกลายเป็นสังคมสันติสุขตามที่ปรารถนาได้อย่างแท้จริง

4.4 สรุป

การบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ สมาชิกในชุมชนในสังคมต้องเห็นคุณค่าทางด้านคุณธรรมจริยธรรม มีความประพฤติดีงามตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีหลักพรหมวิหารธรรม หลักสังคหวัตถุธรรม และหลักสาราณียธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิตตามแนวทางสร้างสันติสุข ให้เป็นผู้นำในการสร้างชุมชนสันติสุขตามแนวหลักพุทธปรัชญาเถรวาท และเป็นผู้สร้างสรรค์สังคมให้สงบ ร่มเย็น และเป็นสุข เป็นผู้มีการสร้างสันติสุขทั้งทางกายและจิตใจ เมื่อดำเนินชีวิตในสังคมเป็นผู้มีความประพฤติดีปฏิบัติชอบ มีแนวทางดำเนินชีวิตที่ถูกต้องเหมาะสม เป็นสมาชิกที่ดีของชุมชนและสังคม สังคมนั้นจะเป็นสังคมที่มีเมตตา ช่วยเหลือเกื้อกูลสงเคราะห์กัน เห็นอกเห็นใจกัน ไม่เห็นแก่ตนเอง เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม เป็นสังคมที่มีธรรมครองใจคน สังคมแห่งยึดเหนี่ยวน้ำใจมีความรักความเมตตาช่วยเหลือเกื้อกูลกันประจำ มีความระลึกนึกถึงกันที่ดีงามอยู่เสมอ ชุมชนและสังคมนั้นย่อมเกิดความสงบสุขเป็น “ชุมชนหรือสังคมสันติสุข” และสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นได้อีกด้วยทั้งการรวมกลุ่มการสนับสนุนส่งเสริมสังคมจากภาครัฐและเอกชนโดยกฎเกณฑ์ ตลอดจนความสามัคคีกลมเกลียวแบบเครือญาติและประเพณีวัฒนธรรม ดังนั้น จึงนำเสนอให้ทั้งภาครัฐและเอกชนส่งเสริมการประพฤติปฏิบัติตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทอันมีพรหมวิหารธรรม สังคหวัตถุธรรม และสาราณียธรรม อย่างจริงจังแก่ประชาชนทุกภาคส่วนเพื่อสร้างชุมชนและสังคมให้เป็นชุมชนสันติสุขเป็นสังคมสันติสุขอย่างแท้จริงตามกลักธรรมทั้ง 3 หลัก ดังนี้

พรหมวิหาร 4 ในการสร้างชุมชนสันติสุขมิติด้านเครือญาติ การบูรณาการหลักพรหมวิหาร 4 มี เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ เป็นแนวทางในการสร้างความรักใคร่กลมเกลียวกันของครอบครัวและเครือญาติ ด้วยที่สังคมครอบครัวหรือเครือญาติในปัจจุบันด้วยความที่สังคมความเจริญมีความเป็นชุมชนเมืองทำให้คนในครอบครัวหรือเครือญาติมีความห่างเหินขาดการดูแลเอาใจใส่ ให้เวลากันน้อยลง ทำให้ความรักใคร่กลมเกลียวกันมีน้อยลง เมื่อนำหลักพรหมวิหารธรรมมาบูรณาการใช้ ส่งผลให้เกิดความรัก ความสามัคคี และความสมานฉันท์ขึ้น มีเมตตา เกิดการรักใคร่ปรารถนาดีต่อกัน ช่วยสร้างบรรยากาศที่เป็นมิตรและอบอุ่นในชุมชน กรุณา เกิดความสงสารช่วยเหลือเมื่อเห็นครอบครัวเครือญาติหรือคนอื่นมีทุกข์ ช่วยให้ชุมชนมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และพร้อมที่จะช่วยเหลือกันในยามที่มีปัญหา มุทิตา การพลอยยินดีเมื่อเห็นครอบครัวเครือญาติผู้อื่นสำเร็จมีความสุข ส่งเสริมความรู้สึกยินดีและสนับสนุนกันในทุกๆ ความสำเร็จ และอุเบกขา ความวางเฉยอย่างเป็นกลางในสิ่งที่ดีงามถูกต้อง ช่วยสร้างความยุติธรรมและความเป็นกลางในการแก้ไขปัญหา การประยุกต์ใช้หลักธรรมเหล่านี้ช่วยให้สมาชิกในชุมชนสามารถพูดคุยตกลงกันได้

ง่ายขึ้น ส่งเสริมให้เกิดสันติสุขและความสมานฉันท์ในชุมชนโดยเฉพาะในเครือญาติที่มีความใกล้ชิดกันมากขึ้น ทำให้การสร้างความสามัคคีและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเป็นไปได้ง่ายขึ้น

สังคหวัตถุ 4 ในการสร้างชุมชนสันติสุขมิติด้านวัฒนธรรม การบูรณาการหลักสังคหวัตถุ 4 มี ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา สมานัตตตา ในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ ด้วยชุมชนที่มีความหลากหลายทางศาสนาและวัฒนธรรม ทำให้เกิดความไม่เข้าใจในวิถีชีวิตในการอยู่ร่วมกันด้านความเชื่อและการปฏิบัติ หลักสังคหวัตถุธรรมเป็นการสร้างการยึดเหนี่ยวน้ำใจกันเสมือนการสร้างวัฒนธรรมความดีในชุมชนในการอยู่ร่วมกัน ส่งผลให้เกิดความรักความสามัคคีในชุมชน ทาน เป็นการให้ การเสียสละ และการแบ่งปันในชุมชน ช่วยสร้างบรรยากาศที่ทุกคนพร้อมที่จะช่วยเหลือกัน ปิยวาจา การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวานต่อกัน ส่งเสริมความเข้าใจและความเคารพซึ่งกันและกัน อัตถจริยา การสงเคราะห์เพื่อประโยชน์ผู้อื่น ช่วยสร้างความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และสมานัตตตา การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอต่อกันในการวางตัว ทำให้ทุกคนรู้สึกถึงความเป็นธรรมและความเสมอภาค การประยุกต์ใช้หลักธรรมเหล่านี้ช่วยให้ชุมชนสามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และพร้อมที่จะสนับสนุนกันในทุกๆ สถานการณ์ก่อให้เกิดการสร้างสันติสุขในชุมชนต่อๆกันเสมือนเป็นวัฒนธรรมที่คนในชุมชนทำต่อๆกันเหมือนการมีส่วนร่วม ร่วมมือร่วมใจกันในประเพณีวัฒนธรรม ค่านิยมความชอบต่างๆที่ทำร่วมกัน

สาราณียธรรม 6 ในการสร้างชุมชนสันติสุขมิติด้านสังคม การบูรณาการหลักสาราณียธรรม 6 มี เมตตากายกรรม เมตตาวจีกรรม เมตตามโนกรรม สาธารณะโภคี สีลสามัญญตา ทิฏฐิสามัญญตา ในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ การอยู่ร่วมกันในสังคมที่เป็นสังคมการเอาตัวรอดเพื่อปากท้องของสมาชิกในชุมชน โดยละเลยความถูกต้อง มีความเห็นแก่ประโยชน์ตนมากขึ้นในการอยู่ร่วมกัน การนำหลักสาราณียธรรมมาบูรณาการมาใช้เป็นการสร้างความรู้สึกในการระลึกถึงกันด้วยความหวังดีต่อกันเสมอ ส่งผลให้เกิดความสามัคคีและน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เมตตากายกรรม การกระทำความดีต่อกัน ส่งเสริมความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เมตตาวจีกรรม การพูดแต่สิ่งที่ดีงาม ช่วยสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์ที่ดี เมตตามโนกรรม การคิดดีต่อกัน ส่งเสริมความปรารถนาดีต่อกัน สาธารณะโภคี การรู้จักแบ่งปัน ช่วยสร้างความเท่าเทียมและความยุติธรรม ศีลสามัญญตา การปฏิบัติตามกฎระเบียบอย่างเคร่งครัด ส่งเสริมความเป็นธรรมและความเคารพในสิทธิ ทิฏฐิสามัญญตา การมีความคิดเห็นเป็นอย่างเดียวกัน ช่วยลดความขัดแย้งและเสริมสร้างความสามัคคี การประยุกต์ใช้หลักธรรมเหล่านี้ทำให้ทุกคนในชุมชนมีความสุขและความสงบในการอยู่ร่วมกันเป็นการสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในสังคมเป็นวิธีการร่วมกันสร้างสร้างความสามัคคีให้เกิดสันติสุขขึ้นในสังคมนั่นเอง

การบูรณาการประยุกต์ใช้หลักธรรมเหล่านี้ในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์ที่ดี ลดความขัดแย้งและความแตกแยก สร้างบรรยากาศที่เป็นมิตรและเสริมสร้างความสามัคคี และสร้างความเป็นหนึ่งเดียวในกันชุมชน

บทที่ 5
สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนแนะ

การวิจัยเรื่อง “บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ ” มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้ 1. เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ 2. เพื่อศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่เกี่ยวกับการสร้างชุมชนสันติสุข 3. เพื่อบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ และ 4. เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับการบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยได้กำหนดระเบียบวิธีวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบวิจัยภาคสนาม (Field Research) โดยมีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-interview) เพื่อเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) เพื่อนำเสนอองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยแก่ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อพิจารณาให้คำแนะนำและรับรองความเหมาะสมแก่ผลการวิจัยซึ่งสามารถสรุปได้ตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.1.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างชุมชนสันติสุข

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่พบว่า ว่าการจะสร้างชุมชนสันติสุขให้เกิดขึ้นในจังหวัดเชียงใหม่เกี่ยวข้องกับมิติด้านเครือญาติ มิติด้านสังคม และมิติด้านวัฒนธรรม ซึ่งเป็นมิติ 3 ด้านหลัก ที่สามารถนำมาเป็นเหตุก่อให้เกิดการสร้างชุมชนสันติสุขได้ ความสัมพันธ์ที่ก่อให้เกิดการรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเพราะโครงสร้างและการจัดระเบียบทางสังคมทำให้ต้องมีการอยู่รวมกันทำกิจกรรมร่วมกันให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวไปในทิศทางเดียวกัน เมื่อมีการนำความเกี่ยวข้องมาศึกษาในการสร้างสันติสุข ความผูกพันธ์ทางสายเลือดและเครือญาติย่อมเป็นการสร้างสันติสุขสร้างความสามัคคี และมุ่งเป็นหนึ่งเดียวกัน สมดังคำล่าวกทำนองที่ว่า สายเลือดพี่น้อง ก็ย่อมข้นกว่ามิตรรู้จักกัน และเมื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมมีระบบปฏิสัมพันธ์ที่เชื่อมต่อระหว่างบุคคล ซึ่งมีการปกครอง การรวมกลุ่มคณะ หรือสมาคมเป็นตัวเชื่อมโยง เสมือนเป็นข้อตกลงหรือกฎเกณฑ์ที่เหมาะสมและยอมรับกันได้ แล้วจึงจัดเป็นระเบียบแบบแผนในการอยู่ร่วมกัน นั่นคือมีสันติสุขเป็นจุดร่วม แต่ในสังคมที่หลากหลายด้วยวัฒนธรรม มีความเป็นพหุวัฒนธรรม ซึ่งเกิดจากความเชื่อและค่านิยม เมื่อจะสร้างชุมชนสันติสุข จำเป็นต้องเรียนรู้ซึ่งกันและกันรู้เขารู้เรา มีสันติสุขเป็นจุดร่วม มีวัฒนธรรมเป็นจุดต่าง ดังนั้นการแสวงหาจุดร่วมสงวนจุดต่าง การมีความเชื่อและวัฒนธรรมค่านิมยมที่เหมือนกันมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องในการสร้างสันติสุข โดยในมิติทั้งสามด้านที่กล่าวมาเป็นเครื่องมือเกี่ยวข้องในการกำหนดพฤติกรรมการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ สามารถสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ได้

5.1.2 หลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่เกี่ยวข้องกับการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่

หลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่เกี่ยวข้องกับการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า มีหลักธรรม 3 หลักที่เกี่ยวข้องในการสร้างชุมชนสันติสุขคือ 1. หลักพรหมวิหาร 4 คือธรรมเครื่องอยู่

อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ เป็นธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจด 2. หลักสังคหวัตถุ 4 คือ ธรรมที่เป็นที่ตั้งแห่งการสงเคราะห์กัน ธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน หมายถึง หลักการครองใจคน ยึดเหนี่ยวใจกันไว้ เป็นวิธีทำให้คนรัก หลักสังคมสงเคราะห์ ซึ่งเป็นเครื่องประสานใจและเหนี่ยวรั้งใจคนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ ทำให้อยู่กันด้วยความรักความปรารถนาดีต่อกัน เหมือนลิ่มสลักรถที่ตรึงตัวรถไว้มิให้ชิ้นส่วนกระจายไป ทำให้รถแล่นไปได้ตามที่ต้องการ และ 3. หลักสาราณียธรรม 6 คือ ธรรมอันเป็นไปเพื่อความระลึกถึงกันและกัน หมายถึง ธรรมอันเป็นไปเพื่อเสริมสร้างความรู้สึกที่ดีให้เกิดขึ้นต่อกันจนก่อเกิดเป็นความสามัคคีมีน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เป็นวิธีสร้างความสามัคคี เพื่อประโยชน์สุขแก่คนจำนวนมาก เป็นการเกื้อการุณย์แก่กันในสังคม การนำหลักธรรมของพระพุทธองค์ไปเผยแพร่ปฏิบัตินำไปใช้ตั้งมั่นในคำสอนของพระพุทธองค์ เพื่อให้เกิดความสงบสุขและสันติสุขที่แท้จริง ดังหลักธรรมพุทธปรัชญาเถรวาท พรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 และสาราณียธรรม 6 สามารถสร้างชุมชนสันติสุขในเชียงใหม่ได้

5.1.3 บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่

การนำหลักพุทธปรัชญาเถรวาทมาบูรณาการประยุกต์ ประพฤติปฏิบัติใช้ในชีวิตประจำวันในการอยู่ร่วมกัน มีหลักพรหมวิหาร 4 เป็นธรรมประจำใจอันประเสริฐในการสร้างความรักความสามัคคี รักใคร่กลมเกลียวกันดั่งครอบครัวพ่อแม่รักลูก ในการส้รางชุมชนสันติสุข หลักสังคหวัตถุ 4 คือธรรมที่เป็นที่ตั้งแห่งการสงเคราะห์เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน ครองใจกัน ประสานใจและเหนี่ยวรั้งให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ เหมือนลิ่มสลักรถที่ตรึงตัวรถไว้มิให้ชิ้นส่วนกระจายไป ทำให้รถแล่นไปได้ตามที่ต้องการ ดุจความดีที่ทำสืบๆกันมาดั่งวัฒนธรรมที่แยกกันไม่ออก และหลักสาราณียธรรม 6 คือ ธรรมอันเป็นไปเพื่อความระลึกถึงกันเสริมสร้างความรู้สึกที่ดีต่อเป็นความสามัคคีน้ำหนึ่งใจเดียวกัน นำมาประพฤติปฏิบัติบูรณาการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันในการอยู่ร่วมกันของสมาชิกในชุมชนและสังคม ทำให้สร้างชุมชนสันติสุขในเชียงใหม่ได้ ความสามัคคีเป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานที่สำคัญในการหล่อหลอมให้คนในชาติมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และทำให้บ้านเมืองมีความเจริญรุ่งเรือง รอดพ้นจากภัยทั้งปวง ดังนั้นกล่าวได้ว่า ความสามัคคีเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งในการสร้างและการดำรงอยู่ของประเทศชาติ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะต้องหาวิธีเสริมสร้างความสามัคคีการเสริมสร้างความสามัคคีเป็นกระบวนการหล่อหลอมให้บุคคลในสังคม มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ก่อให้เกิดพลังในการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ การเสริมสร้างความสามัคคีมีหลายวิธี เช่น การขัดเกลาทางสังคม การสร้างความปรองดอง การนำหลักการสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยมาใช้และการประยุกต์หลักคำสอนทางศาสนามาปฏิบัติ เมื่อสังคมปราศจากความขัดแย้ง จะเกิดความสงบสุข มีความสามัคคีรักใคร่กลมเกลียวกัน อันนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าและสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ ด้วยสภาพปัญหาในการอยู่ร่วมกันของครอบครัวเครือญาติที่มีความผูกพันน้อยลง การดำเนินชีวิตที่มีศาสนาวัฒนธรรมที่หลากหลายต่างกัน ฐานะทางเศรษฐกิจสังคมที่ผู้คนต่างเอาตัวรอด พบว่า การสร้างชุมชนสันติสุขใน

มิติด้านเครือญาติ มิติด้านวัฒนธรรม และมิติด้านสังคม ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องในการกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ให้มีความรักความสามัคคีรักใคร่กลมเกลียวกัน สงเคราะห์ช่วยเหลือเกื้อกูลยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน อยู่ในกฎระเบียบสังคม ระลึกถึงกันด้วยความเสมอภาคในการอยู่ร่วมกันให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในการอยู่ร่วมกัน สอดคล้องกับงานของสรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ (2559) ที่กล่าวว่า สันติภาพเป็นสิ่งที่มีสำคัญมากในโลกปัจจุบัน ความขัดแย้งรุนแรงที่เกิดขึ้น ณ จุดใดจุดหนึ่งของโลกย่อมก่อผลกระทบกระเทือนไปยังส่วนอื่นๆ ด้วย ทุกประเทศในโลกจึงเสมือนหนึ่งร่วมชะตากรรมเดียวกัน เราทุกคนจึงมีหน้าที่ผดุงไว้ซึ่งสันติภาพ โดยต้องเริ่มจากตนเอง ครอบครัว สังคมในวงกว้างออกไป จนแผ่ออกไปถึงมิตรประเทศเพื่อนบ้านและนานาประเทศทั่วโลก

สันติสุขก่อเกิดจากพื้นฐานของจิตใจมนุษย์ที่รักสันติ ดังนั้น การที่จะสร้างเสริมสันติสุขให้เกิดขึ้น แท้ที่จริงแล้วก็คือการพัฒนาจิตใจให้รู้จักลดละความเห็นแก่ตัว ให้ใจมีสันติ มีธรรมะ และมีความรักเมตตากรุณาต่อผู้อื่น สันติภาพมิได้หมายความถึงการสงบนิ่งไม่กระทำการใดๆ เลย หากเป็นปฏิบัติการแห่งความรักความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ สรรพสัตว์ และสิ่งแวดล้อมทั้งมวล เพื่อประโยชน์สุขของมหาชน เนื่องจากมนุษย์ต้องทำกิจกรรมร่วมกันอยู่ตลอดเวลา ต้องพึงพาอาศัยซึ่งกันและกันด้วยโครงสร้างและกฎเกณฑ์ระเบียบสังคมกิจกรรมที่ทำร่วมกันที่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน จึงเป็นไปในทิศทางเดียวกัน เป็นการพัฒนาและเสริมสร้างสภาพชีวิตความเป็นอยู่ร่วมกันของประชากร รวมถึงลดผลกระทบทางสังคมที่เกิดจากการรวมตัวกัน ส่งเสริมและรักษาเอกลักษณ์ประเพณีวัฒนธรรมที่แตกต่างกันให้อยู่ร่วมกันได้ เป็นการดำเนินของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่แสดงถึงความเจริญงอกงามความเป็นระเบียบเรียบร้อยกลมเกลียวก้าวหน้า ของประชาชนในการอยู่ร่วมกัน สอดคล้องกับงานของ สมชัย ใจดีและ ยรรยง ศริวิริยาภรณ์ (2544) ที่กล่าวว่าสังคมไทยเป็นสังคมของเครือญาติ ทั้งญาติโดยสายเลือดวงวาน และญาติในผู้ที่เคารพรักนับถือกัน การรักษาประเพณีวัฒนธรรม ยึดเป็นหลักในการดำเนินชีวิตในการอยู่ร่วมกัน มาจากความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นร่วมกันทั้งเป็นเครือญาติ และด้วยสังคมและวัฒนธรรม เป็นการกระทำที่ขัดเกลาจิตใจ ให้มีความเสียสละ มีความเมตตาเอื้อเฟื้อต่อกัน จึงยังคงดำรงอยู่อยู่ด้วยกันได้อย่างมีความสุข

หลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่เกี่ยวข้องกับการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า มี 3 หลักธรรมคือ 1) พรหมวิหาร 4 2) สังคหวัตถุ 4 และ 3) สาราณียธรรม 6 การประพฤติปฏิบัติตามพรหมวิหารธรรม สังคหวัตถุธรรม และสาราณียธรรมดังกล่าวเป็นเหตุแห่งการสร้างชุมชนสันติสุข สอดคล้องกับงานวิจัยของ วชิรพงษ์ พลตื้อ (2549) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การนำหลักธรรมมาใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานส่วนท้องถิ่น อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด”พบว่าพนักงานเกิดความไม่ความลำเอียงสงเคราะห์ทำให้เกิดผลประสบความสำเร็จในการทำงานร่วมกัน ให้คำแนะนำเพื่อนร่วมงานเพื่อประโยชน์ทั้งด้านส่วนตัวและส่วนรวม เอื้อต่อผู้ร่วมงานเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม แนะนำและให้บริการด้วยความเอื้อเฟื้อ พูดต่อเพื่อนร่วมงานโดยใช้วาจาสุภาพอ่อนโยน พูดต่อประชาชนผู้มาติดต่องานใช้วาจาสุภาพอ่อนโยน ประพฤติตนในการช่วยเหลือกิจการสาธารณะประโยชน์ วางตนเหมาะแก่ฐานะภาวะบุคคล กาล เทศะ และสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้อง รับผิดชอบร่วมกับผู้ร่วมงานในการปฏิบัติงานอย่างเสมอต้นเสมอปลายในสิ่งที่เป็นประโยชน์ แบ่งปันสิ่งที่ควรให้

กัน เกิดความสุขในการอยู่ร่วมกันอยู่ในระดับดีมาก องค์ประกอบเนื้อหาสาระของหลักธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท เสริมสร้างสังคมสันติสุข เสริมสร้างศักยภาพ และการพัฒนาทั้งทางกายและจิตใจ ส่งเสริมให้สมาชิกมีระเบียบ มีความรักความสามัคคี ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพื่อให้เกิดทั้งประโยชน์และการพัฒนาสันติสุขในการอยู่ร่วมกัน

การบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า หลักพรหมวิหาร 4 ช่วยให้ชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่เกิดความรักใคร่สามัคคีกลมเกลียวกันในครอบครัว เครือญาติ มีความเมตตา กรุณา เป็นฐาน มีความหวังดีจริงใจต่อกันยึดหลักความเป็นกลางเป็นตัวชี้วัดให้เกิดสันติสุขอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหายุทธนา นรเชฏโฐ และจุฑารัตน์ ทองอินจันทร์ (2562) ได้ศึกษาการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมในประเทศไทย พบว่า หลักการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมคือ การอยู่ร่วมกันด้วยความรักความเมตตา ความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลกัน เคารพในความแตกต่างของกันและกัน อยู่ร่วมกันตามหลักการทางศาสนาและหลักสิทธิมนุษยชนเป็นไปในทิศทางเดียวกัน การเคารพในสิทธิเสรีภาพของกันและกัน สร้างความมั่นคงทางสังคมบนแนวทางที่พึงประสงค์ คือ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน หลักสังคหวัตถุ 4 ช่วยให้ชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่เกิดความสามัคคียึดเหนี่ยวน้ำใจกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปันช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แนะนำบอกกล่าวเป็นประโยชน์ต่อกันในความสัมพันธ์อย่างสม่ำเสมอเสมือนเป็นวัฒนธรรม เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข สอดคล้องกับงานวิจัยของ จันทร์รุ่ง เขียวบุญจันทร์ และคณะ (2563) ได้ศึกษาวิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสังคมพหุวัฒนธรรม พบว่า ชุมชนสังคมพหุวัฒนธรรมที่ผูกพันอยู่กับธรรมชาติ มีวิถีชีวิตสัมพันธ์กันในฐานะเป็นญาติพี่น้องกัน และวิถีชีวิตของคนผูกพันอยู่กับศาสนา ความเชื่อ และพิธีกรรม อยู่ร่วมกันโดยมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันด้วยการอาศัยปัจจัยทางสังคม ตลอดจนการนำหลักสังคหวัตถุไปปรับใช้อย่างเหมาะสมกับบริบทชุมชน สังคม และวัฒนธรรมในการอยู่ร่วมกันในชุมชน ช่วยเหลือกันตามหลักสังคมสงเคราะห์ด้วยสังคหวัตถุ 4 คือ 1) การสงเคราะห์กันด้วยทาน 2) การสงเคราะห์กันด้วยปิยวาจา 3) การสงเคราะห์กันด้วยอัตถจริยา และ 4) การสงเคราะห์กันด้วยสมานัตตตาจะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และหลักสาราณียธรรม 6 ช่วยเสริมสร้างให้ชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่เกิดความรู้สึกที่ดีต่อกันเสมอในยามระลึกถึงกัน ทำดี พูดดี คิดดีแบ่งปันประโยชน์กันด้วยความยุติธรรม ประพฤติปฏิบัติให้ความเคารพกัน รู้จักแสงหาจุดร่วมและสงวนไว้ซึ่งจุดต่างของกันและกันในการอยู่ร่วมกัน เพื่อเสริมสร้างความสุขความสงบเรียบร้อยให้เกิดขึ้นในสังคม สอดคล้องกับงานวิจัยของ จรัส ปันธิ (2547) ได้ศึกษาวิเคราะห์ เรื่อง วิเคราะห์ประยุกต์หลักสาราณียธรรมในการบริหารงานบุคคลมาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานบุคคลของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ตั้งแต่ก่อตั้งจนถึงปัจจุบัน พบว่า หลักสาราณียธรรม ๖ ประการ ของพระพุทธศาสนา กล่าวคือ การแสดงความรักความเมตตาต่อกัน สนับสนุนช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ให้คำแนะนำชี้แนะในสิ่งที่ดีงาม มีความหวังดีปรารถนาดีต่อกัน ให้ความอนุเคราะห์ช่วยเหลือแบ่งปันกัน ยึดมั่นในศีลธรรมอันดี ตามกฎ แบบแผน วัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม ตลอดถึงมีความคิดเห็นที่เกื้อกูลกันให้เป็นไปในทำนองเดียวกัน เมื่อมีข้อสงสัยหรือความไม่ชัดเจนก็นำมาปรึกษาหารือกันอยู่ตลอดเวลา สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานบุคคลได้เป็นอย่างดี

ทุกระดับ ส่งผลให้การบริหารงานบุคคลของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ประสบความสำเร็จและพัฒนามาโดยตลอด หลักธรรมทั้ง 3 มีลักษณะเป็นหลักธรรมที่มีความโดดเด่นเฉพาะที่สอนให้ยึดถือและปฏิบัติตามแล้วเกิดความสงบสุขทั้งตนและผู้อื่น ส่งเสริมและสร้างความสงบสุขในการอยู่ร่วมกัน มีหลักธรรมครองใจครองตน ประพฤติปฏิบัติในการยึดเหนี่ยวน้ำใจคนอื่นให้เกิดความรักความสามัคคีช่วยเหลือกัน และระลึกถึงกันอยู่เสมอในทางที่ดีงามด้วยความหวังดี จึงเป็นหลักธรรมเฉพาะที่เสริมสร้างความเข้าใจอันดีต่อกัน ส่งเสริมให้คนอยู่ร่วมกันบนความแตกต่างในการแสวงหาจุดร่วมสงวนต่างอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

หลักพรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 และสาราณียธรรม 6 มาบูรณาการก่อให้เกิดการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่อย่างยั่งยืนในการอยู่ร่วมกัน โดยชุมชนเกิดการรักใคร่กลมเกลียวกันอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น รู้จักการมีน้ำใจแบ่งปัน และเกิดความสามัคคีมีน้ำหนึ่งใจเดียวกันมากขึ้น ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับการบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ตามรูปแบบคือ KCE ได้แก่ ความรักความเมตตา การให้การแบ่งปันเกื้อกูลเสียสละต่อกัน และความเสมอภาคยุติธรรม ทั้งหมดนั้นเป้าหมายคือ สร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่

5.3 องค์ความรู้ (Model)

ผลจากการศึกษาเรื่อง บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ พัฒนาจากแนวคิดทฤษฎีและหลักธรรมพุทธปรัชญาเถรวาท ทำให้ได้องค์ความรู้หรือโมเดลขึ้นมาคือ KCE

K : Kindness ได้แก่ ความเมตตา สมาชิกชุมชนมีความรักความเมตตาให้แก่กัน อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

C : Charity ได้แก่ การกุศลหรือการให้ สมาชิกชุมชนมีการให้แบ่งปันกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

E : Equality ได้แก่ ความเท่าเทียมกัน สมาชิกชุมชนมีความเสมอภาคยุติธรรมในการอยู่ร่วมกันก่อให้เกิดการสร้างชุมชนสันติสุข

5.4 ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่อง “บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่” ผู้วิจัยมีข้อค้นพบที่ทรงคุณค่าและสารประโยชน์ต่อการสร้างชุมชนสันติสุขหลายประการจึงขอเสนอแนะ ดังนี้

5.4.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) จัดให้มีกิจกรรมหรือโครงการเพื่อยกย่องหรือเชิดชูหรือประกาศเกียรติคุณหรือสนับสนุนส่งเสริมการสร้างสันติสุข ผู้ที่ทำคุณประโยชน์ในการสร้างสันติสุขแก่สังคม ๆ เพื่อให้มีผู้สนใจและใฝ่รู้ในการเข้าศึกษาเรียนรู้หลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสันติสุข

2) จัดให้มีกิจกรรมเกี่ยวกับการนำเสนอผลงานทางวิชาการด้านการสร้างชุมชนสันติสุขให้มากและบ่อยครั้งขึ้น เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนตื่นตัวในการชุมชนสันติสุขของตน

3) จัดให้มีการสร้างสื่อประชาสัมพันธ์ การเรียนการสอน และสารสนเทศผ่านระบบอินเทอร์เน็ตเพื่อเผยแพร่ความรู้หลักธรรมพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างสันติสุขให้เข้ากับสถานการณ์และสังคมยุคปัจจุบัน

5.4.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

ในการวิจัยเรื่องบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ ที่ที่ผู้วิจัยดำเนินการไปแล้วนี้ ยังมีประเด็นที่น่าสนใจให้ศึกษาและทำวิจัยอีกหลายประเด็น ดังนี้ 1) การศึกษาวิเคราะห์จุดเด่นและจุดด้อยของหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างสันติสุข

2) การศึกษาเชิงวิเคราะห์สาเหตุการแพร่ขยายได้น้อยของการสร้างชุมชนสันติสุขในบางภูมิภาคของประเทศไทย

3) การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมร่วมในความเป็นชุมชนพหุวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับสร้างชุมชนสันติสุข

บรรณานุกรม

1. เอกสารปฐมภูมิ

การศาสนา, กรม. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง พิมพ์เนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2525.

2. เอกสารทุติยภูมิ

2.1) หนังสือ/ตำรา

กรมการศาสนา. (2538). คู่มือนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นโท. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.

กรมการศาสนา. (2536). พุทธศาสนากับสังคมไทย. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา.

กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม, (2556). แผนสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2557-2561), กรุงเทพฯ: คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา.

กรมการพัฒนาชุมชน. (2547). คู่มือนักพัฒนา เรื่องการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: บางกอกบล็อก.

คณาจารย์แห่งโรงพิมพ์เลี่ยงเชียง. (2535). คู่มือสำหรับนักเรียน นักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี วิชาธรรมวิภาคและคิหิปฏิบัติ ฉบับมาตรฐาน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เลี่ยงเชียง.

คูณ โทขันธ์. (2537). พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์.

จิตติมงคลชัยอรัญญา. (2540). การศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ชัยยศ อินทแสน, บรรจบ บรรณรุจิ และขันทอง วัฒนะประดิษฐ์. (2560). แนวทางการเสริมสร้างสังคมสันติสุขของมูลนิธิมิราเคิลออฟไลฟ์ ตามหลักพุทธสันติวิธี. พิมพลักษณ์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ชัยยศ ชัยนิลพันธ์. (2553). หนานอินต๊ะ ต้นตระกูลอินทพันธุ์ คริสเตียนไทยคนแรกของล้านนา. เชียงใหม่: เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์.

ชิรวัฒน์ นิจเนตร. (2528). การศึกษากับการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.

ชูฤทธิ์ เต็งไตรสรณ์. (2552). สุขภาวะองค์รวม สุขภาพแบบพอเพียงนวัตกรรมใหม่ของสุขภาพอย่างไทย. นนทบุรี: องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.

ณัฏฐวุฒิ ทรัพย์อุปถัมภ์. (2558). ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.

ดำรงค์ ฐานดี. (2522). สังคมวิทยา - มานุษยวิทยาเบื้องต้น. พระนคร: โรงพิมพ์รามคำแหง.

ดำรงศักดิ์ แก้วเพ็ง. (2556). ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับชุมชน. สงขลา: ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยทักษิณ.

ดำรงศักดิ์ แก้วเพ็ง. (2555). ชุมชน. สงขลา: นำศิลป์โฆษณา.

ถนอม ปินตา และประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2547). งานพันธกิจการศึกษาของสภาคริสตจักรในประเทศไทย. ในชำนาญ แสงฉาย บรรณาธิการ. 70 ปีแห่งพระพร สภาคริสตจักรในประเทศไทย 1934-2004. กรุงเทพฯ: สภาคริสตจักรในประเทศไทย.

ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, (2538). ปรัชญา 201 พุทธศาสน์. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์.

ธวัช ทันโตภาส และคณะ. (2562). หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม : หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิต เศรษฐศาสตร์และภูมิศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2. กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช.

นิพนธ์ เทพวัลย์. (2521). วิธีการศึกษาและวิจัยทางสังคมศาสตร์ในมนุษย์กับสังคม. สุจิต บุญบงการ (บรรณาธิการ). พระนคร: โรงพิมพ์จุฬาลงการณ์มหาวิทยาลัย.

ประเวศ วะสี. (2541). ประชาคมตำบล. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มติชน.

ประเวศ วะสี. (2544). เศรษฐกิจพอเพียงบนรากฐานวัฒนธรรมชาวพุทธ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คธรรศ.

ปราสาท หลักศิลา. (2519). สังคมมนุษย์ในด้านพฤติกรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

_____. (2519). ชุมนุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สภาวิจัยแห่งชาติ.

ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2562). ประวัติศาสตร์คริสต์ศาสนาในเชียงใหม่. เชียงใหม่: ฝ่ายประวัติศาสตร์สภาคริสตจักรในประเทศไทย.

ปรีชา นันตาภิวัฒน์. (2544). พจนานุกรมหลักธรรมพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดวงแก้ว.

ปรีชา วงศ์ทิพย์. (2555). การพัฒนาชุมชนประยุกต์ : แนวคิดการบูรณาการ. พระมหาสุทิตย์ อาภากโร บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : สถาบันเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.).

ปัญญา ใช้บางยาง. (2546). ธรรมาธิบาย เล่ม ๑. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์รติธรรม.

ปัญญา ใช้บางยาง. (2548). ธรรมาธิบายหลักธรรมในพระไตรปิฎก. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. (2546). กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

_____. (2549). กระบวนการเรียนรู้และการจัดการเรียนรู้ของชุมชน. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. (2546). อัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ และความเป็นชายขอบ. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์กรมหาชน).

เปลื้อง ณ นคร. (2543). พจนานุกรมไทย – ไทย. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

พระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาปรินายก (เจริญ สุวฒฺฑนมหาเถระ). (2520). พรหมวิหาร 4. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ห้องสุวรรณ.

พระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาปรินายก (เจริญ สุวฒฺฑนมหาเถระ). (2536). แสงส่องใจให้เพียงพรหม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2549). พุทธวิธีการบริหาร. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2540). ศิลปศาสตร์เพื่อการศึกษาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ: ส่องศยาม.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2546). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พิมพ์ครั้งที่ 12. มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ.

พระธรรมรักขิต. (2543). เมตตาภาวนา. กรุงเทพฯ: ธรรมมะอินเทรนด์.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2550). ธรรมนูญชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ 82. กรุงเทพฯ: บริษัทพิมพ์สวยจำกัด.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2540). ธรรมนูญชีวิต. กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2543). แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551). จาริกบุญ จารึกธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 34. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2556). พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่24. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), (2551). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 34. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2557). มองสันติภาพโลก : ผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัตน์. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพฯ: บริษัท พิมพ์เสวย จำกัด.

พระพุทธโฆสะเถระ. (2547). คัมภีร์วิสุทธิมรรค. แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: บริษัทประยูรวงศ์พริ้นท์ติ้ง จำกัด.

พระมหาสิทธิการ. (2543). หลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี. กรุงเทพฯ: เลี่ยงเชียง.

พระเมธาวินัยรส (สุเทพ ปสิวิโก). (2556). เอกสารประกอบการสอนรายวิชา สัมมนาพระพุทธศาสนากับปัญหาสังคมโลกและสันติภาพ. นครปฐม: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระราชวรมุณี (ป.อ. ปยุตฺโต). (2541). ธรรมนูญชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: Religious Affairs Printing Press.

พระศรีปริยัติโมลี. (2545). พระสงฆ์กับการเมือง. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาดอ). (2555). พรหมวิหาร. แปลโดย พระคันธสารภิวงศ์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ประยูรสาสน์การพิมพ์.

พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาดอ). (2563). พรหมวิหาร. พระพรหมโมลี (สมศักดิ์อุปสมมหาเถระ ป.ธ.9, M.A.,Ph.D.). ผู้ตรวจชำระ. พระคันธสาราภิวงศ์แปลและเรียบเรียง. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดไทยรายวันการพิมพ์.

พุทธทาสภิกขุ. (มปป.). บริหารธุรกิจแบบพุทธ. กรุงเทพฯ: อตัมมโย.

มูลนิธิภูมิพโลภิกขุ. (2547). พจนานุกรมบาลี - ไทย ฉบับภูมิพโลภิกขุ พิมพ์เพื่อน้อมเกล้าถวายเป็นพระราชกุศลแด่ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ ในวโรกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาครบ 5 รอบ วันที่ 12 สิงหาคม พุทธศักราช 2535. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพโลภิกขุ.

รัชนีกร เศรษฐโฆ. (2554). สังคมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554. พิมพ์ครั้งที่2. กรุงเทพฯ: บริษัทอักษรเจริญทัศน์ อจท.จำกัด.

โรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย. (2549). คำกราบบังคมทูลของ ดร.วิลเลียม แฮรีส ต่อสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร เมื่อวันที่ 2 มกราคม ค.ศ.1906. ใน เสรินทร์ จิรคุปต์ บรรณาธิการ. อมตพจน์ในรอบ 120 ปี P.R.C. เชียงใหม่: โรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย.

วิทย์ วิศยเวทย์, และเสฐียรพงศ์ วรรณปก. (2547). หนังสือเรียนสังคมศึกษา ส 0410 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.

สถาบันพระปกเกล้า. (2559). “สันติสุขเกิดได้ภายใต้ความแตกต่าง”. รายงานวิชาการ. นนทบุรี: สำนักสันติวิธีและธรรมมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า.

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม. (2552). ครอบครัวไทยในสถานการณ์เปลี่ยนผ่านทางสังคมและประชากร. ชาย โพธิสิตา, สุชาดา ทวีสิทธิ์ บรรณาธิการ. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล.

สนธยา พลศรี. (2547). ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

_____. (2550). เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน.พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

สมชัย ใจดี, ยรรยง ศรีวิริยาภรณ์. (2544). ประเพณีและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ: พิมพลักษณ์ไทยวัฒนาพานิช.

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสน์ วาสโน). (2528). สังคหวัตถุ 4. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระธีรญาณมุนี (สนิธ เขมจารีมหาเถร), (2531). วาทสมเด็จธีร, กรุงเทพฯ: สหมิตรออฟเซ็ท.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2536). พระมหาสมณวินิจฉัย.กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2538). อนุพุทธประวัติ (หลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นโท). พิมพ์ครั้งที่ 30. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ. (2559). “ตัวตนในอดีตและบทเรียนในปัจจุบันของขบวนการเสรีไทย”. ใน 70 ปี วันสันติภาพไทย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สิริวัฒน์ ศรีเครือดง. (2551). “การสร้างมนุษยสัมพันธ์ตามแนวพระพุทธศาสนา : หลักธรรมสำหรับสั่งสอนสังคม”. 20 ปี บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สุชาติ เศรษฐมาลินี. (2540). มรดกศาสนาเชียงใหม่ภาค 1. ประวัติและพัฒนาการศาสนาในเมือง. คณะอณุกรรมการด้านการศาสนางานสมโภชเชียงใหม่ 700 ปี. เชียงใหม่: นพบุรีการพิมพ์.

สุพัตรา ธรรมประดิษฐ์ และลมูลเพชร มะณี. (2560). หน้าที่พลเมือง 1-2 สำหรับระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6. กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลาง 51. สมุทรปราการ: จัดพิมพ์เอง.

สุรเชษฐ์ เวชชพิทักษ์. (2533). รากฐานแห่งชีวิต : วัฒนธรรมทางการพัฒนา. กรุงเทพฯ : หมู่บ้าน.

สุรสิทธิ์ วิทยารัฐ. (2549). การสื่อสารเพื่อการพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2525). การพัฒนาชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

_____. (2532). สังคมวิทยาการเมือง. กรุงเทพฯ: เจ้าพระยาการพิมพ์.

เสถียร เหลืองอร่าม. (ม.ป.ป.). การพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

อัคคมหาบัณฑิต ภัททันตโสภณมหาเถระ มหาสีสยาดอร์. (2536). กรรมฐานสังเขป. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

อดุลย์ ตันประยูร. (2539). สังคมวิทยาการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 1. พิมพลักษณ์. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

อภิญญา เฟื่องฟูสกุล. (2543). “พื้นที่ในทฤษฎีทางสังคมศาสตร์” ในสังคมศาสตร์. เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อริยา เศวตามร์. (2542). นักพัฒนากับบทบาทในการสร้างความหมายใหม่ของชุมชน. ในเศรษฐศาสตร์การเมือง เอ็นจีโอ 2000. ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ บรรณาธิการ. ศูนย์เศรษฐศาสตร์การเมือง. คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2544). มิติชุมชน : วิธีคิดท้องถิ่นว่าด้วยสิทธิอำนาจและการจัดการทรัพยากร. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

_____. (2548). “อำนาจ” ใน แนวความคิดพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรม. ภาคสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อนุชาติ พวงสำลี, วีรบูรณ์ วิสารทสกุล. (2541). ประชาสังคม คำ ความคิด และความหมาย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.

อมร โสภณวิเชษฐ์วงศ์ และกวี อิศริวรรณ. (2535). หนังสือเรียนสังคมศึกษา รายวิชา ส018- ส019 พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

2.2) งานวิจัย

กษิรา เทียนส่องใจ, (2550). *การศึกษาวิเคราะห์อภัยทานเพื่อจัดการความขัดแย้งในสังคมไทยปัจจุบัน*. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กานต์สินี จันทร์วิภาดิลก. (2551). *การศึกษาวิเคราะห์รวมวิธีคิดเพื่อการดำเนินชีวิตตามแนวพุทธศาสน์*, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์.

กิตติศักดิ์ ลักษณา. (2554). *“การพัฒนาหลักสูตรสันติศึกษาตามแนวคิดการเรียนรู้โดยเน้นทีม สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย”*. ปริญญาการศึกษาดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

โกวิทย์ พวงงาม. (2550). *โครงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนด้านการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นตามรัฐธรรมนูญ*, กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

จรัส ปันธิ. (2547). *“วิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักสาราณียธรรมในการบริหารงานบุคคล* วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ชนาภา ศรีวิสรณ์. (2563). *กระบวนการสร้างสันติสุขสัมพันธ์ตามหลักสันติวิธีเชิงบูรณาการของชุมชนดอยช้าง จังหวัดเชียงราย*. พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ณัฐมา ขันติธรรมกุล. (2553). *การศึกษาความรักในพระพุทธศาสนา*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตมหาวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ธิดารัตน์ ศิละวรรณโณ. (2553). *ความคิดเห็นของพนักงานส่วนตำบลต่อการบริหารงานของ องค์การบริหารส่วนตำบลตามหลักสังคหวัตถุ 4 : กรณีศึกษา อำเภอแม่สะเรียง จังหวัด แม่ฮ่องสอน.* วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูสิริรัตนานุวัตร. (2562). *การพัฒนาภูมิสถาปัตยกรรมของวัดตามหลักจักรวาลวิทยา,* รายงานวิจัย, สถาบันวิจัยพุทธศาสตร, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระนิพนธ์ ฐานวโร (คำภาสี). (2565). *ศึกษาพรหมวิหาร ๔ ในฐานะการเจริญภาวนาในคัมภีร์วิสุทธิมรรค*, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาบัญชา สุสมฺปนฺโน (ผาติวโรดม). (2554). *การศึกษาวิเคราะห์หลักเมตตาธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทกับพระคัมภีร์คริสตธรรม*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาธรรมรัต อริยธมฺโม (ยศขุน). (2552). *แนวทางการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยในบริบทแห่งสังคมไทยยุคปัจจุบัน*. หลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระมหาบุญเพียร ปุญฺญวิริโย (แก้ววงศ์น้อย), (2544). *“แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”*. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

พระมหาบุญเรียน ปภงฺกโร (พิลาพันธ์). (2558). การศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องเมตตาในพุทธปรัชญาเถรวาท. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาปรีดา ขนฺติโสภโณ. (2559). *“พุทธธรรม: พลังขับเคลื่อนสู่สังคมสันติสุข”*. สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหามีชัย กิจฺจสาโร (แสงคำภา). (2557). *การสังคมสงเคราะห์ในพระไตรปิฎก*. สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วชิรพงษ์ พลตื้อ. (2549). *“การนำหลักธรรมมาใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานส่วนท้องถิ่น: ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด”*. สารนิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

สถาบันพระปกเกล้า. (2559). *“สันติสุขเกิดได้ภายใต้ความแตกต่าง”*. รายงานวิชาการ. นนทบุรี: สำนักสันติวิธีและธรรมมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า.

สุทธิพงศ์ ปานเพ็ชร์. (2550). การประยุกต์หลักพุทธธรรมกับวิถีชีวิตชุมชน. ใน รายงานการวิจัยอิสระ. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.

สมัคร กอเซ็ม. (2550). *มุสลิมพม่าที่ช้างคลาน : การมีชีวิตรอดในความเป็นชายขอบ.* วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สุนีย์ สุขเจริญ. (2533). *ทางเลือกในการจัดสันติศึกษาในหลักสูตรของมหาวิทยาลัย ตามทัศนะของนักวิชาการ*, ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อนงค์นาฏ แก้วไพฑูรย์. (2554). *ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของฝ่ายทะเบียน ที่ว่าการอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

อรอนงค์ มหามิตร. (2554). *การจัดสวัสดิการชุมชนด้วยหลักสังคหวัตถุ 4 ของชุมชนบ้านหนองลูกช้าง ตำบลขาม อำเภอจัตุรัส จังหวัดชัยภูมิ*. วิทยานิพนธ์พุทธศาตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

2.3) บทความวิชาการ

ขันทอง วัฒนะประดิษฐ์, และคณะ, (2564). รูปแบบการสร้างสังคมพหุวัฒนธรรมไร้รอยต่อทางศาสนา *วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์*, 8(3), 437-450.

โคทม อารียา. (2560). ข้อเสนอการแปลงเปลี่ยน ความขัดแย้งชายแดนใต้ ผ่านการผสานวัฒนธรรมและการปกครองร่วมกัน. *วารสารสิทธิและสันติศึกษา*, 3(1), 110-140.

จันทร์รุ่ง เขียวบุญจันทร์ และคณะ. (2563). ศึกษาวิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสังคมพหุวัฒนธรรมชุมชนคลองกวาง ตำบลคลองกวาง อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา. *วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์*, 7(7), 399-409.

จิราภรณ์ เชื้อพรวน. (2563). การท่องเที่ยวเชิงประเพณีงานบุญผะเหวดของบ้านไฮหย่อง อำเภอพังโคน จังหวัดสกลนคร. *วารสารวิชาการวิทยาลัยบริหารศาสตร์*, 3(4), 138-149.

ชัยยศ อินทแสน. และคณะ. (2560). “แนวทางการเสริมสร้างสังคมสันติสุขของมูลนิธิมิราเคิลออฟไลฟ์ตามหลักพุทธสันติวิธี”. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 5(2), 299-311.

ทิตยา สุวรรณชฎ. (2522). พัฒนาสังคม : ขอบเขตและแนวความคิด. *วารสารพัฒนาบริหารศาสตร์*, 19(3), 341.

ทิพวรรณ พฤฒมากรณ์. (2562). การเสริมสร้างความสามัคคีในสังคมไทย. *วารสารมนุษย์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี*, 2(3), 92-107.

นิรันดร์ พันทรกิจ. (2559). การสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนา. *วารสารราชภัฏสุราษฎร์ธานี*, 3(1), 1-34.

ปรเมศวร์ ชะรอยนุช และกรรณิการ์ สัจจกุล. (2557). การศึกษาแนวคิดในการพัฒนามนุษย์ตามแนวคริสต์สาสนานิกายโปเตสแตนส์, *วารสารอิเล็กทรอนิกส์ทางการศึกษาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย*, 10 (2), 519-533.

ประทีป พืชทองหลาง และญาตาวีมินทร์ พืชทองหลาง. (2562). สติสู่สันติ: ปลูกต้นไม้แห่งสติเพื่อสันติภาพของโลก. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 7(1), 266-277.

พระครูปราโมทย์ปัญญาวัฒน์ (บุญเลิศ เตชปุญฺโญ). (2564). “หลักสาราณียธรรม 6 กับการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการ”. *วารสารศิลปศาสตร์ ราชมงคลสุวรรณภูมิ*, 3(1), 83.

พระมหาชุติภัค อภินนฺโท และรัติยา เหนืออำนาจ. (2562). การจัดการเครือข่ายวัฒนธรรมเชิงพุทธของคณะสงฆ์จังหวัดนครพนมเพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมกับประชาคมอาเซียน. *วารสารวิจยวิชาการ,* 2(3), 1-18

พระมหานภดล ปุณฺญสุวฑฺฒโก. (2561). การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนเขตบางรัก กรุงเทพมหานคร. *วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์,* 1(2), 1-23.

พระมหามงคลกานต์ ฐิตธมฺโม และคณะ. (2564). การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมในประเทศไทยกรณีศึกษาสังคมพหุวัฒนธรรมในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารมหาจุฬาวิชาการ,* 6(2), 46-59.

พระมหามงคลกานต์ ฐิตธมฺโม และอาภรณ์รัตน์ เลิศไผ่รอด. (2563). การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมในประเทศไทยกรณีศึกษาสังคมพหุวัฒนธรรมในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. *วารสาร มจร.อุบลปริทรรศน์,* 5(3), 315-324.

พระมหาสุขสันติ์ สุขวฑฺฒโน, และคณะ. (2564). การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมในประเทศไทย : กรณีศึกษาอำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี. *วารสาร มจร.บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์,* 7(1), 176-189.

พระมหายุทธนา นรเชฏฐโฐ และจุฑารัตน์ ทองอินจันทร์. (2562). การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมในประเทศไทย. *วารสารมหาจุฬาวิชาการ,* 7(1), 102-118.

ฟารีดา ปันจอร์. (2564). ความท้าทายของกระบวนการสันติภาพจังหวัดชายแดนใต้ ในสถานการณ์แพร่ระบาดของโควิด-19. *วารสารรูสมิแล,* 42(1), 29-40.

สุภิศรา บุญช่วย และคณะ. (2563). การประยุกต์ใช้หลักสัมมาวาจาในสังคมพหุวัฒนธรรมของชุมชนบ้านท่าแมงลัก ตำบลสะกอม อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา. *วารสาร มจร.อุบลปริทรรศน์,* 5(1), 216-225.

อุทัย สติมั่น. (2559). ศาสนสัมพันธ์เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในประชาคมอาเซียน. *วารสาร มจร. พุทธปัญญาปริทรรศน์,* 1(1), 37-48.

2.4) เว็ปไซต์

จินดารัตน์ โพธิ์นอก. (2560). *“บทความ องค์ความรู้ภาษา-วัฒนธรรม : สันติศึกษา”*. เดลินิวส์. สืบค้นเมื่อ 2023/09/15, สืบค้นจาก https://www.dailynews.co.th/article/607644 (Online).

จุฬาพิช มณีวงค์. (2559). *“หลักการแห่งอหิงสาของมหาตมะ คานธี”. หลักเมือง*. สืบค้นเมื่อ 2023/09/15, สืบค้นจาก http://lakmuangonline.com/?p=4020 (Online) .

ทองย้อย แสงสินชัย นาวาเอก, *ภาษาบาลีวันละคำ*, [ออนไลน์], สืบค้นเมื่อ 2023/10/10, สืบค้นจาก: https://web.facebook.com/

ประณีต ก้องสมุทร, *อยู่ด้วยความรัก*, 10 กันยายน 2553, สืบค้นเมื่อ 2023/09/10 . สืบค้นจาก <http://84000.org/tip...k/bookpn07.html>, (10 September 2011).

เปลื้อง ณ นคร. (2543). *พจนะภาษา.* (Online). Available : สืบค้นเมื่อ 2023/09/10. สืบค้นจาก https://dictionary.sanook.com/search/dict.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยยุตฺโต). (2540). *ศึกษาวิเคราะห์คุณธรรม จริยธรรม สำหรับผู้บริหารในสถานการศึกษา*. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 2023/10/10, สืบค้นจาก: http://englishformbunsorn blogspot.com/2012/10/blog-post.html.

พระบาลี pra pali, *“ลักขณาทิจตุกะ”*, [ออนไลน์], สืบค้นเมื่อ 2023/10/10, สืบค้นจาก: https://web.facebook.com/prapali.co.th/

ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน.* (2554) , [ออนไลน์], สืบค้นเมื่อ 2023/09/10, สืบค้นจาก https://dictionary.orst.go.th [10 ตุลาคม 2566].

ระบบสารสนเทศ *วัดในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่*. สืบค้นเมื่อ 2023/11/10 2564, สืบค้นจาก http://group.sri.cmu.ac.th/~temple_cm/home.php

วิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ, *ธรรมะเพื่อความสามัคคี 6 ประการ (สาราณียธรรม 6)* (Six Principles On Harmony), สืบค้นเมื่อ 2023/11/10, สืบค้นจาก, <http://ibc.ac.th/thai/node/6>, (20 June 2011)

สานุ มหัทธนาดุลย์, *หลักสาราณียธรรม 6,* สืบค้นเมื่อ 2023/09/10, สืบค้นจาก <http://www.gotoknow.org/activities/users/sanu_mahatthanadull>, (16 June 2011)

เศรษฐพงค์ มะลิสุวรรณ. (2556). *สังคมเครือข่าย Social Network ตอนที่ 2*. สืบค้นเมื่อ 2023/09/10, สืบค้นจาก. http://www.charkarn.com/varticle/41454.

อารมณ์ ชุมเชิงกาญจน์, *สาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม*, สืบค้นเมื่อ 2023/11/10, สืบค้นจาก ,<http://www.sahavicha.com/?name=knowledge&file=readknowledge&id=

สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ UNDP. (2556). *Changing Policy and Practice from Below : Community Experiences in Poverty. Reduction A, Krishna* (Ed.) Available from, สืบค้นเมื่อ 2023/12/9, สืบค้นจาก .http://www.Undp.org/governance/ marrakechcdrom/concepts/rabinvitch.Pdf.

3. ภาษาอังกฤษ

Cambridge University, Cambridge Advanced Learner’s Dictionary. Cambridge : Cambridge University Press, 2003.

Denis E., Poplin., Communities : a Survey of Theories and Method of Research. New York : Macmillan Publishing Co., Inc, 1979.

Gultung, Johan., “Violece Peace and Peace Reserch”. from Journal of Peace Research VI, 1969.

Ife, J.W., Community Development, Creating Community Alternativesvision Analysis and Practice. Australia : Longman, 1999.

Karlin J., Chicago Background of Education. Chicago : Workman’s book House, 1940.

Meyer Fortes, The Web of Kinship among the Tallensi. London, Oxford University Press, for the International African Institute, 1949.

Nisbet, Robert., Social Change and History : Aspect of the Western Theory of Development. London : Oxford University Press, 1969.

Norton, A., “International Handbook of Local and Regional Government”. In A Comparative Analysis of Advanced Democracies. Birmingham: Elger, 1994.

Sanders, Irwin T., The Community : An Introduction to A Social System. New York : The Ronald Press, 1958.

Sanders, Irwin T., Theories of Community Development in Rural Sociology, 23 (March), 1958. อ้างถึงในรัชนีกร เศรษโฐ. (2528). สังคมวิทยาชนบท. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนา พานิช.

บุคคลานุกรม

ผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้วิจัยได้กำหนดไว้เป็น 3 กลุ่ม ประกอบด้วย นักวิชาการ ผู้นำชุมชน และข้าราชการท้องที่ ดังนี้

1. พระครูใบฎีกาบรรจง ภทฺทรเมธี

เจ้าอาวาสวัดหัวฝาย ตำบลช้างคลาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. สัมภาษณ์ (24 พฤศจิกายน 2566)

2. พระครูพัทธนาธิมุต

เจ้าคณะตำบลช้างคลาน เจ้าอาวาสวัดอุปคุต ชุมชนบ้านฮ่อ ตำบลช้างคลาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. สัมภาษณ์ (24 พฤศจิกายน 2566)

3. พระปลัดจรินทร์ ธมฺมวโร

เจ้าอาวาสวัดศรีดอนไชย ชุมชนชัยมงคล-บ้านเม็ง ตำบลช้างคลาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. สัมภาษณ์ (24 พฤศจิกายน 2566)

4. พระมหาดวงรัตน์ ฐิตรตโน

เจ้าคณะอำเภออมก๋อย เจ้าอาวาสวัดบุปผาราม ตำบลช้างคลาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. สัมภาษณ์ (24 พฤศจิกายน 2566)

5. นายวินัส มหาเทพ

ประธานชุมชนช้างคลาน ตำบลช้างคลาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. สัมภาษณ์ (26 พฤศจิกายน 2566)

6. นางยวงคำ เสรี

ประธานชุมชนชัยมงคลบ้านเม็ง ตำบลช้างคลาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. สัมภาษณ์ (26 พฤศจิกายน 2566)

7. นายสุรินทร์ สิทธิน้อย

ประธานชุมชนชุมชนวัดศรีดอนชัย-เจริญประเทศ ตำบลช้างคลาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. สัมภาษณ์ (26 พฤศจิกายน 2566)

8. นางอรชร มหาไม้

ประธานชุมชนบ้านฮ่อม ตำบลช้างคลาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. สัมภาษณ์ (26 พฤศจิกายน 2566)

9. พ.ต.อ.สิทธิศักดิ์ สิริเดชอนันต์

ผู้กำกับสถานีตำรวจภูธรอำเภอเมืองแม่ปิง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. สัมภาษณ์ (28 พฤศจิกายน 2566)

10. นางจิราพร เชาว์นประยูร ยามาโมโต้

ผู้อำนวยการสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงจังหวัดเชียงใหม่. สัมภาษณ์ (28 พฤศจิกายน 2566)

11. นายธวัชชัย อุบลพิทักษ์

ผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่. สัมภาษณ์ (28 พฤศจิกายน 2566)

12. รศ.ดร.สัญญา สะสอง

คณบดีคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่. สัมภาษณ์ (28 พฤศจิกายน 2566)

13. ผศ.ดร.สมหวัง แก้วสุฟอง

อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์ สาขาปรัชญา มหาวิทยาลัย เชียงใหม่. สัมภาษณ์ (28 พฤศจิกายน 2566)

14. ดร.พิสิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์

ประธานหลักสูตรมหาบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่. สัมภาษณ์ (24 พฤศจิกายน 2566)

จัดกลุ่มตัวอย่างแสดงตามตารางที่ใช้ในการเก็บข้อมูลได้ดังนี้

1. กลุ่มนักวิชาการศาสนา

ลำดับ	ชื่อ - สกุล	ตัวแทน
1	พระครูใบฎีกาบรรจง ภทฺทรเมธี	นักวิชาการศาสนาชุมชนหัวฝาย
2	พระครูพัทธนาธิมุต	นักวิชาการศาสนาชุมชนบ้านฮ่อ
3	พระปลัดจรินทร์ ธมฺมวโร	นักวิชาการศาสนาชุมชนวัดศรีดอนชัย
4	พระมหาดวงรัตน์ ฐิตรตโน	นักวิชาการศาสนาชุมชนช่างฆ้อง
5	ดร.พิสิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์	นักวิชาการศาสนาจังหวัดเชียงใหม่

2. กลุ่มผู้นำชุมชน

ลำดับ	ชื่อ - สกุล	ตัวแทน
1	นางยวงคำ เสรี	ประธานชุมชนชัยมงคล-บ้านเม็ง
2	นายสุรินทร์ สิทธิน้อย	ผู้นำชุมชนวัดศรีดอนชัย-เจริญประเทศ
3	นางอรชร มหาไม้	ผู้นำชุมชนบ้านฮ่อ
4	นายวินัส มหาเทพ	ประธานชุมชนช้างคลาน

3. กลุ่มข้าราชการท้องถิ่น

ลำดับ	ชื่อ - สกุล	ตัวแทน
1	พ.ต.อ.สิทธิศักดิ์ สิริเดชอนันต์	ข้าราชการท้องถิ่น(ตำรวจ)
2	นายธวัชชัย อุบลพิทักษ์	ข้าราชการท้องถิ่น(วัฒนธรรม)
3	รศ.ดร.สัญญา สะสอง	ข้าราชการท้องถิ่น(อาจารย์อุดมศึกษา)
4	ผศ.ดร.สมหวัง แก้วสุฟอง	นักวิชาการศาสนา(อาจารย์อุดมศึกษา)
5	นางจิราพร เชาว์นประยูร ยามาโมโต้	ข้าราชการท้องถิ่น(พัฒนาสังคม)

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง
บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสันติสุขใน
จังหวัดเชียงใหม่

อาจารย์ที่ปรึกษาดุษฎีนิพนธ์
ผศ.ดร.ทรงศักดิ์ พรหมดี
ผศ.ดร.อุเทน ลาพิงค์
ผู้วิจัย
พระใบฎีกาชัชวาลย์ อริยเมธี (วนาเฉลิมมาศ)
สาขาพุทธศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

การสัมภาษณ์เชิงลึก
“บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่”

การสัมภาษณ์เชิงลึกนี้ เป็นส่วนหนึ่งในการเก็บรวบรวมมข้อมูล เพื่อจัดทำดุษฎีนิพนธ์ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

1) เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างชุมชนสันติสุข

2) เพื่อศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่เกี่ยวกับการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่

3) เพื่อบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่

4) เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับการบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่

คำตอบจากแบบการสัมภาษณ์เชิงลึก ข้อมูลที่ได้จะนำไปใช้ เพื่อเป็นประโยชน์ในทางวิชาการเท่านั้น ไม่มีผลเสียใด ๆ ต่อตัวท่าน/ผู้ให้สัมภาษณ์ใด ๆ ทั้งสิ้น และไว้ใช้เป็นข้อมูลทางการศึกษาให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ตามความต้องการ

กรุณาตอบแบบสัมภาษณ์เชิงลึกทุกข้อ ให้ตรงกับการรับรู้ และความเป็นจริงที่สอดคล้องกับความเป็นจริงให้มากที่สุด

แบบสอบถามมี 5 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่

ตอนที่ 3 หลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่เกี่ยวข้องกับการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่

ตอนที่ 4 บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่

ตอนที่ 5 ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่นๆ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปด้านสถานะบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์

1) ชื่อ สกุล.....เพศ.....อายุ.....ปี.

การศึกษา.....อาชีพ.....

ตำแหน่ง.....สถานภาพ.....

ที่อยู่.....

.....

โทรศัพท์.....

ตอนที่ 2 : แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่

4.1 ท่านคิดว่าการจะสร้างชุมชนสันติสุขให้เกิดขึ้นในจังหวัดเชียงใหม่เกี่ยวข้องกับมิติด้านเครือญาติหรือไม่? อย่างไร?

.....

.....

4.2 ท่านคิดว่าการจะสร้างชุมชนสันติสุขให้เกิดขึ้นในจังหวัดเชียงใหม่เกี่ยวข้องกับมิติด้านสังคมหรือไม่? อย่างไร?

.....

.....

4.3 ท่านคิดว่าการจะสร้างชุมชนสันติสุขให้เกิดขึ้นในจังหวัดเชียงใหม่เกี่ยวข้องกับมิติด้านวัฒนธรรมหรือไม่? อย่างไร?

.....

.....

ตอนที่ 3 : หลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่เกี่ยวข้องกับการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่

3.1 ท่านคิดว่าหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเกี่ยวข้องกับการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่หรือไม่? อย่างไร?

.....

.....

3.2 ท่านคิดว่าหลักพรหมวิหาร 4 เกี่ยวข้องกับการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่หรือไม่? อย่างไร

.....

.....

.....

.....

3.3 ท่านคิดว่าหลักสังคหวัตถุ 4 เกี่ยวข้องกับการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ได้หรือไม่? อย่างไร

.....

.....

.....

.....

3.4 ท่านคิดว่าหลักสาราณียธรรม 6 เกี่ยวข้องกับการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ได้หรือไม่? อย่างไร

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 4 : บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่

4.1 ท่านคิดว่าหลักพุทธปรัชญาเถรวาทสามารนำมาบูรณาการในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ได้หรือไม่? อย่างไร

.....

.....

4.2 ท่านคิดว่าหลักพรหมวิหาร 4 สามารนำมาบูรณาการในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ได้หรือไม่? อย่างไร

.....

.....

4.3 ท่านคิดว่าหลักสังคหวัตถุ 4 สามารนำมาบูรณาการในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ได้หรือไม่? อย่างไร

.....

.....

4.4 ท่านคิดว่าหลักสาราณียธรรม 6 สามารนำมาบูรณาการในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ได้หรือไม่? อย่างไร

.....

.....

ตอนที่ 5 : ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่นๆ

.....

.....

.....

.....

.....

ขอบพระคุณในความร่วมมือ
พระใบฎีกาชัชวาลย์ อริยเมธี (วนาเฉลิมมาศ)
นักศึกษาหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

แบบบันทึกการสังเกต/สัมภาษณ์ ภาคสนาม

รายการที่บันทึก/รายละเอียด (ใคร อะไร/ ทำอะไร/พูดอะไร ที่ไหน เมื่อใด ฯลฯ	**ข้อสังเกตของนักวิจัย**	**ประเด็นสำคัญของแต่ละราย**

ลงชื่อผู้บันทึก.....

วัน/เดือน/ปี.....

ภาคผนวก ข
หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา โทร. ๐๕๓ ๒๗๐๙๗๖ ต่อ ๑๕

ที่ อว ๗๙๑๕(๒)/๐๙๐๒ **วันที่** ๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือเพื่อการวิจัย

เจริญพร ผศ.ดร.ตระกูล ชำนาญ

ด้วยบัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ขอรับรองว่า พระชัชวาลย์ อริยเมธี เป็นนักศึกษาระดับดุษฎีบัณฑิต รหัสนักศึกษา ๖๓๓๐๕๕๐๒๑๒๐๐๔ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

นักศึกษาผู้มีความประสงค์จะขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการทำดุษฎีนิพนธ์ **เรื่อง** บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ ทั้งนี้นักศึกษาผู้นี้อยู่ในความควบคุมดูแลของ **ผศ,ดร.ทรงศักดิ์ พรมดี และ ผศ.ดร.อุเทน ลาพิงค์** อาจารย์ที่ปรึกษา

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณา

(พระครูวินัยธรสัญชัย ญาณวีโร, ผศ.ดร.)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา โทร. ๐๕๓ ๒๗๐๙๗๖ ต่อ ๑๕

ที่ อว ๗๙๑๕(๒)/๐๙๐๓ **วันที่** ๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือเพื่อการวิจัย

เจริญพร ผศ.ดร.สงัด เชียนจันทึก

ด้วยบัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ขอรับรองว่า พระชัชวาลย์ อริยเมธี เป็นนักศึกษาระดับดุษฎีบัณฑิต รหัสนักศึกษา ๖๓๓๐๕๕๐๒๑๒๐๐๔ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

นักศึกษาผู้มีความประสงค์จะขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการทำดุษฎีนิพนธ์ **เรื่อง** บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ ทั้งนี้นักศึกษาผู้นี้อยู่ในความควบคุมดูแลของ **ผศ.ดร.ทรงศักดิ์ พรมดี และ ผศ.ดร.อุเทน ลาพิงค์** อาจารย์ที่ปรึกษา

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณา

(พระครูวินัยธรสัญชัย ญาณวีโร, ผศ.ดร.)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา โทร. ๐๕๓ ๒๗๐๙๗๖ ต่อ ๑๕

ที่ อว ๗๙๑๕(๒)/๐๙๐๔ **วันที่** ๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือเพื่อการวิจัย

เรียน พระครูปลัดณฐกร ปฏิภาณเมธี, ดร.

ด้วยบัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ขอรับรองว่า พระชัชวาลย์ อริยเมธี เป็นนักศึกษาระดับดุษฎีบัณฑิต รหัสนักศึกษา ๖๓๓๐๕๕๐๒๑๒๐๐๔ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ของ วิทยาเขตล้านนา

นักศึกษาผู้มีความประสงค์จะขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการทำดุษฎีนิพนธ์ **เรื่อง** บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ ทั้งนี้นักศึกษาผู้นี้อยู่ในความควบคุมดูแลของ **ผศ,ดร.ทรงศักดิ์ พรมดี และ ผศ.ดร.อุเทน ลาพิงค์** อาจารย์ที่ปรึกษา

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

(พระครูวินัยธรสัญชัย ญาณวีโร, ผศ.ดร.)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์

ได้ตรวจสอบเครื่องมือ
ให้เป็นที่เรียบร้อยแล้ว

พระครูปลัดณฐกร ปฏิภาณเมธี, ดร.)

ภาคผนวก ค
สรุปการประเมินผลค่า CVI ของแบบสัมภาษณ์

สรุปการประเมินผลค่า CVI ของแบบสัมภาษณ์

เรื่อง บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสุขในจังหวัดเชียงใหม่

ตอนที่ 1 : แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่

ข้อที่	ระดับความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ (1-4)			ทุกคนให้ความเห็นระดับ 3 หรือ 4
	คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	
1	3	3	3	√
2	4	4	4	√
3	3	3	4	√
สรุปผล	**S-CVI = 3/3 = 1.00** (ผ่านเกณฑ์ ≥ 1.00)			

ตอนที่ 2 : หลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่เกี่ยวข้องกับการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่

ข้อที่	ระดับความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ (1-4)			ทุกคนให้ความเห็นระดับ 3 หรือ 4
	คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	
1	3	4	3	√
2	3	4	4	√
3	4	3	4	√
4	3	3	3	√
สรุปผล	**S-CVI = 4/4 = 1.00** (ผ่านเกณฑ์ ≥ 1.00)			

ตอนที่ 3 : บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่

ข้อที่	ระดับความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ (1-4)			ทุกคนให้ความเห็นระดับ 3 หรือ 4
	คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	
1	3	4	4	√
2	3	3	4	√
3	4	3	3	√
4	3	3	3	√
สรุปผล	**S-CVI = 4/4 = 1.00** (ผ่านเกณฑ์ **≥ 1.00)**			

ตอนที่ 4 : ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่นๆ

ข้อที่	ระดับความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ (1-4)			ทุกคนให้ความเห็นระดับ 3 หรือ 4
	คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	
1	4	4	4	√
สรุปผล	**S-CVI = 1/1 = 1.00** (ผ่านเกณฑ์ **≥ 1.00)**			

ภาคผนวก ง
เอกสารรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมในคน

ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
เอกสารข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัยและใบยินยอม

หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว.๔๗๓/๒๕๖๖

ข้อเสนอการวิจัยนี้และเอกสารประกอบของข้อเสนอการวิจัยตามรายงานการแสดงด้านล่าง ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่าข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการมีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

ชื่อข้อเสนอการวิจัย: บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ (The Promotion of Social Harmony in the Community of Chiang Mai Province Through the Integration of Theravada Buddhist Philosophy)

รหัสข้อเสนอการวิจัย: ดุษฎีนิพนธ์

สถาบันที่สังกัด: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ผู้วิจัยหลัก: พระใบฎีกาชัชวาลย์ อริยเมธี (วนาเฉลิมมาศ)

เอกสารที่พิจารณาทบทวน

๑. แบบเสนอโครงการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๒๗ ตุลาคม ๒๕๖๖
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูลผู้เข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๒๗ ตุลาคม ๒๕๖๖
๓. หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๒๗ ตุลาคม ๒๕๖๖
๔. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	ฉบับที่ วันที่ ๒๗ ตุลาคม ๒๕๖๖

(พระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร, รศ.ดร.)
ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๖

หมายเลขใบรับรอง: ว.๔๗๓/๒๕๖๖
วันที่ให้การรับรอง: ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๖
วันหมดอายุใบรับรอง: ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๗

ภาคผนวก จ
หนังสือขอความอนุเคราะห์ให้สัมภาษณ์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตล้านนา
๑๐๓ วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร ถนนพระปกเกล้า
ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
โทร. ๐ ๕๓๒๗ ๐๙๗๕-๖ โทรสาร. ๐ ๕๓๘๑ ๔๗๕๒
www.lanna.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๕/ว ๐๙๘๙

๗ ธันวาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เจริญพร นางยวงคำ เสรี ประธานชุมชนชัยมงคลบ้านเม็ง

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระใบฎีกาชัชวาลย์ อริยเมธี เป็นนักศึกษาระดับดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ได้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) โดยมี **ผศ.ดร.ทรงศักดิ์ พรมดี และ ผศ.ดร.อุเทน ลาพิงค์** เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

ในการนี้ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์แก่ พระใบฎีกาชัชวาลย์ อริยเมธี เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการทำวิจัยต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

ขอเจริญพร

(พระครูสุนทรมหาเจติยานุรักษ์, ผศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
โทร. ๐๕๓ ๒๗๐๙๖๕-๖ ต่อ ๑๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตล้านนา
๑๐๓ วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร ถนนพระปกเกล้า
ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
โทร. ๐ ๕๓๒๗ ๐๙๗๕-๖ โทรสาร. ๐ ๕๓๘๑ ๔๗๕๒
www.lanna.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๕/ว ๐๙๘๙

๗ ธันวาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เจริญพร นางอรชร มหาไม้ ประธานชุมชนบ้านฮ่อม

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระใบฎีกาชัชวาลย์ อริยเมธี เป็นนักศึกษาระดับดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ได้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) โดยมี **ผศ.ดร.ทรงศักดิ์ พรมดี และ ผศ.ดร.อุเทน ลาพิงค์** เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

ในการนี้ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์แก่ พระใบฎีกาชัชวาลย์ อริยเมธี เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการทำวิจัยต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

ขอเจริญพร

(พระครูสุนทรมหาเจติยานุรักษ์, ผศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
โทร. ๐๕๓ ๒๗๐๙๖๕-๖ ต่อ ๑๑๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตล้านนา
๑๐๓ วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร ถนนพระปกเกล้า
ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
โทร. ๐ ๕๓๒๗ ๐๙๗๕-๖ โทรสาร. ๐ ๕๓๘๑ ๔๗๕๒
www.lanna.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๕/ว ๐๙๘๙

๗ ธันวาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เจริญพร นายสุรินทร์ สิทธิน้อย ประธานชุมชนวัดศรีดอนชัย-เจริญประเทศ

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระใบฎีกาชัชวาลย์ อริยเมธี เป็นนักศึกษาระดับดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ได้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) โดยมี **ผศ.ดร.ทรงศักดิ์ พรมดี และ ผศ.ดร.อุเทน ลาพิงค์** เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

ในการนี้ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์แก่ พระใบฎีกาชัชวาลย์ อริยเมธี เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการทำวิจัยต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

ขอเจริญพร

(พระครูสุนทรมหาเจติยานุรักษ์, ผศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
โทร. ๐๕๓ ๒๗๐๙๖๕-๖ ต่อ ๑๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตล้านนา
๑๐๓ วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร ถนนพระปกเกล้า
ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
โทร. ๐ ๕๓๒๗ ๐๙๗๕-๖ โทรสาร. ๐ ๕๓๘๑ ๔๗๕๒
www.lanna.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๕/ว ๐๙๘๙

๗ ธันวาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เจริญพร ดร.พิสฏฐ์ โคตรสุโพธิ์ นักวิชาการศาสนา

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระใบฎีกาชัชวาลย์ อริยเมธี เป็นนักศึกษาระดับดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ได้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) โดยมี **ผศ.ดร.ทรงศักดิ์ พรมดี และ ผศ.ดร.อุเทน ลาพิงค์** เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

ในการนี้ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์แก่ พระใบฎีกาชัชวาลย์ อริยเมธี เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการทำวิจัยต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

ขอเจริญพร

(พระครูสุนทรมหาเจติยานุรักษ์, ผศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
โทร. ๐๕๓ ๒๗๐๙๖๕-๖ ต่อ ๑๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตล้านนา
๑๐๓ วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร ถนนพระปกเกล้า
ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
โทร. ๐ ๕๓๒๗ ๐๙๗๕-๖ โทรสาร. ๐ ๕๓๘๑ ๔๗๕๒
www.lanna.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๕/ว ๐๙๘๙

๗ ธันวาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เจริญพร ผศ.ดร.สมหวัง แก้วสุฟอง อาจารย์ภาควิชาศาสนาและปรัชญา ม.เชียงใหม่

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระใบฎีกาชัชวาลย์ อริยเมธี เป็นนักศึกษาระดับดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ได้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) โดยมี **ผศ.ดร.ทรงศักดิ์ พรมดี และ ผศ.ดร.อุเทน ลาพิงค์** เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

ในการนี้ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์แก่ พระใบฎีกาชัชวาลย์ อริยเมธี เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการทำวิจัยต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

ขอเจริญพร

(พระครูสุนทรมหาเจติยานุรักษ์, ผศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
โทร. ๐๕๓ ๒๗๐๙๖๕-๖ ต่อ ๑๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตล้านนา
๑๐๓ วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร ถนนพระปกเกล้า
ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
โทร. ๐ ๕๓๒๗ ๐๙๗๕-๖ โทรสาร. ๐ ๕๓๘๑ ๔๗๕๒
www.lanna.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๕/ว ๐๙๘๙

๗ ธันวาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เจริญพร รศ.ดร.สัญญา สะสอง คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระใบฎีกาชัชวาลย์ อริยเมธี เป็นนักศึกษาระดับดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ได้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) โดยมี **ผศ.ดร.ทรงศักดิ์ พรมดี และ ผศ.ดร.อุเทน ลาพิงค์** เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

ในการนี้ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์แก่ พระใบฎีกาชัชวาลย์ อริยเมธี เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการทำวิจัยต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

ขอเจริญพร

(พระครูสุนทรมหาเจติยานุรักษ์, ผศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
โทร. ๐๕๓ ๒๗๐๙๖๕-๖ ต่อ ๑๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตล้านนา
๑๐๓ วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร ถนนพระปกเกล้า
ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
โทร. ๐ ๕๓๒๗ ๐๙๗๕-๖ โทรสาร. ๐ ๕๓๘๑ ๔๗๕๒
www.lanna.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๕/ว ๐๙๘๙

๗ ธันวาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เจริญพร นางจิราพร เชาว์นประยูร ยามาโมโต้ พัฒนาสังคมและความมั่นคงมนุษย์ จ.เชียงใหม่

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระใบฎีกาชัชวาลย์ อริยเมธี เป็นนักศึกษาระดับดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ได้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) โดยมี **ผศ.ดร.ทรงศักดิ์ พรมดี และ ผศ.ดร.อุเทน ลาพิงค์** เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

ในการนี้ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์แก่ พระใบฎีกาชัชวาลย์ อริยเมธี เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการทำวิจัยต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

ขอเจริญพร

(พระครูสุนทรมหาเจติยานุรักษ์, ผศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
โทร. ๐๕๓ ๒๗๐๙๖๕-๖ ต่อ ๑๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตล้านนา
๑๐๓ วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร ถนนพระปกเกล้า
ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
โทร. ๐ ๕๓๒๗ ๐๙๗๕-๖ โทรสาร. ๐ ๕๓๘๑ ๔๗๕๒
www.lanna.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๕/ว ๐๙๘๙

๗ ธันวาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน พระครูใบฎีกาบรรจง ภทฺทรเมธี เจ้าอาวาสวัดหัวฝาย

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระใบฎีกาชัชวาลย์ อริยเมธี เป็นนักศึกษาระดับดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ได้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) โดยมี **ผศ.ดร.ทรงศักดิ์ พรมดี และ ผศ.ดร.อุเทน ลาพิงค์** เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

ในการนี้ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์แก่ พระใบฎีกาชัชวาลย์ อริยเมธี เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการทำวิจัยต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

ขอแสดงความนับถือ

รับทราบ/ยินดีให้สัมภาษณ์

(พระครูสุนทรมหาเจติยานุรักษ์, ผศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
โทร. ๐๕๓ ๒๗๐๙๖๕-๖ ต่อ ๑๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตล้านนา
๑๐๓ วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร ถนนพระปกเกล้า
ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
โทร. ๐ ๕๓๒๗ ๐๙๗๕-๖ โทรสาร. ๐ ๕๓๘๑ ๔๗๕๒
www.lanna.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๕/ว ๐๙๘๙

๗ ธันวาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เจริญพร พ.ต.อ.ญาณพล พัฒนชัย ผู้กำกับสถานีตำรวจภูธรแม่ปิง

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระใบฎีกาชัชวาลย์ อริยเมธี เป็นนักศึกษาระดับดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ได้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) โดยมี **ผศ.ดร.ทรงศักดิ์ พรมดี และ ผศ.ดร.อุเทน ลาพิงค์** เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

ในการนี้ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์แก่ พระใบฎีกาชัชวาลย์ อริยเมธี เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการทำวิจัยต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

ขอเจริญพร

ธันทราย/ยินดี ในสัมภาษณ์

(พระครูสุนทรมหาเจติยานุรักษ์, ผศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
โทร. ๐๕๓ ๒๗๐๙๖๕-๖ ต่อ ๑๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตล้านนา
๑๐๓ วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร ถนนพระปกเกล้า
ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
โทร. ๐ ๕๓๒๗ ๐๙๗๕-๖ โทรสาร. ๐ ๕๓๘๑ ๔๗๕๒
www.lanna.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๕/ว ๐๙๘๙

๗ ธันวาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เจริญพร นายธวัชชัย อุบลพิทักษ์ วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระใบฎีกาชัชวาลย์ อริยเมธี เป็นนักศึกษาระดับดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ได้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) โดยมี **ผศ.ดร.ทรงศักดิ์ พรมดี และ ผศ.ดร.อุเทน ลาพิงค์** เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

ในการนี้ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์แก่ พระใบฎีกาชัชวาลย์ อริยเมธี เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการทำวิจัยต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

ขอเจริญพร

(พระครูสุนทรมหาเจติยานุรักษ์, ผศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
โทร. ๐๕๓ ๒๗๐๙๖๕-๖ ต่อ ๑๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตล้านนา
๑๐๓ วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร ถนนพระปกเกล้า
ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
โทร. ๐ ๕๓๒๗ ๐๙๗๕-๖ โทรสาร. ๐ ๕๓๘๑ ๔๗๕๒
www.lanna.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๕/ว ๐๙๘๙

๗ ธันวาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน พระปลัดจรินทร์ ธมฺมวโร เจ้าอาวาสวัดศรีดอนชัย

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระใบฎีกาชัชวาลย์ อริยเมธี เป็นนักศึกษาระดับดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ได้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) โดยมี **ผศ.ดร.ทรงศักดิ์ พรมดี และ ผศ.ดร.อุเทน ลาพิงค์** เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

ในการนี้ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์แก่ พระใบฎีกาชัชวาลย์ อริยเมธี เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการทำวิจัยต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

ขอแสดงความนับถือ

ลายมือชื่อ/ปีนี้ให้สัมภาษณ์

(พระครูสุนทรมหาเจติยานุรักษ์, ผศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
โทร. ๐๕๓ ๒๗๐๙๖๕-๖ ต่อ ๑๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตล้านนา
๑๐๓ วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร ถนนพระปกเกล้า
ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
โทร. ๐ ๕๓๒๗ ๐๙๗๕-๖ โทรสาร. ๐ ๕๓๘๑ ๔๗๕๒
www.lanna.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๕/ว ๐๙๘๙

๗ ธันวาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน พระมหาดวงรัตน์ ฐิตรตโน เจ้าอาวาสวัดบุพพาราม

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระใบฎีกาชัชวาลย์ อริยเมธี เป็นนักศึกษาระดับดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ได้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) โดยมี **ผศ.ดร.ทรงศักดิ์ พรมดี และ ผศ.ดร.อุเทน ลาพิงค์** เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

ในการนี้ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์แก่ พระใบฎีกาชัชวาลย์ อริยเมธี เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการทำวิจัยต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

ขอแสดงความนับถือ

(พระครูสุนทรมหาเจติยานุรักษ์, ผศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
โทร. ๐๕๓ ๒๗๐๙๖๕-๖ ต่อ ๑๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตล้านนา
๑๐๓ วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร ถนนพระปกเกล้า
ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
โทร. ๐ ๕๓๒๗ ๐๙๗๕-๖ โทรสาร. ๐ ๕๓๘๑ ๔๗๕๒
www.lanna.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๕/ว ๐๙๘๙

๗ ธันวาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เจริญพร นายวินัส มหาเทพ ประธานชุมชนช้างคลาน

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระใบฎีกาชัชวาลย์ อริยเมธี เป็นนักศึกษาระดับดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ได้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) โดยมี **ผศ.ดร.ทรงศักดิ์ พรมดี และ ผศ.ดร.อุเทน ลาพิงค์** เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

ในการนี้ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์แก่ พระใบฎีกาชัชวาลย์ อริยเมธี เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการทำวิจัยต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

ขอเจริญพร

(พระครูสุนทรมหาเจติยานุรักษ์, ผศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
โทร. ๐๕๓ ๒๗๐๙๖๕-๖ ต่อ ๑๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตล้านนา
๑๐๓ วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร ถนนพระปกเกล้า
ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
โทร. ๐ ๕๓๒๗ ๐๙๗๕-๖ โทรสาร. ๐ ๕๓๘๑ ๔๗๕๒
www.lanna.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๕/ว ๐๙๘๙

๗ ธันวาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน พระครูพัทธนาธิมุต เจ้าอาวาสวัดอุปคุต

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระใบฎีกาชัชวาลย์ อริยเมธี เป็นนักศึกษาระดับดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ได้ทำดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) โดยมี **ผศ.ดร.ทรงศักดิ์ พรมดี และ ผศ.ดร.อุเทน ลาพิงค์** เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

ในการนี้ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์แก่ พระใบฎีกาชัชวาลย์ อริยเมธี เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการทำวิจัยต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

ขอแสดงความนับถือ

(พระครูสุนทรมหาเจติยานุรักษ์, ผศ.ดร.)
รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

ยินดีให้สัมภาษณ์

บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
โทร. ๐๕๓ ๒๗๐๙๖๕-๖ ต่อ ๑๕

ภาคผนวก ฉ
การนำเสนอดุษฎีนิพนธ์

ประกาศบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
เรื่อง อนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
ปีการศึกษา ๒๕๖๕

เพื่อเป็นการสมบูรณ์แห่งการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา เพื่อให้เป็นไปตามข้อ ๑๓ แห่งระเบียบมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ว่าด้วยการศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา พ.ศ. ๒๕๖๓ และข้อ ๔ แห่งประกาศบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เรื่องขั้นตอนการทำและการสอบดุษฎีนิพนธ์ วิทยานิพนธ์และ/หรือสารนิพนธ์ พ.ศ. ๒๕๖๐

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๓๓ แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๐ และมติคณะกรรมสอบโครงร่างดุษฎีนิพนธ์ (๓ บท) ตามคำสั่งที่ ๑๕๘๗/๒๕๖๕ ในการสอบเมื่อวันเสาร์ที่ ๗ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๖ จึงออกประกาศ เรื่อง อนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ปีการศึกษา ๒๕๖๕ ดังนี้

เลขทะเบียนนักศึกษา	ชื่อ/ฉายา/นามสกุล	คณะกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์
๖๓๓๐๕๕๐๒๑๒๐๐๔	พระใบฎีกาชัชวาลย์ อริยเมธี (วนาเฉลิมมาศ)	ผศ.ดร.ทรงศักดิ์ พรมดี (อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก) ผศ.ดร.อุเทน สาพิงค์ (อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม)
หัวข้อดุษฎีนิพนธ์		
ภาษาไทย	บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่	
ภาษาอังกฤษ	INTEGRATION OF THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY IN BUILDING PEACEFUL COMMUNITY IN CHIANG MAI PROVINCE	
วัตถุประสงค์	๑. เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างชุมชนสันติสุข ๒. เพื่อศึกษาหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่เกี่ยวกับการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ ๓. เพื่อบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาท ในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่ ๔. เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับการบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาท ในการสร้างชุมชนสันติสุขในจังหวัดเชียงใหม่	
☑ อนุมัติ	ตามมติคณะกรรมการสอบโครงร่างดุษฎีนิพนธ์ (๓ บท)	

ประกาศ ณ วันที่ ๒๖ มกราคม ๒๕๖๖

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
รักษาการแทนคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ สกุล : พระใบฎีกาชัชวาลย์ อริยเมธี (วนาเฉลิมมาศ)
วัน เดือน ปีเกิด : พฤหัสบดี ที่ 8 กรกฎาคม พ.ศ. 2527
ชาติภูมิ : ตาก
ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดดาวดึงษ์ ต.หายยา อ.เมืองเชียงใหม่ จ.เชียงใหม่ 50100
E-mail Ariyametee27@gmail.com
Tel. Mobile 084-8217291
ID.line peemax27
การศึกษา : ปริญญาตรี ศาสนศาสตรบัณฑิต สาขารัฐศาสตร์การปกครอง
(มหาวิทยาลัยมหาม กุฏราชวิทยาลัย)
: ปริญญาโท รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขานโยบายสาธารณะ
(มหาวิทยาลัยนเรศวร)
หน้าที่ปัจจุบัน : เจ้าอาวาสวัดดาวดึงส์ ตำบลหายยา อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่